

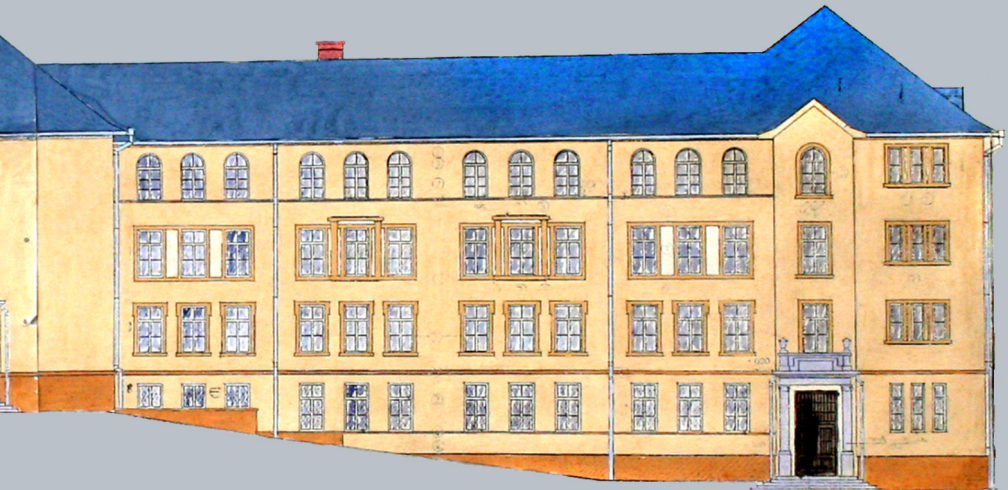
Hóbor József

Évek,

Eszmék,

Egyház

*Adalékok Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi
működésének első évtizedeibe*

Hóbor József: Elvek, eszmék, egyház

Hóbor József

Elvek, eszmék, egyház

Adalékok Pehm (Mindszenty) József
zalaegerszegi működésének első évtizedeihez

Nagykanizsa 2016

ISBN 978-963-9782-47-1

Kiadja:
Czupi Kiadó
8831 Nagykanizsa, Pityer u. 19.
Tel: 93 320 766
www.czupi.hu

Tartalomjegyzék

Előszó.....	7
Eszmék és elvek – egyház és politika.....	8
Család, iskolák	20
Az első évek	21
Zala megye, Zalaegerszeg	22
Az építő apát.....	23
Az első politikai konfliktusok.....	33
Legitimizmus és kormánykritika	35
A liberalizmus és a baloldal ellen	68
Pehm és a keresztényszociális irány.....	82
Német-, náci- és nyilasellenesség a harmincas években	96
Összegzés	116
MELLÉKLET.....	121
I. Az első királypuccsról.....	121
II. Károly remember	130
III. Horthy Miklós Zala megyében, 1921-ben.....	134
IV. Pehm – apát.....	143
V. A Horthy-születésnap szentmise elmaradásával kapcsolatos iratok.....	144
VI. Újságcikkek	160
VII. Czobor Mátyás jelentése a kormánybiztos- nak a börtönbe zárt kommunistákkal kapcsolatos újságcikk ügyében.....	179
VIII. Utasítás a sajtónak 1920.....	183
IX. Panasz és per Pehm ellen.....	184
X. Pénzek, panaszok, hitelek, kérvények (Egyházi pénzügyek)	191
XI. Hóbor József - Hóborné Kiss Gabriella: A Notre Dame női tanítórend iskolái Zalaegerszegen 1929-1944 között.....	223

XII. Meghívó Mikes püspöknek a Notre Dame	
zárdá átadási ünnepségére	248
XIII. Antal István miniszterelnökségi államtitkár	
levele a főispánhoz (1935).....	249
XIV. Trianoni megemlékezésről – 1936.	251
XV. Rákosit életfogytigra ítélték.....	253
IRODALOMJEGYZEK	255
Hóbor József fontosabb publikációi.....	259

Előszó

Ez a kis könyvecske azoknak az írásoknak az összegzésével jött létre, amelyet a szerző a kilencvenes évek elején, Gyarmati György biztatására kezdett el. Mintegy két évtized gyűjtőmunkájával több kisebb-nagyobb dolgozat született, mivel azonban a publikációk nehezen hozzáférhetőek, ezért azok egy kötetbe szerkesztése indokolttá vált. Az összegyűjtött tanulmányokat annak ellenére fontosnak tartottam kiadni, hogy az első publikációk óta több jelentős tanulmány is napvilágot látott e témában, kivált Balogh Margit, Béres Katalin, Megyeri Anna, Tyekvicska Árpád, Göncz László tollából.

A kötet az „Adalékok” alcímet viseli. Nem véletlenül: nem volt módom a tárgyalt korszak minden fellelhető anyagát feltárni és elemezni. Következtetéseimet csak az általam annak idején elért anyagokra támaszkodva vontam le – könnyen lehet, hogy egy alaposabb, részletesebb kutatás pontosítja az itt közölteket.

A könyv anyagának időszaka 1919 őszétől 1937-ig terjed. Nem tartozik tehát a vizsgált időszakhoz az a kor, amittől az ország már a német éra része lett, illetve amely időtől Pehm József – egyre növekvő mértékben – az országos, a nagypolitika szereplője lesz.

A Mellékletben a kutatások háttéranyagaiból válogatott dokumentumokat teszünk hozzáférhetővé.

Köszönet illeti Feleségemet, a kötetet kiadó Czupi Gyulát, Balogh Margitot, Borda Menyhértet, Vörös Katalint, Vadász Istvánt, valamint Földesi Zsuzsát. Köszönet a támogatóknak, elsősorban Török Gergőnek és az Avius Kft-nek, Dr. Tófeji Edinának és a nagykanizsai Dél-Zalai Egyesült Takarékszövetkezetnek, Balaicz Zoltánnak, Zalaegerszeg polgármesterének és Dénes Sándornak, Nagykanizsa polgármesterének.

Eszmék és elvek – egyház és politika

Pehm (Mindszenty) József¹ a két világháború között Zalaegerszeg katolikus papja, a város egyik meghatározó személyisége volt.

A később országosan is fontos egyházi ember eszmei-politikai nézetei itt alapozódtak meg. A kutató nehéz feladat előtt áll, ha kísérletet tesz ezek összeszedésére. Pehm gondolkodásának világnézeti-ideológiai mozaik-darabkái azokból az írásokból, hozzászólásokból valók, melyek a Zalamegyei Ujságban jelentek meg, azokból a beszédekből, melyeket a városi és megyei közgyűlési jegyzőkönyvek rögzítenek, valamint azok az egyházi iratokban fennmaradt dokumentumok, amelyeket az egyházmegyei levéltárak őriznek, illetve támpontot adhat két könyve. (Az édesanya 1916., Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora 1934).

Konzekvens, egynemű ideológia azonban nem vezethető le Pehm fennmaradt anyagaiból. Minden beszédében és megnyilvánulásában jellemző volt rá, hogy aktuális problémákra reagált, ezek alapján bírált vagy hivatkozott adott értékekre. Az így körvonalazható irányultságokat megkísérrelhetjük ismert eszmékkel társítani, azzal a megjegyzéssel, hogy e részek, mint az egész elemei voltak jelen az apátplébános gondolkodásában. Ilyen értelemben inkább csak azt vizsgálhatjuk, hogy a politikus papra milyen eszmék hatottak inkább.

Pehm József ízig-vérig egyháza harcos papja, politikusa volt.

¹ Mindszenty zalaegerszegi korszakáról lásd még Hóbor József: Adalékok egy pályaképhez. Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi működése az 1930-as évekig (kézirat, 1995.)

Önéletrajzában azt írta, a politikát elvből, bár csak szükséges rosszként műveli, és nem tartotta összeegyeztethetetlennek azt a lelkipásztori tevékenységgel. Véleménye szerint: „...*határozott kiállással és a lelkipásztortól jövő egyértelmű eligazítással megakadályozható a vallásellenes – vagy társadalmakat és a közérkölcsokeet romboló – mozgalmak hatalomra jutása. A hit meggyengülésének a jele, ha az egyház ateista mozgalmakkal szemben a pártpolitikában semleges álláspontot foglal el, és hívei ily módon megfévesztett lelkiismeretére hagyja a döntést.*”²

Zalaegerszegi működése bizonyítja, fenti álláspontja nem az emigrációban alakult ki, azt nem az utólagos visszatekintés formálta ki.

Mindig a hit melletti harcos kiállás elvi alapján állt. Egész működése alatt elvetette azt a polgári elvet, hogy a vallás magánügy lenne. Egy 1946-ban mondott beszédében közerthetően fogalmazott:

„*Az lebet magánügy, hogy felfelé vagy lefelé fésűljük-e a hajunkat, búsevők vagy növényevők vagyunk-e, ez nem érinti a másik embert, a társadalmat. Am már az sem magánügy, hogy kiskertemben 200 palántánál több a dohányom, s az sem, hogy a cefrét kisűstön fináncal, vagy anélkül akarjuk-e kifőzni. Gondolom, hogy a társadalomra az is jelentős, hogy van-e Isten, halbatatlan lélek, a kettőnek van-e kapcsolata? Van-e felebarát, vagy csak ordasok falkája vagyunk-e? A vallás körül hipokritaságnak nincsen helye...*

Ahol a vallás magánügy, ott korrupcióba, bűnbe, és kegyetlenségbe fullad az élet...

Jézus Krisztus nem ismeri a vallást, mint magánügyet. Nemcsak templomokban hirdette az evangéliumot, hanem utakon, hegyeken, tavon, falukban, városokban.”³

² Mindszenty József: Emlékirataim, Vaduz–Thaur 1988. 29. o. (Eredeti kiemelés)

³ 1946. október 20-án Pécsen mondott beszéd részlete. Idézi: Balogh Margit: Mindszenty József (kézirat).

Tevékenységének egyik fő zsinórmértékét eszmei-lelki vezetője, gróf Mikes János⁴ szombathelyi püspök adta. A megyéspüspök álláspontja Pehm József számára, különösen a beiktatását követő években lehettek fontosak, de az atyai pártfogó iránymutatásai életre szóltak. Komoly áthallás van például Mikes 1919 augusztusában kiadott főpásztori szövege⁵ és Pehm későbbi tevékenysége, de talán Mindszenty hercegprímás politikai magatartása között is:

„...A forradalom kitörése idején a forradalmi psychosis tünetei a magyar katolikus papság némely tagjánál is jelentkeztek! A forradalmi örület az Egyház fiainak némelyikét is magával ragadta! A katolikus papság akkor igazán siralmas látványt nyújtott! Hogy a papi tanács hova fejlődött; hogy gyűlései botrányba fulladtak; hogy akkor, amikor az egyház és a haza a legnagyobb veszélybe voltak, egyes papok legnagyobb gondja a papi nőtlenség eltörlése volt: azt mindnyájan tudjátok. Papságom elévülhetetlen érdeme, hogy vidéki becsületet a fővárosi romlottsággal szemben képviselte.

Azóta: *Roma locuta, causa finita est*,⁶ az apostoli Szentszék a papi tanácsot, mint intézményt elítélte; de elítélte azt a papságnak zöme és a megbotránkozott híveknek közvéleménye is. (...) Azonban a papi kongresszus botrányai figyelmeztessenek minket arra, hogy állapotbeli becsületünk megőrzésében eléggé szigorúak nem lehetünk és nem elég csupán lelkiismeretünk előtt tisztának lenni, hanem a világ előtt a rossznak látszatát is kerülnünk kell! (...) Ha jövőre hasonló katasztrófákat, mint aminő ez a kommunizmus volt, el akarunk kerülni, népünket politikailag is alaposabban kell oktatni és tanítani, nehogy megint az erkölcsökben, világné-

⁴ Zabolai gróf Mikes János (1876-1945) szombathelyi püspök (1911-36).

⁵ Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár (a továbbiakban: SzEL) Acta cancellariae (továbbiakban: A.C.) 3177/1919

⁶ A. m.: „Róma szól, a dolog be van fejezve.” Szt. Ágoston mondása. Forrás: Pallas Nagylexikon

zetükben, vérében és fájában a nemzettől oly távol eső főváros ragadhassa szerencsétlen és piszkos kezébe ezen ország sorsát. (...) Ezen népnevelő munkának számtalan eszköze van; néhányat felsorolok: Az utóbbi időkben tapasztaltuk, hogy azon községek, melyek a hírlapjáratás dolgában fehérek voltak, az általános felfordulás és fejtelenség idejében is becsületesek voltak és a pusztító árnak ellenálltak; azon községekben pedig, hol a Népszava, Az Est, Friss Újság, Szabad Szó, stb. el voltak terjedve, a legsúlyosabb és legnagyobb bajok voltak. Szükséges tehát mindennek fölött híveitek olvasmányát ismerni és azt irányítani.

Ezen népirányító munkát továbbá egyesületekben végezték, ahol híveitek anyagi érdekeit felkarolva, felvehessétek a versenyt a szociáldemokratákkal, akik párthíveiknek tényleg nemcsak ígértek, de nyújtottak is anyagi előnyöket. (...)

A szociáldemokrácia teoriái abszurdumra vezettek. A gyakorlat bemutatta tarthatatlanságukat; az érveknek és fegyvereknek egész tárháza adatott kezünkbe; rajtunk múlik mostan, hogy az utóbbi hónapok tanulságait kihasználva, népünket a zsidó szociálizmustól megmentve, a keresztény szociálizmus táborába szervezzük. (...)

A harc megedzett titeket, tekintélyetek híveitek előtt megszorozódott. Sohasem szerettek titeket annyira, mint most, tehát sohasem lesz annyira könnyű és áldásdús működéseitek, mint éppen most. De legyetek meggyőződve, hogy ellenségünk egy percig sem szünetel, nekünk sem szabad mostan a rémes idők elmúlását karba font kezekkel néznünk, hanem új szervezést, a reális munkát azonnal el kell kezdenünk! Isten áldása legyen mindnyájunk munkáján!”

A zalaegerszegi plébános nem várt „karba font kézzel”. Azonnal és hatékonyan cselekedett az útmutatás belső elkötelezettsége szerint. A kezdetektől fogva az „*ecclesia militans*” szellemében tevékenykedik. Igen komolyan vette a püspök újságírássra biztató körlevelét. Már 1918. karácsonyán elindítja a katolikus legitimisták lapját Zalaegerszegen. Íme,

Pehm József kézzel írt levele gr. Mikes János szombathelyi megyéspüspökhöz:

„Méltóságos és Főtisztelendő gróf Püspök Úr!

Eleget teendő a Corpus Juris legújabb kezdeményezésének, fiúi mély tisztelettel kérem Méltóságod kegyes engedélyét hírlapi és folyóirati cikkek írásához.

Kérésem újításával Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Püspök Uramnak

Zalaegerszeg, 1918. szeptember 20.

kézcsókoló fia

Pehm József hittanár”⁷

A laptulajdonos az általa létrehozott Zalamegyei Ujság Lapkiadó Vállalat lett, s hogy a kiadás költségeit csökkentse, saját nyomdát hozott létre a „Zrínyi Nyomdaipar és Könyvkereskedés Rt. Keretében. Az újságnak hivatalosan ugyan nem Pehm volt a főszerkesztője, de mint a tulajdonos megbízottja rendszeresen publikált, vezette a lapot. A Zalamegyei Ujság eleinte hetente egyszer, majd háromszor, 1924-től pedig naponta (hétfő kivételével) jelent meg.

Lapjában, a Zalamegyei Ujságban 1919 őszétől, a püspöki útmutatásnak megfelelően, határozottan megnőtt a politikai cikkek száma.

Bár plébánosi kinevezése⁸ után nevével jelzett írás nem jelent meg a lapban, s csak az egyházi híreket írta alá, biztosra vehető, hogy publikációs tevékenységét nem hagyta

⁷ SzEL A.C. 4753/1918.

⁸ Pehm Józsefet 1919 októberében nevezik ki zalaegerszegi plébánossá. 1919 szeptemberében érkezik meg „...az a püspöki leirat gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspöktől, mely szerint október 1. kelettel... a plébánia vezetésével ... megbízza Pehm József főgm. hittanárt, aki egyenlőre átveszi az elárvult esperesi kerület irattárát is ...” Zalamegyei Ujság 1919. szeptember 23.

abba. Az újságban azonban csak a stílus alapján lehet következtetni cikkeire.

1926-ban, a Zalamegyei Ujságban, „Pap és politika” címmel megjelent egyik vezércikkben⁹ ez olvasható:

*„.....A politizálás csak abban az esetben volna elválasztható a papi hivatástól, ha a vallás és a politika is különválasztható lenne, vagyis ha a vallás nem volna egyéb elvont elméletnél, égi vagy légi tünemény-nél, melynek a földi, gyakorlati élethez semmi köze, és ha a politika ezt az elvont rendszert legalább békében hagyja. **A vallás azonban nem pusztá elmélet, hanem élet és valóság, mely erkölcsöt irányít s ezzel együtt nemzetet, családot, egyént, igazságot, jogrendet, gazdaságot, szóval az egész életet.**¹⁰ Viszont a politika is erősen beavatkozik a val-lás, és vallás külső szervezeteinek dolgaiba, azért szükséges az ellen-súlyozás, a vallás viszont-beavatkozása a politikába.*

Mivel pedig erkölcs és becsület nélkül elvesz a jogi és társadalmi rend, megdől a gazdasági rend és a nemzet ereje, a vallás politikájá-nak kell az állam segítségére sietni azért, hogy lelket, fegyelmet, stílust vigyen be az emberi tevékenységbe, és szavát, befolyását érvénye-sítse a társadalmi szervezetekben és a törvényhozás házában egyaránt.

Pártot csak párttal lehet ellensúlyozni s a nemzeti ügynek nem szentimentális humanizmussal, nem általános frázisokkal, hanem hódoló, odaadó szeretettel való szolgálata mindig gondviselészerűleg kijelöli a papság számára azt a pártot, amelynek programjért har-colva, a politika fegyvereivel is meg kell védenie hazájának leghűségesebb érdekeit.”¹¹

Ezek a gondolatok segítenek megérteni akkori és későbbi tevékenységét.

A politika tehát nem cél, hanem eszköz számára. A cél pedig talán úgy körvonalazható, hogy amennyiben a katoli-

⁹ Zalamegyei Ujság 1926. január 31.

¹⁰ Kiemelés tőlem - HJ

¹¹ Zalamegyei Ujság 1926. január 31.

kus egyház a társadalmi létezés és a magánélet szférájában is megfelelő súllyal bír, az a társadalom javát szolgálja. Ha az egyház gyenge vagy gyengül, az a társadalom és ezen keresztül az egyén kárára van. Ez az alapja és mozgatója Pehm apátplébános (és majdan Mindszenty püspök és kardinális) minden gyakorlati munkájának, minden politikai és közszereplésének, publicisztikai és tudományos tevékenységének.

Valószínű, egész politikai pályáját, sőt talán a politikával való foglalkozást is meghatározta számára az első világháborús vereség és a forradalmak élménye.

Az első megrázkódtatás az őszirózsás forradalom után érte. Ő is, mint oly sokan, a rend bukásaként érte meg a Monarchia felbomlását, az uralkodó lemondását/lemondatását a császári, illetve a királyi címről, a köztársaság kikiáltását, majd az újabb, még elfogadhatatlanabb kommunista forradalmat és a román megszállás eseményeit.

Mit vétettünk? Hol hibáztunk? Mi a kudarcok eredendő oka? Kik a bűnösök: a szabadelvű arisztokraták, a liberálisok, a zsidók, a szociáldemokraták, a kommunisták, az áru-ló szövetségesek, a nemzetiségek, a tótok, az oláhok, csehek, az antant?

A korabeli újságokban, kivétel nélkül észlelhető az a trauma, amely egy új, használható paradigma keresésének problémájára utal. Magyarázat sokféle született, de higgadt értékelés ezen ügyekben felelős politikustól, vagy elemzőtől nemigen hangzott el. Szilárd elmélet még kevésbé.

A válaszoknak mégis talán három fő irányát lehet elkülöníteni:

- az egyik az ún. fajvédők táborá, a „szegedi gondolat” hordozói,
- a második az újkatolikus-klerikális csoport és a
- „status quo konzervatívna” nevezett csoport a harmadik.

Mindegyik tábor egy-két jeles személyiséghez, illetve azok ismert munkáihoz köthető.

Szabó Dezső 1919 májusában megjelentetett műve, „*Az elsodort falu*”, a szegedi csoport számára adta az alapeszmét, a klerikálisok Prohászka Ottokár 1918. októberi „*Kultúra és terror*” című, illetve Bangha Béla 1919 őszén megjelent „*Magyarország újjáépítése és a kereszténység*” című írásaiból hivatkoztak, a harmadik csoport véleményét pedig Szekfü Gyula szóltatta meg 1920-ban a „*Három nemzedék*” oldalain.¹²

Pehm nem vonta, nem vonhatta ki magát az említett teoretikusok hatása alól, de voltak gondolkodásának sajátos tézisei is.

Mint egyházi ember és a katolicizmusnak magától értetődően meggyőződéses híve, a katolikus katekizmusokban rögzült/rögzített normákból merített a legtöbbet. A katolicizmusból eredő, illetve azzal összekapcsolódó mozgalmak a szekularizált polgári gondolkodás antiklerikális és antifeudális eszméire válaszolnak. Ugyanilyen jelentősek a szocializmus eszméire, annak ellenreakciójaként adott válaszok.

A katolikus egyháznak a szellemi alapokat a nagy pápai ideológiai enciklikák, a „*Rerum Novarum*” (1891) és a negyven évvel későbbi „*Quadragesimo Anno*” kezdetűek adják.

Mindkét enciklika az egyéni, a magántulajdon elvén áll, egyszerre antikapitalista és antikollektivista. A családot jelölik meg a társadalom alapbázisaként. Ugyanakkor a modern keresztény eszmék általában ellentétesek a diktatúrákkal, védik a hagyományokat, a hagyományos értékrendet s az egyházat teszik meg ennek a legfőbb letéteményesének. Miközben fellépnek a jóléti, szociális programok mellett, rendre ellene vannak minden olyan programnak, pártnak, mozgalomnak, amely az osztályok közötti ellentétre apellál-

¹² Részletesebben lásd Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom Bp. 1989., 74-100. o.;

Gergely Jenő: Keresztény nemzeti ideológia, in. Egy letűnt korszakról (szerk.: Sánta I.) Bp.1987.

nak, vagy az osztálybékét megbontanák. Felfogásuk szerint a társadalom nem horizontálisan, hanem vertikálisan tagolódik.

A „Rerum Novarum” hatására az első világháború előtti Magyarországon is korszerűsödött a keresztény-katolikus felfogás.

Pehm József szellemi gyökereire, példaképeire nehéz adatot, forrást találni. Erről, ebből az időszakból, még emlékirataiban sem tesz említést. Csupán egyetlen sorban leírtakból sejthető, hogy főleg a korai időkben, nem állt távol tőle Prohászka Ottokár gondolatvilága, a későbbi közszerepléseiből pedig arra következtethetünk, hogy szimpatizált Bangha Béla nézeteivel is. Prohászka és Bangha a konzervatív klerikalizmus két eltérő, de jellegzetes vonalát fogalmazták meg. A szombathelyi teológián a prohászka gondolatokat Pehm kedves tanára, Rogács Ferenc (később Pécs püspöke) közvetítette.¹³

A keresztény politikai elméletben, a XX. század elején, új szint mindenekelőtt Prohászka Ottokár, székesfehérvári püspök munkássága hozott. Művei és az ezek nyomán keletkezett viták Pehm Józsefre is hatással voltak. Prohászka kezdetben a liberalizmussal még nem a konfrontációt kereste, hanem igyekezett inkább azt az egyház érdekében alkalmazhatóvá tenni. „*Diadalmas világnézet*” című írása egyik mottója lett annak idején a katolikus egyház modernizációjáért fellépőknek:

„Allítsuk a régi igazságokat modern megvilágításba, hozzuk közelebb a mai kor ízléséhez, s mi is föllendítjük a vallásosságát.”¹⁴

¹³ Balogh Margit: id. mű: 5. o.

¹⁴ Prohászka Ottokár: *Diadalmas világnézet* (idézte Magyarország története 1890-1918. Bp. 1978. 947.o.)

Prohászka hatása Pehm későbbi állásfoglalásaiban is kimutatható.

Az egyházat és az egyházi hierarchiát közvetlenül érintő ilyenfajta modernizációt ellenzők táborát, egyfajta új ellen-reformációt meghirdetve Bangha Béla vezette. A jezsuita páter mindenekelőtt a polgári radikalizmus visszaszorítását tartotta legfontosabb feladatának.

A világháború alatti és utáni helyzetben a katolikus közgondolkodás is új problémákat próbál orvosolni. Míg a századforduló körül a modernizáció és az egyház, illetve a hitélet és a polgári átalakulás, és az azzal összefüggő konfliktusok adták a problémákat, a háború után az egyház erőteljes, offenzív gyakorlatot folytatott, és a katolikus-keresztény elméleti gondolkodás is ezt a változást tükrözte.

Mint ismert, a Horthy-rendszer önmagát, mint *kereszténynemzeti kurzust* határozta meg. A katolikus egyház átmenetileg támogatta azokat a törekvéseket, amelyek a keresztény nemzeti politikát szociális tartalommal is meg akarták tölteni.

A bethleni konszolidáció időszakában viszont nagyobb rokonszenvet tanúsított a legitimizmus iránt, így a nagybirtokos arisztokrácia érdekei kerültek előtérbe. S bár voltak kísérletek a „szociális népkirályság” programjának kidolgozására is, ez a hiteles szociális és nemzeti programot nem pótolta.

Az egykor még liberális nézeteiről híres, a hitelvetek modernizálni próbáló, és ezért a Vatikán által is elmarasztalt székesfehérvári püspök, 1919. után a fajvédelem mellett foglalt állást. A prohászka világnézetben jellegzetes a kettős alternatíva: az ördög, mint doktriner-intellektualizmus, tehát kozmopolitizmus áll az egyik oldalon, míg a krisztusi vonal azonos a fajvédelemmel. „*Kultúra és terror*” című munkája szinte kézikönyvvé lett. Ennek mottója:

„A csőd után revideáljuk kultúrcéljainkat, és új céger után nézünk.”¹⁵

Azt hangsúlyozta, hogy az új Magyarországnak a nemzettel összeforrott kereszténység lehet a vezéreszméje, és organikus társadalomszervezéssel kiküszöbölhető az érdekek ütközése:

„Mi az osztályharc nemzetköziségével szemben nemzeti alapon állunk....A nemzeti eszme, mint a népcsaládi öntudat s bizalom érzete szintén hatalmas kapcsolat, s nagy tömörítő elv és erő a nemzetközi bomlasztó befolyásokkal szemben, melyek a proletár rétegeket fölösleges erőt pazarló ellentétbe hozzák a legtermészetesebb érzésekkel, amilyenek a banya, szülőföld, nemzet.”¹⁶

Prohászka eszmerendszere a fajvédelem és a klérus egyenrangú szövetségét képviselte, bizonyos keresztényszocialista keretben, egyfajta szociális nyitottsággal.

Bangha páter hasonló, de nem azonos irányból építkező elméletet állított fel. Ő is elfogadja a faji elvet, de ezt alárendelten, a harcos egyház eszközeként kezeli. A parlament feleslegesnek tartó, sajátos magyar utat vázol. Olyan nacionalizmust, mely a rendi hierarchiára épül, de egyúttal ezen kereten belül nyitott az alsóbb néposztályok számára is. Bangha konzervativizmusa mindent elvetett, ami szemben állt a „hivatalosított” keresztény világnézettel és erkölccsel: a liberalizmust éppúgy, mint az osztálygyűlöletet szító szocializmust. Igényli viszont a hathatós szociális reformokat, ám a keresztény egyházak intézményeinek, vagyonának és képviselőinek is védelmet követel. Antiszemitizmusa - a „megtért bárányok” iránt toleranciát tanúsítva - plasztikusabb, mint a fajvédőké. Az asszimilációt elősegíté-

¹⁵ Idézi: Gergely Jenő: Katolikus... i. m.: 80. o.

¹⁶ Idézi: Gergely J.: u. o. 80-81. o.

né, mindenekelőtt az egyház segítségével. Ugyanakkor a keresztény és nemzeti államelv legfőbb ellenségeként a „zsidó-destrukciót” jelöli meg.

A húszas évek végén azonban az egyház és ideológusai is visszafogottabbak lettek a szociális és társadalmi reformok kérdése tekintetében. Mindkét klerikális ideológus határozottan kapcsolódott más agrárius alapon álló eszmerendszerekhez. Kétségbeesetten próbálták a nagybirtokrendszert, mindenekelőtt az egyházi nagybirtokokat megvédeni, ugyanakkor a kis- és középbirtokok jelentőségét hangsúlyozni, a problémákat pedig a romantikus antikapitalizmus segítségével a város-falu ellentéteire egyszerűsíteni.

De milyen elveket követett a zalaegerszegi apátplébános? Egyáltalán, volt-e értelmezhető politikai irányvonala?

A válasz inkább csak körülírható, hiszen Pehm nem írt olyan tanulmányt vagy könyvet, mely elveit rögzítette volna. Publikációs tevékenységét zömmel saját lapjában, a Zalamegyei Ujságban produkálta. Gondolatait, nézeteit ezen kívül a már említett két könyve, az *Az édesanya*, és az 1934-ben megjelentett történelmi munkája, a csaknem 500 oldalas *Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora* című monográfia, valamint a városi és megyei közgyűlések jegyzőkönyvei, illetve a főispáni bizalmas iratok között található néhány anyag őrzi. Ezekből nem áll ugyan össze rendszerezett és teljes kép, de talán megragadható egy tudatosan aktív egyházi személyiség szellemi portréjának körvonala.

Pehm merített a nagy keresztény gondolkodók írásaiból, de irányvonala inkább gyakorlati, mint elméleti. Konzekvens királypárti, egész életében a legitimizmus sajátos értékrendje alapján él és cselekszik. Írásaiban, megnyilvánulásaiban, gyakorlati tevékenységében ez a legitimista-keresztényszociális irány a meghatározó, de határozottan felfedezhető az antiliberális vonal is, illetve a totális rendszerek kemény bírálata, az antikommunista és antináci elem.

Család, iskolák

Pehm József 1892. március 29-én született a Vas megyei Csehimindszenten (szülőfalujára emlékezik, amikor felveszi a Mindszenty nevet).

Apja, Pehm János, a falu egyik köztisztviselője volt, 20 hold föld és szőlő birtokosa, negyven éven keresztül egyházközségi és iskolaszéki elnök, fiatalabb korában községi bíró és közgyám. Édesanyja Kovács Borbála, akihez különösen mély szeretettel kapcsolódott. Mintája volt felsőpatyi káplán korában írt, 1916-ban két kiadásban is megjelent első könyvének. Őt testvére volt, akik közül hárman korán meghaltak. Két lánytestvéréhez igen szorosan kötődött. (Később, még az amerikai követségen való elzártságában is megtalálta velük a kapcsolattartás lehetőségét.)

Milyen szellemi és emocionális értékeket hozott a családi házból Pehm József? Nem valószínű, hogy ez pontosan megállapítható, de kétségtelenül a szorgalom, a szívós, kitartó munka szeretete, a család- és anyamodell innen eredeztethető.

A karrier lehetőségének útja is a család helyzetéből adódott: a család kapcsolatai a tehetséges gyermek további útjának alakításában csak arra elegendőek, hogy 1903-ban a premonstreiek szombathelyi Szent Norbert főgimnáziumába küldték tanulni. Ettől kezdve már önmaga alakítja sorsát és jövőjét. Tehetsége és szorgalma, kitartása és elvei vezérik.

Érettségi után papnövendéknek jelentkezett, a szombathelyi püspöki teológián tanult. Már egy év múlva felfigyelt rá Gróf Mikes János megyéspüspök, és a bécsi Pázmáneumba akarta küldeni. Ezt azonban visszautasította azzal, hogy ő világi papként, a nép között akar tevékenykedni.¹⁷

¹⁷ Mindszenty József: Emlékirataim, Vaduz–Thaur 1988. 16. o.

Az első évek

1915. június 12-én szentelte pappá Mikes János. A Rábamenti Felsőpátyra helyezték. Itt volt káplán Geiszlinger Béla plébános mellett. A fiatal pap a Hangya- és a Hitelszövetkezet egyik aktív szervezője. A szülői házból hozott gyakorlatiasság, a paraszt-polgár igényeinek ismerete, és a modern egyházzól alkotott elképzelése lelhető fel már e korai időkben is a világi tevékenységében. Már a gimnáziumban megismeri Prohászka Ottokárnak a modern egyházzól vallott gondolatait, fiatal papként pedig megkísérli annak gyakorlatát is megvalósítani.

Erre még nagyobb lehetősége nyílt, amikor Zalaegerszegre került. 1917. február 1-től a zalaegerszegi állami főgimnázium hittantanára.¹⁸ A középiskolai hitoktatói vizsgáit 1917 júniusában tette le.¹⁹ Pehm kemény, következetes tanár, diákjaival az általa vezetett két diákkongregáció és a Mária-kongregáció kereteiben is foglalkozik.

Aktív a közéletben is, ezt a város idős, csaknem hetven éves esperese, Legáth Kálmán²⁰ szívesen is vette. Pehm József a megyéspüspök (aki a városban az egyik legnagyobb birtokos s így a virilisek egyik vezetője²¹) megbízásából tagja a városi képviselőtestületnek, a hitelszövetkezetben pedig igazgatósági tag.

¹⁸ „.... Pehm József szombathely-egyházmegyei áldozó pap, a kath. ifjúság hitszónoka, a Mária Congregatio praesese. Tanította a r.kath. hittant heti 16 órában a II. félévben” A Zalaegerszegi Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítője az 1916-1917. évről Zalaegerszeg, 1917. 9. o.

¹⁹ Vizsgadolgozatát „A tisztaság erénye és megőrzésének eszközei” címmel készítette el, és sikerrel védte meg 1917. június 28-án. Ezért: „Pehm József zalaegerszegi hitoktató részére a középiskolai hittanári oklevél kiadatik.” Szhely.1917. VII/3. SzEL A.C. 3219/1917

²⁰ Legáth Kálmán (1852-1923) pap 1874-től, 1902-től zalaegerszegi plébános-esperes, 1903-tól apát

²¹ Zalamegyei Ujság 1933. szeptember 15.

Gondolatait, a különböző kérdésekről alkotott álláspontját megismerhették a vármegyei hetilapból, később az 1918 karácsonyán elindított Zalamegyei Ujságból, a katolikus legitimisták lapjából.

Zala megye, Zalaegerszeg

Zala megye a Dunántúl második legnagyobb megyéje volt még 1920 után is, 11 járás és két megyei város, Nagykanizsa s a megyeszékhely, Zalaegerszeg alkotta. Eredeti területe 5995 km² volt. A békeszerződés után ebből 4877 km² maradt, lakossága 1930-ban 365.266 fő volt. A teljes területen a lakosságszám 1894-ben 404.699 fő, 1941-ben, a terület újbóli visszacsatolásakor 510.585 fő volt.

Zalaegerszeg csak 1885-ben lett mezővárosból rendes tanácsú város. Fejlődése lassabb volt, mint a megye másik városáé, a Trianonig igen dinamikusán fejlődő Nagykanizsáé, amely jelentős iparral és kereskedelemmel bírt, és kiváló közlekedési helyzete révén a Mura-vidék központja volt. Bár a békekötés utáni határkorrekció Nagykanizsa legfontosabb vonzáskörét elszakítja, s a fejlődés itt is lelassul, de az itt koncentrált tőke, a fontos pénzintézetek, a több jelentős iparvállalat és kereskedő cég, növelni tudta mozgásterét a két világháború közötti időszakban is, így változatlanul Kanizsa számított a megye gazdasági centrumának.

Zalaegerszeg megmaradt a háború előttihez hasonlóan hivatalnokvárosnak. Bár területe nőtt (néhány kisebb falut hozzácsatolnak), és két évtized alatt közel 40 új utcája épült, lakóinak száma a két világháború között szinte stagnált:

Év	1900	1920	1930	1941
Fő	9.782	13.239	13.072	13.950

1920-ban 12.712 magyar, 287 német anyanyelvű városlakó van, a többi szerb, horvát, egyéb nemzetiségű.

Ipara megmaradt lényegében céhes létszámúnak, csak az építészeti vállalatnál foglalkoztatnak 51 embert, a szálloda és vendéglátó helyeken 21, az áramelosztó és a téglagyár 24 főnek adott munkát, a kisebb téglagyárak, a két jéggyár, a kékefestőgyár és a szappangyár 5-10 munkást foglalkoztatott. A fejlődés lassú: az 1930-as népszámlálás szerint 531 iparos 81 szakmában dolgozott. Viszonylag jelentős még a nyomdaipar, a két jelentősebb Kakas Márton és fiai vállalat, a másik a Pehm lapját is nyomó Zrínyi nyomda.

A várost 10.744 római katolikus, 1.657 izraelita, 405 református, 330 evangélikus, néhány görögkeleti, görög katolikus és unitárius vallású lakta.

A város területe 1928-ban:

Összterület (hektár)	6.151
szántó	2.300
kert, gyümölcsös	450
rét	832
legelő	183
szőlő	1.314
erdő	613
városi belterület	459

Az iskolahelyzet a húszas évek elején méltatlan volt egy megyeszékhelyhez. A városban egy elemi iskola működött két igazgatói körzetre osztva. Létezik egy kereskedelmi iskola és az állami főgimnázium. Csak a harmincas években javult a helyzet, részben a Pehm sürgetésére létrehozott Notre Dame zárdaiskola, majd a 11 évi folyamatos utánjárás és kérvényezés eredményeként megépült városi állami fiúiskola révén.

Az építő apát

Pehm József plébánosi kinevezése után nagy erővel látott neki a rábízott egyházi terület újjászervezésének.

Zalaegerszeg város és a megye nyugati területe 1777 után a Mária Terézia által alapított szombathelyi püspökséghez került, zöme azonban változatlanul a veszprémi egyházmegye része volt. A zalaegerszegi plébániához, illetve esperesi kerülethez a város és öt kisebb település tartozott, csaknem 16 ezer emberrel. Ez a nagy létszám és a viszonylag nagy távolság megnehezítette a pap és a hívők közvetlen viszonyának kiépülését. Pehm hatalmas szervezőmunkát végez, minden befolyását, összeköttetését latba veti annak érdekében, hogy az általa hátrányosnak ítélt állapotokon változtasson.²² A hívek és a város anyagi erejét teljesen kihasználva több nagy építkezést kezdeményez Zalaegerszegen és a megyében.²³

A zalaegerszegi építkezések közül az első a plébánia átépítése volt. Az addig egy szintes épületre még egy szint került, s egy szintén kétszintes új szárnyat is melléépítettek. Így kényelmesen elfért az épületben a plébános lakosztálya, a két segédlelkész, egy hittantanár, négy hitoktató és egy kórházi lelkész. Itt volt a plébániai hivatal irodája is. Az épület kihasználtságából is látszik, hogy a plébánia aktivitása fokozódott. Csökkent az egy papra jutó hívek száma.

A második nagy építkezés az Ola városrészben felépített templom és ferences rendház volt, a harmadik pedig a „Zárda”.

A zalaegerszegi nagytemplomot még Bíró Márton veszprémi püspök építtette 1750-1760 között. Ettől kezdve azonban a városban és környékén, jöllehet a lakosság a 150 év alatt többszörösére nőtt, új templom nem épült. Az új apátplébános a helyzeten változtatni kívánt és már beiktatása után nem sokkal tervezte a második városi templom építését.

²² Mindszenty i.m.: 24. o.

²³ Lásd még: Melléklet X.

Érdekes adatok.

A II. templom gondolata Dr. István Vilmos volt szombathelyi megyéspüspöké, akit azonban a halál megakadályozott terve keresztültelítésében. 1922 Pünkösdjén a szószékéről mutat rá Pehm József esperes-plebánus, mi is volna a legelőőbb szükséglete a zalaegerszegi hitéletnek. 1923 februárban megveszik az eladó lovardát, 1923. március 4-én az új hitközségi képviselőtestület alakuló ülésén már programba veszik a templomot. Az alapkövetél (1925. jun. 28) után egy hónapra, július 27-én kezdődött az építés. Dolgozott az egész építés alatt 1927. szept. 20-ig 24,182 munkanapon 265 munkás; kerestek a munkások 1,530.988.350 koronát, ami a munkanapok számával elosztva, 63,000 kor. napi átlagkeresetet, illetőleg munkásoként átlagosan 5,780.000 kor. összes keresetet jelent.

A zalaegerszegi kisiparosoknak (11) kifizettek 520,202.725 koronát. A Müller-cég fizetett zalaegerszegi kisiparosoknak 103 millió 870,550 K-t, a helybeli fuvarosok kaptak 576,388,250 K-t. Tekintetbe véve azt, hogy a kivetett 3,1 milliárd adóból törlött is a Hitközség, 250 millió pedig a külbirtokosokra esik: az iparos- és munkásszámú többlet bevett a templomépítésből, mint amit tisztviselők, földművesek és munkások adóképpen fizettek.

Adományok.

Adományok jöttek az ország minden tájáról az országos gyűjtéssel kapcsolatosan. De jött szépen a megszállt területekről is; sokakat megkapott a Károly király-emlék. Kaptunk adományokat Német-, Franciaországból, Amerikából, ahol a legnagyobb amerikai magyar lapok ültették az úgy mellett a vasat. (Kereszt, stb.) Elment 29,000 drb kéréslével.

Jelentősebb adományok:

A Vállalásalap 400 millió, gróf Batthyány Pálné (Zalaság) 330 millió 902,125 kor., Zalaegerszeg r. t. város 5400 □-öl telek és a Sörház anyaga, kavics stb.

Zala vármegye közönsége 65 millió kor.

Vármegyei Bank és Takarékpénztár rt. 10,000.000 kor.

Nemzeti Hitelintézet 25,000 drb téglát, a Hitelszövetkezet, mint a másik két intézet a legkézségesebben állott segítségünkre kölcsönnevel, jutányosan adta a Lovardát, adott 3 millió K-t. Badacsonyi Bazaltbánya rt. 100.000.000 wagon bazaltzuzalék 100 millió K értékben, Zalaölggyi Iparművek Zalaszentgrót 10,000 drb téglát, özv. Péterffy Domonkosné 12 személyes ezüst evőkészlet, zanyalánc és mellűtő, gróf Hunyady

József (Kéthely) és Szombathely rt. város és Pest vármegye 10—10 millió korona.

A hitvallásos egyesületek, (Kongregációk, Legényegylet stb.) lelkesen dolgoztak, legelőbb van a Szoc. Missziótársulat 10,353.000 kor. adományával, amit előadókéből teremtetett elő. De kivette részét az Ipartestület, Iparoskör és a vasutasok is.

Az adományok összege 1 milliórd 276,861,875 K = 101.348 P 95 fillér.

A legtöbbet gyűjtők:

Börzcs Jánosné és özv. Szedmak Gyuláné 7,500.000 korona, Kovács Ferenc és Bedő Károly 3,902.000 kor., Pesthy Gizella és tsa 3,250.000 K, Feigl Gizella és tsa 3,506.000 K, özv. Soós Sándorné és Mérő Gézné 2 millió 895.000 K, Dr. Bozay Jenőné 2,770.000, Rakonczay János kaplán 20 millió K, a Polgári Leányiskola növendékei 2,752.000 K, Reálgimnázium ifjúsága szűnidei gyűjtése 3,893.200 K, Vecsey Lajos papnövendék 2,663.250 K, Szirmai Miksané és tsa 3,803.000 K, Primusa Mária és tsa 2 millió 406.000 K, Kosárszky Józsefné 2,518.000 K, Lulich Albinné és tsa 4,485.000 K, Pálffy Aranka és Farkasovszky Mária 4,906.000 K, Ratkovics Józsefné 2,041.000 K, Ratkovics Ferencné 3,785.000 K, Lovász Györgyné és Gerencsér Mária 4,775.000 K. Az egyházmegye plebániái gyűjtötték 116,334.970 koronát. Első helyen állnak: Alsóbagod 23 millió 257.500 K, Egervár 6,261.000 K, Lenti 5,814.000, Bónadófdőle 5,727.000 K, Zalaszentgyörgy 5,196.000 K, Zalaháshágy 5 millió 098.000 K. A vasiak közül: Meszlen 5,073.000 K, Körmen 3,060.000 K.

Szentmisét

elmondtak az új templom javára 1333-at. A misédijakat küldték a világ minden tájáról és papjaink elmondták a szentmisét, a díjak az új templom építésére mentek 42 millió korona összegben. A legáldozatosabbak voltak e téren: Sarlay Géza, Gaál István, Szilner József.

A templom- és zárdaanyag mennyisége.

Az építésnél felhasználtak 1 millió 170,000 drb téglát, 2140 köbméter kavicsot, 1093 köbméter homokot, 446 köbméter meszet, 375,000 kilogram portlandcementet, 67.500 kg. vasat és 137 köbméter épületfát.

Kedves jelenségek.

Egyik napon a filialisbeli buzgó gazdák oly nagy számmal jelentkeztek fuvarozni, hogy nem fértek hozzá egymástól a hordáshoz.

Csipkerekben, Vasban prédikál az egyik egerszegi pap 1926 nyarán. Természetesen szóba kerül az egerszegi templom is, elődje a lovarda is, na aztán a gyűjtés is. Szentbeszéd után a bíró várja a szónokot.

— Na azt már jól tették, hogy elépitették azt a ronda lovardát. Csak egy templom tudja azt jövéteni, amit ott a hatos! honvédhuszárok káromkodtak. A bíró egyike volt, a legjobb gyűjtőknek, Csipkerek nagy falu is; hatos huszár is elég lakott benne, akik felhasználták a jóvátételi alkalmat.

Franciaország egyik kis városkájában az apácák növendékeikkel szindarabot adtak elő a zalaegerszegi Károly király-emléktemplom javára. Ez is jóvátétel . . . Egyik régi növendékük kérésére történt.

Abban az időben, amidőn a meglettebbek csak mérsékelt lelkesedtek a templomépítésért, ildomos, gyenge kopogtatás hangzik a kaplászobára ajtaján. Szabad-ra belép 3 kis csokolai való apróság, 1 elemista, 2 ovodás. A legkisebb, de legtestesebb kötevényes legényke tartja a fűszeres zacskót. Csupa maradék, vásott 1—2 koronással volt tele. Egyszerre hárman mondták, hogy az ő faházukban színházat játszottak; elment rá minden apróság a Csány-utcából. Fizettek is egy egész zacskóra valót. Ez az adomány volt a legkedvesebb Jézus Szívének, a gyermekek barátjának.

Jóval túl a bokrétaünnepélyezé a megáldáson is, napusagras téli délelőttön tehénsekér áll meg az új templom előtt. A szekérről lesegít a gazda egy öreg, remegős vak asszonyt. Aztán átveti a hidon, egészen a templom tövébe. A jó néniek nem lát, azért csak úgy tapogatja a falakat és megkérdezi:

— Ez hát az új templom?

Ez az, édesanyám! — feleli a fia. A szemének nem volt fénye, de a lelkével átölelte az Isten házát, a szerencsétlenek vigasztát. Aztán meggyónt, megáldozott ott benn, itt először és utoljára. Visszavezették a szalmával béltet szekérre. Haza vitték. Nemsokára rá vitték ki a temetőbe. Minek is élni már a földön, amikor már az utolsó vágy is betelt a földön. A vak asszony lelke mintha most is ott járna az anyag, a művészet felett . . .

Zalamegyei Ujság
1927. szeptember
25. 11. oldal

A hitközség képviselőtestülete az esperes új templommal kapcsolatos felvetésével 1923. március 4-én foglalkozott először.²⁴

Pehm azzal indokolta az építés szükségességét, hogy a 11 ezer hívő számára mindössze egy, nagyobb hívőszámot befogadni képes templom van. A hitközség, elfogadva az érvelést, elhatározta, hogy hat éven belül felépítenek egy második templomot.

A nyilvánosságra hozott határozat és az egyházmegye papjainak szervezőmunkája eredményeként, hamarosan jelentős adományok és felajánlások érkeztek. Az első támogatások már 1923 nyarán megérkeztek, például gróf Batthyány Pálné 10 millió korona készpénzt, Péterfi Domonkosné nagy értékű ezüst étkészletet ajánlott fel. Ezzel az alaptőkével Pehm apátplébános Egerszegen addig nem tapasztalt szervezőmunkába kezdett. Előbb a katolikus hitközség a Hitelszövetkezettel (melynek Pehm József az egyik igazgatóági tagja) egyenlő arányban, 3 millió koronáért megvette Zalaegerszeg várostól a használaton kívüli fedett lovarda bontási anyagát, mely hamarosan a hitközség tulajdonába került át (ekkor, az infláció miatt már 51,5 millió K-t ért!). Az így megszerzett hatalmas mennyiségű anyaghalmaz a templom szükségleteinek csaknem felét tette ki.

A várostól, kihasználva képviselőtestületi és pénzügyi bizottsági tagságát, csere útján megszerezte az olai városrészben lévő lebontott sörház építési anyagát is. Ráadásul a város a templom és a ferences zárda felépítésére, örökhasználatra átengedi a lovarda és a sörház egymással összefüggő 5400 négyzetöl területét.

1924. április 26-án létrehozta a városi templomépítő bizottságot, hogy az építés politikai és anyagi támogatása jobb legyen.²⁵ Létezett egy, az operatív munkát végző úgyneve-

²⁴ Az építés történetét lásd: Zalamegyei Ujság 1927. szeptember 25.

²⁵ Lásd: Melléklet X.

zett Központi Építő Bizottság is. Ennek elnökei gr. Batthyány Pál és neje, valamint dr. Tarányi Ferenc főispán, a társelnökök Bódy Zoltán alispán és Czobor Mátyás polgármester lettek, az ügyvezető elnök pedig Pehm József volt és még 17 fő tag. A vármegyei vagy nagyválasztmány 450 főből állott.

A nagyválasztmány adakozási-gyűjtési felhívása csak korlátozott eredményt hozott, ezért a Hitközség 1925-re és 1926-ra kétszeres egyházi adót vetett ki.²⁶ Ugyanakkor a városi képviselőtestület támogatása is megszűnetett, nemcsak az új templomról, hanem a templommal együtt építendő ferences rendház építéséről is.

Ám az építkezés lassan haladt. Számos támadás érte az apátplébánost a sajtón keresztül is, a túlzó tervek és a nagy költségek miatt. Pehm frappáns ötlettel vágta ki magát egy, a Templomépítési Bizottság előterjesztését támogató közgyűlési beszédében, 1926-ban:

„.... Az építés alatt álló második római katolikus templom folyamatba tett építési munkái, szociális szempontból tekintve, a városunkban az elmúlt év nyarán már szinte veszedelmes méreteket öltött munkanélküliséget annyira enyhítették, hogy minden egyéb szempontot figyelmen kívül hagyva, tisztán ezen tekintetben és a város munkát kereső, támogatásra leginkább rászoruló rétegeinél egzisztenciális kérdést oldott meg.”

Másrészt a város egyéb felekezeteinek is példát kell mutatni:

„....Kell a templom... Ha a 350 hívő mellett az evangélikusok szükségét érzik a második lelkésznek, akkor a 17 ezer katolikus hívő számára a három mellé új lelkipásztorokat adni nem felesleges.

²⁶ Lásd: Melléklet X.

*Ezt a templomot felépítjük a Szent Szív tiszteletére, vértanú királynak és hőseink emlékének és a hitélet emelésére.”*²⁷

A 2300 hívet befogadni képes templomot 1927. szeptember 25-én szentelte fel gróf Mikes János megyéspüspök. Pehm a templomban, a legitimizmus jelképeként, külön emlékkápolnát szenteltetett IV. Károly királynak. Az emigrációban élő Zita királyné pedig, viszonzásképpen, a szószékkal ajándékozta meg a templomot.

A hívek gondozására ide telepített ferences rendház berendezéséhez azonban még éveken át kellett pénzt adni, a barátok ellátása is akadozott. Még 1931-ben is komoly problémák lehettek. A Törvényhatósági Bizottság egy tagja, ifjabb Sztankovszky Imre magából kikelve mondta a papi segélyeket tárgyaló ülésen:

*„A azok az urak, akik a ferenceseket ide hozták, bizonyára nem üres asztalhoz hozták őket és számolniuk kellett volna az atyák jövőjével!”*²⁸

Mások azt javasolták, ha van két templom, akkor legyen mindkettőhöz egy-egy plébániai körzet, így az adományok, egyéb bevételek révén a ferencesek is elláthatnák magukat. Pehm azonban ezt is elutasította azzal, hogy az egyházszervezési kérdések nem a közgyűlésre, hanem kizárólag az egyházi főhatóságokra tartoznak.

Végül az eredeti segélyjavaslat felét, kétezer pengőt kaptak a ferencesek, hogy a templom padjai árának hitelrészletét fizetni tudják.²⁹

²⁷ Zalamegyei Ujság 1926. február 4.

²⁸ Zalamegyei Ujság 1931. szeptember 10.

²⁹ Zalamegyei Ujság 1931. szeptember 10.

Pehm József és Zalaegerszeg legnagyobb volumenű építkezése a két világháború között a Notre Dame apácarend zárdájának és iskola-együttesének felépítése volt.³⁰ (Lásd a borító képét az épületről.)

A Notre Dame zárdá korabeli fotón

A terv, hogy a leányok iskoláztatásán javítsanak, már a húszas évek elején megszületett. A városi képviselőtestület 1921. március 31-én kérvényt juttatott el a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez egy állami leánygimnázium létrehozására.

A város azonban a miniszter által támasztott pénzügyi feltételeket nem tudta vállalni. A gazdasági stabilitásnak, és az oktatást támogató, Klebelsberg Kunó nevéhez fűződő irányvonalnak köszönhetően azonban később mód nyílt a város iskola-helyzetének javítására.

³⁰ Lásd erről részletesen: Hóborné Kiss Gabriella – Hóbor József: A Notre Dame női tanítórend iskolái Zalaegerszegen 1929-1944 között in.: „1000 éves a magyar iskola” Nemzetközi művelődés- és neveléstörténeti szimpózium tanulmánykötete Győr, 1996. 24-47. o. Melléklet XI.

Pehm kapcsolatai és segítői révén a Notre Dame de Sion francia tanító renddel kötődtek együttműködést, majd állami és városi segítséggel elindulhatott a nagy munka. A város tíz holdat adott és vállalta nyári időszakra az ellátást. A beruházási költségeket az állam adta, ezért gróf Klebelsberg Kunót a város díszpolgárává is választotta. Az 1928. június 18-i alapkölétételnél jelen volt Klebelsberg is, majd Pehm József szentelte meg a helyet. Többek között ezeket mondta:

*„Mi is a magyar múlthoz fordulunk ezen a helyen és várjuk belőle a szebb jövőt, várjuk a régi magyar lányokat és várjuk a régi magyar hagyományok kiépítését e szent helyen. Most pedig e szent hely alapkölénél három szegény borul le itt: az állam, a Notre Dame-rend és a város.”*³¹

Bár a zárda építéskor a szocialista építőmunkások és Pehm között kemény konfliktus volt, a munkával fantasztikusan rövid idő alatt végeztek, az alapkölétételtől számított alig több mint tizenhat hónap múlva átadásra került az épület. (Pedig 1928-29 tele nagyon kemény volt, csaknem négy hónapig akadályozta a munkát.)

A hatalmas épületkomplexumban egy fedél alatt volt a Notre Dame női kanonok és tanítórend temploma és kolostora, a római katolikus tanítóképző, a leánylíceum, a polgári leánygimnázium, és még egy elemi iskola is helyet kapott.

Ha lehet, még az alapkölétételnél is fényesebb körülmények között került sor az átadásra. Nemcsak Mikes püspök jelent meg, hanem a hercegprímás, Serédi Jusztinián bíboros érsek is.³²

³¹ A Notre Dame női kanonok és tanítórend zalaegerszegi kolostora, gróf Klebelsberg római katolikus leánylíceumának, polgári leányiskolájának és elemi népiskolájának története és évkönyvei Zalaegerszeg, 1929-1944. 8. o. Az építkezés és kivitelezés részletei ugyanitt, Fára József tanulmányában

³² Balogh M - Gergely J.: i.m. 201. o.

NEPI SKOLAI TANITOI OKI EVEL

Francis Maria

született 1915. évi napján, Teleki hörszegen,
vámházban, szállási, a tanfolyamosítási igazgatóra jogosítvánnyal,
3da 3. napján, 3da 3da

ingyengig: a szakszervezetek, illetve a közszolgálati tanácsok képviselői részéről

A tanfőképesítő-vizsgálat tárgyai:

[illegible]

Az osztályvizsgálatok tárgyai:

Tæt-és-dítum	1603	Kissánszám	1603
Esküm és foglia	1603	Ros	1603
Nimst nebe	1603	Sopras	1603
		Szék	1603
		Szék székely	1603
Természetű és alma	1603	Kámmuk	1603
Tanka	1603	Tesscherid	1603
Szánszám	1603		

Mivel ezek szerint 1000 gazdasági ismeretek 1000 a szabáspertői képzelmeknek megfelelt, tanulási névisméldában való tanításra képesítetnek nyilatkoztak.

K.1: Zafarengazegen 1936 évi hivatalos hó 26 napján.

[illegible]

Pehm József maradandót alkotott, érdemeit az avatóbeszéd is elismerték. Serédi pedig azt méltatta, hogy az apátplébános milyen jól válogatta meg az új intézmény kiszolgáló személyzetét.

*„A tanítórend idetelepedésének nemcsak messze ható erkölcsi és szellemi, de számottevő gazdasági jelentősége is van, mivel a fogyasztás és a forgalom megnövekedése által újabb érdektérületeket kapcsolt Zalaegerszeg városi körébe.”*³³

Pehm József építési és szervezési sikereire tekintettel, 1927-ben Mikes püspök kinevezte az apátplébánost a szombathelyi püspökség zalai területeinek püspöki biztosául. Feladata az volt, hogy ezen a területen új lelkészségek és iskolák alapításával segítse elő a lelkipásztori munkát.

Igen erőteljes szervezőmunkával, a hívek, a terület birtokosai segítségével, a nagyon nehéz gazdasági körülmények és feltételek között is megszervezett és felépített 9 új plébániatemplomot, 7 plébániaházat, 9 ideiglenes miséző helyet és 12 új iskolát, tizennyolccal emelkedett a területen a lelkipásztori központok száma.

Pehm a plébániát és a plébániához, illetve esperesi kerülethez tartozó birtokokat gazdaságilag is rendbe tette. A plébánost megillető illetményét és szolgáltatásokat keményen behajtotta. A plébánia tulajdonában lévő, egyébként példásan művelt földek egy részét, a harmincas évek végén, házhelyekké mérette ki és adta el. A várossal kötött egyezmény alapján a plébánia költségére alakították ki a közműveket és utcákat is. Hamarosan összevonta a széttagolt területeket, és ezeket is kimérette. A kapott pénzen egy jelentős birokot vett a plébánia számára az Egerszeghez közeli Ságodon, és azt mintagazdasággá fejlesztette. Minden parcellát és minden eszközt sajátjaként számon tartva, a gondos gaz-

³³ Pesthy Pál: Zalaegerszeg múltja és jelene, Zalaegerszeg, 1931. 25. o.

da szemével biztosította az egyházközség jövedelmeit. A visszaemlékezések szerint igen szigorú volt, a birtokokon személyesen is gyakran volt jelen. Ugyanakkor a gazdasági válság időszakában a szükségesnél jóval több embernek adott munkát - és korrekten fizetett.

Szilárd gazdasági hátterét javította a kezében, illetve ellenőrzésében lévő Zalamegyei Ujság, az azt is kiadó Zrínyi nyomda és kiadóvállalat, valamint a Vármegyei Bank és Hitelszövetkezet is.

Az első politikai konfliktusok

A világháborús vereség után az ország politikai helyzete szinte átláthatatlanul szövevényessé vált. A hagyományos politikai elitet országosan is, és a megyében is a vereség, a kudarcok okozójának tartották.

De kik lépjenek a helyükre, van-e egy másik elit? Vannak-e más, elfogadható értékek? Másrészt: elismeri-e a magyar politika változásait az antant? Elismeri-e a Károlyi Mihály által végrehajtott fordulatot és a nemzetiségek felé tett gesztusokat?

Az 1918 novemberében bekövetkezett változások Pehm József életében is alapvető fordulatot hoztak. Mindaddig a politikai létezés kereteit nemcsak elfogadta, de minden eszközzel támogatta, aktivitásával szolgálta, s a maga példájával mintegy az előrehaladás lehetőségét példázta.

A Károlyi-kormányal nagyon hamar konfliktusba került. Érthető ez, ha tudjuk, hogy Pehm számára a trónfosztás, a királyság helyett a népköztársaság kihirdetése megbocsáthatatlan lépés volt. A problémák ennek a véleménynek az éles, szóban és az újságja hasábjain történt meghirdetéséből eredtek, a kormány-bírálat mindenekelőtt a nyílt kiállást jelentette a királyság mellett. Ugyanilyen határozottan köve-

telte a hitoktatás kötelező megtartását is. Aktívan részt vett a 48-as pártot támogató választási bizottság munkájában.³⁴

Mindenesetre a kormány egyik komoly helyi ellenfelének számított. Nagyon valószínű, hogy egyik röplapja, a „Vigyázzatok az újsággal” című váltotta ki azt a lépést, hogy 1919. február 9-én, Szombathelyen, az ottani kormánybiztos, Obák Béla letartóztatta. A fogvatartás célja inkább a mozgás korlátozása volt, az, hogy ne jöhessen vissza Egerszegre. Nem lehetett túl szigorú az őrizet, önéletrajza szerint minden este összejöhetett elvbarátaival a „Vasvármegye” című napilap szerkesztőségében.³⁵

A hónap végén azzal a feltétellel bocsátják szabadon, hogy nem tesz kormányellenes nyilatkozatot és végleg elhagyja Zalaegerszeget. Mivel azonban ez utóbbi korlátozást megszegte, Zalalövön ismét letartóztatták. Szombathelyen előbb a püspöki palotában háziőrizetben volt (gróf Mikes püspököt eközben Celldömölkön őrizték), majd március 21-től május 15-ig a törvényszéki fogdában tartották. Nem indítottak ellene pert, fogvatartása politikai tevékenysége elleni lépés volt.

Kiszabadulása után Zalaegerszegen Erdős Márkus, a városi direktórium elnöke megtiltotta Pehm egyházi tevékenységét. Ezt az extrém parancsot természetesen könnyű volt megszegettnek minősíteni, ezért néhány nap múlva kitoloncolták a városból, szülőfaluját jelölték ki kényszerlakhelyül.³⁶

A tanácsállam bukása után azonnal visszatért Zalaegerszegre és igen aktív tevékenységet folytatott.

1919 szeptemberében ide érkezik meg „...az a püspöki leirat gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspöktől, mely Legáth Kál-

³⁴ Mindszenty: i.m.: 20. o.

³⁵ Mindszenty: i.m.: 21. o.

³⁶ Mindszenty: i.m.: 23. o. és Balogh Margit - Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992 Bp.1993. 165. o.

mán apátplébánost, a zalaegerszegi kerület esperesét saját kérelmére, érdemeinek elismerésével nyugdíjazza október 1. kelettel. A plébánia vezetésével egy másik leirat megbízza Pehm József főgimn. hittanárt, aki egyelőre átveszi az elárvult esperesi kerület irattárát is”.³⁷

Pehm József egyike a kommunisták által meghurcolt papoknak, és azon kevesek közül való, akik az okokat és a következményeket képesek teoretikusan értelmezni.

Gondolatainak fellelhető mozaikjaiból megkísérlem politikai nézeteit rekonstruálni. Előbb a kormánnyal való szembenállásának, kritikájának eszmei alapját adó legitimista szemlélet fellelhető elemeit tekintjük át, majd a baloldali-kommunista gondolkodást és a liberális felfogást elutasító politikai vonal ismertetése után sort kerítünk Pehm keresztény-szocialista gondolkodásának bemutatására. Elemzésünket a náci és nyilas eszmékkel szembeni magatartásának illusztrálásával zárjuk.

Legitimizmus és kormánykritika

Pehm József a korszak egyik ismert, harcos legitimista politikusa. A Horthy-korban ezen az elméleti és gyakorlati politikai területen került leginkább szembe a hatalommal.³⁸

1919 őszétől, a magát „ellenforradalom”-nak definiáló fordulat után, a legfontosabb politikai kérdések egyike lett az államforma kérdése, valamint a Habsburgokhoz, illetve a IV. Károly királyhoz való viszony.

1919 augusztusától a királyság intézményét a legtöbb, magát kormányképesnek gondoló erő elfogadta. A „szabad királyválasztók” és a Habsburg-ház hívei is egyetértettek a

³⁷ Zalaegerszegi Ujság 1919. szeptember 23.

³⁸ A témával kapcsolatban lásd még: Hóbor József: Pehm (Mindszenty) József, a legitimizmus zalai apostola, in: Konfliktus, konszenzus, kooperáció 160-179. Pécs, 1996. II Országos Politológus Vándorgyűlés.

köztársasági-népköztársasági intézményrendszer elsöprésében, azonban a megoldásokban gyökeres és éles véleménykülönbség volt köztük.

Elsősorban IV. Károly 1918. november 13-án Eckartsauban aláírt nyilatkozatáról tért el alapvetően álláspontjuk. A legitimisták (a Habsburg-ház és IV. Károly hívei) többsége ezt is, az államformához hasonlóan, a forradalmi állapotok következményeként értékelték, s ezért érvénytelennek, semmisnek tartották. (Ha a forradalom jogtalan, akkor a nyilatkozat érvénytelen.)

Néhányan, mint pl. gr. Andrássy Gyula, a királyi jogokat felfüggesztettnek, de érvényesnek tekintették. Minden szabad királyválasztó-akciót elítéltek, azokat a „Károlyi-Hock³⁹-féle” forradalmi törvényekkel hozták párhuzamba.⁴⁰

A szabad királyválasztók viszont a Pragmatica Sanctio uralkodó általi egyoldalú felmondása alapján közelítették a problémát. Figyelembe vették az európai realitásokat is, a Habsburg-ház *persona non grata* helyzetét a térségben.

A legitimisták számára a név, IV. Károly adott volt (bár egyesek már ekkor felvetették fia, Ottó nevét is), s az államforma, a királyság sem volt kétséges.

Az antant fenyegető jelzése azonban kikötötte: sem Károly, sem a Habsburg-ház egyetlen tagja nem lehet sem király, sem államfő. Ezért a legitimisták csak a legsúlyosabb nemzetközi konfliktus vállalása esetén vihették volna keresztül javasataikat, ehhez azonban sem szilárd akarat, sem

³⁹ Hock János (1859–1936): politikus és író, katolikus pap. 1910-től a Justh-párt tagja, majd Károlyi Mihály híve lett. 1918-ban a Nemzeti Tanács elnöke lett. A Tanácsköztársaság kikiáltása után emigrált. Külföldön számos cikkben leleplezte a Horthy-rendszert. 1933-ban hazatért, a távollétében cikkei miatt ellene emelt vád alapján bíróság elé állították és egyévi börtönre ítélték, 1935-ben kegyelmet kapott. Több teológiai, vallástörténeti és szépirodalmi mű szerzője. (Lásd még pl.: N. Kósa Judit: A vörös pap vallomásai. Népszabadság 2013. szeptember 21.)

⁴⁰ Kardos József: A szentkoronatan története 1919-1944 Bp.1987. 54. o.

egy meghatározó személyiség, sem megfelelő erő nem állt a rendelkezésükre.

Ebben a helyzetben a harmadik erő, Horthy és köre, bár nem minden erőszak nélkül, könnyen megszerezte a hatalmat. Az 1920: I. tc.-ben a nemzetgyűlés kimondta, hogy addig, amíg a királyi szék betöltésének kérdése megoldást nem nyer, provizórikusan, kormányzóra bízta az államfői teendők ellátását. Az 1920: II. tc. pedig rögzítette Horthy Miklós kormányzóvá választását.

A legitimisták és a szabad királyválasztók együttes támadásai ellenére is a kormányzó igen széles jogkört birtokolhatott. Az eredeti jogosítványokat már novemberben kiszélesítették. Az 1920: XVII. tc. jogot adott a kormányzónak kegyelmezésre, a parlament feloszlatására, sőt arra is, hogy *közvetlen fenyegető veszély esetében* a parlament előzetes hozzájárulása nélkül is (de utólag azonnal értesítve) a határokon túlra vezényelheti a hadsereget.

Ugyanakkor, s ez volt a legitimisták legfőbb kifogása - igaz, a politikai mozgásterük alapja is - hogy nem volt törvényileg szabályozva sem a kormányzói működés időtartalma, sem a visszahívás módja.

Pehm József álláspontja a kezdetek kezdetétől világos volt. Emiatt már a Károlyi-kormány, majd a tanácsállam idején is szembekerült a hatalmon lévőkkel. Plébánosi kinevezése után is a leghatározottabban foglalt állást a királykérdésben.

Számára IV. Károly királysága nem volt megkérdőjelezhető. Lapjában, a Zalamegyei Ujságban alig találunk olyan számot, ahol ez a téma ne szerepelne. Meggyőződése volt, hogyha a forradalmak a királyság intézményét megszüntették, ha az államforma a „népköztársaság” lett, akkor az ellenforradalom és a polgári visszarendeződés nem jelenthet mást, mint a királyság és a király visszatértét. A más királyt választani kívánó szabad királyválasztók számára éppúgy

árulók és a haza ellenségei voltak, mint azok a fajvédők, akik a királyt helyettesítő kormányzó mellett voksoltak.

Azok közé tartozott, akik számára a király személyének kérdése alapkérdés volt. Egyháza szempontjából a legitimizmus a háború előtti hatalmi helyzet visszaszerzését is jelentette.

Nem fogadta el a függetlenségek azon felfogását, amely valamilyen módon az önálló Magyarországot, mint a Habsburgok által organizált államközösségnek az utódját képzeltek el. A háborús kudarccs és a forradalmak egyik okaként jelölte meg ezt a politikát is.

A kormányzóválasztást Pehm a legitimizmus kudarcaként ítélte meg.

Kritikus írásai és alig leplezett kormányzóellenes beszédei miatt igen korán állambiztonsági megfigyelés alatt tartotta (és megkísérelte korlátozni is) a főispán által vezetett megyei apparátus. Pehm és a főispán(ok) között felettébb hűvös kapcsolat e korszakból eredeztethető.

A trianoni békeszerződés aláírása a legitimisták számára igazolta azt az állítást, hogy Magyarország és a Birodalom azért veszett el, mert a liberálisok, a szocialisták, a fajvédők és a szabad királyválasztók egyaránt kezdet emeltek az ősi, egyedül legitim királyság intézményére.

A királypuccsok idején Nyugat-Magyarország, ezen belül is Zala és Vas vármegye a legitimista szervezkedés fő területének számított. Gróf Mikes János, mint szombathelyi püspök, az egyik legnagyobb patrónusa volt a király hazajövetelének és trónrakerülési kísérletének. Ismert, hogy a király az első puccskísérlet idején Mikes palotájában lakott.⁴¹

Zalában a papság számított az egyik legjelentősebb királyt támogató erőnek. Pehm József is igazán elemében érezhette magát. Mikes püspök és Pehm plébános között immár má-

⁴¹ Lásd részletesen a Melléklet I. és VI/B.

sodszor⁴² adódott ideológiai-politikai sorsközösség. Ez talán magyarázatot ad a Mikes egész hivatali időszakában meglevő, szinte atyai jó kapcsolatnak.

A királypuccsok kudarca érezhetően nagy traumát okozott a zalaegerszegi plébánosnak. Az oly közelinek tűnő megoldás hirtelen végtelen távolságba került: a király száműzetésben, nemzetközi felügyelet alatt, mozgásában, kapcsolattartásában teljesen elszigetelten.

A hazai közéletből a legitimizmus, ez a nem is olyan régen még kormányzati tényezőnek vagy komolyan akceptált ellenzéknek számító politika, egyik napról a másikra periférikus jelentőségűvé vált. Közjogilag pedig feloldhatatlannak tűnő helyzetet eredményezett a IV. Károly trónfosztását és a Pragmatica Sanctio hatályvesztését kimondó törvény, az 1921: XLVII. tc.

Az ország új miniszterelnöke, gr. Bethlen István, jóllehet nem vitte kenyértörésre a politikai harcot a legitimistákkal, de mindent megtett azok háttérbeszorítására, illetve a királykérdésnek, mint a közvéleményt megosztó témának napirendről való levételéért.

Pehm József azonban hajthatatlan maradt. Az egyik első, jelentős közszereplésével elérte, hogy a városi közgyűlés 1922-ben 5.000 korona hozzájárulást szavazzon meg a budai csatában a király oldalán elesett katonák emlékművére. (A szavazás eredménye azért azt is bizonyította, hogy Pehm álláspontja Zalaegerszegen egyáltalán nem volt népszerűtlen!)

A zalaegerszegi esperes a rendelkezésére álló sajtó, a Zalamegyei Ujság, a szószék és a nyilvánosság egyéb eszközeivel élve, a kormány és kormánybarát helyi és megyei

⁴² Mikeset 1919-ben, a Károlyi-kormány idején letartóztatják, előbb háziőrizetben tartják (ugyanekkor, de nem egy helyen volt Pehm is Szombathelyen őrizetben), majd a Tanácsköztársaság alatt a budapesti gyűjtőfogházban őrzik. Zalamegyei Ujság 1936. január 9.

tisztviselőknek még inkább harcos ellenfele lett. Ez végül odáig vezetett, hogy Pehm szócsövét, a Zalamegyei Ujságot betiltották.

Az ügy az 1922-es választások előtörténetéhez tartozik.

Bethlen miniszterelnökségi időszakának első választására készülén, tiszta helyzetet kívánt teremteni. 1922. február 16-án berekesztette a kormányzóval azt a nemzetgyűlést, amelynek pedig Horthy a megválasztását köszönhetette. (Ráadásul a nemzetgyűlés éppen a választójogi törvényt tárgyalta). A választójogi szabályokat rendeletileg léptették életbe.

A választás újabb lehetőséget adhatott volna a legitimistáknak. Helyzetüket azonban gyökeresen megváltoztatta IV. Károly 1922. április 1-jén, napokkal a választások előtt, bekövetkezett váratlan halála. Szerették volna legalább a gyásszal kapcsolatos empátiát a választások során a javukra fordítani.

Az április 2-án megfogalmazott kiáltványuk közzétételét azonban megakadályozták. Zala megye főispánja is megkapta a következő számjeltáviratot:

„3237/ME III.sz.

Legitimista ellenzék április 2-iki proklamációja törvénybe ütköztén, annak közzététele tilos. Szíveskedjék lapokat figyelmeztetni, hogy proklamáció közzététele esetén lapokat ügyészség elkobozza.

Ügyészség és rendőrség erről sürgősen tájékoztatandó. Proklamációt tartalmazó falragaszok eltávolítandók, beszigeltatandók, röpcédulák terjesztése is megakadályozandó.

Bethlen”⁴³

Ám Pehm a legtermészetesebb módon megszegte a miniszterelnöki utasítást. A válasz nem maradt el, a lapját betiltják. A lap tervezett utódja, a „Felső Zala” egy előző év-

⁴³ Zala Megyei Levéltár (a továbbiakban: ZML) Főispáni bizalmas iratok (a továbbiakban FiB) 59/1922. D.

ből származó, de ki nem használt engedély alapján egy alkalommal megjelenik, ám további kiadását és terjesztését függesztik.

Pehm talán eredményt érhetett volna el, ha személyesen megköveti a kormányt, ehelyett hosszas huza-vona kezdődik közte és a főispánon keresztül a miniszterelnökség sajtóosztálya között.

A helyzetet jól példázza a Pehm József és Eckhardt Tibor, az akkori miniszterelnökségi sajtóosztály-vezető közötti levélváltás.

„Méltóságos Uram!

A Zalamegyei Ujság című napilap betiltása ügyében vagyok bátor Méltóságodat felvilágosítani a zalai katolikusok nevében. A laptól a kül- és belpolitikát féltik, mondja az indoklás. Egerszегre mindenesetre bízgelgő az a tudat, hogy itt van a kül- és belpolitika súlypontja nálunk. A lap betiltása azonban engem katolikus szempontból érdekel.

A Zalamegyei Ujság Zalának egyetlen katolikus napilapja és a legelterjedtebb zalai lap. Nagypénteken beszüntetik. Utánna megindítják a Felső Zala című katolikus lapot az előbbi helyébe, 1921. évi augusztus 1-i engedély alapján. Ezt is betiltják. A miniszterelnökség szerint elévült az engedély, betiltja. E hatalmi szóval szemben a győri főügyész írásbeli véleménye szerint a 'lap engedélye nem évült el'. Egy nap érkezett a parancs és a vélemény.

Megjelenik a katolikus lap, lefoglalják. Ugyanekkor Zalaegerszegen kormánysszubbvencióval tartanak fenn egy református lapot. Zalaegerszег 15.400 lakosából 452 a protestáns. Zala katolikusága 94.2%. A lapot /Zalavármegye/ Kovách Jézus István járta ki e „pápista” megyében. Alapítói és szerkesztői: a lutheránus lelkész, a ref. hitközsségi elnök és egy unitárius tanár.

A két katolikus lapot elnémítják, itt pénzelnék egy protestáns lapot. Méltóztassék elbinni, a katolikusok, még a legközömbösebbek is, fogvicsorgatva nézik az eseményeket és katolikus sérelemtől beszélnék. A lapnak egyetlen bűne legitimizmsusa volt.

Ha nagy a bűne állítsák bíróság elé, de semmi szükség sincs ily állapotokra. Mezőfi „Szabad Szója”-ja, Drózdly Győző „Magyar Ugar”-ja szabadon járja Zalát, a destrukció - úgy látszik nem veszedelmes, mint a katolicizmus. A Zala megyei Ujság izzig-vérig keresztény és irredenta. Muraközben csudálkoztak el legjobban betiltásán, ahol naponta várták irredentizmust lehelő szárait. A betiltás megdöbbenő előzményeit szellőztetni fogják. A kormány egyik oszlopa a betiltás előtt egy hónappal egy bélyeges szerkesztőt, 10 nappal óriási pénzt kínált „sordino-díj” címén.

Méltóztassék jelen soraimat a katolicizmus szemüvegén venni és a kormánynál lépést tenni. Méltóságodnak igaz tisztelettel:

Pehm József esperes.

Zalaegerszeg, 1922. május hó 10.”⁴⁴

Eckhardt Tibort a levél hangneme és tartalma valószínűleg nagyon felháboríthatta, mert igen kemény választ adott. A főispánnak a következő levelet küldte:

„Budapest, 1922. május 12-én.

Méltóságos Kolbenschlag Béla főispán úrnak

Igen Tisztelt Barátom!

Pehm József jelzett személyes intervenciója helyett másolatban ide-mellékelte levelet kaptam tőle. Tartalma nem Canossa-járás, hanem kötekedés, mire az ugyancsak másolatban ide-mellékelte választ küldöttem az esperes úrnak.

Ezzel a Zala megyei Ujság ügyét a magam részéről egyelőre befejezteknek tekintem. Miután Pehm maga azt óhajtja, hogy a lap bíróság elé állíttassék, igen kérek, hogy a kir. ügyészt sürgős eljárásra és vád emelésére utasítani szíveskedjél.

Szívélyes üdvözléssel maradok tisztelő híved:

Eckhardt Tibor” (kézzel aláírva)⁴⁵

⁴⁴ ZML FiB 93/1922.

Maga a szöveg, melyet a zalaegerszegi pap Eckhardtól kapott, szintén érdemes a figyelmes olvasásra:

„Budapest, 1922. május hó

Nagyságos és főtisztelendő
Pehm József esperes úrnak
Zalaegerszeg
Nagyságos Uram!

Folyó hó 10-én kelt nagybecsű soraira, melyek magánlevél alakjában lévén írva, arra bátorítanak, hogy ugyanilyen formában adjam meg a választ, van szerencsém az alábbiakat közölni.

Egy politikai lappal szemben követendő kormányeljárásnál a felekezeti szempont nem jöhet tekintetbe. Minden felekezettel szemben egyforma elbánást kell a kormánynak tanúsítani. Módfelett sajnálatos, hogy a Zalamegyei Ujság, mely egyidőben valóban kitűnő oszlopa volt a keresztény és a nemzeti irányzatnak, pártpolitikai szenvedélyek hatása alatt az egyetlen nemzeti szempontokat súlyosan veszélyeztető közlésekre ragadtatta el magát.

Ugy gondolom elég utalnom arra, hogy a Zalamegyei Ujság a jelenlegi kormányt egyenesen azszal vádolta meg, hogy „megölte a királyt” és a jelenlegi rendszert úgy jellemezte, hogy az „a szabad lopás, szabad rablás és szabad királyválasztás hármasságban működik”.

Az ilyen sajtóorgánusokat sem katolikusnak, sem kereszténynek el nem ismerhetem. Az a destrukció legrútabb fajtáját űzi, egyenesen forradalmasítani törekszik, tudva állít valótlan, s ha ezek a hangok szabadon érvényesülhetnének, újból felforgatnák az országot. Bűnösen könnyelmű lenne a kormányzat és nem teljesítené a kötelezettségeit, ha ezt a sajtót csirájában el nem fojtaná. Ennyit a betiltás indokairól.

A Felső Zala újabb megindítása ügyében, van szerencsém közölni, hogy az állandóan követett és rendeletekben is kifejezésre juttatott joggyakorlat szerint, mindazon lapok, melyek három hónapnál hosszabb idő óta szünetelnek megszünteknek tekintendők, és ennél fogva újabb megjelenés előtt, ugyanazon eljárás alá esnek, mint bármely más, újonnan meginduló sajtótermék. A Felső Zala a kormányhatósági engedélyt elmulasztotta kikérni és ezért betiltandó és elkobzandó volt. Sőt a kihágási eljárás is megindítható lett volna ellene, ami jelen esetben, miután feltételezhető volt, hogy jóhiszemű tévedésről van szó, elmaradt.

A helyzet ismertetése után, nem mulasztatom el azonban, hogy ne térjek ki néhány szóval arra a beállításra, amely a Zala megyei sajtópolitikát illetően, Nagyságod nagybecsű levelében foglaltatik.

A leghatározottabban óvást emelek az ellen, mely a katolicizmus sérelmét látja abban, hogy a kormány éppen a felekezeti békét súlyosan veszélyeztető és bűnösen könnyelmű törekvésekkel szemben kötelességszerű eréllyel jár el. A Zalamegyei Ujság kifogásolt közleménye nem katolikus kérdés, hanem egyszerűen bűnügy, mely királyi ügyesség és a független magyar bíróság elé tartozik. Magam is katolikus vagyok, s mint jó katolikus tiltakozom az ellen, hogy a Zalamegyei Ujság kifogásolt közleményei a magyar katolicizmus megnyilvánulásainak minősíttessenek.

Legnagyobb sajnálatomra nem áll tehát módomban ezt a kérdést a katolicizmus szemüvegén át nézni, és a kormánynál e kérdésben lépéseket tenni.

Fogadja Nagyságos Uram kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását, mellyel maradok igaz híve

Eckhardt s.k."⁴⁶

⁴⁶ ZML FiB 93/1922.

Másolat.

Méltóságos Uram!

A Zalamegyei Ujság című napilap betiltása ügyében vagyok bátor Méltóságodat felvilágosítani a zalai katolikuskok nevében. A laptól a kül- és belpolitikát féltik, -mondja az indokolás. Egerszegre mindenestre hízelt az a tudat, hogy itt van a kül-és belpolitika súlypontja nálunk. A lap betiltása azonban engem katolikus szempontból érdekel. A Zalamegyei Ujság Zalának egyetlen katolikus napilapja és a legelterjedtebb zalai lap. Nagypénteken beszüntetik. - Utánna megindítják a Felső Zala című katolikus lapot előbbi helyébe, 1921. évi augusztus 1-i engedély alapján. Ezt is betiltják. A miniszerelnökség szerint elévült az engedély, betiltja. E hatalmi szóval szemben a győri főügyész írásbeli véleménye szerint " a lap engedélye nem évült el. Egy nap érkezett a parancs és a vélemény. Megjelenik a katolikus lap lefoglalják. Ugyanekkor Zalaegerszegen kormánysszubvencióval tartanak fenn egy református lapot Zalaegerszeg 15400 lakosából 452 a protestáns. Zala katolikussága 94.2 %. A lapot /:Zalavármegye:/ Kovách Jézus István járta ki e "pálista" megyében. Alapítóí és szerkesztőí: a luteránus lelkész, a ref. hitközsségi elnök és egy unitárius tanár. A két katolikus lapot elnémitják, itt pénzelnék egy protestáns lapot. Méltóztassék elhinni, a katolikusok , még a legközönbősebbek is, fogvicsorgatva nézik ez eseményeket és katolikus sérelemről beszélnek. A lapnak egyetlen bűne legitimizmus volt. Ha nagy a bűne, állítsák bíróság elé; de semmi szükség nincs ily állapotokra. Mezőfi "Szabad Szó"-ja, Drózdý Győrfő "Magyar Ugar"-ja szabadon járja Zalát, a destrukció - úgy látszik- nem veszedelmes, mint a katolicizmus. A Zalamegyei Ujság izzig-vérig keresztény és irredenta. Mureközben csudálkoztak el legjobb

. / .

ban a betiltásán, ahol naponta várták irredentizmust lehelő szárait. A betiltás megdöbbentő előzményeit szelvézni fogják. A kormány egyik oszlopa a betiltás előtt egy hónappal egy bélyeges szerkesztőt, 10 nappal óriási pénzt kínált "sor-dino-díj" címén. Méltóztassék jelen soraimat a katholicizmus szemüvegén venni és a kormánynál lépést tenni. Méltóságodnak igaz tisztelettel: Pehm József esperes.
Zalaegerszeg, 1922. május hó 10.

Budapest, 1922. május hó 12-én.

Igen Tisztelt Barátom!

Pehm József jelzett személyes intervenciója helyett, másolatban idemellékelte levelet kaptam tőle. Tartalma nem Canossa-járás, hanem kötekedés, mire az ugyancsak másolatban idemellékelte választ küldöttem az esperes urnak. Ezzel a Zalamegyei Ujság ügyét a magam részéről egyelőre befejezettnak tekintem. Miután Pehm maga azt óhajtja, hogy a lap bíróság elé állíttassék, igen kérlek, hogy a kir. ügyészt sürgős eljárásra és vád emelésére is utasítani sziveskedjél.

Szívélyes üdvözléssel maradok tisztelő hived:

Méltóságos

K O L B E N S C H L A G B É L A

főispán urnak,

ZALAEGERSZEG.

Másolat.

Budapest, 1922. május hó 12.

Nagyságos Uram!

Folyó hó 10-én kelt nagybecsű soraira, melyek magánlevél alakjában lévén írva, arra bátorítanak, hogy ugyanilyen formában adjam meg a választ, van szerencsém az alábbiakat közölni.

Egy politikai lappal szemben követendő kormány-eljárásnál a felekezeti szempont nem jöhet tekintetbe. Minden felekezettel szemben egyforma elbánást kell a kormánynak tanusítani. Módszelett sajnálatos, hogy a Zalamegyei Ujság, mely egyidőben valóban kitűnő oszlopa volt a keresztény és nemzeti irányzatnak, pártpolitikai szenvedélyek hatása alatt az egyetemes nemzeti szempontokat súlyosan veszélyeztető közlésekre ragadtatta el magát. Ugy gondolom elég utalni arra, hogy a Zalamegyei Ujság a jelenlegi kormányt egyenesen azzal vádolta meg, hogy megölte a királyt és a jelenlegi rendszert úgy jellemezte, hogy az a szabad lopás, szabad rablás és szabad királyválasztás hármasságjában működik. Az ilyen sajtóorganumot sem kathólikusnak sem kereszténynek el nem ismerhetem. Az a destrukció legrutább fajtáját űzi, egyenesen for-

. / .

Nagyságos és főtitkarság

P E R M J Ó Z S E F
esperes urnak,

ZALAEGERSZEG.

radalmosítani törekszik, tudva állit valótlan^{ha} s ezek a hangok szabadon érvényesülhetnének újból felforgatnák az országot. Bűnösen könnyelmű lenne a kormányzat és nem teljesítené a kötelességét, ha ezt a sajtót csirájában el nem fojtaná. Ennyit a betiltás indokairól.

A Felső Zala újabb megindítása ügyében, van szerencsém közölni, hogy az állandóan követett és rendeletekben is kifejezésre juttatott jog gyakorlat szerint, mindazok a lapok melyek három hónapnál hosszabb idő óta szünetelnek, megszünteknek tekintendők, és ennél fogva újabb megjelentetés előtt, ugyanazon eljárás alá esnek, mint bármily más újonnan meginduló sajtótermék. A Felső Zala a kormányhatósági engedélyt elmulasztotta kikérni és ezért betiltandó és elkobzandó volt. Sőt a kihágási eljárás is megindítandó lett volna, ellene ami jelen esetben miután feltételezhető volt, hogy jóhiszemű tévedésről van szó, elmaradt.

A helyzet ismertetése után, nem mulaszthatom el azonban, hogy ki ne térjek néhány szóval arra a beállításra, mely a Zala megyei sajtópolitikát illetőleg, Nagyságod nagybecsű levelében foglaltatik. A leghatározottabban óvást emelek az ellen a tendencia ellen, mely a katolicizmus sérelmét látja abban, hogy a kormány éppen a fekezett békét súlyosan veszélyeztető és bűnösen könnyelmű törekvésekkel szemben a kötelességszerű eréllyel jár el. A Zala megyei Ujság kifogásolt közleménye nem katolikus kérdés, hanem egyszerű bűnügy, mely a királyi ügyesség és

. / .

a független magyar bíróság elé tartozik. Magam is katolikus vagyok s mint jó katolikus is tiltakozom az ellen, hogy a Zala megyei Ujság kifogásolt közleményei a magyar katolicizmus megnyilvánulásainak minősítessenek.

Legnagyobb sajnálatomra nem áll tehát módomban ezt a kérdést a katolicizmus szemüvegén át nézni, és a kormánynál e kérdésben lépéseket tenni.

Fogadja Nagvságos Uram kiváló tiszteletem őszinte nyilvántatását, mellyel maradok

igaz hive:

Eckhardt s.k.

Az ügy megrekedni látszott. A makacs pap és a sértett sajtófőnök vitájában az előbb említett helyzete reménytelennek tűnt. Annál is inkább, mert nem utolsósorban a zalaegerszegi precedens megismétlődésétől tartva, gróf Klebelsberg Kunó belügyminiszter,⁴⁷ egy leiratban megtiltotta, hogy olyan ellenzéki fórumok legyenek, amelyeken a felekezeti béke felrúgásával kívánják a miniszterelnököt vagy a kormányzót a többi kereszténnyel szembeállítva lejártni:

„A jövőre nézve is veszedelmes, ha kortes célokból a felekezeti békét megbontják. Közvetlen tapasztalatból tudom, hogy a katolikus közönségben annak emlegetésével igyekeznek hangulatot csinálni, hogy a Kormányzó Úr Ófőméltósága, vagy Bethlen István gróf miniszterelnök úr reformátusok, hogy egyes miniszterek, főispánok, jelöltek reformátusok. Ezt nemcsak programbeszédnek keretében, hanem korteskedés közben is igyekeztek hirdetni a nép széles rétegeibe.

⁴⁷ Klebelsberg az első Bethlen-kormányban, 1921-22 között, belügyminiszter volt.

Minden ezzel esetleg korteskedő alsó papsághoz tartozó egyének nevének különös kiemelésével pontos közlését kérem. Az ellenzéki agitációt jelenteni kell.

Budapest, 1922. május 25.

Klebensberg”⁴⁸

A legitimista akciót tehát, Pehm hevéssége miatt, nem is alaptalanul, áttérték a „felekezeti béke” felrúgásának mezejére!

A nehéz helyzetben, nem először és nem utoljára, gróf Mikes János, Pehm püspöke segített egy, a legmagasabb szinten kötött kompromisszumos megoldás felajánlásával. E szerint hozzájárultak, hogy leváltják az előző főszerkesztőt, Császár Ferencet, akinek így bűnbakká nyilvánításával, s egy, a kormány által elfogadott személy kinevezésével elhárult az akadály a Zalamegyei Ujság újbóli megjelenítése előtt.⁴⁹ Azt is elérte, hogy az ügyben nem indult eljárás, sőt az újság még a választások előtt megjelenhetett. Másrészt kötelezte Pehm esperest az új főszerkesztő támogatására.

A főispán az ügygel kapcsolatban 1922. VI. 17-én a következő táviratot kapta:

„Főispán Zalaegerszeg

4896 M.E. számmal a Zalamegyei Ujság újbóli megjelenését indokok alapján közölt feltételek mellett engedélyezem, szerkesztő bizalmasan értesítendő, hogy a betiltó rendelkezés azonnal foganatba lép, amint a lap a régi irányban dolgozik és ismét engedetlenséget szít a felekezetek között.

Bellügyminisztert elhatározásomról értesítettem:

Bethlen”⁵⁰

⁴⁸ ZML FiB 92/1922. Kiemelés tőlem - HJ

⁴⁹ SzEL A.C. 1263/1922.

⁵⁰ ZML FiB 93/1922.

A legitimizmus egyik legfontosabb nyugat-magyarországi orgánuma így megmenekült az elnémítástól, de a direkt módon kifejtett királypártiság lehetősége egyelőre megszűnt. A bethleni konszolidáció, sajátos kompromisszum-rendszerként, jól működött, mindenki egy kicsit nyertesnek érezte magát. A kormány által a lap élére oktrojált főszerkesztő nem volt egyébként sokáig a Zalamegyei Ujság élén.

A király halála és a kormány kőkemény fellépése a legitimista politikát új feltételek közé kényszerítette. Pehm is felismerte, hogy sem a belső helyzet, sem a nemzetközi viszonyok nem kedveznek pillanatnyilag a legitimizmusnak. Ez nem jelentette a királykérdésben való nézetének változását, csupán az eszközök és módszerek módosítását.

Más területeken a lap ellen nem volt kifogás. Kolbenschlag Béla főispán még azt is komolyan gondolta, hogy a lapot kormánypártinak ismerje el, s az ilyeneknek járó központi pénzügyi támogatásban részesítse, erre azonban nem került sor. A lapokról szóló éves beszámolóban semmilyen rosszalló megjegyzés nem szerepelt az apátplébános lapjáról.⁵¹ Dr. Tarányi Ferenc,⁵² az új főispán, egyik 1923-ból való jelentésében írta:

*„A Zalamegyei Ujság különösen a választások alatt nagyon agresszív volt, de a választások lezajlása után teljesen korrekt, mondhatni burkoltan kormányt támogató irányt követ. Jóval elterjedtebb lap bármelyik vármegyei lapnál, mit bizonyít az is, hogy elődöm ezt a lapot akarta megnyerni a kormány részére, de úgy a lap vezetői részéről, tekintettel az akkori kiélesedett hangulatra, az elődömnnek a katolikus papság előtt nem szimpatikus személyére, a lap részéről talált elutasításra.”*⁵³

⁵¹ ZML FiB 165/1923.

⁵² 1923-tól 1926-ig Vas megyének is főispánja ZML FiB 68/1926.

⁵³ ZML FiB 150/1923.

Kinnitatus

Zalavaimēgo žinītešu saraksts ar

Dokuments	1	3	4	5	6
	Ar lapu numuru un mēģelēšanu un krāsu	Pēdējais numurs	Ar lapu skaitu	Politikā, tārsadalu un valsts lapa	Katoļu un pēdējais
1.	Lāli Kōdliņi Sagghamir	1600-2000.	politiskā	politiskā	1864. gada
2.	Lānuņi kņaz Lēnuņi	1300-1500.	simā	politiskā	1917. gada.
3.	Zalavaimēgo Lēnuņi	1000. deb.	simā	politiskā un tārsadalu	1922. gada.
4.	Gōiņi Zalavaimēgo	600. polit.	simā	deputātu tārsadalu un valsts lapa	1920. gada
5.	Līnuņi kņaz Līnuņi	250. deb.	simā un valsts lapa	tārsadalu un valsts lapa	1919. gada 26. februāris
6.	Tapolai kņaz Tapolai	600.	simā	politiskā un tārsadalu un valsts lapa	1919. gada
7.	Kōdliņi kņaz Kōdliņi	500.	simā	- - -	1919. gada
8.	Balātsfīrsk Bfīrsk.	600.	simā un valsts lapa	politiskā un tārsadalu	1919. gada nr. 1.

gjelena lapshuni

[illegible]

Mindenesetre Zala vármegye egyetlen olyan lapja volt és maradt Pehm újságja, amely az egész korszakban nem kapott egyetlen fillér állami támogatást sem. Egy évtized múlva, mint erény tárult ez a tény az olvasók elé:

*„Olyasmit ír a helyi kormánylap, hogy a Zalamegyei Ujság valamikor szubvencióért könyörgött. E valótlan kijelentéssel szemben az igazság az, hogy nem mi környékeztük meg a szubvenciót, hanem még az 1922-es választások idején az környékezett meg minket. Mi a szubvenció szemérmetlen felkínálkozását, melynek ára független véleményünk feladása lett volna, visszautasítottuk. Meg is lett az eredménye: hosszabb időre betiltották a lapunkat.”*⁵⁴

Volt egy kis csúsztatás a dologban: nem a betiltás előtt, hanem utána jött a szubvenció felajánlása, illetve elutasítása.

A húszas évek elején a legnagyobb probléma papírhoz jutás volt. A kormány a papír-kiutalást rendre politikai igényeknek kielégítéséhez kötötte. A nehéz helyzetben levő Zalamegyei Ujság is adott be kérelmet.

*Miniszterelnökségi Sajtóosztály Főnöksége
Budapest*

Alulírott Zalaegerszegen megjelenő politikai napilap szerkesztősége és kiadóhivatala mély tisztelettel kéri, hogy részére fél vaggón kedvezményes ujságpapírt kiutalni kegyeskedjék. A papír minősége: simítatlan nyomópapír mérete 57X84. lehetőleg huszonöt kilogrammos.

Lapunk iránya intransigens keresztény és kezdettől, 1918. harcban állott a felforgató irányzattal.

Kérelem megújításával maradunk

Zalaegerszeg, 1923. január 22.

kiváló tisztelettel

Császár Ferenc (aláírás)

⁵⁴ Zalamegyei Ujság 1933. szeptember 1.

(körpecséten) ZALAMEGYEI UJSÁG SZERKESZTŐ-
SÉGE

*Zalaegerszeg*⁵⁵

Az újság azonban nem kapta meg a támogatást, sem a többi újságnak adott rendszeres pénzügyi juttatásból sem kapott egyetlen alkalommal sem.

Igy aztán, hogy a lap „megszelídítése” nem lehetett nagyon eredményes, az hamar kiderült. Például, amikor Bethlen első jelentősebb, és a kisantant néhány politikusának rosszallása ellenére is eredményes külföldi útjáról hazatért, az újság így vagdalkozik:

*„Bethlen a nagyantantnál járt, mégis a kisantant kavart bele a nyomorúságos kis koldulásba, amit Bethlen kapott. Bethlent elérte a végzete. (...) Ha korábban, talán 1921 húsvétján, vagy 1921 októberében Szombathely, Budaörs, Tihany eseményeinél jobban a sarkára állott volna a kisantanttal szemben, nem kapta volna ezt a csúnya közbelépést”*⁵⁶

Néhány nappal később, valószínűleg Pehm tollából:

*„Budaörsöt csak rövid órák fűzik a világtörténelemhez, de ezek az órák éppen elégségesek arra, hogy (...) kísértői legyenek egy pár generációnak, Demoklesz kardja azok felett, akik fegyvert ragadtak Szent István koronájának hordozója ellen és vezérlő csillag azoknak, akik a legválságosabb napokban is kitartottak mellette. Mert ezt a sereget viszi győzelemre hite.”*⁵⁷

Amikor Bethlen rákényszerült Gömbös kipenderítésére a kormányból, a Zalaegerszegi Ujság minden ellenszenvét kiél-

⁵⁵ ZML FiB 15/1923.

⁵⁶ Zalaegerszegi Ujság 1923. június 9.

⁵⁷ Zalaegerszegi Ujság 1923. július 28.

hette.⁵⁸ (Talán erre gondolt a fent idézett jelentésben a főispán, amikor a „kormányt támogató vonal”-ról írt.)

Az országos politikában a király halála után a legitim út Ottó elismertetése lenne. Ám ennek jogszerűsége már számos közjogi problémát vet fel, annál is inkább, mert a királyfi még kiskorú volt.

Pehm ezért inkább arra helyezi a hangsúlyt, hogy a legitim politikát felszínen tartsa. Rajta nem múlt, hogy a korábban harcos legitimisták lassan behátráltak a kormánypárti kárámba, s inkább csak szűk körben, mint nyíltan álltak ki a legitimista elvek mellett.

A legitim politika második korszakában is újsága lett fóruma a királypártiságnak, a lap hasábjain elejtett nyílt hírek, illetve elrejtett utalások, célzások alapján láthatta, tudhatta az olvasó, hogy a lap milyen alapokon áll.

Az egyes számokban a vezércikk, ami sokáig a „Tünetek” címszó alatt jelent meg, vagy a belső vezércikk, amelyet, mint „Dongó” írt alá, tartalmazta a lapgazda véleményét.

A húszas években az aktuális hírek és az egyházi kerület hírei között a királyi család sorsáról is rendszeresen beszámoltak, de általában indirekt formában, nem saját cikkben. Így Mikes püspök 1923. évi húsvéti cikkét természetesen leközölte:

„A feltámadást a magyar nemzet az idén is a nagybeti bánatban üli meg. A mai nap fájdalmas évforduló: a legtöbbet szenvedett király halálának első évfordulója és második évfordulója boldogult királyunk első hazatérésének.

Bízunk saját erőnkben, a nemzeti keresztény eszmékben. A kereszténység nagy eszméit nem tartottuk meg, de a nemzeti szétbúzás megmaradt. Kétszer villant fel a remény a bátrak lelkében, midőn az apostoli király hazatért, de felszabadulás helyett újabb megaláztatás

⁵⁸ Pl.: Zalamegyei Ujság 1923. augusztus 3., 21.stb.

*ért benniünket, mely tetőpontját érte el a kierőszakolt trónfosztásban és a tibanyi kálváriában.”*⁵⁹

Jellegzetes újságírói módszere volt, hogy összekapcsolt népszerű, a kurzus által preferált ideológiákat, irányzatokat, olykor közhelyeket a legitimista gondolatok, hírek közvetítésénél.

A harmincas évekig leggyakrabban a Pehmtől egyébként nem idegen irredenta, revizionista cikkek hordozták a legitimizmust, de gyakran adta el a királpárti „árut” antikommunista, szovjetellenes és liberalizmusellenes „csomagolásban” is.

A teljesség igénye nélkül néhány példa:

*„Interjú gróf Mikes János püspökkel*⁶⁰

Nagyon boldog perc lesz, amikor hódolatomat fiatal királyom előtt kifejezhetem. Nekem, bár a püspöki palota fényén élek, nincsenek világi vágyaim. Ambícióim sose voltak. Meg vagyok elégedve a legegyszerűbb viszonyokkal, és ha van valami álmom, ez nem a magam személyére vonatkozik, hanem az országéra.

*A mi szép, nagy, művelt, gazdag és királyhű országunkra. Mindnyáján sírunk, amikor erre visszagondolunk. A szent korona az, amit megmentettünk a káoszból. Gondolatom csak egy van: integer Magyarország és a magyar király. Ha én ezt még egyszer megláthatnám, milyen szívésen visszamennék megint gyergyóalfalusi híveim közé, hogy káplánságon végezzem öreg napjaimat.”*⁶¹

Néhány héttel később:

⁵⁹ Zalamegyei Ujság 1923. április 1.

⁶⁰ A riporter arról kérdezte a püspököt, mi a véleménye a legitimizmus jövőjéről. A válasz kitérő, de utal arra, hogy Spanyolországba is elutazik, s fel fogja keresni a királyi családot.

⁶¹ Zalamegyei Ujság 1925. február 27. Gróf Mikes első papi szolgálati helye az erdélyi Gyergyóalfaluban volt.

„Az a szokott mondatuk sem mentheti őket, hogy más ország ügyeibe nem avatkoznak. Bezzeg beavatkoznak ott, ahol gyenge, lefegyverzett nemzetekkel van dolguk és a saját érdekeikről van szó.

*Mi magyarok tapasztalhattuk ezt, saját bőrünkön. Elég csak az egy trónfosztó törvényt, s IV. Károly deportálását említeni.”*⁶²

Az apátplébános⁶³ a látványos megoldásoktól sem riadt vissza, amelyek bár helyi szinten jelentkeztek, de országosan is figyelmet keltettek.

Mint ismeretes, a legitimisták nem fogadták el jogszerűnek Horthy kormányzói pozícióját. A körülötte kialakított kultuszt sem támogatták. A rendszernek viszont szüksége volt a karizmatikus személyiség kultuszára. 1924-ben, Horthy születésnapjának a fegyveres testületekkel való megünnepeltetésével kezdődött a kormányzó-kultusz erőteljesebb szakasza.

Tarányi Ferenc, aki mint Vas megyében is főispán, a szombathelyi dandárparancsnokság által rendezett ünnepségen vett részt.⁶⁴ A belügyminiszternek írt jelentésében ez áll:

*A „katolikus papság (gr. Mikes János szombathelyi püspök!) nem képviseltette magát a tábori misén, mely különben az összes illetékes tényezők részvételével zajlott le.”*⁶⁵

Ennek ellenére Szombathelyen a másnapi úrnapi körmeneten a katonaság teljes díszben felvonult.

Zalaegerszegen viszont a jelzett napon Pehm elutasította a helyi csendőrparancsnok kérését azzal, hogy ő a püspök kifejezett rendelkezéséig nem misézik.

⁶² „Tünetek” - Franciaország külpolitikája kapcsán említi a cikk végén Zalamegyei Ujság 1925. április 26.

⁶³ Pehm József 1923-tól címzetes pornói apát. Lásd még: Melléklet IV.

⁶⁴ Lásd még: Melléklet V.

⁶⁵ ZML FiB 135/1924.

A kerületi parancsnokságon keresztül, sürgönyileg megke-restték a szombathelyi püspöki hivatalt, ahonnét az a válasz érkezett, hogy a mise tartása a plébános autonóm joga. Az apátplébános azonban nem várta meg a választ, még annak megérkezése előtt elhagyta a város, így a tábori mise is elmaradt. A csendőrség retorzióképpen, nem vett részt az úrnapi körmeneten.

Tarányi főispán közölte Pehmmel, hogy az esetet jelenti, s követelte, hogy az esetről igazoló jelentést írjon. Pehm írt is a főispánnak egy levelet, melyet Tarányi eljuttatott a belügyminisztériumba. A levélben az előzmények leírása után így összegezte az esetet:

„Mindenesetre, történtek itt hibák:

1. Kellő időben jó előre, hivatalos időben és nem kapkodva kell hivatalos ügyet elintézni, lehetőleg írásban. Különösen kényes esetekben.

2. A Püspöki Hivatal üzenetével a megállapodás szerint vissza kellett volna jönni. /Hír szerint a Püspöki Hivatal azt felelte: intézzék el a plébánossal./

3. Artner tábornok⁶⁶ ezúttal is korán állította ki a retorziós kardot és a helybeli protestáns Lázár őrnagy⁶⁷ informálhatta a protestáns felettest kellően és így történt a retorzió.

4. Artner tábornok elfelejtette, hogy a csendőrség és Pehm József plébános »conflictusa« nem vihető át az úrnapi istentiszteletre, hanem ha legfeljebb vétettem, bepanaszolandó lettem volna Püspökömnél. Az egész helyi csendőrség zúgolódtott a két istentisztelet ilyenén kezelése ellen.

5. Valótlan az olyan beállítás, hogy megtagadtam az istentiszteletet. Öt tanú igazolhatja, hogy utasítást adtam. Artner tábornok magakadályozta a június 18-iki istentiszteletet intézkedésével.

6. A tábornok úr igen helyesen rendelkezhetik katonai ügyekben, de a katolikus templomokban más a fellépés módja.

⁶⁶ A szombathelyi vegyesdandár parancsnoka

⁶⁷ A csendőrség megyei parancsnoka

7. *Az úrnapi istentiszteletről elmaradását olybá vessez a csendőrség részéről, hogy hivatalos istentiszteletre többé nem szükséges meghívnom.*

8. *Ha bűnös vagyok, vegyenek rajtam elégtételt, de az úrnapért én kérek egyházamnak elégtételt.*”⁶⁸

Az ügy elég sokáig húzódott, végül Tarányi főispán november elejére feloldotta a csendőrség és az apátplébános konfliktusát.⁶⁹ A főispán hivatalos levélben kérte Pehm apátot:

*„...a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának neve napján, folyó év december 6-án a hatóságoknak szent mise hallgatására módot adni és erről az összes hatóságokat értesíteni szíveskedjék...”*⁷⁰

Pehm jelentős sikere az is, hogy az egyébként általa kezdeményezett zalaegerszegi második templomot, a templomépítő nagybizottság az apátplébános javaslatára 1925. február 1-i ülésének határozata alapján „*Jézus Krisztus Szíve és IV. Károly király emléktemplom*”-ként jelölte meg. A Zalamegyei Ujság a templom avatásáról szóló vezércikke többek között ezt írta:

„Ezeréves létünk alapja mindenkor a kereszténység, a bazafiság és a királybűség voltak. Királyt és nemzetet Szent István koronájának bűvös ereje kapcsolta mindenkor együvé!

A megkoronázott királlyal bukott, vagy emelkedett minden időben a nemzet is! IV. Károly apostoli királyunk tragikus sorsához elválaszthatatlanul oda volt kapcsolva a magyar nemzet sorsa. Elvitáztatlanul fájdalmas valóság az, hogy vele együtt elbukott, megaláztatott Magyarország és a magyar nemzet is! Megboldogult királyunk

⁶⁸ ZML FiB 135/1924.

⁶⁹ ZML FiB 205/1924.

⁷⁰ ZML FiB 205/1924.

tragédiája jelképezi egyúttal a nemzet tragédiáját is. A magyar nép óriási erőfeszítése, véráldozata és hősiessége abban a pillanatban biabavaló volt, amikor megdőlt a trón és királyunk száműzetése az ország töviskoronája lett. (...)

*Kell, hogy minden magyar ember szíve mélyén áhítattal éljen a szentkorona utolsó viselőjének vértanúsága iránt érzett, ünnepet jelentő bódolat!”*⁷¹

Kitüntető figyelemben részesült az avatáson megjelent Hunyady József gróf,⁷² aki Zita királyné képviselőjében volt jelen. Ám az ünnepi beszédek a templom és a rendház felavatására íródtak, a volt király nevét is csupán a templom és a kápolna kapcsán említették. Mikes püspök szentbeszédében a királyról mindössze ennyit szólt:

*„Krisztus király temploma a szeretet földi királyának emlékét is hirdeti. A szeretet heroikus fokát láttam IV. Károly királyban, aki senkire sem tudott haragudni.”*⁷³

Pehm, aki pedig a Templomépítő Bizottság ügyvezető elnöke volt, nem mondhatott beszédet sem a templomszenteléskor, sem a szentmisén.

Valószínű, hogy a ceremóniát követő, a Katolikus Házban megrendezett fogadáson szeretett volna szólni, ezt azonban a kormányt is képviselő főispán, Gyömörey György megtiltotta, így aztán a banketten senki sem mondott beszédet. Pehm az elhallgattatást igencsak sérelmezhetette. Ezt abból a csaknem másfél évvel később íródott levélből sejtethetjük, melyet Gyömörey főispán írt Pehm Józsefnek:

⁷¹ Zalamegyei Ujság 1927. szeptember 27.

⁷² IV. Károly főudvarmestere volt

⁷³ Zalamegyei Ujság 1927. szeptember 27.

„Kedves Barátom!

Tudomásomra jutott, hogy a zalaegerszegi II-ik templom felszentelése alkalmával az a körülmény, hogy közbenjárásomra az ünnepségen a felszólalások elmaradtak, a Te lelképásztori szívedben fájó érzéseket váltottak ki.

Mintbogy távol állott tőlem, hogy úgy akkor, mint bármikor is személyedben, de különösen lelképásztori minőségében megbántani, vagy kissebbíteni kívántalak volna, arra kérlek, hogy légy kegyes, e felett a kérdés felett napirendre térni, hogy úgy mint az előtt, a jövőben is egymást támogatva, közösen munkálhassuk a város, a vármegye és ezzel az egész ország egyetemes érdekeit.

Meleg kézszorítással üdvözöl: igaz híved:

Zalaegerszeg, 1929. március 9-én

Gyömörey”⁷⁴

A Notre Dame zárda avatásán, amint azt fent említettük, megjelent Serédi Jusztinián esztergomi érsek is. A Zalamegyei Ujságban Pehm által irt egész oldalas, fényképes vezércikkben mint „az integritás primása” lett üdvözölve.⁷⁵ A zárdaszenteléskor mondott beszédében a bíboros reagált is erre:

„Nem felejttem el, hogy e helyen az **integer Magyarország primásának** neveztek. **Igenis annak érzem magam, mert ha szétdarabolták is a hazát, a primást nem darabolták szét.** ⁷⁶ Az integer Magyarország primásának tekintem magam, mert kinevezésem ténye nem tekinti azokat a batárokat, amelyeket idegen kezek kaptak, hanem csak azokat, amelyeket Isten a Kárpátokkal koronázott meg, mert én nem Csonkamagyarországon, hanem Nagymagyarországon születtem.”⁷⁷

⁷⁴ ZML FiB 37/1929. Kézzel aláírva.

⁷⁵ Zalamegyei Ujság 1929. október 6.

⁷⁶ Eredeti kiemelés - HJ

⁷⁷ Zalamegyei Ujság 1929. október 7.

A késői Bethlen-érában a legitimizmus becsiszolódott a politikai rendszerbe, a miniszterelnök már nem tekintette képviselőit a kormánypolitika ellenfeleinek, sőt, bizonyos területeken együtt is működött velük.

De Gömbös újbóli visszavételekor az egységes párt legitimistái és a nyíltan legitimista Keresztény Gazdasági és Szociális Párt⁷⁸ tagjai megsértődtek és sorra kiléptek, illetve újjászervezték pártjaikat. Így tett Kray István báró, Zalaegerszeg képviselője is.

Pehm régi ellenszenve Gömbös ellen szinte sugárzik a hírt kommentáló tárcájában:

„Gömbös pályafutása: Zágráb és Budaörs. (...) Aki az októberi politikában részt vett, nem tűrhető el. Jól mondta Baranyai Jusztin dr⁷⁹ az idei tihanyi ünnepségen ⁸⁰ Kun Béla bécsi esete kapcsán: cégéres gazembereket nem adnak ki, koronás főket kiadnak.

*Sok mindenre fátylat boríthatunk, de azt nem felejtethi el a nemzet, hogy Gömbös Gyula volt szervezője annak a csapatnak, amely elhittette a »nemzet jövőjének«, a magyar ifjúsággal, hogy szedett-vedett osztrák csúrhéval jön IV. Károly az országba. Most pedig Bethlen befogadja, sőt átadja neki a katonaságot annak, aki párthíve nem volt, akit egy éve ő maga a **politikai baromorvos** ékes nevezésével tüntetett ki.”*⁸¹

De a legitimizmus mégis háttérbe szorult, s minden akció visszhang nélküli maradt. A királyság kérdését még az 1931-es választásokon, a fent már említetten nem is eredményte-

⁷⁸ A KGSZP 1926 febr. 9-én jött létre több kisebb alakulat egyesüléséből. Vezére gróf Zichy János volt. Lásd: Balogh-Gergely i. m: 193. o. és Gergely J. i. m.: 61. o.

⁷⁹ Tihanyi nyugalmazott apát

⁸⁰ Tihanyban minden évben rendeztek emlékünnepeket IV. Károly emlékének

⁸¹ Zalamegyei Ujság 1928. szeptember 16. Eredeti kiemelés.

lenül szereplő Keresztény Gazdasági és Szociális Párt sem vette bele a programjába.

Ezért aztán egy vezércikkben Németh János, aki Pehm káplánja volt, keményen bírálja is a pártot. Azt követeli, hogy fogalmazzanak meg határozottabban három alapkérdést: Ausztriával vámuniót, erőteljesebb antibolsevizmust („a keleti veszedelem ellen”) és a királykérdés megoldását.

*„A királykérdést (...) végtére is nem lehet a végtelenségig halogatni. De ezt a húsba, vérbe vágó létkérdést hiába keressük a jelöltek beszédében, akik úgy látszik megelégedtek azszal, ahogyan a mázsás problémák megnyilatkoztak a debreceni beszédben.”*⁸²

A legitimisták ekkor már teljesen nyíltan hirdethették és rendezhették a IV. Károlyra emlékező miséket. 1931 novemberében nem akadályozta a hatóság az országos misét Ottó hercegért, sőt a budapesti Bazilikában a szentbeszédet a hercegprímás mondta. A zalaegerszegi új templomban Pehm celebrálta a misét és azt hangsúlyozta, hogy Ottó a törvényes király. A királykérdést azonban nem puccsal, hanem az alkotmányos jogfolytonosság eszközével kellene megoldani.

A Bethlen utáni időszakban azonban a legitimisták lehetőségei csökkentek, különösen azáltal, hogy Gömbös belügyminiszterei, Keresztes-Fischer Ferenc, majd Kozma Miklós erőteljes belügyi akciókkal, kemény ellenőrzéssel akadályozták a királypárti akciókat.⁸³ Így a Katolikus Népszövetség Pehm József által támogatott gyűléseit is szigorúan ellenőrizték.

Jellemző példa az 1934. február 18-i Zalaegerszegi gyűlésről adott rendőrfogalmazói jelentés:

⁸² Zalamegyei Ujság 1931. június 24. (Bethlen beszédéről van szó - HJ.)

⁸³ Pl.: Keresztes Fischer Ferenc utasítására (175.853/1934 VIII.a.) korlátozták a legitimista Katolikus Népszövetség működését. Gyűléseikről a főispánon keresztül kérték a jelentéseket. ZML FiB 20/1934.

„Pehm József apátplebános (...) előadta (...), hogy azt akarják, hogy a papság a templomon kívül ne szerezpelhessen.”

Egy sümegi rendezvény rendőrségi jelentésírója szinte megdöbben:

„Pehm József zalaegerszegi apát sem a sajtóval sem politikával nem foglalkozott, kizárólag Biró Márton életrajzát és működését ismertette.”⁸⁴

A legitimista politika új platformjának kialakulásában a külpolitikai helyzet drasztikus átalakulásának is döntő jelentősége volt.

A hitleri német állam előrenyomulásával szemben már 1934-ben szerkesztőségi cikkben ajánlott a Zalamegyei Ujság egy új politikai platformot:

„Azoknak, akik Ausztriát Magyarországgal együtt meg akarják menteni attól, hogy Németország hatalmába kerítse őket, nem lehet más utat választaniok, mint azt, hogy a fenyegetett két országot szorosabb kapcsolatba hozzák egymással. Gömbös Gyula miniszterelnöknek revízió alá kell vennie a királykérdésben elfoglalt álláspontját.”⁸⁵

Hasonlóan a legitim és integer királyság visszaállítását szorgalmazva kívánt ellensúlyt képezni a náci Németország és a kommunista Szovjetunió közé Kray István. Azt hangsúlyozta, hogy a magyar revíziós politikát kapcsolják egybe a Habsburg restaurációval, így elkerülhető lenne az Anschluss. Ugyanis *„az Anschluss végrehajtása igen nagy veszedelmet rejt magába Magyarország szempontjából. Mert világos, hogy az Auszt-*

⁸⁴ ZML FiB 24/1934.

⁸⁵ Zalamegyei Ujság 1934. február 1.

riával egyesült Németország nem fog megállni félúton, hanem a Drang nach Osten alapján folytatni akarja majd a terjeszkedést kelet felé, ahová az út Magyarországon keresztül vezet.”⁸⁶

A német veszedelem.

Ausztria a világháború befejeztéig 14 tartományból álló császárság volt, a békeszerződések azonban egy kis életképtelen állammá zsugorították. A szláv vidékeket megkapta Cseh és Lengyelország, délen Szerbia, a kis olasz nyelvterületet Olaszország és kárpótlásként lekanyarítottak neki Magyarország nyugati részéből egy darabot. Számítottak a békekövacsok arra, hogy így Magyarország Ausztriával nem barátkozik össze, mert tőle is követelnivalója van. Az összezsugorított Ausztria úgyszólván teljesen német nemzetiségű állam s azért Németország vezető köreiben megmegnyilvánul az az óhaj, hogy ezt a másik német államot, mely egymagában valóban életképtelen, a nagy német birodalomhoz csatolják. A Németországban úrrá lett nemzeti szociális-musnak legfőbb törekvése ez, folytatja is tűzön-vízen keresztül ezirányú propagandáját s ezért vam most az óriási harc Ausztriában a csatlakozás hívei és a függetlenség bajnokai között. A propaganda egyre erősödik és, mint tekintélyes angol lapok írják, a német-lengyel tízéves megnehtámadási szerződés nemcsak afeől biztosítja Németországot, hogy Keletről nem fenyegeti veszedelem, de, éppen ennek folyamánaképpen nagyobb erővel küzhet

Ausztria elnyeréseért. Még nem tudjuk, milyen lesz a harc kimenetele Ausztriában. de azt teljes bizonyossággal állítjuk, hogy Németország Ausztria bekebelezésére irányuló törekvéseivel belátható időn belül föl nem hagy. És, ha terve valamiképen sikerül, akkor nagy veszedelem fenyeget minket is. Azoknak tehát, akik Ausztriát Magyarországgal együtt meg akarják menteni attól, hogy Németország hatalmába kerítse őket, nem lehet más utat választaniok, mint azt, hogy a fenyegetett két országot minél szorosabb kapcsolatba hozzák egymással. Mussolini, akinek éles szemei már régen észrevették, hova irányul a nagynémet politika, szoros gazdasági és politikai kapcsolatok létesítését javasolja a két fenyegetett országnak. A gazdasági kapcsolatok tehát Mussolini szerint sem elegendők a nagynémet veszedelem ellen való eredményes védekezésre. Politikai kapcsolatokra is szükség van. Ezt be kell látnia mindenkinek, aki csak ismeri a helyzetet. El kell azért hallgatniok azoknak a hangoknak, amelyek azt mondják, hogy nem lehet ezt a két koldús országot, Magyarországot és Ausztriát, szorosabb viszonyba hozni egymással, mert hát mit csinálna, mihez kezdene a két koldús? — Szálló ige volt ez a nyáron a kormánypárti alakuló gyűléseken, amikor még nem látszott a bennünket is fenyegető német veszedelem a maga nagyságában. Különösen a legitimisták mellének

szegeztek ezt a nagy mondatát és szinte utcahosszat hallható volt ez olyanoknak a szájából, akik csak akkor tanultak történelmet, amikor egy-egy kormánypárti élharcos szónokolt. — Az tehát bizonyos, hogy veszély fenyeget bennünket Németország felől és, ha így áll a dolog, védekeznünk kell. — Ha Ausztria most megnyeri a harcot a nemzeti szocialisták ellen, — vele ügyült. De hogyan képzelhető ez el? Hogyan léphetünk mi szoros politikai összeköttetésbe Ausztriával? Ez a fordulat, ami most történt a német politikában, minden bizonnyal érinti a magyar királykérdést is, — bárha ezt egyelőre cáfolját is. Ügylátszik, ebben a kérdésben most már nyíltan színt kell vallania Magyarországnak, még mielőtt a revízió megtörténhetnék. Ha a helyzet úgy parancsolja, hogy előbb kell megoldani a királykérdést, akkor ennek a kérdésnek megoldása elől kitérni nem lehet. De Ausztria sem maradhat tovább a mai hideg-meleg álláspontján. Ha most a csatlakozás ellenzői győznek, akkor erős védelmi szervezetet kell kiépíteniök, de mellettük kell látniok Magyarországot is. Gömbös Gyula miniszterelnöknek alighanem hamarosan revízió alá kell vennie a királykérdésben elfoglalt álláspontját, avagy másra kell hagynia az Ausztriával való szoros politikai együttműködés terének kidolgozását és végrehajtását.

Zalamegyei Ujság 1934. február 1. 25. szám 1. oldal

⁸⁶ Zalamegyei Ujság 1934. április 27.

Hasonló álláspontot képviselt gróf Sigray Antal is.⁸⁷

Gömbös engedett is valamit merev álláspontjából. A miniszterelnöki gesztust a Zalamegyei Ujság azonnal melegen üdvözölte, mert Gömbös egy kérdésre válaszolva kiemelte: neki nincs királyjelöltje, de nemzeti királyt akar. Erre volt a legitimisták válasza: ők is nemzeti királyt akarnak: Ottót.⁸⁸ Olyannyira, hogy az Ottó születésnapja tiszteletére írt vezércikkben Pehm szinte felmenti a trónfosztás hazai támogatóit (köztük Gömböst), mondván, az csak a külső kényszer hatására történt.⁸⁹

A kormányfő és a legitimisták közötti biztatónak tűnő kapcsolatfelvétel jele volt Turi Béla tervezete a királykérdés alkotmányjogi rendezésére.⁹⁰ Ez tulajdonképpen közjogi szintézise a szabad-királyválasztó és a legitimista megoldásnak. A harmincas években a legitimisták érvei között egyre többször jelent meg hivatkozási alapként a szentkorona-tan is.⁹¹

A legitimizmus a két háború közötti időszak jelentős ideológiája volt. Átalakulása összefüggött a sajátos magyarországi politikai tendenciákkal, amelyeket a nemzetközi politikában végbement változások is befolyásoltak.

Mind kiformalásában, mind politikai képviselete révén kapcsolódott Pehmhez is, olyannyira, hogy a második világháború végén, nem utolsósorban Mindszenty hercegprímás által képviselve, pillanatnyi alternatívaként ismét határozottan megjelent.

A legitimista gondolat Pehm egész életét meghatározó eszmerendszer. Tetteinek, kijelentéseinek ez volt a legfőbb motiválója.

⁸⁷ Zalamegyei Ujság 1935. július 19.

⁸⁸ Zalamegyei Ujság 1934. június 9. és Zalamegyei Ujság 1935. június 15.

⁸⁹ Zalamegyei Ujság 1934. november 21

⁹⁰ Ismertette: Zalamegyei Ujság 1936. január 5.

⁹¹ Kardos i. m: 202-209 és Zalamegyei Ujság 1936. november 21.

A liberalizmus és a baloldal ellen

Pehm József egész életét az egyháza érdekeinek harcos védelme jellemzi. Minden eszközt megengedhetőnek tart a katolicizmus védelmében, minden erőt mozgósítani kész a kereszténység általa ellenségként elkönyvelt csoportjai, személyiségei és eszméi ellen. A legnagyobb ellenfélként a baloldalt és egy sajátos, de a Horthy-korszakban igen jellemző gondolati áttétellel, a liberalizmust jelölte meg. A szellemi alapokat ez irányban is a már jelzett nagy pápai ideológiai enciklikák, valamint a sajátos magyarországi, és Pehm számára különösen, az egyházi és a zalai közélet tanulságai adják.

A háború utáni helyzetben, a katonai vereség és a forradalmak után, a négyszáz éves Habsburg-birodalom szétrobbanása, a hatalmas magyar területveszteségek a katolikus egyházon belül éppenséggel nem a modernizációt, hanem a konzervatív irányzatokat erősítették.

A béketárgyalások szempontjából a lehető legrosszabbkor történt bolsevik hatalomátvétel csak tovább rontotta az ország belpolitikai helyzetét, külső megítélését, esélyeit, mintegy tetézte a Károlyi éra jó szándékú, de hibás, naiv politikáját.

Ennek a kornak megalapozó élménye lett, személyesen Pehm Józsefnek és egyházának is, hogy Magyarországon egy kommunista, bolsevik-típusú és szovjet-barát forradalmat vertek le. Ráadásul idegen csapatok, és a legmegalázóbb módon a románok. A győztesek a terület-csonkítás indoklásakor ezeket a tényeket rendre az orra alá dörgölték a magyar delegációnak.

A fent már említett változások és irányzatok mellett érthető, hogy a baloldal elleni akciók, a forradalmakkal szembeni katolikus reakciónak aktuálpolitikai eredetű okai is vannak. Az egyház által is támogatott, vagy eltűrt eljárások

azonban minden előző tapasztalatot és elképzelést meghaladóan, kemények és brutálisak voltak.

A Tanácsköztársaság leverése után Magyarországon a belpolitika legfőbb jellemzője, érthető módon, a baloldaltól (tehát a szociáldemokratáktól is) való teljes elhatárolódás. Az államapparátus a baloldali, kommunista, de a liberális, vagy azzal gyanúsított személyekkel, csoportokkal, szervezetekkel szemben minden eszközt bevetett. Az addig csak a háborúval érintett területekre jellemző utazási korlátozásokat vezettek be, csak az engedélyezett telefonok működhettek, a határokat lezárták. A valamikori fogolytáborokat politikai internáltakkal töltötték fel. A közigazgatást lényegében a katonai körzetparancsnokságok felügyelete alá helyezték.

Ezek az eljárások gyakorlatilag a kormányzóválasztásig alig enyhültek, és később sem oldották fel teljesen. A kommunista szervezkedést keményen üldözték, de a legalitását megőrző Szociáldemokrata Párt lehetőségeit is korlátozták. A pártot ugyan elismerték, de szigorúan ellenőrizték párt-szervezeteit és sajtóját. Az MSZDP az 1920. januári választásokon – az országban uralkodó erőszak miatt - nem indult. A Népszava két szerkesztőjének meggyilkolása botránnal fenyegetett, ám egyúttal ez a baloldali sajtó elnémítését jelentő akciók része is volt. A szociáldemokraták ebben a helyzetben nemigen hozhatták fel érvként sem a párt jobbszárnyának kommün-ellenes magatartását, sem a Peidl-kormányt védekezésként. A tanács-érában játszott szerepük miatt állandóan talált a hatalom indokot a korlátozó, megszorító intézkedésekre, egészen Bethlen miniszterelnök Peyer Károllyal történő megegyezéséig.

Pehm József írásaiban, felszólalásaiban is számos baloldali-ellenes, antiliberális és antikommunista fellépést tapasztalunk. Antikommunizmusa részben érzelmi alapon magyarázható. Fentebb tárgyalt őrizetbe vétele, majd a kényszerlakhely-kijelölés megaláztatásai mély nyomokat hagytak benne.

A tanácsállam bukása után azonnal visszatért Zalaegerszegre, és igen aktív tevékenységet folytatott. 1919 augusztusától, az újra irányítás alá vett újság, a Zalamegyei Ujság szigort követelő, gyakran uszító modorával, antiszemita kijelentéseivel tűnt ki. Igyekezett a sérelmeket megtorolni, vagy megtoroltatni. Nagy riportokat közölt a vörösök rémtetteiről, és ismerteti a pereket.

Jellemző lehetett az alábbi ügy⁹² is. A városi börtönben őrzött kommunisták, egyébként a városi direktórium néhány tagja, a Zalamegyei Ujság támadásának állandó céltáblája voltak. Az elítéltek azzal az ürüggyel, hogy fontos információjuk van egy készülő és csak általuk leszerelhető nagy tüntetésről, elérték, hogy a polgármester a börtönben tárgyaljon velük. Itt aztán előadták, hogy sérelmezik a közönséges bűnözőkkel való együtt tartást, a Zalamegyei Ujság zsidóellenes rágalmait és szeretnének vagy az illető újságban, vagy a most szünetelő „Zalamegye” című lapban (ez volt a „kommün” alatt a hivatalos újság) válaszolni. Kérik továbbá, hogy a városi vezetésben a munkások is kapjanak részt.

A valóban szokatlan találkozót a Zalamegyei Ujság, mint részben érintett, megszelloztette az 1919. szeptember 23-i számában „*Börtöni diktátorok*” címmel. Úgy állította be a lap a dolgot, hogy a volt kommunisták a börtönből is diktálnak.

„Megértük azt, hogy (...) a börtönben audienciázzanak, onnét ultimátumot intézzenek hozzánk. (...) Hogy ez megtörténhetett, hogy két hónap múltán ekkora szarvakkal rendelkezzenek a társadalom gonosztevői, haramiái, akiknek keze véres, a zsebe rablott pénzzel, lelke förtelmes bűnökkel van tele: ezért piruljon az arcunk. (...)

Lassan-lassan napirendre tériünk a kommunizmus bűnei felett. A közönség, amely kesergett, fogadkozott, nem szolgált adatokat.

⁹² ZML FiB 8/1919.

Bűnrészes lesz, amikor elmulasztja leadni a vádakat, hazáját, hitét, vagyonát, életét veszélyeztető gonosztervök ellen. (...)

Egyszer csak kitűnik, hogy sok bűbó a semmiért, fátyolt borítanak a kommunisták bűneire. És a gyerekharag után kezdünk megint komoly babaruhást.

Egyet mondunk: ha az első ítélet nem lesz meg idejében, és ha az nem lesz elrettentően komoly a főbűnösökkel szemben, akkor legyünk elkészülve a legrosszabbakra. Videant consules! ⁹³ A lompos Catalinák mozognak, mesterkednek.” ⁹⁴

A cikk komoly következményekkel járt. A Horthy irányítása alatt működő dunántúli központi kormánybiztosság vizsgálatot rendelt el az ügyben és jelentést kért a főispántól és a polgármestertől.⁹⁵ A Zala Megyei Levéltár Főispáni bizalmas iratai között megtalálható a polgármesternek a főispánhoz ez ügyben tett jelentése.

Nem bízik tehát Pehm a városi polgárban sem, mert nem elég kemény, eltúrta a proletárdiktatúrát, most meg nem vall a direktórium tagjaira. Mégis kiben lehet bízni? A társadalom mely erejére lehet támaszkodni?

Az újság egyik számának „*A magyar szántó-vető*” című írása ezt mondja:

„El ne felejtjük, a falusi nép, a gazdatársadalom mentett meg bennünket a kommunizmustól. A magántulajdon körül itt volt a legkegyesebb összecsapás a kommunistákkal. Az a magyar nép, amely

⁹³ *Videant consules* (másként *Caveant consules*) *ne quid respublica detrimenti capiat* a.m. vigyázzanak a consulok, hogy az államot baj ne érje; a római szenátus nagy veszély esetén ezekkel a szavakkal ruházott kivételes hatalmat a consulokra. /Új Idők Lexikona 21. kötet/

⁹⁴ Azért a helyi viszonyokat jól jellemzi, hogy a Zalamegyei Újság ugyanebben a számban arról is tudósít, hogy a városi Legényegylet díszelnökéül Pehm József plébánost, világi elnökéül pedig, az idézett cikkel meglehetősen kínos helyzetbe hozott Czobor Mátyás polgármestert választotta. Czoborral egyébként Pehm végig kiváló kapcsolatot ápolt.

⁹⁵ ZML FiB 8/1919. (Lásd még a Melléklet VII.)

egy megyeösvényért évtizedekig kész volt elpörölni, a szalagföldről, a kis házikóról nem mond le soha.

Belőle támadt az ellenforradalomnak mindig lázongani kész, pusztás, vasvillás közkatonasága.

Belőlük volt a legtöbb áldozat, Duna mente, az Alföld, a Dunán túl falvai magyar gazdák akasztófaival volt kiszegélyezve.

Keresztülverekedték a háborút, ellenállással, a bolsevik városok tervszerű kiéheztetésével megölték a vörös uralmat. Őket sarvolták, akasztották, üldözték leginkább. A föld védelmében, csendes munkálásában, nem szávaló, de a hazai földből görcsösen ragaszkodó szívében van a magyar hazaszeretet igaz lángja. A hitéhez, erkölcséhez való elszánt ragaszkodás volt a bolsevizmus másik halála.”⁹⁶

A zalaegerszegi internálótábor még a Bethlen-Peyer pak-tum után is létezett.⁹⁷ A szociáldemokrata parlamenti frakció ezért interpellált,⁹⁸ és meg is látogatta a tábor-t a nemzetgyűlési képviselők egy 28 fős csoportja, az országos főkapitány és az egyik belügyi államtitkár kíséretében. Az ügy-gyel kapcsolatban Pehm véleménye:

„A humanizmus és a felebaráti szeretet négy évvel ezelőtt az elvtár-sakban még nem volt meg.”⁹⁹

Egyébként még 1923 végén is 708 ember volt a táborban.

Pehm apátplébános a munkásmozgalomról és a munkás-ról idealizált képet alakított ki. Igaz, nem városi környezet-ben nőtt fel, és Zalaegerszegen is kisszámú a munkásság, hívei zömmel nyilván nem e körből kerültek ki. Ezért pél-

⁹⁶ Zalamegyei Ujság 1919. szeptember 23.

⁹⁷ A tábor-t a belügyminiszter 1924. december 15-én szüntette be, teljes felszámolására a következő évben került sor. A tábor történetéről rész-letesen: Makóné Buzás Eleonóra: A zalaegerszegi internálótábor 1916-1924 in.: Zalaegerszegi Füzetek 11. 124-223. Lásd még: Melléklet VI/A. (Zalamegyei Ujság 1921. január 14-i cikk)

⁹⁸ Esztergályos Károly, az SZDP képviselője kérdezett

⁹⁹ Zalamegyei Ujság 1923. szeptember 5.

dálózik a faluval, a törvényt és tekintélyt tisztelő, vallásához, családjához, tulajdonához ragaszkodó, szinte népszínmű-idilli tisztaságúnak felvázolt paraszttal.

Az ellenszenv alapja kétségkívül a forradalom alatt elszenvedett sérelmei voltak. Amikor Peyer Károly megértést kér a magyar munkásság, a szakszervezeti és szociáldemokrata tagok irányában, a Zalamegyei Ujságban ez a tárca olvasható:

*„Mi különbség van a szociáldemokrácia és a kommunizmus között? Ezzel a kérdéssel meredünk a szociáldemokráciára, de erre cselekedetben nem adatott válasz. (...) Tekintsék a magyarországi szocialisták is elsősorban a magyar érdekeket, szedjék bele elbódított tagjaikba elsősorban a magyar fajiság tudatát, mutassák meg, hogy bűneiket megbánták, akkor a magyar nemzet is testvérét tekinti benne.”*¹⁰⁰

A Bethlen-Peyer paktum nyilvánosságra kerülése után még inkább elvesztette türelmét a szocialistákkal és a kormánnyal szemben. A Zalamegyei Ujság egyik cikkében párhuzamot von a „vörösök” és a királpártiakkal szembeni kormánypolitikával:

„A Bethlen-kormány mérlegre tette a mi, keresztény ellenzékiek értékét, illetve veszedelmes voltát a hazára és a vörösöket. S mi a Bethlen-féle mérlegen könnyebbnek, hitványabbnak találtattunk a vörösöknél. A vörösöknél, a Károlyi-, Kunfi-, Kun Béla-féle tényleg megtörtént alkotmány-, haza-, nemzetrontás javára billent a mérleg a mi jogfolytonosságra törekvő királybűségünkkel szemben, amely tudtunkkal még se hazát, sem alkotmányt, sem nemzetet nem sorvasztott eddig, sőt mint egyedüli stabil, meg nem rendíthető sarkcsillag lövelli még most is hathatós vonzerejét az egész régi Magyarország részei és népei felé és fölé. (...) Ilyen kitételek után nem Don Quichote-szerű

¹⁰⁰ Zalamegyei Ujság 1923. január 24.

*harcokká és hadakká szigorodnak-e össze azok a bizonyos kormánypárti fajvédelmi, nemzetvédelmi és egyéb kiruccanások?”*¹⁰¹

A kommunizmust a liberalizmusból vezette le. Nem differenciált a szociáldemokraták vonatkozásában sem, öszszemosta, különösen viták esetén, a bolsevikokkal.

Nem véletlenül merít szellemi támaszt Prohászka Ottokár gondolataiból:

„Prohászka Ottokár, az arany százú székesfehérvári püspök a katolikus nagygyűlésen a liberalizmus csődjéről beszélt. Arról a liberalizmusról, amely visszaél a hazafisággal, az erkölcstelenségnek, a destrukciónak és a vallástalanságnak lett a melegágya és hivatásos terjesztője.

Mert a szónak a legnemesebb értelmében maga keresztény eszme a legnagyobb liberalizmus, amely szeretetet, egyenlőséget, testvériséget hirdet, nem tűri a rabszolgaságot, és apostola az ideális emberi szabadságnak addig a fokáig, amíg ez a szabadság az isteni és erkölcsi törvényekkel ellentétbe nem kerül, szóval szabadosággá nem fajul.”

Mert:

„A mai liberalizmus alapja nem a szabadság, hanem a szabadoság.

*A szabadság csak addig szabadság, amíg össze van kötve a tekin-tély tiszteletével és az igazság tiszteletével és az igazsággal. Mibelyt a tekintélyt megsérti, szabadosággá válik.”*¹⁰²

Mit eredményez a liberalizmus?

„Láttuk az októberi forradalom és a bolsevizmus idején, láttuk a német és a bolgár kommunista forradalmi kísérletekben és látjuk

¹⁰¹ Zalamegyei Ujság 1923. január 25.

¹⁰² Zalamegyei Ujság 1923. október 11. A liberalizmusról lásd még Melléklet VI/F.

*Oroszországban. Ezek (...) tagadhatatlanul a liberalizmus következményei és végeredményben egész országok pusztulásához vezettek. De ezek egyszersmind csálhatatlan bizonyítékai is a liberalizmus csődjének is.”*¹⁰³

Mindszenty önéletrajzában megemlíti, hogy mindig hibájául róta fel a vezető politikusoknak, hogy nem ismerték „*Lenin és Sztálin legfontosabb műveit és az orosz bolsevizmus arcát: tetteit, célkitűzéseit, gyakorlatát. (...) Engem első fogságom emléke állandóan hajtott a bolsevizmus könyörtelen módszereinek elemzésére, ideológiájának – amennyire lehetett – maradéktalan megismerésére.* (...)

*Tanulmányaim és megfigyeléseim alapján tudtam, hogy a marxizmus olyan világnézeti, ideológiai irányzat, mely eszmeileg céltudatosan is ateista, gyakorlati módszereiben vallás- és egyházromboló, uralmának a világra való kiterjesztését könyörtelenséggel hajtja végre, s a szelíd képmutatástól kezdve a leggonoszabb terror eszközeit is hajlandó igénybe venni.”*¹⁰⁴

Az újságjában a fenti következtetésre jut minden szociáldemokrata, vagy szakszervezeti megmozdulás értékelésében.

Amikor a Zalamegyei Ujság beszámolt a budapesti Atheneum nyomda szervezett munkásainak nagy, az egész fővárosi sajtókiadást megbénító sztrájkjáról, a kommentár így szólt:

„A nyomdászok követeléseinek meglepetésszerű előterjesztése (...) azt a gyanút kelti bennünk, hogy a munkásság ezen eljárására felsőbb helyről adták meg az irányítást, talán éppen a parancsot.

Arról a helyről, ahol a múltak tanulságai szerint is a munkásságot mindenkor politikai célok szolgálatába szolgálták szegődtetni.

¹⁰³ Zalamegyei Ujság u. o.

¹⁰⁴ Mindszenty i.m.: 60-61. o.

*Az bizonyos, hogy a háttérben ott van az a bizonyos **vöröskéz**¹⁰⁵, amely elsősorban éppen a sajtó megbénításával akarja szolgálni politikai érdekeit. Hogy a legközelebbi cél micsoda, ebben a pillanatban még nem látjuk tisztán. (...)*

A szanálási javaslatok után¹⁰⁶ mi egy újabb szanálási javaslatot várunk, mely örökre letöri a szakszervezetekből ki-kötő vörös diktatúrát.”¹⁰⁷

A Vági-párt rövid legális működése során Pehm újságjától is megkapta a kritikát. A lap több alkalommal szólt a párt ellen, annak ideológiáját pedig az egyik vezércikk fő ellenségnek jelöli meg, mellyel szemben megoldást is javasol:

„Az államháztartásnak legelső hazafias és nemzeti kötelessége a magyar fiatalágnak a marxi eszmekörbe, ideológiába való bekapcsolódását minden eszközzel lehetetlenné tenni. Amíg ez meg nem történik, mindig kevés lesz nálunk a nemzeti, hazafias érzelmű és nemzeti alapon szervezett munkás.”¹⁰⁸

Ugyanakkor, igaz nem sajtószolidaritásból, hanem elvi alapon, fellépett az újság még a Népszava betiltása ellen is:

„Nem a Népszavát siratjuk, de a törvény és a szociális politika érvényesülését követeljük.”¹⁰⁹

Természetesen a legdrasztikusabb hangnemben bírálta a kormányt, ha „lazaságot” talált a kommunisták elleni fellépés során. Például az 1925-ös Rákosi per kapcsán nehezményezte, hogy az ügyet a statáriális bíróság a rendes bíró-

¹⁰⁵ Kiemelés tőlem - HJ

¹⁰⁶ A parlamentben éppen a kormány szanálási javaslatát tárgyalták - HJ

¹⁰⁷ Zalamegyei Ujság 1924. április 9.

¹⁰⁸ Zalamegyei Ujság 1927. április 26. „Tünetek”

¹⁰⁹ Zalamegyei Ujság 1923. július 13.

ság hatáskörébe utalta.¹¹⁰ A szociáldemokraták demokrati-
kus jogosítványait is sokallta, különösen is azt, ahogy a par-
lamentben éltek a mandátum-adta lehetőségeikkel. Egy
1925-ből való példa:

„Veszedelemes szólásszabadság.

*Milyen sors vár még az olyan országra, ahol a törvényhozás szent
csarnokában egy képviselő olyan hangon mer beszélni, illetve felolvas-
ni, mint az országgyűlés egyetlen női tagja, **Kéthly Anna elvtárs-
nő!**”¹¹¹*

*Honnan merítette ez a »gyenge« nő azt a vakmerőséget, hogy a
kormányzat keresztény, nemzeti néven fémjelzett uralma idején olyan
durva támadást intézzen az államvédő erők ellen, amilyen durva
hangot a világ egyetlen parlamentjében sem mernének megkockáztatni.
(...)*

*Veszedelemesen tág az olyan szólásszabadság, amely nem respektál-
ja a nemzet lelkiületét, s amely csak folyton kenyeret követel az or-
szágtól, de a hozzávaló hűséget megveti.”¹¹²*

Pehm idealizált munkásalakja „nemzeti és hazafias érzelmű
munkás”, aki a munkásotthonok helyett a templomba jár és a
marxi eszmék helyett a pap szavát figyelve építi lelkét.

Az egerszegi plébános lapja írt az egyik pécsi bányász-
sztrájkáról, ahol a munkások nem hallgatták meg a kormány-
nyal a friss kompromisszum óvása érdekében a sztrájkot
leszerelni akaró Peidl Gyulát. A Zalamegyei Ujság, jellem-
zően, így fogalmaz:

*„Kigyúlt tehát Pécsen a magyar munkásság pünkösdi tüze. Vajha
ez a tűz futótűzként terjedne el az országban és a tomboló pünkösdi*

¹¹⁰ Zalamegyei Ujság 1925. november 19.

¹¹¹ Kéthly Anna (1889-1976) szociáldemokrata politikus, 1922-től
1948-ig folyamatosan tagja volt a szociáldemokrata párt vezetőségének,
mint országgyűlési képviselő. (A kiemelés tőlem – HJ)

¹¹² Zalamegyei Ujság 1925. december 23.

*vihar lesodorná nyakáról boldogságának utonállóit. Akkor lehetne még boldogabb a magyar nemzet is.”*¹¹³

A keresztényszocialista munkásszervezetek népszerűsítésében és szervezésében is tevékeny. Például, amikor 1920-ban beszámol újságja egy keresztényszocialista munkások által kezdeményezett sztrájkról, szembeállította őket a szociáldemokratákkal.

Egyúttal propagandát fejtett ki a keresztényszocialista munkások szervezetei mellett.¹¹⁴

1930-ban az esperesi kerület tanítógyűlésén indokolta papjai és önmaga személyes részvételét a mozgalomban. Azt fejtegette, hogy a megjelölt ideológiai ellenfél, a kommunizmus, veszélyes szektához hasonlítható, s *„hogy ezzel a mérgező hadjáráttal szemben, mely az igazság és a vallásosság képében mérgezi meg a nép lelkét, (...) papnak és tanítónak kell elől haladnia.”*¹¹⁵

Nemcsak propagandamunkát végzett azonban, hanem cselekedett is.

Az ő nyomására a zárda építésénél egy idő után csak keresztényszocialista munkásokat alkalmaztak, amit Pehm a munka jellege miatt, és *„mert valláserkölcsi és hazafias célokat szolgáló intézmény létesítésénél azoknak kell kereseti lehetőséget biztosítani, akik keresztény és nemzeti alapon állanak”.*¹¹⁶

A városban a legnagyobb létszámú szervezet a MÉMOSZ volt, viszonylag jól vezetett, tekintéllyel bíró munkások irányították. (Vezetőjük, Dombay János kőműves, tagja volt a megyei képviselőtestületnek is.)

¹¹³ Zalamegyei Ujság 1923. június 10.

¹¹⁴ Zalamegyei Ujság 1920. augusztus 25.

¹¹⁵ Zalamegyei Ujság 1930. október 30.

¹¹⁶ Lásd: Olvasókönyv Zala megye történetéhez. Szerk.: Degre Alajos, Zalaegerszeg, 1960. 122-124. o.

Nem véletlen, hogy ezáltal a zárda építése körüli sajátos diszkrimináció országos ügygé vált. Esztergályos Károly szocialista képviselő eljár az ügyben, és követelte a szociáldemokrata munkások alkalmazását. A szociáldemokraták követeléseiket azzal támasztották alá, hogy a MÉMOSZ-os kőművesek is ennek a városnak a lakói, ők is családot tartanak el, olyan munkáknál, amelyekhez az állam és a város is tekintélyes összeggel járul hozzá, a hátrányos megkülönböztetés jogtalan. Megoldást azonban csak részben sikerült elérni. A szociáldemokrata szakszervezet tagjait csak részben vették vissza az évtized legnagyobb egerszegi építkezésénél.¹¹⁷

A keresztényszocialista munkásszervezetek létszáma azonban nem lehetett jelentős. 1931-ben, a csaknem tíz évi szervezés és évről-évre megújított kérések után, végre elkezdett új elemi iskola építkezésénél az apátplébános újságjában azzal vádolja meg a város vezetését és az építési vállalkozót (a Müller és Müller céget, egyébként a második templom és a zárda egyik fő kivitelezőjét), hogy nem alkalmazzák a keresztényszocialista szervezet tagjait.

A sajtópolémiából kiderül, hogy a vállalkozók a kőművesek pártállását nem, csak szakmai hozzáértését vizsgálták. Ám azt is közlik, hogy a levente-parancsnok és a helyi MOVE ajánlatára is felvettek embereket. A MÉMOSZ szerint ugyanakkor nincs is keresztényszocialista építőmunkás szakszervezet.¹¹⁸

A városban az építőmunkásokon kívül csak a nyomdászok voltak jelentős számban szervezett munkások. Igen érzékenyen érintette szervezetüket, amikor a város egyik legnagyobb nyomdájában, 1931 márciusában, minden szervezett munkásnak felmondtak. Ez a vállalat, a Zrínyi nyomda állította elő a Zalamegyei Ujságot is. A konkurens

¹¹⁷ Zalamegyei Ujság 1931. február 5.

¹¹⁸ A polémia a Zalamegyei Ujság 1931. február 5., 7., 11. számaiban

nyomdász és lapkiadó a „Zalamegye” hasábjain leleplezte a tendenciózus szociáldemokrata-ellenes lépést. A válasz tipikus:

A Zalamegyei Ujság vezércikkében azt írja, hogy az elbocsátottak helyébe másokat vettek fel, egyébként is, azokat úgyis segíyezi a szakszervezet. A nyomda a gazdasági válság és a versenyhelyzet miatt döntött így. Ám a döntő érv:

*„A Zrínyi nyomda elleni támadás a megye 90%-át kitévő katolikusság elleni támadás, egyúttal pedig támadás a Zalamegyei Ujság ellen is, ezt pedig nem hagyjuk annyiban!”*¹¹⁹

A munkássztrájkokról általában:

*„S te megtévesztett magyar munkás, még mindig nem szégyelled magad amiatt, hogy ilyenek társaságában vagy? Még mindig segíted rád kibújni ezekkel az Istent ostromlókkal az Úr haragját? Mikor veszed már elő jobbik, becsületes, hitű magyar eszedet?”*¹²⁰

1931. május 2-án, az előző napi munkásünnepről ír:

*„Mi batja át a munkás lelkét? A lelkét? De hiszen a munkásnak (értjük természetesen a marxista elvekkel töltökezőt, akinek május 1. az ünnepe), nincs lelke. (...) Hova mennek május elsején a munkásmilliók? Miért örülnek, miért hisznek, miért lelkesednek? Miért nem hisznek a hitben és miért hisznek abban a hitben, mely a más prédikálja, de ezt a más a beláthatatlan jövőbe tolja ki? És meddig hisznek benne?”*¹²¹

¹¹⁹ Zalamegyei Ujság 1931. március 28.

¹²⁰ Zalamegyei Ujság 1923. június 10. Egy későbbi sztrájkjal (borbély-segédék sztrájkja) kapcsolatban lásd a Melléklet VI/G.

¹²¹ Zalamegyei Ujság 1931. május 2.

Kísérletet tesz arra is, hogy a számára fel nem fogható, és el nem fogadható, ezért ellenséges eszmék helyett mást állítson szembe.

A harmincas évek elején, a **Quadragesimo** megjelenésével, a keresztény eszmevilág képes volt igazi alternatívákat adni. Nincs már szükség védekezésre, a liberális-szocialista tanok és a „modernizmus” ellen:

„Dívat volt egy időben Magyarországon azgal dicsekedni, hogy valaki liberális. (...) Az úgynevezett »liberálisok« azgal különböztették meg magukat a nem liberálisoktól, hogy az erkölcs, a vallás és a hazafiság terén olyan engedményeket tettek maguknak, amelyekre egyéni céljaik elérhetése érdekében szükségük volt.

Ezek az engedmények nyitottak utat a szabadkőművességnek, nemzetköziségnek és kitermelték a liberalizmus törzséből a radikalizmust, majd a szociáldemokráciát és a kommunizmust. (...)

Az az irányzat, amely az erkölcs, vallás és hazafiság terén engedményeket tesz, feltétlenül ott tör ki, ahol a vörös zászló lobog, s ahol az általános egyenlőség standján ficánkozik az ember, élvezvén a vörös eszméknek jótéteményeit, amelyektől halomra pusztulnak az emberek, mint ezidőszereint Oroszországban. Ott most már nincs erkölcs, nincs vallás, nincs haza, de nincs ám szabadság, sem egyenlőség, sem testvériség, nincs is ám ember, hanem csak kétlábú állat, akinek még a saját fajtáját sem szabad szeretnie, mert hiszen nincs családja, azt sem tudja ki a szülője, ki a gyermeke. (...)

A fiatalságnak nem az a föladata, hogy a feltűnési viselkedésben szenvedő »moderneket«, akik a modernséget csakis az erkölcs, vallás és hazafiság kifigurázásában látják – bámulják, kövessék, hanem, hogy az ősök által kijelölt és ránk hagyományozott utakon haladjon. Ne dobja el a keresztet, de fogja a keresztet, de fogja erősen a kardot is és ne restellje, ha egyes szájhősök, szárnytörés előtt álló fiatal darvak meg is vádolják »maradiság«-gal. A maradiság már sokszor megmentette a nemzetet, Trianon után is csak az állította lábra az ezer sebből vérző, megcsonkított országot, míg a liberális és modern

bölcsesség elpusztította az erős, a hatalmas, a virágzó Nagymagyarországot.

A Keresztény Gazdasági Párt fölveszi a harcot a veszedelmeket magukban rejtő eszmék ellen, azért kell Zala jó népének ezt a pártot támogatnia.”¹²²

Pehm és a keresztényszociális irány

Pehm József legitimista, antibolsevista és liberalizmus-ellenes, kritikai gondolkodása mellett található egy építő szemlélet is. Politikai-szellemi megnyilvánulásaiban a keresztényszocialista attitűd az egyik leginkább meghatározó.

A magyar katolikus egyházban ez az irányzat egyébként igen sok vitát kiváltó, modern vonulatnak számított. De annak ellenére sem lett meghatározó politikai áramlat, hogy a forradalmak utáni kurzus a világháború előtti helyzethez képest tiszta lapot kínált fel az egyháznak is. Pehm cikkeiben és gyakorlati politizálásában, érezhetően közel állt a keresztényszocialista vonulat Prohászka és Bangha által megfogalmazott irányaihoz. Prohászka munkáit még diák korában megismerte, szimpatizált az egyházat aktivizálni, modernizálni kívánó főpappal.

Amikor a székesfehérvári püspök az új rezsim konzervatív-egyházi kritikáját megfogalmazta, az éppen találkozott Pehm forradalmak utáni konzervatívabb magatartásával. A Bangha által megfogalmazottakból pedig a szociális érzékenység és az egyház fokozott karitatív szerepvállalásának szükségessége került közel hozzá.

A keresztényszocialista irányzathoz közelítő magatartása számos mozzanatból kimutatható. Valószínű azonban, hogy e mögött is ott van az a gyakran hangoztatott felfogása, hogy a változtatások elkerülhetetlenek az egyházban,

¹²² Zalamegyei Ujság 1931. április 12. Divat volt...

mert nem változni, nem korszerűsödni az egyház háttérbe-szorulását vonja maga után.

Ezért tartotta fontosnak a népművelést és iskoláztatást. A zalaegerszegi helyzet iskolai vonalon még a zárda belépése után sem volt a legjobb a megyében. Márpedig a katolikus életformára nevelést Pehm a lelkipásztor legfontosabb feladatának tekintette.

Támogatta a különböző katolikus polgári szervezetek, az egyesületek munkáját is. A Hölgyek Kongregációját és a Férfi Ligát is személyesen vezette. Önéletrajzában külön kiemeli, hogy e szervezetek révén kívánta a polgárságot, főleg pedig az értelmiséget vallásos meggyőződésben szervezni és irányítani.¹²³ Nagy súlyt fektetett a KALOT¹²⁴ támogatására, melynek városi díszelnöke volt. Az együletet egyébként egyik hitoktatója, Németh István irányította. A Legényegyletnek helyiséget juttatott, s volt ott egy 600 kötetes könyvtár és rádió is.

Gyakorlatilag ugyancsak személyesen irányította a többi katolikus egyesület, a Zita-kör, a Kis Szent Teréz Kör, a KALÁSZ,¹²⁵ a KIOE és a Katolikus Dolgozó Leányok szervezeteit is. Felügyelte és ellenőrizte a Cserkészet, valamint a Notre Dame zárda kongregációinak munkáját. A körzetéhez tartozó településekben megszerveztette a KALOT és KALÁSZ helyi csoportjait és ezeket is rendsze-

¹²³ Mindszenty i.m.: 27. o.

¹²⁴ Katolikus Agrárfjúsági Legényegyesületek Országos Testülete, 1935-ben alapította Kerkai Jenő jezsuita pap, célja: a római katolikus egyház tanításán alapuló demokratikus magyar társadalom építése. Mintegy kétezer együletben mintegy 150 ezer rendes taggal működött. Jelentős szerepe volt a katolikus egyház társadalmi tekintélyének növelésében. 1946-ban, más szervezetekkel együtt betiltják. (Wikipedia, Magyar Katolikus Lexikon)

¹²⁵ Katolikus Lánykörök Szövetsége, 1936-ban alapította Luczenbacher Rita és Stettner Andrea szerzetesnővér Svoy Lajos püspök pártfogásával. Célja: falusi lányok keresztény szellemű felkészítése családanyai feladatokra. (Magyar Katolikus Lexikon)

resen felügyelte. Az egyesületi élet egyik központi feladata a népművelés, a másik a szociális gondoskodás volt.

Az egyesületi rendezvények bevételét rendre jótékonyági célokra fordították. Támogatta a Stefánia Szövetséget, ezt a beteg- és gyermekgondozást vállaló karitatív szervezetet is, és programjairól, akcióiról újságja rendszeresen beszámolt.

A szociális érzékenység eme formája mintegy a katolikus antikapitalizmus és antiliberalizmus megjelenése, egyúttal a szociáldemokrata rendszerkritika bírálata is.

Két jellemző példa:

Emlékirataiban szólt egy 35 fős aggménhelyről.¹²⁶ Valójában arról a még a Tanácsköztársaság idején létrehozott szegényházzal volt szó, amelynek léte sajátosan kötődött a plébánoshoz. Amikor 1921-ben a képviselőtestület a szegényménhely megszüntetésével foglalkozott, Pehm a felszámolás ellen foglalt állást, hozzászólásában többek között kiemelte: A ménhely „*megszüntetése visszafejlődést jelentene, mert ez a városnak egyetlen szociális létesítménye, mely a proletárdiktatúra idején létesült, az a vád érhetné a várost, hogy egyetlen jótékony intézményét a polgári társadalom lerombolja*”.¹²⁷

Végül a testület elfogadja Pehm előterjesztését. Tehát nem ő létesítette ezt az intézményt, de ő mentette meg és köze volt a korszerűsítéséhez és fenntartásához is.

A városban működő Szociális Misszió Társulat, amely igyekezett a szegényeken, a munkanélkülieken segíteni, szintén az apátplébános felügyelete alatt dolgozott. A társulatnak csak olyan személyek segélyezését engedélyezte, akik elvárásainak megfeleltek: az illetőnek hívő katolikusnak kellett lennie, nem lehetett szociáldemokrata és szakszervezeti tag sem. Ugyanakkor, mint a képviselőtestület tagja elérte, hogy a Társulat 10 éves jubileuma alkalmából 1927-ben a segélyezettek számára kiutalt összeg heti egy pengő

¹²⁶ Mindszenty i.m.: 31. o.

¹²⁷ ZML VKj 1921. 3. 21.

legyen. Pehm közbenjárására szervezték meg tizenöt szegénysorsú diák ingyenes taníttatását és családoknál való elhelyezését is. A Muraköz visszacsatolása után több tucat ottani diákot fogadtak be zalaegerszegi polgárcsaládok Pehm szervezésében, és szinte napi rendszerességgel felügyeletével.

Újságja gyakran foglalkozott az egerszegi szegények gondjaival. 1923-ban egy cikk azt írta:

„A nehéz megélhetési, de különösen a lebetetlen lakásviszonyok szomorú képei tükröződnek vissza Zalaegerszeg halálözési statisztikájában. A nedves, egészségtelen lakások és a rossz táplálkozás ijesztő nyomainak látszanak meg a halálözési statisztikákon. (...) Miért szabad annak előfordulni, hogy sokan olyan lakáshoz sem tudnak hozzájutni, amelyben egy egészséges és meghitt polgári tűzhely csendes mécsese elpislákolhat?” Ugyanakkor „spekulánsok, síberek éven át pezsgőre, fürdőre szórhatják pénzüket!”¹²⁸

A 177 halott csaknem negyede, 40 ember tüdőbajban halt meg.

A gazdasági válság időszakában, amely a városban is fokozta a szociális bizonytalanságot, nem utolsósorban az itteni igen jelentős kézműves rétegek között, erőteljesebbé vált Pehm aktivitása a szociális-gazdasági területen.

Már a húszas évek elején kimutatta, hogy a városi munkás betegségyező pénztár eredménytelenül működik, a viszonylag nagy létszámú befizető ellenére is.¹²⁹ Ezért kísérelte meg a keresztényszocialista munkásszervezetek működését eredményesebbé tenni, bár a problémák forrását és azok megoldását sem látta megoldhatónak helyi szinten.

Pehm egerszegi működése alatt végig a városi közéletben munkálkodik, ám időnként megkísérel belefolyni és kilépni

¹²⁸ Zalamegyei Ujság 1923. július 15.

¹²⁹ Zalamegyei Ujság 1923. július 15.

a provinciális városi-megyei politizálásból a nagypolitikába is. Nemcsak a később tárgyalandó legitimizmusa kapcsán, hanem a keresztény politika érdekében is.

A húszas évek elején írta:

*„A forradalom legjobb ellenszere - a makulátlan közéleti ember igazsága és tiszta kormányzása. (...) Rend és béke csak közéleti erkölcsön és szociális gondoskodáson épül fel!”*¹³⁰

A harmincas évek elején a kormánypártot is és a kisgazdapártot is egyaránt ellensúlyozni képes új katolikus néppárt létrehozásán, illetve megerősítésén fáradozott. Ennek a hierarchizált szervezetű pártnak nemcsak a legitimizmust kellett volna korszerűbb eszközökkel képviselni, hanem a pápai enciklikák szellemében, a keresztény eszmeiségű szociális programot is.

Az eszmei alapokat megteremtő, 1931. május 25-én kiadott „*Quadragesimo Anno*” kezdetű pápai enciklikát népszerű formában a Zalamegyei Ujság már 1931. júliusi számaiban ismertette. Ennek egyik érdekessége, hogy éles polémikát folytat az olasz fasizmussal. Elsősorban is annak egyházellenességét kritizálta, de a Mussolini-féle diktatúra számos egyéb elemét is pontosan tárta fel.¹³¹

Az egyház, és az apátplébános által támogatott keresztény párt, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt (KGSZP) több kisebb alakulat összeolvadásából 1926-ban jött létre.

1926. febr. 9-én a Keresztény Nemzeti Gazdasági Párt (KNGP) és az Országos Keresztény-Szocialista Párt (KRSZP) egyesüléséből jött létre.¹³² Egy ideig a kormány

¹³⁰ Zalamegyei Ujság 1923. július 11.

¹³¹ Zalamegyei Ujság 1931. július 26.

¹³² Balogh M. - Gergely J. i. m.: 193. o. Az Országos Keresztény-Szocialista Párt 1923. májusában alakult újjá Haller István elnökletével, 7 parlamenti képviselővel. A magát ellenzékiként definiáló párt a szociáldemokraták elleni fellépést, a „megtéved” munkások keresztény szel-

legnagyobb koalíciós szövetségese volt. A párt vezére 1927-től, a politikai karrierjét még a Tisza István-féle Nemzeti Munkapártban kezdő, gróf Zichy János¹³³ lett.

A KGSZP-nek az egyesüléskor 26 parlamenti képviselője volt, a koalíciós partnerséget Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter testesítette meg, aki Bethlen távollétében ellátta a miniszterelnöki teendőket is. A párt vezetői választási szövetséget kötöttek az Egységes Párttal, így minimalizálták az egymás közötti versenyt és elhatárolták a befolyási körzeteket. A keresztény párt 13 kerületben szerzett egyhangú mandátumot, a tizennegyedik biztos helyet a lövői kerület jelentette, ahol csak 2 kereszténypárti jelölt indult. Ezen kívül 23 egyéni kerületben szerzett indulási jogot a párt valamelyik jelöltje. A jelölések legnagyobb sűrűsödési területe a Vas megye központú régió, ahol 16 kerületben indult. A fővárosban és környékén a párt nagy önállósággal működő része, a Wolff-féle Keresztény Községi Párt állított lajstromokat, míg a többi titkos kerület közül csak Győrben sikerült indulni a gr. Zichy János pártelnök vezette listával.

A politikai katolicizmus 1926 elején létrehozott pártpolitikai egysége két évig sem állt fenn. Az első repedés Friedrich István 1927. végi kiválásával következett be, aki 1928-ban megalapította a Keresztény Ellenzéket.

Az 1931-es választásokon KGSZP relatíve jól szerepelt, főleg a Dunántúlon. 34 mandátumot szerzett, ismét a második legnagyobb parlamenti párt lett. Igaz, a kormánykoalíció fő pártja, az Egységes Párt 157 képviselőjéhez képest ez nem túl nagy szám, de Bethlennek kellett a klérus által támogatott párt is. A párt 1931-es zalai választási munkáját

lemben való szervezését tartotta legfontosabb feladatának, s ebben a keresztény szakszervezetekre kívánt támaszkodni. A KNGP 1923 decemberében bontott zászlót. Programja a Bethlen-rendszerbe illeszthető konzervatív politikai katolicizmus, agrárius és legitimista beütésekkel.

¹³³ Gergely J. i. m.: 61. o.

Pehm nagymértékben segítette. Nem is eredmény nélkül: Zalában a legeredményesebb párt a KDSZP lett, a 11 választási körzetben öt mandátumot szereztek. Zalaegersze- gen az apátplébános személyes támogatója, br. Kray Ist- ván; Kiskomáromban Somsich Antal; Lentiben dr. Csák Károly; Tapolcán gr. Eszterházy Mór; Zalaszentgróton Gyömörey Sándor lettek a párt képviselői.

Mint ismeretes, Bethlen nem sokkal az országosan – és Zalában is – megünnepelt 10 éves kormányfői tevékenysége és a választási hadjárat sikeres megvívása után, 1931. au- gusztus 18-án lemondott.

Az új kormányfővel, Károlyi Gyulával szemben igen erő- teljesen lépett fel a KGSZP. Mivel a kormány szociális kia- dásokat tovább szűkítő politikáját nem támogatta a párt, 1931 decemberében lemondott a KGSZP-s Ernst Sándor vallás- és közoktatási (egyben népjóléti és munkaügyi) mi- niszter.

Ezzel egy évtized után megszűnt a koalíciós kormányzás, a kereszténypárt pedig végleg kikerült a hatalomból.

Pehm Zalamegyei Ujságja is folyamatosan támadta Káro- lyi kormányát. Az „Új ösvényeken” című írás azt írja:

*„Nekünk a régi rendszer nem kell. Azt el kell temetni mind- zokkal együtt, akik annak idején részesei voltak. Próbáljon Károlyi a régi rendszer felredobásával új ösvényen haladni. Így célt ér el – talán, de a régi rendszerrel semmiképp.”*¹³⁴

Némileg meglepő ez egy, a hagyományokat tisztelő újság- tól. Az ok: az új kormány a szociális feszültségeket nem érzékelve, drasztikus megszorító intézkedéseket léptetett életbe.

Ugyanakkor a szélsőséges politikai csoportok is felerősöd- tek. Különös ellenszenvvel fogadta a keresztény párt a régi

¹³⁴Zalamegyei Ujság 1931. augusztus 30.

fajvédő gárda visszatérését a hatalomba. Már Károlyi Gyula kormánya is adott némi engedményt ezeknek (különösen a biatorbágyi merénylet után és ürügyén), de igazán Gömbös Gyula politikai előrenyomulásától riadtak vissza. Ezért már 1931 végétől de facto, 1933-tól pedig de jure is a kormány ellenzéke lett a KGSZP.¹³⁵ A katolikus püspöki kar támogatását élvező keresztény párt ugyanis nem azonosult a fasizmus módszereit példának tartó Gömbös-kormánnyal. Annak ellenére, hogy politikai mozgástere szűkült, a párt határozottan fellépett a náciizmus, a nyilasok és a fajvédők ellen.

Pehm József és a Zalamegyei Ujság is kivette részét a kormánykritikából. 1933 augusztusában az egyik vezércikkben olvasható:

„A nemzeti egység teljes volt akkor, amikor Gömbös Gyula a kormányt átvette. Ez az egység akkor kezdett bomlani, amikor a régi rendszer élődíjei kormányozható lelkesedéseket a kormány kegyeibe való sütkérezéssel akarták gyümölcösöztetni. Ezeknek a volt egységspártiaknak „lelkes” támogatása többet ártott a miniszterelnököknek, mint az ellenzék. (...)

*A nép szemét ma már nem lehet színes szavakkal bekötni. Látja az, hogy a közélet jelenségei élő cáfolatai a miniszterelnök beszédében hangsúlyozottaknak. (...) A magyar közélet hasonlít a római játékokhoz. A vadállatok – a kartellek – sem hiányoznak, akik a nekik terelt keresztényeket jóízűen felfalják. A munkáslegiók kint küzdenek a mindennapi kenyérért. Ezeknek a szegénylegióknak a sorsa, ha nem érkezik idejében a segítség, az lesz, mint Varrus légióné, a közterhek erdeje temeti maga alá őket. És egy magyar teutonburgi temető után mára az új szózat annyit ér, mint a nérói lantpengetés Róma égésekor. **Párttitkárokkal nem lehet a bajokon segíteni!**”¹³⁶*

¹³⁵ A Gömbös-kormánnyal szemben egyre gyakrabban megfogalmazódó bírálat csak 1933 nyarán vezetett el az ellenzékiiség deklarálásáig.

¹³⁶ Zalamegyei Ujság 1933. augusztus 6. (A kiemelés tőlem - HJ.)

A kiemelt szöveg - utalás az új kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja szervezési-irányítási rendszerére: a párt megyei vezetői a főispánok voltak! A kritika hátterére világít rá az a dokumentum, mely a főispáni bizalmas iratok közt található.

Mint valószínű, minden korabeli főispán, Zalavármegye főispánja, Gyömörei György is „*Szigorúan bizalmas! Sajátkezű felbontásra!*” jelzetű levelet küldött valamennyi szolgabírónak, melyben ez állt:

„Kedves Barátom!

Az a világnézeti harc, amely a kapitalizmus alapján álló polgári társadalom és a kollektív gazdasági berendezkedés álló nyilvánosan, mint socialdemokrata és a föld alatt, mint kommunista szervezet között már évtizedek óta folyik, mint nagyon jól méltóztatol tudni, még nincs eldöntve és a folyton fokozódó elszegényedés mind több támogatót talál a polgári társadalom rovására.

Ennek dacára és dacára az 1918/19.-i szomorú eseményeknek, a polgári társadalom még ma is teljesen szervezetlenül áll, hogy **egy esetleg titkos** választás ennek a társadalomnak a kezéből könnyű szerrel ismét kiűtheti a hatalmat.

Ez az elgondolás vezette Gömbös Gyula miniszterelnök urat arra az elhatározásra, hogy a polgári társadalmat a nemzeti egység táborába, a nemzeti öncélúság jegyében megszervezzék.

Ebből a célból Zalavármegyében is ez a szervezkedés elnökletem, mint vármegyei pártelnök alatt a legközelebbi időben meg fog indulni, és pedig úgy, hogy minden választókerületben lesz egy, a központ által kijelölt elnök és párttitkár, akik aztán a szervezkedés mikénti lebonyolítására tőlem a további tájékoztatást meg fogják kapni.

Abban a reményben, hogy Te is éppen úgy át vagy hatva a nemzeti egység jegyében való szervezkedéstől, mint én, azszal a kéressel fordulok Hozzád, hogy a választókerületben az elnöki tiszttet elvállalni és az elég sok adminisztratív munkával járó párttitkári állás betöltésére vonatkozólag hozzáam javaslatot tenni szíveskedjél.

Amennyiben várakozásom ellenére, bármilyen okból erre a bizalmi állásra nem volnál hajlandó vállalkozni, légy szíves leveletem szigorúan bizalmasnak tekinteni és megsemmisíteni.

*Szíves választodat mielőbb kéri és melegen üdvözlő
Zalaegerszeg, 1932.december hó 21-én igaz híved:*

Gyömörey”¹³⁷

Gömbös módszereit bírálják a lapban egy másik, szintén 1933. augusztusi cikkben is:

„Kormányelnöknek pártot csinálni - papíron - nem nagy vicc. Mus-solini azonban előbb csinálta meg a pártját, s csak aztán lett mi-niszterelnök.”¹³⁸

Egyébként a vármegye főispánja és Pehm között a min-deddig nagyjából korrekt kapcsolat meg is romlott amiatt, hogy Gyömörey György, jóllehet hivatalból, elvállalta a NEP megyei elnöki tisztségét.

Ettől kezdve a főispán is a támadások céltáblája lett a Zalamegyei Ujságban. Kíméletlenül leköszölte például a fő-ispán egyik elszólását az egyik nagygyűlésén:

*„A (...) főispán (...) a gazdasággal kapcsolatban kijelentette, hogy a kormány már az ősszel rendezi a gazdaadósságokat. Ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy ha a föld elvesztette értékének bizonyos szá-zalékát, akkor ilyen **áldozatot a betéteseknek is meg kell hoznia.**”¹³⁹*

¹³⁷ ZML FiB 116/1932. (A kiemelés tőlem - HJ.)

¹³⁸ Zalamegyei Ujság 1933. augusztus 10.

¹³⁹ Zalamegyei Ujság 1933. július 4. (A kiemelés tőlem - HJ.)

A d v e s B a r á t o m !

Az a világnézeti harc, amely a kapitalizmus alapján álló polgári társadalom és a kollektív gazdasági be-
rendezkedés alapján álló nyilvánosan, mint socialdemokrata
és a föld alatt, mint kommunista szervezet között már évti-
zedek óta folyik, mint nagyon jól méltóztatni tudni, még
nincs eldöntve és a folyton fokozódó elszegényedés mind
több és több támogatót talál a polgári társadalom rovására.

Ennek dacára és dacára az 1918/19.-i szomo-
ru eseményeknek, a polgári társadalom még ma is teljesen
szervezetlenül áll, úgy, hogy egy esetleges titkos válasz-
tás ennek a társadalomnak a kezéből könnyűszerrel ismét
kiűtheti a hatalmat.

Ez az elgondolás vezette Gömbös Gyula minisz-
terelnök urat arra az elhatározásra, hogy a polgári társa-
dalmat a nemzeti egység táborába, a nemzeti öncélúság je-
gyében megszervezze.

Ebből a célból Zalavármegyében is ez a szer-
vezkedés elnökletem, mint vármegyei pártelnök, alatt a leg-
közelebbi időben meg fog indulni és pedig úgy, hogy minden
választókerületben lesz egy, a központ által kijelölt párt-

elnök és párttitkár, akik azután a szervezkedés mikénti lebonyolítására tőlem a további tájékoztatást meg fogják kapni.

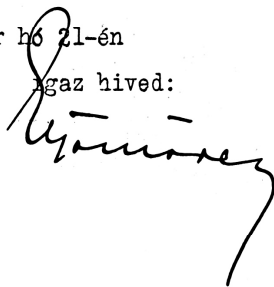
Abban a reményben, hogy Te is éppen úgy át vagy hatva a nemzeti egység jegyében való szervezkedés szükségességétől, mint én, azzal a kéréssel fordulok Hozzád, hogy a választókerületben az elnöki tisztet elvállalni és az elég sok adminisztratív munkával járó párttitkári állás betöltésére vonatkozólag hozzám javaslatot tenni sziveskedjél.

Amennyiben várákozásom ellenére, bármely okból erre a bizalmi állásra nem volnál hajlandó vállalkozni, légy kegyes leveletem szigorúan bizalmasnak tekinteni és megsemmisíteni.

Szives válaszodat mielőbb kéri és melegen üdvözl

Zalaegerszeg, 1932. december hó 21-én

Agaz hived:

A hírt más lapok is átvették, az ügyet a belügyminiszter vizsgálhatta, s a főispánnak jelentést kellett tennie. Jelentésében, melyben nem volt igazán képes korrekt cáfolatra, így védekezik:

*„Nem felel meg a valóságnak az, hogy e kijelentéssel kapcsolatban a betétesek között nyugtalanság volt észlelhető, csak annyi történt, hogy a Magyar Általános Takarékpénztárból néhány **zsidó-vallású betevő** betétjét a Nemzeti Hitelintézethez vitte át.*

*Nem hagyhatom említés nélkül Nagyméltóságod előtt, hogy az Országos Központi Hitelszövetkezet helyi fiókjának elnöke, **Pehm József apátplébános** és tőle eredett a Központi hitelszövetkezetbe küldött ez a reám vonatkozó jelentés is, aki tudvalevően minden alkalmat megragad, amikor a kormány bizalmát irántam megingathatni véli.”¹⁴⁰*

A KGSZP programja ugyanakkor tükröz egyfajta elszigetelődést. Mint kormánypárt, mint a rendszerre bizonyos befolyással bíró erő, világos, egyértelmű politikával képviselhetette az antiliberális és antikommunista, a keresztény tradíciókat őrző programját.

De az ellenzéki szerepet sehogy sem találta: egyszerre kellett volna elhatárolódni a szintén kormányellenes liberális-szociáldemokrata parlamenti és parlamenten kívüli erőktől és a kormánytól is. Erre nem volt elég politikai és szellemi erő s ez a helyzet a párt lassú felőrlődéséhez vezetett. A Horthy-Bethlen-vonal, mely leginkább megfelelt a pártnak, egyre inkább a múlt, mint a jelen volt.

Az 1935-ös, Gömbös által rendezett választásokon nagyon meggyengültek, mert a legitimisták, Grieger Miklós vezetésével, kiléptek a pártból. Így az ellenzéki KGSZP már nem juthatott egyhangú kerülethez, 20 egyéni kerület

¹⁴⁰ ZML FiB 66/1933. (A kiemelések tőlem - HJ.)

(10,05%) mellett a fővárosban és környékén túl csak Győrben sikerült listát állítaniuk.

A pártot csak a miniszterelnök 1936-ban bekövetkezett halálával megenyhült politikai helyzet mentette meg. A keresztény párt a programnélküliség válságából a különböző katolikus és keresztény csoportok összefogásával próbált kilábalni. Nem új politikai paradigma felmutatásával tehát, hanem személyek összefogásával és az Actio Catholica¹⁴¹ segítségére támaszkodva.

Az Actio Catholica (AC) volt hivatva a keresztény politikai és társadalmi szervezeteket, egyesületeket összefogni. Aktivitása akkor kezdett fokozódni, amikor a magas klérus is felfigyelt XI. Pius felhívására, s maga is fellépett a korábban csak liberális és baloldali jellemzőnek tekintett szélső-jobboldali, fasiszta ihletésű antiklerikalizmus ellen.

A Zalamegyei Ujság például közölte ezzel kapcsolatban Bangha Béla páter nyilatkozatát a legsürgősebb katolikus teendőkről:

„A magyar katolicizmus legsürgősebb feladata a katolikus akció megszervezése és a katolicizmus szociális programjának megszővegezése. A katolikus akció máris folyik, amennyiben a püspöki kar úgy határozott, hogy a katolikus akció középpontjává, keretévé, egyben pedig mozgatójává az egyházközségeket akarja megtenni. Ennek feltétele, hogy az egyházközségeket mindenütt megszervezzék. (...) A

¹⁴¹ Az Actio Catholica XI Pius pápa 1922. december 23-án kiadott Ubi Arcano Dei Consilio kezdetű enciklikája révén jött létre. A magyar AC 1932-ben a püspöki kar szorgalmazása nyomán jött létre, azzal a céllal, hogy a világi híveket bevonják az egyház életébe és munkájába a hierarchia vezetése alatt. Az AC tevékenységi köre mindazt magában foglalja, amire az Egyház apostoli küldetése szó. Létrejöttétől kezdve nagymértékben hatott a helyi közösségek életére az egyházközségeken és az egyesületeken keresztül, ugyanakkor megszervezett számos országos jelentőségű megmozdulást, például a XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust is. (A Magyar Katolikus Lexikon nyomán)

*bolsevizmus miatt is a legsürgetőbb teendő a katolikus etika és a szociális rend legradikálisabb megvalósítása.”*¹⁴²

Az Actio Catholica programjának megszervezésére a Katolikus Népszövetség volt hívatva. A Katolikus Népszövetség újraillesztésével azt remélték, hogy a hívőket szervezeti-
leg is összefogják. Pehm József igen aktívan vett részt a katolikus élet felpozsdításában.¹⁴³

A Katolikus Népszövetség megyei szervezeteinek kiépülését célzó kampány során maga is igen aktív előadója, népszerűsítője a szervezetnek, de önálló programot nem is próbál adni a szervezet egésze számára.¹⁴⁴

A pehm-i keresztényszocializmus, mint látható, nem elméleti jellegű elsősorban, hanem sokkal inkább gyakorlati tevékenység volt. A sajátos zalaegerszegi viszonyok között keletkezett, ahol az ipar, a kereskedelem és a szállítás elmaradottsága miatt a szervezett munkások csak kis számban voltak, ahol a Szociáldemokrata Párt nem rendelkezett kellő súllyal, a szociális területen gyenge volt a munkásszolidaritás, s ahol ezért jóval nagyobb a jelentősége az egyház által organizált egyesületeknek. Ahol nem alakult ki hagyománya az önszerveződésnek, s fontossága nem mérhető az egyház által irányított karitatív tevékenységhez.

Német-, náci- és nyilasellenesség a harmincas években

Az 1933-ban hatalomra jutott német rendszer Pehm újságjában és beszédeiben sosem kapott különösebb méltatást, azonban 1934-től meglehetősen negatív képet jelenített meg

¹⁴² Zalamegyei Ujság 1931. április 2.

¹⁴³ Zalamegyei Ujság 1931. január 29.

¹⁴⁴ Zalamegyei Ujság 1933. november 7.

róla. A legtöbbet a németországi kereszténység helyzetének elemzésével foglalkozott, de jelentős a német imperialista törekvésekkel szembeni fellépés, valamint a magyar szélsőjobb, a nyilas eszmék bírálata is.¹⁴⁵

Újságja 1934. április 18-ai számában¹⁴⁶ hírül adja, hogy Róma betiltotta, indexre rakta a hírhedt náci ideológus *Alfred Rosenberg* „*Der Mythos des 20. Jahrhunderts*” című könyvét. A cikk a vatikáni lépés indoklásáról szól.

A bevezetőben együttes csapást intéz szerzője a liberálisokra, mit régtől ismert, és a nácikra, mint új ellenfélre:

„Mikor a kat. egyház elítélte azt a sok millióra menő liberális, istentelen, erkölcstelen nyomtatványt, amely Németországot és az egész világot elárasztotta, akkor ugyanezt a szellemet és erkölcstelen felfogást ítélte el, amely miatt »A huszadik század mitológiája« is indexre került. S ha ma gratulálnak és az egész világon hirdetik az Egyház bátorságát és igazságszeretétét, akkor bennünket nem téveszt meg ez a hirtelen támadt jóakarát s megértés, hanem arra gondolunk, hogy az egyház egyformán óvja híveinek hitét minden veszedelem ellen, akár a liberális, akár a nemzeti szocialista részről jöjjön is az.

Ezután elemzi magát az indexre tett munkát.

Rosenberg szerint „a NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter Partei*) vallása a faj. (...) Ma új hit támad: a vér mythosa, az a hit, (...) hogy a vér alkotja azt a misztériumot, amely legyőzte a régi szentségeket, és azokat pótolta. (...) Az egyházi *Jahwe* (Isten) ma már halott, ahogyan meghalt 1500 évvel ezelőtt *Wotán*.

A teremtés lényegét is elutasítja: „Soha nem lesz a semmiből egy világ, ahogyan azt a szíri-afrikai puszták fiai hirdették és Róma az ő *Jahwe* démonával tőlünk azt átvette.”

¹⁴⁵ A témával kapcsolatban lásd még: Hóbor József: „Mindszenty antifasizmusa” *Zalai Hírlap*, 1996. február 28. 7. o.

¹⁴⁶ Miért került a tiltott könyvek jegyzékébe Rosenberg Alfréd könyve: „*Der Mythos des 20. Jahrhunderts*” (A huszadik század mitológiája)

Tagadja a szentségeket: „*A szentségekben az emberi önállóság teljes kikapcsolása történik.*”

Elveti Krisztus keresztjét: „...*a fájdalmasan Megfeszített esz-köz lett, mellyel Róma az ő követőinek lelkét kínozza és uralja.*”

Erkölcsei felfogásának jellemzésére: „*Az egész világot átölelő általános szeretet tanával Észak-Európa lelkét érzékeny csapás érte. Ha ez a tan teljesen győzött volna, akkor a mai Európa sok száz-milliót számláló jellemtelen embertömeg lenne.*”

A házasságtörést, amelyből gyermek származik, megengedettnek hirdeti.

Végül a cikk, mintegy összegzésként megjegyzi:

„*Az idézetekhez, amely a keresztény érület arculcsapását jelentik, csak azt fűzzük hozzá, hogy az istentelenség nem tanult semmit. Ugyanazokat a régi verkiiket hajtogatja, amelyeket ötven-hatvan évvel ezelőtt.*”

Csaknem két évig lényeges elemzést nem találni a Zalamegyei Ujságban a német eszmerendszerrel, társadalommal kapcsolatban. 1936-ban aztán hét hosszabb-rövidebb írást is közread az apátplébános sajtója.

Két számban közli a Pannonhalmi Szemle dr. Vanyó Tihamér¹⁴⁷ által írt elemzését, a rosenbergi *Mytos*-ról és Erst

¹⁴⁷ Dr. Vanyó Tihamér OSB. (1905-2005) egyetemi magántanár, a történelemtudományok doktora, több alkalommal folytatott tanulmányokat Rómában. Tanított a Pannonhalmi Hittudományi Főiskolán, majd a gimnáziumban oktatott. 1965 óta alkotó nyugalomban élt Pannonhalmán. Tudományos munkája elismeréseként 1993-ban a Magyar Tudományos Akadémia Eötvös József koszorút adományozott neki és feljogosította a *laureatus academiae* cím viselésére. Bencés Hírlevél VII/2 2005. 2005-ben a 100 éves Vanyó Tihamér atyát II. János Pál pápa üzenetben köszöntötte, és Mádl Ferenc köztársasági elnök is kifejezte jókívánságait az idős bencés szerzetesnek. Vatikáni Rádió, 2005. március 7. Somorjai Ádám OSB tudósítása.

Bergmann szintén indexen levő „*Die Deutsche Nationalkirche*” című könyvéről, illetve a kereszténység harmadik nagy ellenfeléről, a „vallásalapító” Wilhelm Hauerről, aki létrehozta a „*Deutsche Glaubensbewegung*” nevű pogány németvallást.¹⁴⁸ A cikksorozat ismertetése kevés kommentárral és viszonylag sok idézettel erősíti olvasói ellenszenvét a náci és a náci szellemmel szemben.

Alfred Rosenberg – az *Antikrisztus*, mutatja be az új német pogányság első számú prófétáját, emlékeztetve az indexre tett „Mythos”-ra.

Aztán a Bergmannal együtt kiadott írásokból idéz: „*Rosenberg és Bergmann féktelenül támadják a kereszténységet és a protestantizmust egyaránt. A katolikus egyházat Rosenberg világhatalomra törő férfiszövetségnek tartja. (...) A pápát csak „javasembernek” (Medizin-mann) nevezi.*

A kereszténység a német ideológusok szerint „*az emberi fejlődés történetének legszomorúbb és legsötétebb fejezete...*” Az eredeti bűn „*a zsidó-keresztény bűnhit az emberiség elleni legnagyobb bűn. Ebből következően tagadja a megváltás tényét. Az északi népeknek nincs szüksége idegen megváltóra, ők saját magukat váltják meg.*

Támadják a keresztény erkölcsi rendet:

„*Rosenberg szerint az egész világot átfogó szeretetnek tanításával a kereszténység érzékeny csapást mér az északi Európa lelkére, mert ezt az alázat, irgalmasság és az aszkézis jegyében honosította meg. (...) Éppen ezért elvetik a kereszténység magasrendű erkölcstanát. Bergmann (...) le akarja rombolni a keresztény házasságot, (...) és ezzel kapcsolatban így kiált fel: »Éppen csak az ember, a legérzékibb állat (...) éljen magányos és egynejtű tartós házasságban? «*”

¹⁴⁸ Vagy a Golgota keresztje vagy horogkereszt – hirdetik az új német pogányság prófétái ZU 1936. március 29. és A német új pogányság alapja Nietzsche, Chamberlain és az ősgermán „ideál”. Terjesztője Rosenberg – Faulhaber bíboros az Ószövetség jelentőségéről 1936. április 3.

Rosenberg meg is indokolja e felvetést: „*időnkénti soknejűség nélkül sohasem jött volna létre a régebbi századok germán népradadata. Ideális birodalomnak azt tartja, ahol a férfiak és a nők teljes nemi szabadságban élnek.*”

A cikk szerzője rákérdez: „*Miben különbözik ez a bolsevista szabadszerelem teoriájától? Csupán szavakban.*”

Krisztusról azt hirdetik, hogy „*nem (...) zsidó származású, hanem árja volt*”. El kell távolítani a keresztteket az utak mellől, a helyükre pedig a modern hősök emlékműveit kell állítani. De „*magának az Istennek a létezését is tagadják az új pogányság hirdetői*”. Mert, írja Bergmann: „*Megakadályozta-e Isten a világháborút? Vagy Versaillesst? Törődik velünk nagy inségünkben? Nem, s ezerszer nem! A kereszténység istene elhagyott bennünket, németeket. Nem igazságos, népek fölötti Isten ő, hanem másoknak politikai pártistene.*”

„*Kell-e ezekenél égbekiáltóbb istenkáromlás?*” – kérdez rá a cikkíró. Ezután a rosenbergi „Mythos” elemzésekor már kritizált „északi vér” elméletet bírálja.

Leírja, hogyan képzelik el a németek új vallásukat:

„*A templomok belseje meg fog változni, el fognak tűnni belőlük a Megfeszítettnek képmásai és a barokknak fattyú művészeti elemei. A keresztény helyett pogány ünnepeket állítanak.*”

Az első rész ismertetését kommentáló újságíró (nagy valószínűséggel Pehm József) így zárja írását:

„*Ezek után talán érthető csodálkozásunk a fölött, hogy sokan nálunk, akik keresztényeknek vallják magukat és a kereszténységet hirdetik, politikai, világnézeti hitvallásuk szimbólumát mégis a horogkeresztben látják.*

Ezek vagy a kereszténységet nem értik, vagy a horogkereszt világnézetével nincsenek tisztában. Most olvassák hát, amit az új német pogányság egyik legismertebb vezére mond: »Mindkét jelben nem győzhetiünk. Vagy a Golgota keresztje, vagy a horogkereszt!«”

A pannonhalmi szerző (és a zalai ismertető) a következő számban az újpogányság szellemi forrásait kutatja:

„Az egyik magvető Nietzsche volt, aki a XIX. század lelkileg ki-aszott, mítosz nélküli emberét új mítosszal, hittel akarta megajándékozni. Ő skatulyázta be először a kereszténységet a nem árja vallások közé.

A legnagyobb hatást azonban az új német Stewart Chamberlainnek híres antiszemita és katolikusellenes munkája, a »Die grundlagen des 19. Jahrhunderts« keltette. Chamberlain, aki angol származású volt. (...) Az emberiség minden nyomorúságával a zsidókat és a katolikusokat okolja, minden igaz értéket pedig szerinte a németeknek köszönhetünk. Chamberlain könyve volt hatással a pogányság legnagyobb hatású prófétájára, Alfred Rosenbergre, akinek a hatása a tömegekre, mint a Völkischer Beobachter főszerkesztőjének, az ifjúsági nevelés irányítójának, de különösen a félmilliónál jóval több példányban megjelent »Der Mythos des XX. Jahrhunderts« című könyv írójának leírhatatlan.”

Vanyó Tihamér cáfolja a német ideológusok állításait. A véreلمélet tudományosan igazolhatatlan: *„Még Günther professzor is, a hitlerizmus bázis fajtudósa is, kénytelen kijelenteni, hogy ma már nincs fajtiszta nép, legfeljebb az eszkimók.”* Az ősgermán kultusszal kapcsolatban Tacitusra hivatkozik: *„...az ősgermánok többistenhívők voltak, női isteneik is voltak, akiket a rómaiaktól kértek kölcsön, tehát nekik sem voltak külön faji isteneik. (...) Lustaságuk közmondásos volt. Földjeiket rabszolgák és nők művelték, szerették a tivornyákat és a kockajátékot (...) sötét babonáknak bódultak, emberáldozatokat is mutattak be isteneiknek.*

És levonja a következtetéseket: *„Ezeket az őspogány (...) erkölcsöket dicsőítik az új pogányok a kereszténység emberszeretével, egyisten-hitével, rabszolga-felszabadításával szemben. Ezt hirdetik a német ifjúságnak a keresztény ember „zsidó istenének” tanáival szemben!*

A szerző tudományos alapon cáfolja meg Rosenberg és társai dilettáns munkájának állításait. Idézi a bátor müncheni Faulhaber¹⁴⁹ bíborost:

„Mi nem vonjuk vissza a mózesi élet- és jogrendet, hanem igenis elismerjük, hogy az Őszövetség szentiratai hasznos és értékálló építőköveket szállítottak minden idők társadalmi rendje számára.”

A Zalamegyei Ujság 1936 májusában újabb cikket közölt a náci Németország viselt dolgairól. Ezúttal a Kolozsváron megjelenő „Hírnök” című folyóiratból közölt szemelvényeket, lényegében folytatva az eddigieket, a nácizmus és a vallás kapcsolatáról.¹⁵⁰ Mindenekelőtt a katolikus egyesületek, különösen az ifjúsági egyesületek és német kormány, illetve a náci párt viszonyát taglalja.

„Egyik legnagyobb szálka a nemzeti szocialisták szemében a katolikus ifjúsági egyesületek működése. A pogánysággal is kacérkodó németiség hevesen támadja a katolikus egyesületeket, amelyek semmiféle politikával nem foglalkoznak, de borzasztó »bűnük« az, hogy miért baladnak a maguk külön erkölcsi útján, s miért nem ohvadnak bele vakon a vezér-diktálta (...) áramlatba.”

Az ifjúság nevelését a nácik nem a hagyományos eszközökkel végzik: „Akik Németországban jártak, ismerik (...), hogy az ottani test-kultusz a maga mezítelenségével s a fiú- és lányifjúság szabad összeeresztése nagyon is közel áll a szovjet szabadszerelem intézményéhez.” Új példaképet állítanak: „Willy Becker a nácik előtt a következő szóbombát pukkasztotta el: »Csak a jövő fogja tisztán látni, hogy Krisztus nagy volt, de Adolf Hitler még nagyobb volt!«

¹⁴⁹ Michael Faulhaber München érseke, bártan fellépett a nácik keresztényellenessége ellen.

¹⁵⁰ A nemzeti szocializmus és a vallás. Zalamegyei Ujság 1936. május 7.

Ezek után nem lehet csodálni, hogy „.....a katolikus Freiburgban formális vallásüldözés tört ki. Az egyik plébániaépület köré 20 méter hosszú és 1 méter széles plakátot vontak ezzel a felírással: »Akasszátok föl a fekete árulókat« értsd a katolikus papokat. A papnevelőtől egy 15 méter hosszú betűsáv így ordított: »Le a sötétség hirdetőivel!«. A kanonoklakások és az érseki palota előtt »Los von Rom«- El Rómától! volt a jelszó. S mindezekre a hivatalos miniszteri cáfolat: az Egyházat senki sem bántja, mert Németországban a lelkiismereti szabadság szent!”

Ráadásul belügyminiszteri rendelettel, nemcsak az állami, de a felekezeti iskolákban is, felmentették a tanulókat a valóságos jellegű ünnepségeken való részvétel kötelezettsége alól.

„Viszont az új rendszer programjába vette a »pozitív (?)«¹⁵¹ kereszténységet, amelynek semmi köze a »dogmákhoz« más szóval semmi köze a megváltáshoz, Krisztus istenségéhez, az Egyházhoz stb. Íme a bolsevizmus nyugatibb formája.”

A náciük vallásellenességével szemben még a lutheránusok is tiltakoztak, Maiser, bajor egyházi tartományfőnök ezt nyilatkozta:

„Az emberi hit csak emberi értékekkel bír, tehát mulandó s ennél fogva minden egyéb mulandó dologgal együtt el fog tűnni. Ellenben a keresztény hit Isten műve és ajándéka, jelenti a hitet Jézus Krisztusban és az Ő tanításaiban, s akiket emiatt üldöznek élő tanúi a keresztény hit győzelmes igaz voltának.”

¹⁵¹ Eredeti kiemelés - HJ

A náci jelszava: „*elég a Führerben és a hazában való hit*”. Erre a keresztény válasz, szintén egy evangélikus szerzőtől:¹⁵² „*Nem lehet az Isten-kultusz helyébe ember-kultuszt tenni s a Teremtőt a teremtménnyel fölcserélni; ezért tilos az evangélikus ifjúságnak a keresztény hit ellen hirdetett új vallás!*”

Ha az eddigiek nem döbbsztették volna meg eléggé a zalai közönséget, a fentiekkel jól harmonizálón, 1936 májúsában közölte Pehm József újságja a német püspökök pásztorlevelét.¹⁵³ Az iratot az újság szerint német templomok szószékeiről 1936. május 12-én olvasták fel.

A német ifjúsághoz intézett szózat utal a katolikusokra és szervezeteikre nehezedő rendkívüli nyomásra:

„*Jól tudjuk, hogy ma is azt akarják, hogy a hit forrásait betemesék. Szóban és írásban más hitet prédikálnak, amely nem Istentől, hanem vérből született. Krisztus ellenségei megpróbálják, hogy a tekinteteket (...) megzavarják. (...) Ti azonban legyetek éberek és józanok és álljatok keményen.*

A német közállapotokra utalva: „***Ma már bérenceket keresnek, akik készek arra, hogy ideiglenes előnyökért az egyetlen Pásztort elárulják,***¹⁵⁴ *a nyáját szétszórják, juhait meglopják és elrabolják. Tőled azonban, katolikus ifjúság, elvárjuk, hogy (...) a Pásztor szavát ismerd és a bérencet, a tolvajt, a rablót Tőle megkülönböztetni tudd.*

Ha a mozgalmakban és egyesületekben, amelyekben nektek talán be kell sorakoznotok, és amelyeknek növekedése bennünket egyre növekvő aggodalommal tölt el, vallásról, Istenről, Krisztusról, egyházzal többé már nem az igazságnak megfelelően beszélnek, akkor szá-

¹⁵² A cikk szerint a fenti mondat a „Deutsche Evangelische Korrespondenz” hasábjain jelent meg.

¹⁵³ Ameddig még érvénye van a német szónak... A német püspöki kar megrázó szövege a katolikus ifjúsághoz. Zalamegyei Újság 1936. május 17.

¹⁵⁴ Eredeti kiemelések - HJ.

motokra annál parancsolóbb a kötelesség katolikus hűséggel (...) fellépni (...) a lanyhaság és a közöny ellen.

Azokba a szervezetekbe, ahova az ifjúságot bekényszerítették, sem szabad azonban feladni a hitet. *Ha a ti katolikus hitetek abban az egyesületben, amelybe beletartoztok, veszélyeztetve van, akkor kötelességetek kilépni onnan.* Ha nem lehet kilépni, akkor is *szent kötelesség, minden támadással szemben, egészen hűségesen, egész lelkiismeretesen katolikusnak lenni.*

Ugyan a katolikusok, így az ifjak számára is az állam és az egyház által kötött konkordátum jogvédelmet biztosít! *Bár sokszor üldöztek titeket lekicsinyléssel és gúnnyal, sokszor sértették meg a ti német becsületeteket és németellenességgel vádoltak. Sokan közületek kockáztatták a vagyonukat, jövőjüket, tanulmányukat, állásukat, sőt sokan még a szabadságukat és az életüket is kockára tették (...) »Krisztus országáért az új Németországban«.* Pedig *ti nem akartatok és nem akartatok és nem akartok mást, mint teljes szabadságot vallási, kulturális, karitatív és társadalmi életetekben; a ti vallásos, kulturális ifjúsági közösségeitekben amint az a konkordátumban, amely a Szentoszék és a német birodalom között 1933. szeptember 12-én törvényerőre emelkedett, biztosítva van. Ameddig még érvénye van a német szónak, ennek a szerződésnek az a világos értelme, hogy nemcsak a katolikus tanok, hanem az egész katolikus életmegnyilvánulás szabadságát biztosítja.»*

A püspökök a konkordátumnak igyekeznek érvényt szerezni, többek között egy a vezér és kancellárhoz eljuttatott memorandummal is.

„Sok történt a mi részünkről, amit a nyilvánosság nem tudott meg, sokat megkiséreltünk már, aminek teljesítését a mai napig megtagadták. Így akarjuk mi a jövőben is, hűséget hűségért.”

A Zalamegyei Ujság még egyszer visszatért az 1936-os év folyamán az egyház és a Hitler-rezsim viszonyára, sőt a fent említett konkordátum ügyére is a „Kibékülhet-e a Vatikán

és a Harmadik Birodalom” című belső vezércikkben.¹⁵⁵ Az ebben leírtak is átvett anyag volt, az Új Kor című lap ismertetése (szerzője a bécsi Reichpost főszerkesztője, Friedrich Funder). Az eddigiekhez képest egy árnyalattal eltérő hangulatú írást olvashatunk:

A cikk címére utalva (Kibékülhet-e a Vatikán és a Harmadik Birodalom): *„a kérdés csaknem abszurdnak látszik. A Szentszék és a német birodalom között még ma is fennáll a konkordátum, amelyet nem is mondtak fel. Ez az államszerződés az összes normákat tartalmazza, amelyek az Egyház és az állam közötti békét garantálják. A német kormánynak csak be kellene tartania ezt a szerződést.*

Ám a németek nem tartják be azt. Egész pontosan: *a nemzeti szocialista állam gyakorlatilag egy jól átgondolt rendszerrel kivája a konkordátum értelmét és lelkét, s csak a konkordátum betűcsontvázáat konzerválja gondosan, mintha az egy állami ereklje lenne. Ugyanakkor a nürnbergi pártépület alapkövében Rosenbergnek »A XX. század mythosza« című könyvét is elhelyezték, s ennek az aktusnak a szimbolizmusát nem lehet félreérteni. Mi több: hivatalos pártorgánumok olyan polémiaát folytatnak ma a katolikus Egyház és a Szentszék ellen, amellyel szemben minden tárgyilagos magyarázat felmondja a szolgálatot.*

Igen nagy pesszimizmusra ad okot például *a katolikus sajtó sorsa (...), amelyeknek még azt is előírják, hogy mi egyeztethető össze a vallással és mi nem, a rendek kiűzése a katolikus vidékek nevelésügyéből, az egyenlőtlen mérték, amellyel a katolikusok és az új pogány propaganda szellemi mozgásszabadságát mérik.*

De nem reménytelen a helyzet, mert *a német birodalomnak ma missziója van. (...) Be fogja tölteni küldetését, s halbatatlan érdeemeket fog szerezni az emberiség szolgálatában, ha az emberiség sátáni megkísértője elleni harcra összefogja minden erejét (...) amikor Dzsingisz-kán bordái közelednek.*¹⁵⁶

¹⁵⁵ Zalamegyei Ujság 1936. november 5.

¹⁵⁶ Itt a spanyol polgárháborúra utal.

A német államférfiaknak nagy feladata van, fogalmazza meg szinte egész Európa naiv reményét a borzalmas valóság minden bizonyítékával szemben: *A gondolkodók és a költők népe (...) nem sülyedhet a széteppéken született bolsevizmustól kiagyalt sötét istentelenségbe. A nemzeti szocializmus, amely titáni erővel rázta le magáról a német nép nemzetközi megalázását, most válaszában áll: vagy felismeri európai feladatait és akkor **békét köt az egyházzal** ¹⁵⁷ (...) vagy végülis hajótörést szenved, mert nem végezte el a rábízott feladatokat. Egy, mégoly nagyhatalmi fejlődés sem ejthet tévedésbe afelől, hogy e győzelmet csak az emberiség erkölcsi, láthatatlan hatalmaival szövetségbe lehet kibarcolni.”*

Pehm József lapja az első perctől felfigyelt az új Németország imperialista terveire, mindenekelőtt annak keleti előrenyomulására. Az új nemzetközi helyzetben, a német tervekkel szemben, valamint a szovjetek fékentartására a magyar legitimisták, így az apátplébános is, a Habsburg-restaurációt ajánlották.

A Zalamegyei Ujságban először ilyen jellegű felvetés Kray István¹⁵⁸ zalaegerszegi politikai gyűlésének ismertetésében olvasható.¹⁵⁹ A képviselő Gömbös Gyula német és osztrák tárgyalásait kritizálta. Kijelentette: „*Határozott hiba volt a miniszterelnöknek németországi repülése.*” Helyette Ausztriával kell jó kapcsolatokat kiépíteni a „százados közös múlt” és a gazdasági kapcsolatok alapján. Erre nemcsak nekünk, Ausztriának is, tekintettel az igen erős német propagandára, igen nagy szüksége van fennmaradása érdekében.

„*Ausztria csak akkor térhet el az Anschluss gondolatától, ha kelet felé újból felépíti a régi kapcsolatokat. A német előretörés keletnek irányul, s az út Magyarországon át vezet, hol szintén sok százezer német lakik, akik között szintén erős a propaganda. (...) A német*

¹⁵⁷ Kiemelés tőlem - HJ

¹⁵⁸ Báró Kray István Zalaegerszeg legitimista képviselője 1926-1935 között (a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt tagjaként)

¹⁵⁹ Zalamegyei Ujság 1934. január 9.

előretörés nem állna meg Hegyesbalomnál. Momentán talán jelentene valami kis gazdasági előnyt, de politikailag veszedelmes lenne.”

Néhány héttel később cikk jelenik meg a lapban „Német veszedelem” címmel,¹⁶⁰ melynek szerzője rendkívül éles szemmel vette észre az új német imperializmus brutális hódító ambícióit. Az osztrákok akkor, nem utolsósorban a még német-ellenes Olaszország és a nemzetközi közvélemény fellépése nyomán megúszták az Anschluss-t, de a német célokat megszüntetni nem lehetett.

Pehm megoldásként, igazi legitimistaként, az osztrákoknak (és a magyaroknak is) a német veszedelem elhárítására az osztrák-magyar viszony rendezését, a monarchia és királykérdés együttes rendezését ajánlja:

„Még nem tudjuk, hogy milyen lesz a harc kimenetele Ausztriában, de azt bizonyossággal állíthatjuk, hogy Németország Ausztria bekebelezésére irányuló törekvéseivel föl nem hagy. És, ha terve valamiképpen sikerül, akkor nagy veszedelem fenyeget minket is. Azoknak tehát, akik Ausztriát Magyarországgal együtt meg akarják menteni attól, hogy Németország hatalmába kerítse őket, nem lehet más utat választaniok, mint azt, hogy a fenyegetett két országot minél szorosabb kapcsolatba hozzák egymással.”

Pehm sajtója ugyancsak elítélte a nyilaskeresztes mozgalmat is.

A harmincas évek közepén a magyar politikai élet egyik feltűnő jelensége volt a nyilasok előretörése. Zalában az 1935-ös választás nagy nyertesei ők voltak. A Zalamegyei Ujság a kezdetektől kíméletlenül ostromozta, bírálta őket.

1936-ban a nyilas *Nemzeti Élet*-ben Budaváry László elmélkedett történelmünkről, egy, a nácik ideológiájára emlékeztető „turáni” pogányság gondolatát vetve fel.¹⁶¹ A

¹⁶⁰ Zalamegyei Ujság 1934. február 1. Lásd: Melléklet

¹⁶¹ Nemzeti Élet 1936. március 6.

Zalamegyei Ujság öthasábos, részletes gúnyiratot tett közzé „Dunántúli” szignóval.¹⁶²

Mit is állít, mit ír Budaváry?

„1. *A turáni faj és népek (török, japán) mindig páratlan egységben éltek és élnek*

2. *A magyarság »szent egysége« megvolt (...) »míg egy biten (értsd a pogány biten!) voltunk«.*

3. *De aztán mikor ellepték az országot az idegenből szakadt hittérítők és más idegenek (...) velük együtt az idegen szellem kénes levegője is bevonult országunkba, mely kegyetlen biztonsággal fojtotta meg az ősi magyar erkölcsöt és főként a fajtestvéri összetartást. A magyar elkezdett idegen szellemben gondolkozni, idegen szívvel érezni.*

4. *Azokról a magyarokról, akik »hitvány eszközei lettek töröknek, olasznak, franciának, osztrák zsoldnak, aztán a zsidóságnak«.*

5. *Végül: »A keresztény nemzeti öntudat útján« való erkölcsös élet.*

„Dunántúli” felháborodva reagál a nyilas firkász írására:

„Ez a cikke. Elégge bordalék jellegű; bányája a tudatlansággal házasított »idegen« importnak, az u.n. magyar mítosz¹⁶³-nak. De divatos és veszedelmes mert ezzel a szellemi ricsettől táplálják a magyar faluk zöldinges fiatalságát.

A válaszok nemcsak az értelemhez, hanem az olvasó érzelméhez is szólnak:

„1. *A turáni népek békesége történeti valótlanosság. Például a szunnita-siita, a török belső ellentétek. Japán pedig kissé messze van, a történelmét sem tanulta meg mindenki, Budaváry se, de mintha nem is olyan régen is csúnya belső testvérharcot csináltak volna a manduluszemű turániak!*¹⁶⁴

¹⁶² Zalamegyei Ujság 1936. április 26.

¹⁶³ Utalás Alfred Rosenberg: „Der Mythos des 20. Jahrhunderts” című könyvére

¹⁶⁴ Utalás az 1936-os japán politikai fordulatra, Kína megtámadására.

2. *Hogy a mostani magyar föld birtokbavételéig turáni »szent egységben« éltek volna őseink, történelemből székunda. Lásd a vándorlás alatti szétválásokat.(...)*

Bántó a pogány hit erőltetett és alaptalan fölnyénének ez az aláhúzottan emlegetése. Ha ez a nyilas vezérek keresztény lelkét nem bántja, vagyunk még néhány milliónyian a demarkáción innen és túl, akiket felháborít ez a Wotán-utánzat Rosenberg-módon találva.

3. *Budaváry támadása az idegenek ellen elsősorban a kereszténység első hirdetőit nyilazza meg. (...) Az első bithirdetők kívülről jöttek. Így van ez minden eszmével. Nem lehet összehasonlítani a kettőt, a kereszténységet és a nyilas hitet. (...) A nemzeti-szocializmus import, nem vág se testiünkhez, se lelkünkhez. A szenteket így kezelik és a silány Rosenbergek indexre tett váladékait trombitálják, dobolják és ráhúzzák a német dugárura, amit a befagyott Pengő ellenében hoznak, a trikolort.*

A kigúnyolt hittérítők Istent imádni tanítottak. Tehát ez is bűn tisztelt nyilas tollszár! Jól van, ezt megjegyezzük! Hát igenis, erre is meg kellett tanítani a magyar népet, mert az ősök pogány vallása és az „ősi magyar erkölcs” csak a vaksi turániaknak oly szép és hibátlan. (...) Legfeljebb egy pusztajáró nomád népet elégíthet ki ez (...) a hitbelileg, erkölcsileg szegényes ősvallás.

4. *Budaváry megtépázza a magyar történelem századait és tölgyeit. Az olasz Anjoukat, a franciabarát Rákóczit, a Budát éppen 250 évvel előbb felszabadító osztrákokat. Meggondolatlanság minden bűnt mások nyakába varrni és minden erényt magyarnak követelni. Elvégre Nagy Lajos, Kapisztrán Szent János (...), az idegen nevű aradi vértanúk, Guyon, Bem, Erzsébet királyné, stb. csak voltak nekünk értékek! És bizony Dzsingisz kán rokon tatárjait, Szulejmán rokon törökejeit a Héttoronnyal, nem ünnepeljük!*

5. *Ezek után a »keresztény és nemzeti öntudat útján, megtisztított erkölcsökkel« akar operálni. Lerántani a bithirdetőket, aztán fogadozni az általuk megismert, hozott öntudatra, nyilas komédia. (...) Lám, a történelem nem való Budaváry kezébe. A vallástant, ha Krisztusé, bízzák Rosenbergre, Revenlowra. Azok értik; a tanítványok is szíppantottak belőle. A nyilas turánoknak pedig seprűt fo-*

gunk, hogy a Hegyeshalom felől bejövő »kénes levegő« áramlását megakasszuk.

Az ellenérvelés folytatódott, de egy kicsit más aspektusból. 1936. júniusában a Zalamegyei Ujság újabb németellenes cikket közölt, ezúttal a „Szabadság” című lap cikkét idézve, mely a 40 évvel előbbi és az aktuális német külpolitikai terveket vetette egybe.¹⁶⁵

A cikkből kitűnik, hogy a 40 év előtti és a jelenlegi nagynémet célok majdnem teljesen azonosak. A hódító politika jogosságát ezek a röpiratok történelmi és úgynevezett tudományos érvekkel igyekeznek alátámasztani. Egyik ilyen érvek, hogy »a nyelvterületnek egyeznie kell az államterülettel«. Ezt... Hitler is átveszi, aki könyvének a keleti politikáról szóló fejezetében azt írja, hogy a külpolitika fő szempontja: **a területet a lélekszámmal kell összehangba hoznunk.**¹⁶⁶

A régi pángermán gondolatot eleveníti fel a nemzeti szocialista párt programja, amelyet Gottfried Feder külügyi államtitkár írt 1934-ben, hogy »zárt, nemzeti államot kell alakítani, amely magában foglalja a német néptörzs összes ágait **s mindazokat, akik német vérből származnak, bármilyen fennhatóság alatt állnak is, vissza kell csatolni a német birodalomhoz.**«

A »Ring«, a porosz urak klubjának hivatalos lapja, 1933 december 8-ai számában még pontosabban újítja fel a régi programot, amikor Közép-Európa 13 országaról, mint egy lappangó egység szétszóródott részeiről ír. Erich Koch Kelet-Poroszország tartományfőnöke a *Völkischer Beobachter*-ben¹⁶⁷ kifejtette egy közép-európai államföderáció tervezetét, amelyben természetesen Németországgé lenne a vezető szerep.

¹⁶⁵ A magyarok teljes germanizációja. „Magyar örgrófság” a német birodalomban. Pángermán vágálma egy röpiratban. Zalamegyei Ujság 1936. június 14.

¹⁶⁶ Eredeti kiemelések - HJ

¹⁶⁷ A *Völkischer Beobachter* az NSDAP központi lapja, Goebbels felügyelete alatt.

A magyarok teljes germanizációja.

„Magyar örgrófság” a német birodalomban. Pángermán vágyálmak egy röpiratban.

A Szabadság című lap érdekes cikkben foglalkozik a pángermán szövetség 40 évvel ezelőtti kiadott röpirataival és párhuzamba állítja azokat a hitlerizmus célkitűzéseivel. A cikk, amelyből kitérünk, hogy a negyven év előtti és a jelenlegi nagynémet célok majdnem teljesen azonosak, többek között ezeket tartalmazza:

A hódító politika jogosságát ezek a röpiratok történelmi és ugynevezett tudományos érvekkel igyekeznek alátámasztani. Egyik ilyen érvek, hogy a „nyelvtérletnek egyeznie kell az államterülettel”. Ezt az érvet nem tulzolt eredetiségre való módon maga Hitler is átveszi, aki könyvének a keleti polnikáról szóló fejezetében azt írja, hogy „nekünk minden külpolitika legfelsőbb szempontjait kell képviselnünk, melyek szerint

a területet a lélekszámmal kell összhangba hoznunk”.

De a röpiratok vonalvezetése és egész külpolitikai elgondolása is kísértésben egyezik a hitlerizmus külpolitikai programjával. „A pángermán szövetség végső és legmagasztosabb célja Közép-európa összes fel- és alnémet telepítésti országainak összefogása egy nagynémet államszövetségben” — olvassuk, a negyven év előtti pángermán programot.

A nemzeti szocialista párt programja, amelyet Gottfried Feder külügyi államtitkár írt 1934-ben, ugyanezt a „magasztos” célt tűzi maga elé, amikor kimondja, hogy „zárt, nemzeti államot kell alakítani, amely magába foglalja a német néptörzs összes ágait

s mindazokat, akik német vérből származnak, bármilyen fennhatóság alatt állanak is, vissza kell csatolni a német birodalomhoz”.

A „Ring”, a porosz urak klubjának hivatalos lapja 1933 december 8-iki számában még pontosabban utítja fel a régi programot, amikor Közép-európa 13 országáról, mint egy lappangó egység szélszóródott részeiről ír, amelyeket egy életrevaló gazdasági és politikai egységgé kellene összefogni. Erich Koch Kelet-poroszország tartományfőnöke pedig egyenesen lemásolta a régi pángermán programot, amikor a Völkischer Beobachter-ben kifejtette egy közép-európai államföderáció tervezetét, amelyben természetesen Németországnak volna a vezérszerepe.

A németek a föld urai.

De a „Drang nach Osten”, a Keleti terjeszkedés kérdésében is azonos a program. Legfeljebb a fogalmazásban mutatkozik némi eltérés. A régiket is a túlméretezett faji gőg és öntudat sarkalja a hódító politikára, bár ők nem szövik át programjukat a vér és fajtisztaság misztikus elemeivel, mint a Harmadik Birodalom teoretikusai. Hitler a fajtisztaság elvét olyan magas piedesztálra helyezi, hogy egyenesen kimondja: „az az állam, amely a fajmérgezés mai korszakában magát a legkitűnőbb faji elemek gondozásának szenteli,

egy napon a föld ura lesz”.

Az a névtelen „allddeutsch”, aki röpiratában az 1950 körüli Közép-európa utopiáját a pángermán vágyálmoknak megfelelően rajzolja meg, kissé szerényebb, de ha nem is igényli a föld feletti uralmat, ő sem adja alább

egy 86 milliós német birodalomnál, amelynek mellesleg 131 millió fogyasztója lesz!

A keleti terjeszkedés első lépése az Anschluss. Hitler régi csapásokon halad, amikor el

akarja nyelni Ausztriát. „Az egyesülésnek be kell következnie a vérségi köteléknél fogva” — írja könyvének első oldalán, de ezen túl is könyvében számtalanszor felbukkan a bekebelezés gondolata, türelmetlen haraggal és megvetéssel párosulva az önállóságukhoz konokul ragaszkodó osztrákok iránt. Az az féktelen pángermán agitáció, mely már négy évtizeddel ezelőtt aláaknáztatta Ausztriát, ugyancsak a bekebelezésre törekedett. „A monarchia felbomlása bekövetkezik, mielőtt a mostani uralkodók szeméit behunyja” — írja Ferenc Józsefre célozva az egyik röpirat szerzője, majd részletesen kifejti, hogy az összeomlás után miként építhető fel újra A u s z t r i a, illetve miként olvasható be a német birodalomba.

„Magyar örgrófság”

És Magyarország? Minket, Trianont jóval megelőzve, feldarabot a pángermán röpirat szerzője Erdélyt odaadja a románoknak, de az erdélyi szászokat „Markgrafschaft Siebenbürgen” név alatt megmenti autonóm német tartományként. Horvátországot, Szlavóniát, Dalmáciát, Montenegrót, Bosznia-Hercegovinát Szerbiával együtt „nagyszerb királyság”-gá alakítja (íme, a német-jugoszláv barátság csírája!), s miután a monarchiáról így lenyeszi a nemzetiiségi részeket,

Ausztriát a Magyarországból megmaradt résszel együtt — amelyet „magyar örgrófság”-nak nevez — beolvasztja a német birodalomba,

amivel azután a magyarok teljes germanizációja is befejezhető. Mindössze csak a német nyelvet és a német népi öntudatot kell ismét sajátjukká tenni. „A bódú leteszen elvukult „allddeutsch” szerint tehát itt, puszán egy visszánémetesedési folyamatról volna szó, más szóval — szinte — őkink németek voltak... Ugyanezt sürgéti a leghírhedtebb pángermán író, Lagarde is, aki szerint

„minél gyorsabban pusztulnak el a tulajdonképeni magyarok, annál jobb nekünk”.

De a »Drang nach Osten«, a keleti terjeszkedés kérdésében is azonos a program. Hitler a fajtisztaság elvére hivatkozva kimondja: »az az állam, amely a fajmérgezés mai korszakában magát a legkitűnőbb faji elemek gondozásának szenteli **egy napon a föld ura lesz**«.

Egy másik röpirat nem adja alább egy **86 milliós német birodalomnál, amelynek 131 millió fogyasztója lesz!** A keleti terjeszkedés első lépése az Anschluss, Hitler a régi csapásokon halad, amikor el akarja nyelni Ausztriát. »Az egyesülésnek be kell következnie a vérségi köteléknél fogva« írja könyvének első oldalán.

És Magyarország? A pángermán röpirat, Trianont jóval megelőzve, feldarabolta hazánkat. Erdélyt odaadja a románoknak, de az erdélyi szászokat »Markgafschaft Siebenbürgen« alatt megmentené autonóm tartományként. Horvátországot, Szlavóniát, Dalmáciát, Montenegrót, Bosznia-Hercegovinát Szerbiával együtt »nagyserb királysággá« alakítja (íme a német-jugoszláv barátság csírája). (...) **Ausztriát a Magyarországból megmaradt résszel együtt – amelyet »magyar őrgrofság«-nak nevez – beolvasztja a német birodalomba, amivel aztán a magyarok teljes germanizációja is befejezhető.**”

A pángermán gondolat formálódását, a faji elv kibontakozását, Hitler diktátorrá válását, a katolikusok és más valásúak üldözését, a magyar nyilasok támogatását, az agreszív külpolitika jeleit a Zalamegyei Ujság közönsége pontosan nyomon követhette.

Az 1933-tól megfigyelhető változások és a hazai politikuskok reakcióinak összefoglalásaként jelent meg 1936 decemberében egy tanulmány, „Érzelmi politikusok és reálpolitika” címen.¹⁶⁸ Szerzője i. G. L., stílusából ítélve talán Pehm József apátplébános. Ezt a cikket a korszak egyik nagyon fontos írásának tartom.

„Mélységes megjűtközéssel és fájdalmas csalódással töltenének el bennűnket azok a hírek, amelyek a Harmadik Birodalom barnain-

¹⁶⁸ Zalamegyei Ujság 1936. december 13.

ges világából szállnak hozzánk az utóbbi időben, ha nem tekintettük volna kezdettől fogva irreális vágyálmoknak azokat a szerelmi ömlengéseket, amelyek egyesek innét, Magyarhonból a diktatúrák nyugati exponense felé áradoztak.

Mi, magyarok, általában szeretünk skatulyázni (...) vagy Franciaország, vagy Németország, vagy bolsevizmus, vagy hitlerizmus, vagy szemita liberalizmus, vagy nemzetiszocialista diktatúra. És talán a legszélesebb hullámgyűrűket ez utóbbi hömpölygette.

Magyarországnak kétségtelenül az egyik legfájóbb problémája a zsidókérdés. (...) Akik minden közéleti elgondolásukban kizárólag e tárgy körül forogtak, kizárólag ezt öblögették, álláspontjuk possibilitását kötötték a hitlermozgalomhoz. A maguk gyenge, kormány nélküli sajkáját behunyt szemű odaadással csatolták a hatalmas német óceánjáró után, pedig ez az óceánjáró a nagyhatalmak tengereinek hasítására épült, nem bízhatja a magyar csónakot a Duna vízállásán. (...)

Néhány héttel ezelőtt jelent meg a Völkischer Beobachterben Rosenberg cikke, amelyet eléggé kommentáltak a lapok és amely félreérthetetlenül, durván ráz fel minden magyart, aki revíziós német segítségről álmodott.¹⁶⁹ (...)

Rosenberg írta a cikket, aki felelős tényezője a Birodalomnak, aki a Führer teljes bizalmát élvez. (...)

Mikor kevéssel azelőtt Goga azzal a hírrel hozta lázba Erdélyt, hogy neki Hitler hajlandó volt garantálni Románia mai határait, (...) Rosenberggel bizonyítják a magyar álláspont egyedülállását, tarthatatlanságát. A német hivatalos körök hallgatnak, és nálunk nem hallik, nem is hallhatik mentegető hang.

És, ha kereken visszautasítja magyarságunk a Rosenberg-féle cikket, keresztény, katolikus lelkiületünk elkeseredéssel és felháborodással vesz tudomást arról a kibírhatatlan lelkiismereti kényszerről, amellyel egy barbár, pogány szellem szétrombolni igyekszik az európai kultúra, közszellem alapját, gerincét: a kereszténységet.

¹⁶⁹ Eredeti kiemelések - HJ

Mert akadhat, aki tagadja a hitleri éra tudományos felfogásának bitelességét a vérről, a vér egyedül álló egységéről, a geometriai koponyavizsgálatok nevetséges eredményeiről, a germán faj kizárólagos intellektusáról, akadhat aki vitatkozik a Balatonig nyúló német birodalom térképeinek, a hét napjait pogány istennőkről elnevezett naptáraknak a létezéséről (...), de nem lehet, hogy bárki ne döbbenjen meg a német püspöki kar drámai erejű szövegén, amellyel híveit Istenre bízta, mert – mit írják – »mi már nem segíthetünk rajtunk!« Felhördült a keresztény Európa a spanyol templomrombolásokon, de szemet hunyhat e felett? Legyilkolt mártírok véréből új élet világossága árad, de a pogány mythosszal megfertőzött lelkek nyomán a pogányság sötétsége terjeng.

Külpolitikát érzelmi alapokra építeni nem lehet. Se pro, se kontra. (...) Tiszteletben tartjuk a nagy német nép heroikus erőfeszítéseit, de Wotan isten kedvéért nem vagyunk hajlandók elfelejteni egy évezredet és táltosüvöltéssel fehér lovat áldozni a Csepelszigeten!

Nemrég egy magyar politikus így határozta meg a magyar külpolitika irányát: »Semmit Olaszország nélkül, és semmit Németország ellen«. (...) beheselnünk kell ezt a felfogást. Aktív kapcsolatok a katolikus fasiszta birodalommal és passzív v á r a k o z á s a hitleri birodalommal szemben. Becsüljük meg a Harmadik Birodalom értékeit (...), de (...) ne kössük le magunkat feltétlenül irányában.¹⁷⁰

Pehm politikai gondolkodásában a harmincas évek második felében tehát a fasiszta tendenciák elleni fellépés határozottan jelen volt. A fenti cikkben említett „modernség – maradiság” polémia nyilván nem elsősorban a liberalizmus és kommunizmus elleni újabb felszólamlás, sokkal inkább a hagyományos rendszert jobbról kritizálók, a majdani nyilasok, a jobboldali szociális demagógia elleni.

Pehm József időben és világosan felismerte és leleplezte a náci Németország hódító terveit, a hitlerizmus veszedelmes

¹⁷⁰ A teljes cikket lásd még Melléklet VI/J.

ideológiai, társadalmi és nemzetközi jelentőségét. Leleplezte a magyar kollaboránsokat. A náci Németország közállapotainak, világhódító terveinek megismeréséhez a zalai olvasók hatékony, időszerű és nívós információkat kaphattak Pehm Józseftől és a Zalamegyei Újságtól.

Összegzés

Mint fentebb részletesen kifejtettük, Pehm apátplébános beszédei és hozzászólásai, a lapjában megjelenő, hazai és világpolitikát figyelő cikkek meglehetősen tájékozottságról és értékelési készségről tanúskodnak.

Pehm szemléletét az jellemezte, hogy a fajvédő, fasiszta tendenciákat épp oly kevésbé szívlelte, mint ahogy a kommunizmusnak is kérlelhetetlen ellensége volt. Mindig is híve volt a revíziónak, ilyen értelemben nacionalista, az elcsatolt területeken élők sorsáért „korszerűen” aggódó, de nem jellemezte sovíniszta, faji uszító magatartás. 1919 őszének néhány hónapos periódusa után, az általam vizsgált időszakban, sem a Zalamegyei Újságban, sem Pehm más megnyilatkozásában nem lelhető fel a korszak kurzusideológiájának részét képező antiszemitizmus.¹⁷¹ Még antikapitalizmusában sem tesz taszítóan zsidóellenes kijelentéseket a vizsgált korszakban.¹⁷² (A cigányok irányában elfogultabb, keményebb, „népnevelő”.¹⁷³) Újságja általában korrekten, jelentőségének megfelelően számolt be a megyei és az

¹⁷¹ Ezzel kapcsolatban Paksy Zoltán és Balogh Margit frissebb publikációi Pehm lapjának számomra ismeretlen 1918-19-es példányainak elemzése alapján más állásponton áll, bár az általam vizsgált időszakra vonatkozó állításaimat nem cáfolják.

¹⁷² Még a Rákosi-per kapcsán sem tett semmilyen szélsőséges utalást. Újságjában korrekt tudósítás jelent meg. Lásd még Melléklet XV.

¹⁷³ Zalamegyei Újság 1934. szeptember 16., 1935. augusztus 4. Lásd még Melléklet VI/H.

egerszegi zsidó hitközségi hírekről is. El is határolta magát minden uszító antiszemita magatartástól és hangnemtől.

A Holocaust időszakában ismert, a zsidókhoz való magatartásának tehát van előzménye, mint ahogy az itt részlete-sen tárgyalt legitimizmusa is előzménye későbbi – herceg-prímási - állásfoglalásának az államforma kérdésében és az államhoz való viszonyának a második világháború után.

Nézetei a kései legitimizmus korszerűbb szemléletében álltak össze egyfajta rendszerré. Ennek fő vonásai:

- A kormányzóval, a szegedi csoporttal vezetett ország nem képes ellenállni az ország romlásának, az elszegényedésnek, a rossz kapitalizmusnak, az ebből következő gazdasági és társadalmi bajoknak.
- Az erkölcsi értékek elvesztek.
- Bebizonyosodott, állítja, hogy a hagyományos rend helyett nem lehetett jobbat, jobban működőt fenntartani, ezért hatalmon levőknek a szociális demagógia két rossz alternatívája marad: a fasiszta, vagy a kommunista megoldás.
- A revíziót is csak erőszakkal lehet így megoldani, ez azonban újabb konfliktust, háborús helyzetet eredményez.
- Az egész problémára tehát az egyetlen, igazi megoldás: az integer királyság visszaállítása, amelyet a legitim uralkodó koronája tart össze.
- Az integer királyságban a király által összetartott népek egységben élnek, a faji különbségtétel ellentétes a kereszténység tanításával és a legitimitás alapját adó joggal. Erkölcsi alapját, társadalmi bázisát a kereszténység, a katolikus egyház, a katolikus hívők adnák.

Cigányfalu.

A múlt év őszén az országnak minden vidékén sokat foglalkoztak a cigányüggyel. Városok, községek, mezőgazdasági bizottságok és kamarák egymásután hoztak határozatokat, terjesztettek felsőbb helyekre javaslatokat a cigányügy rendezése tárgyában és a nagysietésből, amellyel ezeket a határozatokat meghozták, arra következtethetünk, hogy egy év leforgása alatt már rendezést is nyer is ez az évszázadok óta vadjudó ügy. Azonban csalódtunk. A cigányügy egyszerűen lekerült a napirendről. Elfelejtkezett arról mindenki. Hogy azonban a cigányok ez alatt az idő alatt sem változtak meg, sőt egyre többet beszéltek magukról, az kitűnik a rendőrségi és bírósági hírekből. Mintha csak azt akarnák mondani, hogy az ő „ügyüket” ugy sem lehet rendezni . . . Most azán a borsodmegyei Diósgyőrből érkezik a hír, hogy ott a község megunta a várakozást és maga vette kezébe az ügynek rendezését. Olyan határozatot hozott, amellyel legalább önmagát kiméli meg attól a sok kellemetlenségtől, amit egyre szaporodó cigányai okoznak neki és amely ismétellen felhívja a legilletékesebbek figyelmét a cigányügy sürgős rendezésére. Határozata ugyanis fölkerül a vármegyéhez, onnan a miniszterhez és így talán majd rá emlékeznek arra, hogy nem is olyan régen országsszerte foglalkoztak a cigánykérdéssel. Diósgyőr a saját területéből kíván kihasítani egy részt, — természetesen jó messze a községtől, hogy ott cigányfalut létesítsen. A cigányok vezetői nagy hálálkodással fogadták a község elhatározását és nem is idegenkedtek a letelepüléstől, a külön cigány falutól, ahol ők lesznek az urak. A cigány falunak lakói foglalkozhatnak kertgazdasággal, baromfitenyésztéssel, gyümölcstermeléssel, szóval — mint maguk is mondták, — „párastok” lesznek, tehát

egyenlő ranguk a falu népével. Eddig tehát Diósgyőr megtette azt, amit tehetett és, mivel nem erőszakosan kívánja a kérdést megoldani, talán eredményre is vezet elhatározása, föltéve, ha a felsőbb fórumok nem görditenek akadályokat a terv kivitele elé. Hogy a cigányok olyan szépen beleegyeztek mindenbe, annak oka talán az lehet, hogy ők maguk is belátták, mennyire nem éltek a cigány élet és, hogy a polgári életmód nekik sem árt, sőt használ. Igaz, a cigányok fogadkozását nem lehet számszavalekben komolyan venni, mert a természet nem igen tagadja meg önmagát,

de hát próbálkozni kell valamivel. Ha nem próbálkozunk, ha hagyunk mindent a régi ben, akkor igazán nem várhatunk változást. Ma már rendszeresen járnak iskolába a cigány gyerekek is, sok mindent hallanak ott, kell tehát hogy gondolkodásmódjuk megváltozzék. hogy óhajtsák a rendet, a tisztaságot, a tisztességes munkát, amely a folytonos üldözésektől mentesíti őket. Nem is volna iskola az iskola, ha nem tudna hatást gyakorolni növendékeire. Az a cigány is ember és, ha egyszerre nem is változik meg, időközönként mégis csak mehet át valami kis változáson. Szilajabb, vadabb törzseket is sikerült már polgári élethez szoktatni, miért ne sikerülne így polgári élethez szoktatni a cigányokat is. Eddig nem igen törődtek velük. Hiszen a mai helyzet is azt mutatja, hogy a cigányok kívül állanak a gondoskodás körén és legfőbb panaszuk ellenük, szidjuk őket, sokszor embertelen bánásmódot ajánlunk ellenük, de mást nem teszünk. És vajjon nem lohadt-e le az a nagy buzgalom, amellyel egy évvel ezelőtt fogtunk a cigányügy rendezéséhez? Próbálkozunk meg a diósgyőri módszerrel, talán érhetünk el eredményt erőszakos eszközök alkalmazása nélkül is.

A Pehm, majd Mindszenty által képviselt „legitimista antifaszizmus” tehát – szükségszerűen – nem polgári, vagy baloldali jellegű, de kétségkívül markáns, s jelentős hatású volt.

Az eddigiekből is körvonalazható, hogy Pehm József Zalaegerszeg két háború közti történetének fontos személyisége volt. Az általa képviselt politikai-gondolati irány a város közéletét, a szervezésében, vagy közreműködésével létrehozott intézmények a város arculatát jelentősen meghatározták.

Azok a pejoratív jelzők, amelyeket ráakasztottak („Zalai Láma”, „Zalai Napóleon”, az hogy itt a plébánia „pehmánia” lett volna,¹⁷⁴ stb.) véleményem szerint nem a korszakból valóak, ráadásul a korabeli egerszegi közélet nem-, illetve félreismerésén alapulnak. A városban van(nak) kormánypárti lap(ok), a városi adminisztráció egy része és a főispánok (hivatalból is!) rendre Pehm ellenfelei, nemritkán igen erős és hatékony ellenségei, tehát határozottan állítható, nem támasztják alá adatok Pehm valamiféle helyi egyeduralmát. Az persze tény, hogy mindezek ellenére, számos dolgot, ügyet a maga tervei szerint képes volt megvalósítani.

Minden bizonnyal ezek a zalaegerszegi, nem könnyen jött sikerek adták a lelkiezt és az önbizalmat későbbi pályáján.

¹⁷⁴ Pl.: Tarján Gábor: Mindszenty József 1917-1948, bölcsészdoktori értekezés (kézirat, 1978 ZML); Gergely Jenő-Izsák Lajos (szerk): A Mindszenty-per Bp. 1989.; HIT INFO 1994.III/4. („Ami az emlékekből kimaradt” Összeállította: Farkas Csaba)

MELLÉKLET

A Mellékletben olyan forrásokat, iratokat, leveleket, újságcikkeket gyűjtöttem egybe, melyek adatszerűen támasztják alá a dolgozatban közölteket, másrészt a vizsgált időszak kordokumentumai, s ily módon bevilágítanak a korabeli közhangulatba.

I.

Az első királypuccsról

A Zala Megyei Levéltárban az 1921. évi főispáni bizalmas iratok 2/elő. iratok között található IV.Károly első magyarországi visszatérési kísérletének részleges összefoglalója, illetve a főispánnak elküldött jelentések.

A) ZML FiB 1921¹⁷⁵

KÁROLY KIRÁLY MAGYARORSZÁGON

Károly király hazaérkezéséről az események egyik szemtanúja a következő információkat adta nekünk:

A szombathelyi püspök nagyszombat este kevés számú vendég társaságában költötte el böjti vacsoráját. Rokonai voltak vele és Dr. Vass József kultuszminiszter, ki a nagyhét alatt lelkigyakorlaton volt Szombathelyen. Vacsora után a miniszter, fáradtan az egész napi gyóntatástól már 10 órájában pihenni tért és lefekvés előtt a másnapra hirdetett ünnepi prédikációjára készült. A püspök pedig rokonaival beszélgetett, midőn a palota előtt egy autó állott meg, s abból két úr szállott ki. Az egyik, gróf Erdődy Tamás felküldte névjegyét, és kérte a püspököt, hogy jöjjön ki az előszobába, mert szeretne vele beszélni. A püspöknek feltűnt, hogy miért jön Erdődy ily későn hozzá, és miért nem megy

¹⁷⁵ Géppel írt anyag

be a fogadó szobába. Kisietett tehát hozzá, s meglepetve látta, hogy ott Erdődy grófon kívül egy nyúlánk fiatalember áll, akit első tekintetre nem ismert meg.

Az ismeretlen úr észrevette a püspök vizsgálódó tekintetét, és nevetve megkérdezte: Nem ismer? A püspök elhűlve ismerte meg (a) régen hallott hangról az idegent, IV. Károly, Magyarország királya áll előtte. Lett nagy öröm a püspöki palotában, mert hiszen köztudomású dolog az, hogy Mikes János püspök egyike Károly király legigazabb híveinek. A kései vendégnek rögtön vacsorát küldetett. Közben a püspök felment Vass miniszter szobájába, és közölte vele, hogy váratlan vendég érkezett. Itt a király. Vass József azt hitte, hogy a püspök tréfál vele, és nem hitte, hogy a hír igaz. Bement a püspök dolgozószobájába, ahol gróf Mikes bemutatta Ófelségének. Vass József persze beszélt vele és suttyomban azt a gyanút táplálta, hogy nem csinál-e vele a püspök tréfát azzal, hogy egy idegen urat szerepeltet IV. Károlyként. A beszélgetés azonban pár perc múlva meggyőzte, hogy nem tréfa, hanem valóság az, hogy a királlyal áll szemben.

Egyidejűleg a püspök elküldött báró Lehár körletparancsnokért és Lingauer Albin nemzetgyűlési képviselőhöz azzal az üzenettel, hogy valami fontos esemény történt, jöjjenek sürgősen a püspöki palotába. Mindkettőjüket már az ágyban érte a meghívás. Ófelsége a legnyájasabb közvetlenséggel fogadta az urakat és szobájába kérette őket, teljes fesztelenséggel informálja őket véleményükről. Nagy figyelemmel hallhatta a megindult eszmecserét, amelyben ő maga is részt vett. Értesülvén arról, hogy gróf Teleky Pál miniszterelnök családjával együtt az amerikai missió vezetőjének társaságában Sigray Antal gróf ivánci kastélyában tölti a húsvéti ünnepeket, a király úgy rendelkezett, hogy küldjenek azonnal Sigrayért és Telekyért. Az autó elment azzal az üzenettel, hogy valami rendkívüli horderejű, nagy dolog történt, amit levélben részletezni nem lehet. Vass miniszter kéreti Teleky

és Sigray grófokat, hogy azonnal siessenek Szombathelyre. Éjjel 2 órakor ért az autó Iváncra. Sigray és Teleky is fáradtan az egész napos lovaglástól és vadászattól már rég lefelekedtek. Nem tudták elképzelni, hogy mi történhetett, gyorsan felöltöztek tehát. Reggel négy órakor megérkeztek a szombathelyi püspöki várba.

Szinte le nem írható a meglepetés, mely az urak arcán tükröződött, amikor a palota lépcsőén eléjük siető gróf Mikes püspöktől és Lingauer Albin képviselőtől meghallották, hogy itt a király. A király, aki lepihenés nélkül ébren várta be megérkezésüket, rögtön magához kérte őket. A megbeszélés részleteit nem lehet tudni, eredménye az lett, hogy a miniszterelnök, dr. Vass József közoktatásügyi miniszter autóra ülnek és Budapestre sietnek, hogy jelentést tegyenek a Kormányzónak a király megérkezéséről. Így is történt. 5 negyedórával később a király is autóra ült és Sigray gróf kíséretében Budapestre indult. Az autót Almássy László gróf vezette. A terv az volt, hogy a miniszterelnöknek egy órányi előnye marad, hogy ezalatt a Kormányzót a király fogadására előkészítse. Azonban a miniszterelnök sofőrje, nem ismerve a rövidebb utat, a hosszabb utat választotta, míg a király, akinek autója erősebb is volt a szokásos rövidebb úton ment; vagyis Vasváron, Sümegen, Tapolcán, Veszprémen, Székesfehérváron át. Így történt meg, hogy amikor a király autója befutott a miniszterelnöki palota udvarára, ott értesült, hogy a miniszterelnök még nem érkezett meg. A király nem akarván a kormányzót meglepni, Sigray gróftól küldötte hozzá, hogy érkezését bejelentse.

Sigray Antal rövid idő múlva a kormányzó egyik szárnysegédével tért vissza, aki jelentkezett Őfelségénél és átkalauzolta a Kormányzóhoz.

A király kettő és fél órán keresztül tárgyalt a kormányzóval. A tanácskozás alatt a kormányzó fogadó szobájának előcsarnokában összegyűltek a kormánynak Budapesten levő tagjai, de a király és a kormányzó megbeszélésén egyik

sem vett részt. A tanácskozás befejeztével a király hamarost elhagyja a kormányzó szobáját, anélkül, hogy másokkal érintkezett volna. Tüstént autóba szállt, és visszautazott Szombathelyre, ahova többszöri autó deffektus miatt csak nagy késéssel, húsvét hétfőjén hajnali 5 óra tájban érkezett meg. Ugyancsak visszaindultak Szombathelyre a kormányzó autóján Gróf Teleky miniszterelnök és gróf Sigray Antal is, kíséretként a kormányzóság Görgey József huszárkapitány(t), a kormányzó egyik szárnysegédét osztotta melléjük.

A király délután fél 2 órakor érkezett Budapestre, és fél 5 órakor indult vissza. Elindulásakor a kormányzóság táviratozott Szombathelyre és felkérte azokat az urakat, akik szombaton éjjel püspökvárban a király előtt megjelentek, tehát gróf Mikes püspököt, báró Lehár ezredes, Lingauer képviselőt, hogy várják be a püspöki palotában a király visszaérkezését. Amidőn Őfelsége reggel 5 órakor megérkezett, néhány falatot evett és az alatt röviden elmondotta élményeit és azután három átvirrasztott éjszaka és egy 600 kilométeres automobil út fáradalmaitól kimerülten, pihenni tért.

Másnap reggel azonban már 10 órakor ismét talpon volt, magához kérette Teleky és Sigray grófokat, majd 12 órakor a püspök házi kápolnájában szent misét hallgatott. Délután 2 órát pihent, ezután ismét a miniszterelnökkel tárgyalt. A király rendkívül lesoványodott. Legutóbbi¹⁷⁶ nyomai különösen meglátszanak. Arca azonban férfiasabb, energikusabb kifejezést kapott. Hajában fiatal kora dacára sűrűn mutatkoznak ezüst hajsálak. Mondatai rövidek, modora meglepően határozott, perfekt beszél magyarul. Kényszerezettség nélkül egészen nyugodtan szól a legutolsó három év nehéz¹⁷⁷ megpróbáltatásairól. Nem panaszkodik, csak akkor önti el szavait a keserűség, ha arról szól, hogy ily sokáig

¹⁷⁶ Az eredeti szövegben pontozott – HJ

¹⁷⁷ *nehéz* – kézzel írt betoldás - HJ

kellett külföldön tartózkodnia. Emellett évek óta azonban heves honvágy kínozza.

Kedden reggel a kormányzó megbízásából megérkeztek Szombathelyre gróf Andrássy Gyula, Bethlen István gróf és Hegedűs Pál altábornagy, hogy informálják a királyt a helyzetről délután pedig megérkezett Bécsből Grätz¹⁷⁸ is, mind a négyet azóta a király több ízben kihallgatáson fogadta, de másokat, kivéve atyjának két személyes barátját, tudtunkkal nem fogadott.

Szombathelyen csak hétfőn délelőtt kezdett elterjedni a hír, hogy a király a város falai között tartózkodik. Innen aztán villámgyorsan futott szanaszét az egész vármegyében. A lakosság mindenütt barátságos érzés jelével fogadta a híradást. Szombathely egészen csendes, semmiféle katonai vagy egyéb külső intézkedés nem mutatja, hogy a város falai közt egy nagy horderejű történelmi esemény jelenetei játszódhatnak le. Legfeljebb annyi látszik, hogy a sétálók megállnak a püspöki vár előtt, barátságos érdeklődéssel figyelik az ablakok előtt elsuhanó alakokat. A király rendkívül hálás, hogy a közönség ennyire fegyelmezetten és tapintatosan respektálja inkognitóját. Ófelseje ezidőszereint teljesen, mint magánember él, vendéglátójánál a szombathelyi püspökvárban. Andrássy, Bethlen, Teleky grófok még ma, csütörtökön visszautaznak Budapestre és csupán Grätz marad még egyelőre Szombathelyen.

/az irat hátoldalán: (pecsétben) Zalavármegye főispánja/

Érkezett: 1921. márc. 31

2/eln (kézzel)

(kézzel) A Zalamegyei Ujság szerkesztőjének hiv.

másolatot megküldtem

Z. 1921 III -31 Dr. Tantó

¹⁷⁸ Grätz Gusztáv politikus, történész, abban az időben külügyminiszter

B) IV. Károly visszatérése¹⁷⁹

1. A miniszterelnök rendeletéből a szombathelyi kormánybiztosság a sajtó részére telefonon a következőket közli:¹⁸⁰

„Károly Király Magyarországra érkezett! IV. Károly király minden előzetes értesítés nélkül, tehát egészen váratlanul, húsvét éjjelén Magyarországra jövet Szombathelyre érkezett, ahol történetesen ott találta a püspöki palotában a szent gyakorlatokat tartó Dr. Vass János kultuszminisztert. Pár órás tartózkodás után Károly király autón elutazott Budapestre. Vass miniszter a meglepő eseményről nyomban értesítette a Szombathelytől 40 kilométerre, Iváncon családjával együtt húsvétoló miniszterelnököt, aki még aznap éjjel Sigray gróffal autón Szombathelyre, és onnan Budapestre sietett.

A király Budapesten csak rövid ideig tartózkodott. Ott csupán a kormányzóval beszélt és nyomban ezen látogatása után autón visszatért Szombathelyre, ahol a püspöki palotában szállt meg. Ugyanaznap este gróf Teleky Pál miniszterelnök is újból leutazott Szombathelyre. Kedden reggelre pedig a Kormányzó megbízásából gróf Andrássy Gyula és gróf Bethlen István is Szombathelyre érkezett. Grätz külügyminiszter, aki Bécsből visszatértében a miniszterelnökkel óhajtott beszélni, átutaztában kedden d.u. szintén Szombathelyen keresztül vitte útját.

¹⁷⁹ Gépelt anyagok a főispáni előadói íveken 2/el/21. szám alatt.

¹⁸⁰ Az irat első oldalán, jobboldalt kézzel írott feljegyzés:

- 1) Szilágyi Dezső Sümeg
- 2) Botka Andor Keszthely
- 3) Polgár Ferenc Tapolca
- 4) Lolmer Ferenc Bfüred
- 5) Dr. Szabó Lajos Nkanizsa
- 6) Dr. Kiss Dénes Helyben

1-6 Telefonon leadva. Leadta: Dr. Tantó III/30-án

T” Osztálynak másolatban leadva Zeg. 921 III/30

Szombathelyen csak hétfőn d.e kezdett elterjedni a király megérkezésének híre. Ettől kezdve, különösen a délutáni órákban a békésen sétáló közönség állandóan barátságos érdeklődéssel figyelte a püspöki palota ablakaiban megjelent nő alakokat. Másképp a városban teljes csend uralkodik és semmiféle más jelenség, vagy rendkívüli intézkedés nem mutatja ezt a Szombathely történetében oly érdekes eseményt.”

Leadta: Szombathelyi kormánybiztosi titkár.

Felvette: Dr. Tantó Gyula főispáni titkár

Zalaegerszegen, 1921. III/30-án d.e. 1/2 11 órakor

2. A szombathelyi sajtóiroda jelentései¹⁸¹

a) Ófelsége állapotában egy kis javulás állott be. Felgyógyulása esetén valószínűleg elhagyja az országot, de ezt megelőzőleg egy proklamációt fog kibocsájtani.

Az őrséget eddig az államrendőrség látta el, mai naptól pedig a katonaság.

Z.egerszeg, 1921. április 3. d.u. 7 óra 10 p.

b) Ófelsége ágyban töltötte az egész napot, erős köhögési ingerei vannak. Ciklián angol orvos, a bécsi követségtől, vizsgálta meg. Hőmérséklete 38.2., érverése 82, étvágya gyenge, baloldali tüdőnél tompulat.

Lehár körletparancsnok helyét Hegedűs altábornagy vette át.

Zalaegerszeg, április 4. d.e. 10 óra

Felvette: Dr. Tantó főispáni titkár

c) Ófelsége ma délelőtt fél 1 órakor Fehringen keresztül elutazik, kíséretében lesz Hunyady gróf. A határig elkísérik: Sigray gróf, nyugat-magyarországi kormánybiztos, Cziráky gróf, vas megyei főispán, Herbst Géza alispán, Rohonczy

¹⁸¹ A Nyugat-magyarországi Kormánybiztosság sajtóirodája

báró, Hegedüs altábornagy és Jármí ezredes. Állapota egy keveset javult, közérzete tűrhető. Spontán elhatározása, hogy az országot elhagyja.

Felvette: Tantó, 1921. ápr.5. 9.15¹⁸²

Az irat hátoldalán (kézírással):

2/biz

fi 921

Szilágyi Dezső főbíró Sümeg

Polgár Ferenc „ Tapolca

Botka Andor „ Keszthely

Lohner Ferenc jegyző Bfüred

Dr. Szabó kir. főügyész Nagykanizsa

Dr. Kiss(?) „ Helyben

1 - 6

Telefonon vették a fenti rendeletet.

Zeg. 921.IV/5 Leadta: Dr Tantó

d) Őfelsége ma d.u. 4 óra 10 perckor Fehringnél a határt átlépte.

Cziráký gróf a lemondását beadta.

Lehár ezredes lemondott.

Zalaegerszeg, 1921. április 5. d.u. 7 ó.

Felvette: Dr. Tantó főispáni titkár

e) Sigray gróf lemondott, lemondásának oka ismeretlen.

Cziráký gróf főispán lemondott, mivel egyes intézkedéseit a kormány kifogásolta.

A nemzetgyűlés tart, erősen támadták Telekýt. Teleky már válaszolt, jelenleg Grätz beszél. Egy óra múlva bővebb tudósítással szolgálhat.

Zalaegerszeg, 1921. április 6.

Felvette: Dr. Tantó főispáni titkár

¹⁸² Kézzel írva

f) Károly király különvonata megérkezett Bugszba, ahol¹⁸³ ezredes fogadta. Zita királyné Bugszig ment elébe, ahonnan az utjukat együtt folytatták. A király ideiglenes tartózkodási helyéül Bern jelöletett ki, ahová meg is érkezett.

Károly király elutazásakor egy proklamációt bocsátott ki, amelynek lényege, hogy a pragmatika szankció elválaszthatatlan és oszthatatlan kitételét (Ausztria császára lehet csak magyar király) megszüntnek nyilvánította, úgyszintén az 1867-es kiegyezést is.

Meg van győződve arról, hogy csakis törvényes király vezetése alatt lehet Magyarország naggyá és erőssé.

Az 1918-19. évi forradalmi mozgalmak épp úgy fordultak Magyarország törvényei ellen, mint a király ellen, de a törvényes állapotok visszatérével Magyarország máris a megújulás útján van, a teljes konszolidáció pedig csak a király vezetésével érhető el, teljes erejével, minden akaratával dolgozni fog azon, hogy a független Magyarország Európa államai közé beillesztessék. Európa államai máris látják, de még inkább látni fogják hamarosan, hogy Magyarországra szükség van.

Az Ebredők a kisgazdákhoz csatlakoztak. Szmercsányit másodszer is felszólították, hogy az elnöki tisztségről mondjon le.

Zalaegerszeg, 1921. április 7. d.e. 10 órakor.

Felvette: Dr. Tantó főispáni titkár.

¹⁸³ A pontozás az eredeti kéziratban

II.

Károly remember¹⁸⁴

Gróf Mikes János szombathelyi püspök körlevele az egyházmegye papságának 1922. áprilisában, röviddel IV. Károly király halála¹⁸⁵ után.

Húsvét szent ünnepén, midőn a megfeszített Üdvözítőnek dicsőisége s feltámadását ünnepli az egyház, egy meghaltról akarok hozzátok szólni, és miután az emmausi evangéliumot olvasták fel nektek, halottunknak emlékét is az emmausi gondolkörbe akarom bekapcsolni. Mert amint az emmausi tanítványok a kenyérszegésen ismerték fel Mesterüket és az Ő távozása után mondták: „gyulladozott-e a mi szívünk, amíg velünk beszélt”, úgy mi is az Oltáriszentség fényénél ismerjük meg igazán boldogult szent életű királyunk lelkét. Mert lelkének szépségét felidézve magunkban értjük csak meg azt a kimondhatatlan vonzerőt, melyet minden hívő emberre gyakorolt, aki közelébe jutott.

Nem siratni akarom Őt ma előttetek, akinek halálával ez a szegény haza oly végtelen sokat veszített; nem siratni akarom őt, aki annyira szerette Magyarországot és főképp ezt az egyházmegyét, amelyről azt írta nekem húsvéti itt tartózkodása után: „Köszönöm azon hűséges és hazafias magatartását, amelyet az egész ott tartózkodásom idején tapasztaltam úgy Püspökséged, mind egész alája rendelt egyházmegyéje részéről. Világosan láttam ebből, hogy példásan vallásos, királyhű és hazafias szelleme az évek során összes híveinek lelkébe átszállott, ami a főpásztori működés legszébb gyümölcse, és rendíthetetlen királyi bizalmam további záloga. Bízom benne, hogy e kitűnő szellemet, Püspökséged a jövőben is fenn fogja tartani és kérem, hogy Királya

¹⁸⁴ SzEL A.C. 1922.

¹⁸⁵ IV. Károly 1922. április 1-jén halt meg

és hazája igaz ügyét mindennapi imába foglalja. Kérje a mindenható Istent, hogy azok diadalra juttatásával ismét nagygyá, és dicsővé tegye. A Boldogságos Szűz, a Regnum Marianum védasszonya, Szent István nagy királyunk és Szent Imre herceg vegyék oltalmukba szegény hazánkat!”

Ezeket írta boldogult királyunk, miután Szombathely elhagyására kényszerítették.

Nem siratni akarom Őt, akinek uralkodása a csalódások és szenvedések kálváriája volt, és aki messze távolban elszakítva trónjától és koronájától, elszakítva népétől és híveitől, szegénységben és nélkülözésben halt meg. Nem siratni akarom Őt ma, hanem szólni akarok hozzátok a glóriás királyról, aki kálváriára vitte a töviskoronát és a nehéz keresztet, útjában azonban sohasem lankadt el, hanem gyermeki hittel és szerető szívvel követte a másik királyt, aki példája volt a megrágalmaztatásban, elárultatásban, megtagadtatásban, szenvedésben és halálban, de példaképe volt a feltámadás dicsőségében is!

Példaképpen állítom elétek őt, a szentéletű embert, hogy életén elmélkedve erősödjete a hitben és erényekben.

Boldogult királyunknak uralkodói tetteit államférfiúi szempontból kétségen kívül lehet bírálni, de éppen azokban a tetteiben, amelyekért leginkább elítélték, emberileg a legnagyobb szeretetreméltóságát látom.

Csalódva tudta meg a nemzet, hogy koronázása dicsőséges napján elhagyta a fővárost és visszautazott gyermekeihez. Méltatlankodva értesült arról a világ, hogy amnesztiát, bűnbocsánatot adott a hazaárulóknak, és saját kezdeményezésére békét akart kötni ellenségeinkkel. Végtelen szemrehányásokat tettek neki, hogy a választójog általánosításával az egész magyar nemzetet akarta megszólaltatni.

Éppen ezen tetteiben végtelen szívjóságát látom: nem akarta magát a koronázás után ünnepeletetni, midőn fiainak százezrei a lövészárokból szenvedtek; a bűnbocsánat által kiegyenlíthetőnek vélte a népei között tátongó ellentétet;

béke után vágyódott lelke, mert a frontokon és a kórházakban a háború végtelen nyomorúságáról győződött meg; jogot akart adni a népnek, mert nem tudott kételkedni a tömegek józanságában és hűségében.

Jóságát és szeretetét népei azonban nem viszonozták. Nem akarok szemrehányást senkinek sem tenni. A hajón süllyedőknek lélektana az, hogy minden fegyelem felbomlik, és félrelökve mindenkit, ki-kí magának igyekszik egy mentődeszkát biztosítani. Elsüllyedt a hajó. A világtörténelemnek egy nagy hulláma elsodorta a régi Habsburg-birodalmat és a magyar királyok trónját. Ítéljen az utókor ezen tragikus nagy időkről, azoknak hőseiről és árulóiról.

En boldogult királyunkban a szent életű embert látom, akinek tiszta képét a rágalmak szennyáradata nem tudta előttetek bemocskolni. Hisz tudjátok, hogy a józan élet, az ideális hitvesi szeretet és hűség mintaképe volt. Ő tudta, mennyi rágalmat szórtak ellene. Ő tudta, hogy minden szándékát félremagyarázták. Ismerte azokat, akik trónját aláásták és száműzetésbe küldték őt. Végtelen fájdalmat érzett népe sorsa felett. Kimondhatatlanul szenvedett családjával mostoha sorsa miatt, szívében azonban keserűség, vagy harag helyet nem foglalhatott. Az utóbbi években keserű szót szájából nem lehetett hallani, és ha előtte azokat vádolták, akik a legnagyobb fájdalmat okozták neki, hallgatott, vagy védelmébe vette őket.

Kérdezlek Benneteket, Kedves Híveim, hol merítette boldogult királyunk ezt a lelki nagyságot, ezt a minden megpróbáltatás felett győzedelmes nagy szeretetet? Megadom nektek a választ. A fuchali püspök néhány héttel királyunk halála előtt azt a kijelentést tette: aki az ő gyónását meghallgatja és Őt az áldozáshoz járulni látja, meggyőződik arról, hogy egy szenttel van dolga. Szelídség után törekedett boldogult királyunk, és mindennap a szentség forrásában, az Oltáriszentségben találta meg azt, a teljes egyesülést isteni Mesterünkkel, amely a lélekből kiöli a rosszra való haj-

landóságot és ezt a lelket mind hasonlóbbá teszi isteni Teremtőjéhez. Évek óta boldogult királyunk minden imája – hacsak utazások azt lehetetlenné nem tették – a szent áldozáshoz járult, és mégsem lett az mindennapivá és megszokottá, hanem azzal a buzgósággal készült naponta az Úr Jézus szent testének vételére, mint ahogy egy ártatlan gyermek az első szent áldozás napján.

Glóriás királynak neveztem őt, mert osztozott isteni Mesterének szenvedésében, része volt a töviskoronában és Kálváriában. Kivette az emberek közül halt meg és része van isteni Mesterének feltámadásában is. Az örök dicsőség koronája övezi homlokát, koronáját, melyet nem őseitől örökölt, melyet egy ingadozó nép tett fejére, hanem a korona, melyet maga szerzett meg szenvedéssel és békeszerzéssel, szeretettel és lelkesedéssel, – az örök dicsőség koronája.

Árvaságban hagyta magyar népét, árvaságában szeretett családját, a felséges királynét és gyermekeit. Imádkozzunk Kedves Híveim, hogy a jóságos Isten legyen az elárvult királyi családnak pártfogója és a nemes király életáldozatát, melyet boldogult királyunk népéért hozott, fogadja engeszteléseképpen.

Kövesse az isteni igazságnak kiengesztelését Magyarországon az igazság győzelme, az emberek megbékülése, a népek megtérése és a haza feltámadása. Ámen.

Felkérem Kedves Papjaimat, hogy ezen körleveletem híveiknek húsvét hétfőjén olvassák fel a szószékről!

Szombathely, 1922. évi április hó 10-én

JÁNOS
püspök

III.

Horthy Miklós Zala megyében, 1921-ben

A Zala megyei Levéltárban a Főispáni bizalmas iratok között található, 1921.30/el. jelzettel ellátott iratok. Vékony, valószínűleg másodpéldányként használt papíron, kék indigóval gépelt, néhány helyen nehezen olvasható anyagok. A korabeli szakzsargon rövidítései eredetiek¹⁸⁶.

1. M. kir. szombathelyi katonai körlet parancsnokság
4308/el.1921 szám.

Kormányzó Úr látogatása Zalaegerszegen
Zala várm. főispánja Zalaegerszeg¹⁸⁷

Szombathely, 1921. évi május hó 24-én
Kormányzó katonai irodájának 1793/k.i. 1921 számú
rendeletére:

¹⁸⁶ A rövidítések jegyzéke (HJ)

altb. = altábornagy

Államrendőrker. = Államrendőrségi Kerület

áll(omás)parság = állomásparancsnokság

csendőrker. = csendőrkerület

ddr. = dandár

dut = délután

ezr. = ezredes

fhdgy. = főhadnagy

gy.e. = gyalog ezred

H.M. = Hadügyminisztérium

kat. = katonai

k.i. = katonai iroda

M. kir. = magyar királyi

Nkanizsa = Nagykanizsa

parnok = parancsnok

pu. = pályaudvar

¹⁸⁷ Kézzel beírva

Kormányzó Úr Őfőméltósága kíséretével június hó 5-én, vasárnap Kaposvárról különvonaton Nagykanizsára érkezik. - Pályaudvaron zalai gy.e. diszszázada, szhelyi vegyes ddr. gyalogos parnok, csurgói és zalai gy.e. parancsnokai, valamint a polgári helyi hatóságok képviselői fogadják. Ünnepeles fogadtatás elmarad. – Őfőméltósága kíséretével Letenyére megy, ahol ott rendezendő népünnepelesen részt vesz. – Letenyéről visszaindulás úgy történik, hogy Őfőméltósága dut. 12 óra 30 perckor Zalaegerszegre érkezik. – A diszszázad Kormányzó Úrnak Letenyéről való visszatértekor is a pályaudvaron áll. – Zalaegerszeg pályaudvaron zalai gy.e. diszszázada, várm. kat. parnok és állomásparnok jelenkezik.

Egyébb [sic!] katonai szemléttől Őfőméltósága jelen útja alkalmából folyamatban levő átszervezésre való tekintettel úgy Nagykanizsára, mint Zalaegerszegre eltekint.

Letenyei és zalaegerszegi ünnepelek tervezett részletes programja csatolva.

Biztosító szolgálat a következőképp láttatik el.

Kaposvár-Nagykanizsa között vasútvonalon csendőrség, Nagykanizsa vasútállomáson, Nagykanizsa város területén, Nagykanizsa-Letenye autót mentén, valamint Letenyén az államrendőrség által.

A különvonaton Nagykanizsáról – Zalaegerszegre az államrendőrség teljesít kísérő szolgálatot. Nagykanizsa – Zalaegerszeg között vasútvonal mentén biztosító szolgálatot a csendőrség, Zalaegerszeg város területén a rendőrség, a visszautazás alkalmából vasútvonalon ismét a csendőrség látja el.

Vasútvonal biztosítás különvonat érkezés előtt 4 órával kezdődik, átlag minden 2 km-re 1 csendőr járőr jut. Csendőrkerület vasútvonal menti őrsseit ehhez képest megerősíti.

Választott útvonal és részlete úti program közlését katonai irodától kértem. Azt beérkezés után fogom tudomására hozni. Annak alapján 10 vasútvonal parancsnokság, csen-

dórkerületi parancsnoksággal közvetlenül közli mindazon hidakat, átereszeket stb. melyek különösebb biztosításra szorulnak. Vasútvonal mentén az erdős terep különösen szemmel kísérendő. A városokban biztosító szolgálat rendőrhatalóságok rendelkezései szerint.

Kormányzó Úr Ófőméltóságát, amennyiben másként nem intézkednek, Nagykanizsa pályaudvaron fogadom

Fenti rendelet csupán előzetes tájékoztatásul szolgál.

Megküldöm Csendőrker. pars. Szhely Rendőrker. főkap.ságnak Szhely és Zala vármegye főispánjának Zegerszeg. Kiadom 10. sz. vasútvonal parságnak, Kat. áll. parságnak Zegerszeg és Nagykanizsa.

Hegedűs altb.¹⁸⁸

Körletparancsnok

M. kir szombathelyi kat. körletparság.

MELLÉKLET 4308 / eln. 1921 számhoz.

PROGRAMM

Kormányzó úr Ófőméltóságának 1921. június hó 5.-én
Zalamegyében megtartandó látogatásaihoz.

1921 június hó 5.-én.

D.e. 8 h. Különvonat érkezése Nagykanizsára. –
Diszszázad, katonai polgári hatóságok képviselőinek jelentkezése.

D.e. 8 h. 15 p. Indulás autóval Letenyére.

D.e. 9 h –10 h.30 p Népünnepély Letenyén.-

D.e. 11 h. Visszaérkezés autóval Letenyéről Nagykanizsára /diszszázad./

¹⁸⁸ Kézzel aláírva

D.e. 11 h. Indulás külön vonattal Zalaegerszegre - Diszszázad, állomás, várm.parnok jelentkezése - Fogadtatás vármegyei küldöttség által.

D.u. 12 h 30 p. Város szélén városi küldöttség által diszkapu alatt fogadtatás.

2h 30 p.- Bevonulás a városba. – Városháza erkélyéről hódoló felvonulás megtekintése – Hódoló felvonuláson részt vesznek – Lovas bandérium, diszkocsik és pedig 120 kocsi, 40 lovas.- Darányi [sic!] volt országgyűlési képviselő¹⁸⁹ lóhátról rövid beszédet mond. Azután Vármegyeház közgyűlési teremben a cserkész, közhivatalnokok és a várm. küldöttség 1-1 beszéde

Du.2 h 30 – 4 h Aranybárányban – diszebéd. Részt vesznek: várm. lovas bandérium tagjai, várm.kat. és kat. állomásparancsnok. Ebéd közben egy beszéd.

D.u 4 h-7 h Zalaegerszegi Sport egyesület sport terén cserkész felvonulás, u.o. diszsátor felállítva, u.o. versenyfutás, sportmutatványok. Sporttéren tea szolgáltatik fel. – Sporttelepről autón indulás vasutállomáshoz.

D.u. 7 h. Elutazás külön vonattal Budapestre.

MEGJEGYZÉS: A program ideiglenes, változásoknak lesz alávetve és a kiadandó utitervtől függ. Kormányzó Úr őfőméltósága részére Zalaegerszegen vármegye házában főispáni tractusban 3 szobás nappali lakosztály tartatik fenn.

Elosztó: parancs szerint.

Szombathely, 1921 évi május hó 23.-án

¹⁸⁹ Valójában: Tarányi

2. M.kir. szombathelyi katonai körlet parancsnokság
4308/el.n.1921 szám

Kormányzó Úr Őfőméltósága zalamegyei útjánál útvonalak biztosítása¹⁹⁰

Főispán úrnak

Zalaegerszeg¹⁹¹

Szombathely, 1921. évi május hó 30-án
4308/el.n. - 1921 szám kapcsán:

Kormányzó Úr Őfőméltóságának zalamegyei látogatása alkalmából az útvonalak biztosítására kiadott intézkedések következőképp módosulnak:

A biztosító szolgálatot Nagykanizsa vasútállomáson és a város egész területén az államrendőrség, Nagykanizsa és Letenye közötti útvonalon, valamint Letenyén pedig a csendőrség látja el.

Kormányzó Úr őfőméltóságát a nagykanizsai pályaudvaron a csendőrkerületi parancsnok és a rendőrkerületi főkapitány fogadja.

Bevezetésként hivatkozott szám alatt közölt intézkedések és program egyébként maradnak.

Megküldöm; kiadatik 4308/el.n. 1921 szám elosztója szerint.

(olvashatatlan kézírású aláírás)

vezérkari főnök h.

/ hátoldalán pecsétben:

Zala vármegye Főispánja

Megérkezett: 1921 jún. 1 30/el.n. szám /

¹⁹⁰ Gépelt anyag

¹⁹¹ Kézzel írva

3. M.kir. szombathelyi katonai körletparancsnokság
4461/el.n.1921. szám.

Részletes program a Kormányzó Úr Ófőméltósága nagykanizsai látogatása alkalmával.

Kat. áll. Pcs.

Zalaegerszeg

Szombathely, 1921 évi május 31-én 4308/el.n. – 1921
szám kapcsán:

A Kormányzó Úr Ófőméltósága nagykanizsai és zalaegerszegi látogatása alkalmából Ófőméltósága katonai irodája által 1830/k.i szám alatt kiadott részletes programot tudomásulvétel és a szükséges intézkedések megtétele végett tájékoztatólag közlöm:

Június hó 5-én/vasárnap/ 8 órakor érkezés Nagykanizsára, fogadás a pályaudvaron a szolg. szab. I.F. értelmében díszszázad a szombathelyi körlet parancsnoka Hegedűs Pál altábornagy és Guillaumne tb. a vegyes ddr. parancsnoka Bugaoh Aladár ezr. gyalogsági parancsnok és Kő József a 6. gy.e. parancsnoka és Brozer Gusztáv megyei kat. parancsnok jelentkeznek.

A polgármester üdvözlí Ófőméltóságát, közben a két autót kirakják. Ófőméltósága szolgálattelvő szárnysegéd kíséretével autójába ül, a másik autóban a katonai iroda főnöke és a kabinetiroda kiküldöttje foglalnak helyet.

8 óra 30 perckor Ófőméltósága Letenyére indul. 9 órakor érkezés a letenyei vásártérre, ahol a kerület nevében Hegedűs György képviselő fogadja és üdvözlí a Kormányzó Úr Ófőméltóságát küldöttségek tisztelgése, lódíjazás. 10 órakor Ófőméltósága kíséretével autón visszatér Nagykanizsa pályaudvarra és beszáll a különvonatba.

Autók berakása. 11 órakor különvonat indulása Zalaegerszegre. 12 óra 30 perckor érkezés Zalaegerszegre.

Fogadás a pu.-on a szolg. szab. I. rész értelmében század és zlj.par.nok jelentkezése.

Kolbenschlag Béla Zala vm. alispánja üdvözli a Kormányzó Urat. Ünnepestes bevonulás az állomásra a Kosuth Lajos utcán a tanulóifjúság sorfala között a városháza elé, ahol Czobor Mátyás polgármester a városi képviselőtestület élén fogadja Őfőméltóságát. Üdvözlés után Őfőméltósága felmegy a városháza erkélyére, ahol előtte Zala vármegye birtokosai és gazda közönsége ünnepestesen felvonulnak. Tarányi Ferenc nemzetgyűlési képviselő várm. birtokosaiból álló lovas bandériumot vezet, amelyhez csatlakozik a gazda közönség felvonulása lóháton és kocsin.

A városháza erkélye előtt a menet megáll és Tarányi képviselő üdvözli Őfőméltóságát, felvonulás befejeztével a dalárda elénekli a „Hiszek egy Istenben” című nemzeti imádságot. Őfőméltósága kíséretével a vármegyeháza nagytermébe megy, ahol együttesen fogadja az előtte megjelent különböző küldöttségeknek és ezután a nemzeti hadsereg tisztikarának tisztelgését.

15 órakor a Kormányzó Úr kíséretével a vármegye házáról átmegy az „Aranybárányba¹⁹²”, ahol részt vesz a díszében, ez alkalommal Kolbenschlag Béla vármegyei alispán mondja az üdvözlő beszédet. 17 órakor a Kormányzó Úr Őfőméltósága kíséretével a zalaegerszegi sporttelepre hajt, ahol megtekinti az atlétikai versenyt.

19 órakor Őfőméltósága a pályaudvarra hajt és beszáll a különvonatba. 19 óra 30 perckor indulás Egerszegről. Vacsora a különvonaton.

Június 6 /Hétfő/ 8 óra kiszállás budapesti Nyugati pályaudvar.

Kocsi sorrend Őfőméltósága és kísérete részére Zalaegerszegen:

- 1./ Rendőr főkapitány és a testőrségek parancsnoka.
- 2./ Zalaegerszegen levő zlj. parancsnoka segédtszjtjével.
- 3./ Első és szolgálatttevő szárnysegéd.

¹⁹² Zalaegerszeg városközpontjában levő szálloda és étterem

4./ Kormányzó Úr Őfőméltósága és Zala vm. alispánja.

5./ Hegedűs Pál altbn., a szombathelyi kat. körlet parancsnoka és báró Lang Boldizsár vk. ezredes, a katonai iroda főnöke.

6./ Flandorffer Róbert kabinet irodai osztálytanácsos és a 3 szárnysegéd.

7./ Holmok Sándor fhdgy. beosztva a kormányzó katonai irodában

Egy, az alispán úr által kijelölendő polgári úrral a bevonuláson még részt vesznek Guillaume Árpád vegyes ddr. parancsnok, Brozer Gusztáv ezredes, várm. kat. parancsnoka, Begsch Aladár ezredes gyal. parancsnok és Kő József ezredes, a 6.gy.e. parancsnoka, valamint a vármegyei és Zalaegerszeg városának polgári előkelősége, végül a H.M. sajtó és fotó kiküldöttsége.

A 8. és további kocsik beosztását Zala vármegye alispánja és Zalaegerszeg város polgármestere együttesen végzi.

A Kormányzó Úr Őfőméltósága ezen utazásán részt vesznek: 3 szárnysegéd, báró Lang vk. ezredes, a katonai iroda főnöke, Flandorffer Róbert kabinet irodai osztálytanácsosa, Holmok Sándor fhdgy. a katonai iroda részéről, Görgey György őrnagy, testőrsegek parancsnoka, Kutassy János MÁV állomás parancsnok, továbbá a H.M. sajtó és fotó kiküldöttje, egy detektív, egy palota vadász, 6 testőr, 3 küldönc.

Megküldöm: Szihelyi vegyes ddr.parság, Csenedőrparsagnokság Szihely, Államrendőrker. Parság Szihely, Kat. áll. parság Zegerszeg és Nagykanizsa, főispán Zegerszeg, Nyugatmagyarország Főkormánybiztosa Szihely és Kő József ezredes értesítése végett soproni gy.e.parságnak Sopron.

Hegedűs altb.¹⁹³
körletparancsnok

¹⁹³ Kézzel aláírva

4. M.kir szombathelyi katonai körletparancsnóság
3754/ko 1921 szám

Zene kirendelése Kormányzó Ur látogatásai alkalmából
ZALA VÁRMEGYEI [sic] FŐISPÁNJA ZALAEGER-
SZEG

Szombathely, 1921 évi május hó 31.-én

4410/el. – 1921 számú rendelet kapcsán:

Kormányzó Úr Őfőméltóságának f. évi jun. hó 5.-én zalamegyében megtartandó ünneplésénél katonazenék szereplése végett következőket rendelem:

Nagykanizsán fogadtatásánál és elutazásánál a zalai gy.e. zenekara,

Zalaegerszegen fogadtatásánál, egyéb ünnepeknél és elutazásánál a soproni gy.e. zenekara működik az állomásparságok utasításai szerint közre.

A zene szereplését az állomásparságok az ünnepélyt rendező polgári hatóságokkal eleve megbeszélik.

A soproni gy.e. zenéje úgy indítandó utba, hogy Zalaegerszegré legkésőbb este jun. 4.-én beérkezzenek.- A zene elhelyezéséről, élelmezéséről a zegerszegi állomásparság gondoskodik. -

Az utbaindított zenészek számát soproni gy.e. az állomásparsággal eleve közvetlenül közli. - Az ünnepély befejeztével a zene Sopronba bevonultatandó.

Megküldöm Zala várm. főispánjának és kiadatik Soproni gy.e. pars, Kat.áll. parság Nkanizsa és Zegerszeg, és Zalai gy.e. parságnak.-

(olvashatatlan aláírás)
körletparancsnok

5. Zalamegyei Ujság 1921. május 29.

Filmfelvétel készül Horthy látogatásáról.

Mint értesültünk Gábor Béla, zalaegerszegi mozitulajdonos Horthy Miklós kormányzó zalaegerszegi látogatásáról film felvételt készített. Erre vonatkozólag tárgyalásban van az „Arany Filmlaboratorium”-mal. A film 150-200 m. hosszúra van tervezve.

IV.

Pehm – apát

SzEL 1924/91

M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztertől¹⁹⁴
158617/1923.szám

I.ü.o.

Méltóságos é Főtisztelendő Püspök Úr!

Mult hó 15-én 3591 sz.a. kelt becses átiratára történő hivatkozással tisztelettel értesítem Méltóságodat, hogy Pehm József zalaegerszegi esperesplébánosnak apáti címmel tervbe vett kitüntetését tudomásul veszem.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1924. évi január hó 7-én

Klebelsberg¹⁹⁵

Méltóságos és Főtisztelendő

Gróf M i k e s J á n o s

Szombathelyi püspök urnak

S z o m b a t h e l y

¹⁹⁴ Gépelt irat

¹⁹⁵ Kézzel aláírva

V.

A Horthy-születésnap i szentmise elmaradásával kapcsolatos iratok

A Horthy-kultusz kezdetének fontos eseménye volt a kormányzó születésnapjának egyházi ünnepi szentmise szintjére történő kiterjesztése. Magyarországon csak Szombathelyen (gróf Mikes János püspök) és Zalaegerszegen (Pehm József apátplébános) nem celebráltak misét az egyébként református Horthyért. Az itt közölt iratokat a Zala Megyei Levéltár főispáni bizalmas iratok és a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár anyagai közt találtam.

1) ZML FiB¹⁹⁶

H e l y b e n

Zalaegerszeg, 1924. évi június hó 23-án.

A mai napon történt személyes megbeszélésből kifolyólag tisztelettel értesítem, hogy a Kormányzó úr Őfőméltósága születés napján elmaradt Isten tisztelet és az Urnapján elmaradt diszszázad ügyében a vármegyei csendőr parancsnokság az előljáró kerületi parancsnokságnak jelentését a következőképpen teszi meg:

Folyó hó 16-án a vármegyei parancsnokság Fehér főhadnagy úr által felkérte a helyi plébánia hivatalát, hogy folyó hó 18-án a Kormányzó úr Őfőméltóságának születés napján a csendőrség részére szent misét pontifikáljon.

A főhadnagy úr a vármegyei parancsnokságnak jelentette, hogy az apát plébános úr eleget tenne a kérésnek, de addig míg erre vonatkozólag a megyés püspöktől rendelkezést nem kap, a misét nem tarthatja meg.

¹⁹⁶ Valamennyi irat ezen a számon

A vármegyei csendőr parancsnokság a kerületi parancsnokság útján kérte, hogy a mise megtartására vonatkozó rendelkezést a megyés püspöktől eszközölje ki.

A megyés püspöktől a kerületi parancsnokság útján az az értesítés jött, hogy a mise megtartása a plébános autonóm joga.

A kerületi parancsnokság telefon értesítése után a vármegyei csendőr parancsnoksággal azonnal érintkezésbe lépett távbeszéléssel a plébánia hivattal, de az egész délután többszöri felhívásra sem találta meg. Délután 5 óra tájban egy tiszthelyettest kiküldött, hogy Pehm apát plébános urat, vagy helyettesét okvetlen keresse meg és közölje a kerületi parancsnokság értesítését, egyben kérje meg, hogy lesz-e a Kormányzó úr Őfőméltósága születésnapján Isten tisztelet és ha igen mikor? A tiszthelyettes telefonon jelentette, hogy plébánia hivatalban senkit sem lehet otthon találni.

Tekintettel arra, hogy helyben helyőrség nincs és nem kötelezhetem az apát plébános urat arra, hogy a Kormányzó úr Őfőméltóságának misét pontifikáljon, viszont ebből kifolyólag engem sem kötelezhet senki, hogy Urnapjára disz századot adjak, ezzel részemről az ügyet lezártnak tekintem.

Lázár István s.k.

őrnagy várm. csendőr par.

2) Nagyságos Apát Úr!

Csupán tegnap értesültem arról, hogy a Kormányzó Úr Őfőméltósága születés napján istentisztelet Zalaegerszegen nem volt, Nagyságod és az itteni csendőrpáncsnokság között felmerült konfliktusból kifolyólag. Hivatalos kötelességemnek tekintem, hogy ezen sajnálatos esetet a m.kir. kormánynak bejelentsem. Ne hogy ezen jelentésem részben mende mondákra esetleg lapközleményekre legyen alapítva, s a rideg valóságot mindenbe ne fedje. Nagyságodat tisztelettel felkérem, hogy ezen ügyről lehetőleg még a mai nap folyamán néhány sorban tájékoztatni sziveskedjék. Hasonló

kéréssel fordultam a m.kir. csndőrkerületi parancsnoksághoz is. Amennyiben Nagyságod ezen kérésem teljesítését megtagadná, úgy jelentésemben ezt bele fogom foglalni.

Fogadja Nagyságod tiszteletem őszinte nyilváníását.

Zalaegerszeg, 1924. évi junius hó 23.

Tarányi¹⁹⁷

főispán

3) A ZALAEGERSZEGI PLÉBÁNOSTÓL

Méltóságos Főispán Úr

Méltóságod 135/biz. megkeresésére a következőkben adhatom meg a felvilágosítást. Folyó hó 16-án délután 1 óra 25 perckor (ebéd közben) jött hozzám egy csendőr főhadnagy és hivatalos istentiszteletet kért a helybeli csendőrség számára junius 18-án 8-kor Magyarország kormányzójának születés napjára. Mivel itt, a csendőrség beismerése szerint is, egészen új, hivatalos istentiszteletről volt szó, amit még 1923-ban sem kívántak és mivel kellő megfontoltsággal kell eljárni, új hivatalos istentisztelet bevezetésénél és mivel máskor a püspöki kar szokott hivatalos megkeresésre utasítást adni, hivatalos istentiszteletre, ajánlottam, forduljanak felettes püspöki hatóságokhoz és ha annak nincs kifogása, meg lesz istentisztelet. A főhadnagy belenyugodott. Vártam másnap délelőtt az üzenetett [sic!]; nem jött. Kedden délután kiutaztam Zalalövőre vizsgára régebbi meghívásra. De káplánomnak meghagytam, hogy ha jelentik estig a püspöki hivatal válaszát a kért istentiszteletet tartsa meg. A csendőrök nem jöttek az istentiszteletet feleslegessé vált.

¹⁹⁷ Kézzel aláírva

Másnap urnapján a csendőrszakasz elmaradt, meghívásom ellenére a körmenetről. Magán uton értesültem róla, hogy Artner tábornok megtiltotta retorziókép.

Mindenesetre történtek itt hibák:

1/. Kellő időben jó előre hivatalos időben és nem kapkodva kell hivatalos ügyet elintézni, lehetőleg írásban. Különösen kényes esetében.

2/. A Püspöki Hivatal üzenetével megállapodás szerint vissza kellett volna jönni. (Hir szerint a Püspöki Hivatal azt felelte: intézzék el a plébánossal.)

3/. Artner tábornok ezuttal is korán állította ki a retorziós kardot és a helybeli protestáns Lázár őrnagy nem informálhatta a protestáns felettest kellően és így történt a retorzió.

4/. Artner tábornok elfelejtette, hogy a csendőrség és Pehm József plébános „conflictusa” nem vihető át az urnapi istentiszteletre, hanem legfeljebb ha vétettem, be panaszolható [sic!] lettem volna Püspökömnél. Az egész helyi csendőrség zugolódott a két istentisztelet illetén kezelése ellen.

5/. Valótnan az olyan beállítás, hogy megtagadtam az istentisztelet. 5 tanú igazolhatja, hogy utasítást adtam. Artner tábornok megakadályozta a június 18-iki istentiszteletet intézkedésével.

6/. A tábornok igen helyesen rendelkezhetik katonai ügyekben, de a katolikus templomokban más a fellépés módja.

7/. Az urnapi istentiszteletről elmaradását olybá veszem a csendőrség részéről, hogy hivatalos istentiszteletre többé nem szükséges meghivnom.

8/. Ha bűnös vagyok vegyenek rajtam elégtételt, de az urnapért én kérek egyházamnak elégtételt.

Méltóságos Főispán Urnak legkészebb hiva
Zalaegerszeg, 1924. évi június hó 23.

P.H.

Pehm József
plébános

4) (Fent: a főispán körpecsétje)

135. szám

Fi.biz.1924 Nagyméltóságu m.kir. Belügyminiszter Úr!

A lapokból és Szombathelyen a vegyes dandárparancsnokságnál értesültem arról, hogy a Kormányzó Úr Főméltóságának születés napját a katonai hatóságok ünnepi tábori misével ülik meg. Tekintettel arra, hogy a két törvényhatóságom székhelyei között Szombathelyen vegyes dandárparancsnokság és két püspökség van, míg Zalaegerszegen csupán csendőrképző tanfolyam, természetesen saját személyemre Szombathelyen vettem részt ezen ünnepélyen.

Azonban Zalaegerszegen Pehm József apát urat egyik találkozásom alkalmával figyelmeztettem arra, ha a csendőrpáncsnokság istentisztelet tartása tárgyában hozzá fordulna, a legnagyobb előzékenységgel járjon el. Kanizsán és Keszthelyen, amely városok sorkatonai állomások, a főszolgabírákat utasítottam az istentiszteleteken való megjelenésre.

Szombathelyen a katolikus papság nem képviseltette magát a tábori misén, mely különben az összes illetékes tényezők részvételével a legünnepélyesebb keretek között folyt le. A következő napi urmeneten a katonaság teljes díszben felvonult.

18-án délelőtt érdeklődtem Zalaegerszegen a vrm. főjegyző urnál távbeszélőn, vajjon tartatott-e Zalaegerszegen istentisztelet és a törvényhatóság központi tisztviselői kara megjelent-e azon. Nevezettől arról értesültem, hogy istentisztelet nem volt és így az alispáni hivatal sem kapott semminemű felszólítást azon való részvételre.

Folyó hó 20-án személyesen akartam mindezekről Nagyméltóságodnak jelentést tenni, de a Kultuszminiszter úr Önméltóságához veztem deputációkat, Nagyméltóságodnál már nem tisztelegtem. Folyó hó 22-én Za-

laegerszegre érkezve értesültem a csendőrség és a zalaegerszegi apát-plébános közötti conflictusról, amelynek sajnálatos következménye az volt, hogy sem a Kormányzó Úr Ő Főméltósága születése napján ünnepi istentisztelet nem tartatott, sem az urnapi körmeneten a csendőrség nem vett részt. Ugy a kerületi csendőrparancsnokságot, mint az apátplébánost felszólítottam arra, hogy a történetkről írásban értesítsenek. Mindkét fél válaszáat mély tisztelettel felterjeszttem azon kéréssel, hogy azt a Kormányzó Úr Ő Főméltósága kabinet irodájához juttatni kegyeskedjék.

Kanizsán és Keszthelyen a 18-iki misék rendben tartattak meg, csak 19-én az urnapi körmeneten való részvétel sorrendje miatt volt Nagykanizsán sajnálatos zavar. Melynek azonban sem politikai, sem vallási háttere nem volt, hanem kizárólag a polgármester kicsinyes hiúsága okozta. Minthogy nevezett polgármester ezen tettével a velem szembeni köteles engedelmességet megszegte, a zalai alispán urat, mint felettes hatóságát felkértem, hogy vele szemben fegyelmileg járjon el.

Mélyen sajnálom, hogy legjobb indulatom ellenére ezen kellemetlen momentumok zavarólag hatottak az ünnepségek nyugodt lefolyására.

Fogadja nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Zalaegerszeg, 1924. évi június hó 23-án. Tarányi Ferenc¹⁹⁸ főispán

5.) M.kir. szombathelyi csendőr kerületi parancsnokság
579.

kt. 1924.

Tárgy: Szent-István[sic!] napi Istentisztelet
Zalaegerszegen, - csendőrség mellőzése

¹⁹⁸ Kézzel aláírva

M é l t ó s á g o s

M i k e s J á n o s Gróf U R N A K MEGYÉSPÜSPÖK
Szombathely, 1924.évi augusztus hó 30-án

Hivatalos tisztelettel van szerencsém M é l t ó s á g o d a t értesíteni, miszerint az eddig követett szokástól eltérően, a folyó hó 20-i Szent-István napi hivatalos Istentiszteletre a Zalaegerszegen állomásozó csendőr parancsnokság az ottani római katolikus plébániai hivatal részéről meghívásban nem részesült.

A zalaegerszegi vármegyei parancsnokság folyó hó 19-én PEHM JÓZSEF apát-plébános urnál a 20-iki Istentisztelet iránt érdeklődve, az apát-plébános urtól azon választ nyerte, hogy hivatalos Istentisztelet lesz ugyan, de arra ő a csendőrséget nem hívta meg, mert addig, amíg a katolikus egyház a csendőrség részéről az Urnapi kivonulás elmaradásából történt sértésért elégtételt nem kap, a csendőrségről tudomást nem vesz.

Hiszem, hogy M é l t ó s á g o d előtt ismeretese az apát plébános úr részéről a mellőzés indokaként felhozott zalaegerszegi Urnapi és ezt megelőző a Kormányzó Úr Főméltósága születésnapjára ünnepség körülményei, s így ezen sajnálatos események részletezését feleslegesnek tartom. Fontos ellenben ama körülmény leszögezése, hogy a fennálló csendőrségi utasítások értelmében a csendőrség Istentiszteletek alkalmából zárt¹⁹⁹ alakulatként nem vonul ki, következetes képpen nem is volt teljesíthető PEHM apát-plébános úr azon óhaja, hogy Urnapi Istentiszteletre a csendőrség diszszakaszt állítson ki.

Ilykép sem az Egyház, sem pedig PEHM apát-plébános urat sérelem az Urnapi kivonulás elmaradásával nem érte, s így elégtételt sem kívánhat. Ennek folyamánként a helyzetnek PEHM apát-plébános úr részéről történt téves

¹⁹⁹ Aláhúzás és kiemelés az eredeti levélben.

megítélése folytán a csendőrségnek Szent-István napi hivatalos Istentiszteletnél való mellőzése is indokolatlan és a csendőrség részéről méltán sérelmezhető volt. Megjegyzendő, hogy Zala vármegyei csendőr parancsnokság mellőzése dacára is, vallási kötelezettségének eleget teendő, a Szent István napi Istentiszteleten egy tiszt és egy altiszt küldöttséggel magát képviselte.

A tényállásnak fentiekben való közlése után megállapítható, hogy vázolt sajnálatos eset a helyzetnek az apát-plébános úr részéről történt félremagyarázására, illetve a csendőrségi szabályoknak általa való nem ismerésére vezethető vissza, miért is – elkerülendő említett csendőr parancsnokság és a zalaegerszegi apát-plébános úr között ilykép felmerült és végeredményben káros kihatással bíró ellentétek további fennállását avagy súlyosbodását – kérem M é l t ó s á g o d a t az apát-plébános urral szembeni nagybecsű intézkedését, hogy az Egyház és a csendőr parancsnokságok közötti jóviszony és ezzel a csendőrség tagjainak vallási kötelezettségük zavartalan és ezzel gyakorlására irányuló törekvése a jövőre nézve biztosíttassék.

Teendő nagybecsű intézkedése eredményének közlését kérve, fogadja M é l t ó s á g o d megkülönböztetett tiszteletem nyilvánítását.

Csendőrkerületi parancsnok beteg:

Sternoky(?) ezredes²⁰⁰

6.) SzEL 1924/2649 ²⁰¹ A ZALAEGRSZEGI PLÉBÁNOSTÓL

653.szám

1924.

²⁰⁰ Kézzel (nehezen olvashatóan) aláírva.

²⁰¹ Iratszám a lap alján.

A 2408. sz. a. k. főpásztori meghagyás szerint a csendőr – ker. prság 579. sz. a. k. panaszára a következőkben vagyok bátor válaszolni.

Méltóságod az előzményeket²⁰³ nem ismeri, a csendőrség megállapításai kiigazításra szorulnak, az előzmények nélkül az ügyet megítélni lehetetlen.

Jun. 18-án este ½ 8-kor hazaérve Murányi hittanár újságolja, hogy másnap, úrnapiján, nem vonul ki a csendőrség retorzióként azért, mert a plébánia megtagadta jun. 18-i istentiszteletet. Ő Vörös főtanácsostól hallotta, akinek Panajott h. parancsnok mondotta, hogy ez Artner retorziója. Kételkedtem a hírben, hisz Artner tábornok nem csendőr, továbbá megtagadás csak megtagadásra lehet válasz. Az ő istentiszteletük az ő hibájukból maradt el. Úrnapi reggel azonban Vörös főtanácsos mindenben megerősítette a hírt. Körmenet után a telefonon felhívott kath. Komorni százados, az elmaradt díszőrség parancsnoka kijelentette, hogy a kiadott kivonulási tilalom ellenére is újra kérte a kivonulást, mert tudta mennyire rossz vért szül az elmaradás. Nem engedték. Balfogásnak minősítette a csendőrség eljárását a kormányzói és úrnapi istentisztelet körül egyaránt.

Közben a csendőrség szabadválasztó protestáns elemei társaságokban azt híresztelték, hogy egyenesen megtagadtam a jun. 18-i istentiszteletet. Ujjongtak, hogy ez most a fejembe kerül.

(A hivatalos szentmisébe minden további nélkül azért nem mentem bele, mert egyh. Megyénkben szabályozottak a hivatalos emléknapiak. Ha a 923. évi VII. körlevél ezek

²⁰² Kézzel írt, 3 oldalas levél (a szépen kalligrafált, hibátlan helyesírású levelet nem Pehm írta, de ő írta alá).

²⁰³ Eredeti aláhúzás (a későbbiekben is)

számát 3-ban állapítja meg, egy negyediknél bizonyára kérdést kell tennem a 3-at megállapító fórumhoz. A kath. Magyarország nem is siethet ünnepelni, valahányszor a hódoló újbizánci szolgálhat minden nap új meg új alkalmakat keres az ünneplésre. A prot. kormányzó égisze alatt folyik az ország protestantizálása a katolicizmus háttérbeszorításával.)

Jun. 23-án a főispán kért bizalmas információt. Válaszom A) alatt csatolom.

Válaszomat főispán, alispán, főügyész megtárgyalták, a csendőrség panaszát indokolatlannak és felfújtnak deklarálták.

Jun. 25-én felsőbb megbízásból jött hozzám a „kivizsgálásra” Madarász szombathelyi alezredes, Panajott h. parancsnok. Tárgyaltunk 2 és fél óráig. Ők eleinte eléggé fölényeskedtek. Az alezredes beismerte, hogy az ügyet megbeszélték közösen Artner tábornokkal, de azért a retorziót mégsem ő rendelte el.

Mikor kapta meg a kerület a püspökség válaszát? – kérdeztem.

Mikor kapta meg Zalaegerszeg?

Du. 5 órakor – felelte Panajott.

Miért tartogatta a választ közlés nélkül Szombathely 7, Egerszeg 1 és ½ órán vagy még azon is túl, mikor már annyira égetően sürgős volt a csendőrségnek az ügy?

Nem feleltek.

Itt a hiba, nem a plebániában. Ha szabad kérdezni, alezredes úr milyen vallású?

Róm. kath.

Megcsinálta volna ezt a szerencsétlen úrnapi retorziót, ha ön a parancsnok a prot. őrnagy helyén?

Semmi estre sem.

Tehát újra megállapítom, hogy nem én vagyok a bűnös.

Erre panaszkodni kezdett, a Dunántúl mennyire meleg tudott lenni Károly király bejövetelekor, s most mennyire

bántóan fagyos a kormányzóval szemben. Jun. 18-án csak ott tartottak istentiszteletet, ahol katonalelkészek működnek. Szombathelyen a meghívott kath. papság helye megdöbbenően üres volt. Érdeklődött, nincs-e az aulának köze jun. 18-ban stb.

Erre előálltam én is, hogy a katolicizmust ért inzultusért elégtételt kérek. Vagy jelenjék meg a junius 29-i nemhivatalos Jézus Szíve körmenetben díszszakasz, vagy a hitközség akár egyházi, akár világi elnöke előtt fejezze ki sajnálkozását a történetek fölött. Amint ez meglesz, újra kap meghívót. Ellenkező esetben kiviszem az ügyet a sajtóval és más úton a nyilvánosság elé.

Az Isten szerelmére, ne tegye, akkor kitör a vallásháború, összeomlik minden. Egy lehetetlen helyzet, egyik oldalon a szombathelyi püspök és az egerszegi plébános, a másik oldalon a prot. kormányzó, a prot. Artner tábornok, a prot. Lázár őrnagy. Részemről megvan a készség, hogy a csendőrség résztvegyen a jun. 29-i körmeneten.

Igen, de akkor az apát úr triumfál felettünk – felelte Panajott.

Aki hibáz, reparál, a triumphus mellékes – feleltem.

Egész másként, mint ahogy jöttek, búcsut vettek. Az alezredes mégegyszer beigérte a kikötött elégtétel valamelyikét; azt az én telefonommal egyidejűleg egybehívott értekezlet dönti el, hogy melyiket.

Azóta nem jelentkeztek. Én pedig hagytam az ügyet.

A kath. Hitközség és Liga gyűlésén kérdésre előadtam az ügyet. Megütköztek a rendőrség viselkedésén, eljárásomat helyeselték. Lehetetlennek mondták hogy a helyi katolicizmus elégtétel nélkül napirendre térjen az eset fölött. Elégtétel nélkül a csendőrség semmi esetre sem kap meghívót, mert akkor a prot. erőlködés a kath. Zalában tűrhetetlen lesz.

A csendőr-tisztikar bűnös része pedig visszavonult minden téren.

És most panaszkodnak ahelyett, hogy a beigért elégtételt megadnák. A fennálló csendőrségi utasításokra hivatkoznak, melyek szerint a csendőrség zárt alakulatokban nem vonul ki istentiszteletekre. Ezeket az utasításokat a csendőrség csak most szorultában fedezte fel. Örülök annak, hogy az egész szombathelyi csendőrkerületet saját szabályzatának ismeretére én juttattam el. Ugyanis éveken át nagyszombaton és úr napján kérve és nem kérve Zalaegerszegezen mindig kivonult a csendőrség, mint zárt alakulat. (Úgy tudom, más városban is ugyanígy tettek.) Sőt a csendőrség lépten-nyomon ambicionálja magának, hogy mindama helyeken, ahol a katonaság megszűnt, annak teljes szerepét átvegye a csendőrség.

A csendőrségi utasításokat – elismerem, nagyon ügyes taktikával – azért hozza fel a csendőrség, hogy fátyolt borítson a jun. 18 és 19 konfliktusára, ami neki kellemetlen, és egyedül szerepeltesse minden összefüggés nélkül az aug. 20-at. Ki akar bújni a szorult pillanatban beigért elégtétel alól azzal, hogy engem előbb dezavualjon felülről.

Minden kibúvóval szemben állítom, hogy volt retorzió. Igazolja Murányi hittanár, Vörös főtanácsos, Komorni százados, beismerte Madarász alezredes, így állította be a helyi tisztikar a közvéleménybe is. No meg, ha nincs hiba, retorzió, az önérzetes csendőrség bizonyára nem ígéri be a reparációt. Ha a csendőrkerület széleskörben hivatalosan publikálja a napisajtó számára is, hogy ő évek múltán csak 1924. jun. 19-én vette észre a csendőrségi utasításokból, hogy istentiszteletekre nem szabad zárt alakulatként résztvennie és eddig egy hibás gyakorlatot folytatott, amikor saját szabályzatát nem ismerve, mint ilyen vett részt az istentiszteleteken: akkor én lemondok az elégtételről.

Nagyon kérem méltóságodat, méltóztassék, mint a másik oldalról is felkért bíró, figyelmeztetni a csendőrséget, hogy az úrnapijáról való elmaradása ellenkező tradíció után legalább annyira káros a csendőrség tekintélyére a hívőközös-

ség lelkületében, mint amennyire károsnak látja – a saját hibájából bekövetkezett - aug. 20-i mellőzést. A beígért elégtétel megadása után a meghívók miatt többé nem lesz panasza. Elégtétel nélkül számomra a visszavonulás teljes lehetetlenség, akár egyházam érdekét, akár híveim lelkületét, akár a legitim gondolatot tekintem. Midőn még Komorni százados szerepének bizalmas kezelését kérvén, maradtam

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úrnak
kézcsókoló fia
Zalaegerszeg, 1924. szept. 17.
Pehm József
plebános

7.) A ZALAEGERSZEGI PLÉBÁNOSTÓL

SzEL

653 szám

1924.

Főtisztelendő Püspöki Hivatal!²⁰⁴

A megyéspüspök úr Őméltósága iránt tartozó és érzett fiui engedelmességből és tiszteletből válaszolok a csendőrségi ügyben. Nem válaszoltam azonban az állítólagos csendőrségi megkeresésre, hisz az pecsét hijján hivatalos válaszra alkalmatlan úgy a Püspöki, mint a Pleb. Hivatal részéről.

Az egész átirat – úgy látom – egyforma könnyedséggel kezeli az egyházi hivatalokat. Pecsét nélkül ír a megyéspüspök úr őméltóságának hiv. ügyben; úgy ebédközben jön a plebániára. A közölt hivatalos idővel (d.e. ½ 9-12) nem törődik. Nem jön az előzékenységből inspectióban(?) közölt délutánon, hanem jön akkor, amidőn már vizitidő is letelt; küld tiszthelyettest, mikor főhadnagy is jöhetne a velük egyenrangú hivatalba.

²⁰⁴ Pehm sajátkezű írása

Hegedüs ezredesnek nem látták jónak aláírásra átadni az aktát, ő t.i. tisztában van az ügyel. Nem is vártak, hogy Hegedüs ezredes felgyógyuljon.

Az egész „megkeresés” hivatalos megválaszolást nehezen igényelhet. A m. kir. csendőrség pótlásokkal előbb kiegészíthetné.

Főtisztelendő Püspöki Hivatalnak
kész tisztelettel
Zeg, 924.IX.19.

Pehm József
plebános

8.) A SZOMBATHELYI PÜSPÖKTŐL

SzEL 1924

Nagytekintetű

M.Kir. Szombathelyi Csendőrkerületi Parancsnokság
Szombathely.

Augusztus hó 30-án kelt 579. számú nagybecsű megkeresésükre vonatkozólag kimerítően informáltattam magamat arról a nézeteltérésről, mely a zalaegerszegi apátplebános és az ottani csendőrség közt felmerült. A magam részéről nem látom itt beavatkozásnak helyét és az egész ügyet hivatalos eljárás tárgyává nem óhajtom tenni. De készségesen hajlandó vagyok a m. kir. csendőrség illetékes tényezőjével, amennyiben azt mégis szükségesnek látná, szóbeli eszmecserét folytatni.

Fogadja a Nagytekintetű Parancsnokság kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Szombathely, 1924.szeptember hó 30-án
szombathelyi püspök²⁰⁵

²⁰⁵ Az irat ezen példányán nincs aláírás

9.) ZML FiB

205/1924.eln.

Nagyságos Apát Úr!

Hivatalos tisztelettel felkérem, hogy Kormányzó Úr
Őfőméltósága névára alkalmából folyó évi december hó 6-
án a hatóságoknak szent mise hallgatására módot adni és
erről az összes hatóságokat értesíteni sziveskedjék.

Fogadja Nagyságod stb.

Zegerszeg, 1924. november 25-én

Főispán.

10.) ZML FiB

205/1924.eln.

K e d v e s B a r á t o m!²⁰⁶

Megállapodásunk értelmében megbeszéltem Pehm József
apát ural a zalaegerszegi katolikus hívek és a csendőrség
között felmerült konfliktus mikénti elsimításának lehetősé-
gét.

Röviden összegezve az ügyet, amennyiben az itteni csen-
dőrség parancsnoka és annak helyettese /:tekintettel arra,
hogy parancsnok állításod szerint is rövid időn belül válto-
zik:/ látogatást tesznek Pehm apát urnál oly időpontban,
amikor őt személyesen otthon találják és előtte sajnálkozá-
suknak adnak kifejezést az Urnapi körmenetről való elma-
radásért; - akkor az ügy teljesen rendbe lesz.

A mise a Kormányzó Úr Ő Főméltósága névnapján bizo-
nyosan meg lesz tarva, e tárgyban a főispáni hivatal megke-
reste itteni plébánia hivatalát, így a csendőrségnek azt kérni
már nem szükséges a mise időpontjáról az értesítést a plé-
bánia hivatal részéről az összes hivatalok meg fogják kapni.

²⁰⁶ Az iratra kézírással ráírva: Schill ezredesnek

Természetesen a fenti látogatásnak előzőleg meg kell történnie.

Tekintettel arra, hogy ezen feltétel teljesen megfelel az Általad nekem felajánlott elintézés módnak, nagyon kérek, hogy most már ennek mielőbbi effectuálására az itteni parancsnokságot utasítani sziveskedjél. Egyszerűség kedvéért én Lázárral nem is beszéltem, de más oldalról fél hivatalosan arról értesültem, hogy csendőrtisztek részéről meg van a legjobb hajlandóság az áldatlan helyzetnek valami ilyen formában való megszüntetésére.

Zalaegerszeg, 1924. évi november hó 25.én

Szives üdvözzel

11.) ZML FiB

205/1924.eln.

K e d v e s B a r á t o m !

A zalaegerszegi csendőrség és Pehm József apát úr között felmerült konfliktus elintézése tárgyában tett szives eredményes közbenjárásodat hálásan köszönöm.

Intézkedtem, hogy Lázár őrnagy és Panajott százados urak, mint a zalaegerszegi csendőrség parancsnoka és annak helyettese nagybecsü soraidban jelzett látogatást sürgősen megtegyék, hogy ilykép a csendőrség és az egyház között a köz érdekében annyira szükséges és megzavarva volt jóegyetértés újból helyreállíttassék.

Amidőn lekötelező szives fáradozásodat újból köszönöm, fogadd kérek szívélyes üdvözetem mellett őszinte tisztelete nyilvánítását

Szombathely, 1924. évi november 28-án

Schill ezredes²⁰⁷

²⁰⁷ Kézzel aláírva

VI.

Újságcikkek

Pehm legfontosabb propaganda-eszköze a Zalamegyei Újság volt. Néhány cikk közlésével képet kaphatunk szellemiségéről.

A) *Zalamegyei Újság 1921.január 14. 3. o.*

A fogolytáborban²⁰⁸

Az evangéliumi szeretet nevében hívtak bennünket oda, amely szeretet nagyobb, hatalmasabb tudománynál és bölcsességnél, a Krisztusi szeretet nevében: amely halottakat támaszt fel és szenteket csinál Mária Magdolnákból.

Hogyne mentünk volna örömmel, hiszen Krisztus követői vagyunk, ki egy eltévedt bárányért otthagyja a nyáját.

Az internáltakról van szó. Ahogy sorra látogatjuk őket, tudakozódva körülményeikről, sokan mondták, nem tudják, miért vannak ott. Sokan bűnbánóan vallották meg tévedéseiket, amit már ezerszer megbántak.

Úgy van-e, vagy sem, erről nem tartjuk célravezetőnek vitázni. Tény az, hogy ott vannak fűtetlen helyiségben, nagyrésze teljesen ruhátlanul, rossz táplálkozás mellett, jól táplált zsidók közt.

Kell-e ehhez kommentár? Kell-e azt fejtegetni, hogy a földhöztapadt keresztény, kinek nincs mivel befödni testét a folytonos hideg ellen, folytonos csábításnak van kitéve a jól öltözött zsidóság láttán. Lehet-e ezeket a szerencsétle-

²⁰⁸ Zalaegerszegen, a Felsőerdő területén (ma a Zala megyei Kórház néhány osztálya van itt) a Tanácsköztársaság leverése után alakítottak ki, az eredetileg hadifogoly-tábornak épített területen, egy nagy internálótábornak. Ez volt a baloldali és liberális ellenzék elkülönítésére, fogva tartására szolgáló legnagyobb ilyen tábor. Hosszas tárgyalások nyomán, a hazai és nemzetközi nyomásra 1925-ben számolták fel (egy 1924. decemberi rendelet nyomán).

neket nem szánni, mert hiszen ha főbenjáró bűnösök lennének, akkor nekik is lenne meleg ruhájuk, s vásárolhatnának jó ételeket? Lehet-e nem sajnálkozni azon a szegény asszonyon, akinek férje tartalékos tiszt, orosz fogoly, két kicsi gyermekéről pedig egy év óta nem tud semmit, azok sem órála, nem is akarja, hogy tudjanak. Tud-e ez a szegény teremtés aludni, ha a hideg végre elzsibbasztja tagjait? Ha nem érezne örökös önvádat, kívánná-e, hogy gyerekei ne tudják meg hollétét? Egy fiatal, tüdőbajos asszony kétségbeesetten panaszkodott, hogy neki meg kell halnia, távol hozzátartozóitól. Valóban, egy tekintet a kórháznak nevezett helyiségre és az étkezésről kapott felvilágosítás után megállapítható, hogy ez nem tüdőbajosoknak készült.

Itt tenni, menteni kell! Ruházni, táplálni kell a szerencsétlenek testét, hogy megmenthessük a lelkét.

Akinek van szíve, lelke, van fogalma Krisztusunk tanításáról, az meg fog érteni bennünket, s nem fog zúgolódni, ha ismét bekopogtatunk hozzájuk alamizsnát kérve szenvedők számára. Akinek nincs, az nem adhat. de akinek van, az nyúljon bele a ruhatárába vagy az erszényébe, ne legyen olyan fekete lelkű, mint azok a varrónők, akik 600 K-t vesznek egy ruha varrásáért, de a gyűjtők előtt bezárják a kaput, s amikor véletlenül bejutottunk, azzal védekeztek, hogy nincs kenyérkereső apjuk. (Már nagymamák lehetnének.) Testvéreim, embertársaim! Fogadjátok szívesen a gyűjtőket, kik minden idejüket, minden kényelmüket feláldozzák a szenvedőkért és az adakozásban elől járnak. Ne térjete ki az adakozás elől, mondván: „ezek bűnösök”. „Aki bűn nélkül való köztetek, az dobjon követ rájuk”. Ne zúgolódjatok, akiket gyakran jó özsonna mellett találunk; gondoljátok meg, hogy sok embernek ebéd sem jut és nemcsak meleg kályha, de még ruhája sincs, ami fellelegítené agyonfázott tagjait. Krisztus nevében fordulok hozzátok, aki kijelentette: „Amit egynek tesztek a szegények közül, azt nekem teszitek.” Zalaegerszeg, 1921. január 10-én.

A Szóc. Missziótársulat.

B) *Zalamegyei Ujság 1921. január 19.*

Legitimizmus

Akik diákul nem tudnak, azoknak megmondom, hogy ez a szó: legitimitás, azt jelenti, hogy *törvényszerűség*.

Akik pedig keveset foglalkoznak politikával és hírlapolvasással, azoknak szintén megmondom, hogy ezt aszót mostanság csak egy esetre használják, arra az estre, hogy a habsburg-lotharingiai családnak joga van a magyar koronára.

Ennek a szónak ebben az egy esetben való használatán nyargatlan-nyargalva lovagolnak mostanság különösen a politikusok, tudniillik a magyar politikusok.

A későbbi nyelvtudósok fogalmazók és iránytanárok azt fogják mondani erre, hogy ez „*hapax legomenon*” és csudálkozni fognak azon, hogy a temetőnek sok keresztfája között van egy – kőkeresztfa is.

Ilyen ritka eset – hapax legomenon – ez a mostani legitimitás is a háborúnak többi esetei között.

Avagy talán legitimitás volt az, hogy Princip megölte Ferdinándot és feleségét? Akik akármik voltak, egyébként rendes csendes családi életet éltek gyermekeikkel együtt.

A csatatereken meghalt 15 millió ember. Ez legitimitás volt-e?

Európában nyolc országnak hét fölként királya földönfutó lett hajadonfőn. Hol és mikor írták volt ezt törvénybe? Talán a Pragmatika Szankcióban? Nem, ez sem legitimitás.

A hadsereg nem védhette tovább Przemysl várát. Föladta. A katonák egyrésze fogságba esett, a másik része viaskodva esett el, a harmadik része csömörben halt meg, mert a hadseregszállítók döglött húst vittek nekik eledelül és papiros talpú bakkancsot, hogy ők magok annál több milliót vágiának zsebre. Miért? Csupa legitimitásból.

Törvényesen alkotmányos nemzetek pozdorjába törtenek, új országok keletkeznek, új kormányformák alakulnak. Mindez lehet sors, de nem legitimitás.

Vagy legitimitás é az, hogy Oláhország futamodásának a díjában kap három új országrészt?

Magyarországot, aki ezeresztendőn át a keleti hordáktól védelmezte a nyugatiak hóhérbárdját, Magyarországot most ez a hóhérbárd szabdalja szét, mint a répát. Ez talán a legitimitás?

És Wilson úr csupa legitimitásból lett a világnak első legnagyobb farizeusa?

Van még!

A hadseregszállítók három éven át többszörös milliomosok lesznek s a tisztviselők harminc évi kuporgatás után éhenhalnak. Mi lehetne más ez, mint legitimitás?

Újabb időben a liber szó alatt, a szent szabadelv szárnya alatt igen elszaporodtak nálunk egy új irányzatnak az emberei. Nyelvre nézve németek, vallásra nézve magyarok. Azaz, hogy magyarnak vallják magokat, de inkább németül beszélnek. Ezek kaptak itt lakóhelyet, kenyeret és pénzt. S – hálából adtak nekünk nihilizmust, vagyis: birtokba vették az országot, a nemzetnek egyrészét kommunistává tették, a másik részét öldökölni kezdték. S amiye még megmaradt ennek a lecondorlott nemzetnek utolsó kincsét: a becsületét is elvették a világ előtt evvel a nihilizmussal. Hálából. Hát természetes, hogy mindezek legitimitásból történtek.

Ad notam korona.

A hitvestárs a házon kívül tölti az éjszakát. Az otthon ülő férj köteles visszafogadni – legitimizmusból.

Ég a ház. A családtagok közül egyik elmenekül védő fedél alá. A másik ott marad s igaz, hogy sajnálja a lakk-cipőjét, de fölhúz egy rongyos papucsot az oltáshoz és a mentéshez lát. Aztán nagy bajjal föl is építi a házat s amikor elkészül, akkor visszahívja az elmenekült atyafit, avagy vendégét: mert úgy é, azt parancsolja a legitimitás. Vajjon?

A felsorolt esetekben van e legitimitás?

Van.

Amint a temetőnek a keresztfái között van egy kőkeresztfa is, amelyen a tudósok fognak majd rágódni.

Borbély György

C) Levél a szerkesztőhöz

Zalamegyei Újság, 1921. augusztus 10. 3. o.

Levél a szerkesztőhöz

Kaptuk a következő sorokat:

Kedves szerkesztő Úr! Úgy látszik, már a szőke magyar Duna is ellenségeink szolgálatába szegődik és igyekszik diszkreditálni hazánkat és az itteni „jogrendet” – a művelt országok előtt. Ugyanis a múlt napokban olvastam, hogy Budapesten egyetlen napon 58 ember fulladt a Dunába. A szerencsétleneket, akik a rettenetes hőségtől menekülendő a szabad Dunában kerestek enyhülést – a szép folyam örvényébe csalta és végzett velők. 58 emberhalál egyetlen napon. Gondolatnak is borzasztó. Pedig mindnyájan saját vigyázatlanságuk áldozatai.

Mekkora öröm lesz most Bécsben, kedves Szerkesztő Úr, a kiszökött vörös sakálfalka soraiban, amikor ilyen pompás riport-anyagot szolgáltat nekik a magyar Duna. Tessék elképzelni azokat az ökölnagyságú betűkből szedett címeket: Adalék a magyarországi fehérterror borzalmaihoz stb., alcímeket: A Duna titka...Rejtelmes hullák a Lágymányoson...Az üldözés áldozatai...

A külföldi „sajtó” persze kaján vigyorgással veszi át és terjeszti tovább és fonják a hurkot a magyarság nyaka köré...

És még mindig akadnak naiv magyar emberek, kik nem tudják megérteni, miért hangsúlyozzuk a sajtónknál a magyar jelzőt. Miért kell különbséget tenni sajtó és sajtó között.

Oly szomorú ezt megállapítani.

Szerkesztő Urnak tisztelője: (*)

D)

Rossz vers jó szándékkal²⁰⁹

Sehol, sehol az ég alatt
Nem nagyobb úr, mint magyar
földön
A Múlt

Máshol az idő tovább haladt,
S zöldes zománca, fénye, dala:
Avúlt

Nálunk, nálunk Nagy Lajos
minden,
Korvin - láncon, Kossuth beszédein
Rágnak

Máshol régen jövő
a tettben,
S száraz fa helyet ad ezer friss
Ágnak
Itt még, itt még régi dicsőségből
Maradt a jelszó, s époszokból
Élnek

Máshol tettben nagyobb
a bőség,
S pénzes unokái a régi
Fénynek.
Halotti beszéd, Tinódi vers,
Trója ostroma nálunk fontos
Tudás
Messzibb városokban
Mauppasant, Wells, Ibsen, Hauptman megkívántabb
Dudás.

²⁰⁹ Schuller Géza nagykanizsai hitoktató verse - Zalamegyei Ujság
1931. július 22.

E) Átok?²¹⁰

Hát igazán átok? Szörnyű, rémséges, rettenete átok? Végzet-, fátumszerű átok, amelyből nincs szabadulás? Átok, amely a maga végzetszerűségével meggátol minden egységes megmozdulást? Átok, amely lehetetlenné teszi, hogy ár egyszer feltápaszkodjék sírjából a sorsüldözött, porba sujtott magyar? Átok? Átok? – Hát persze, hogy evvel legkönnyebb elütni azt az óriási nagy bűnt, amit a ma magyarja elkövet.

Átok. Turáni átok. Magyar átok. Ezt halljuk fűtől-fától nemzetölő égbekiáltó bűneink nyomán. Azt hisszük, ezzel a mondogatással aztán mindent jóvátettünk, minden felelősségtől mentek lettünk. Szabadon vizálykodhatunk, élhetetlenkedhetünk tovább, mert hát az átok az átok...

Oh, hogy egy művelt nemzetnek magukat művelteknek tartó tagja(i) is ennyire sülyedhetnek. Csakhogy be ne kelljen ismerniök, hogy vétkeznek vizálykodásukkal hazájuk, nemzetük ellen, csakhogy be ne kelljen látniuk, hogy a magyar történelem leggyászosabb, legvéresebb és rémesebb korszakából sem tanultak semmit s a haldokló országot is képesek az ő tunya, tohonya, idejétmulta, múlt századokba illő léhaságukkal, gyilkos egyenetlenkedéseikkel, egyéni gyerekes hiuságlegyezgetéseikkel tovább kínozni s halódását nyújtani; az átokra tolnak mindent.

Hát hiszen átoknak elég átok az ránk, szegény magyarokra, hogy mindjárt ezt az átkot veszik elő.

De ez az átok elővevés valójában a korlátoltságnak, a meggondolatlanságnak, az önzetlenség hiányának, a tettekben, nem frázisokban megnyilvánuló hazaszeretet távollétének, az okulni nem tudásnak a halvány takarója, a kor, a helyzet meg nem értésének, az élhetetlenségnek a jele.

²¹⁰ Zalamegyei Ujság 1921. január 19.

Még mindig a lélekharangot kongatják felettünk, még mindig a haláltól rettegünk, de azért mi napról-napra egy-egy új párttal, frakcióval, vagy csoporttal leszünk gazdagabbak, maholnap már annyi lesz a pártvezérünk, hogy pártközembert sem találunk melléjük, mert roppant nagy – nem ám az átkunk, - hanem bűnünk, no meg magyarán szólva a butaságunk, korlátoltságunk, naivságunk, tunyaságunk, élheteretlenségünk, ostobaságunk.

A liberális éra, a Károlyi-korszak, a proletárdiktatura nemzetgyilkos uralma után napnál világosabb lett, hogy egyedül a keresztény nemzeti politika mentheti meg az országot. De a mi bagolyszemünk ezt sem tudta jól meglátni. Lett keresztény kurzus, de – keresztény tettek nélkül.

A proletárság uralma elég véresen bizonyította, mivé fajulhat egy osztály uralma. A tanulság a vörösek bukása után az lett volna hogy legyen, hogy osztályuralmat ne hajhászszunk.

És mi következett? – Kisgazda uralom. És vajjon a kisgazda uralom sokkal jobb-e, mint a munkás uralom?

Meg kell állapítanom, hogy épen az osztályuralom nem engedte érvényesülni a keresztény politikát s ez az osztályuralomra törekvés, amely a maga valóságában történelmi nem okulás, oka most is a legtöbb viszálynak s kerékkötője sok keresztény, tehát szociális (mert ami keresztény szociális is is) és nemzeti alkotásnak is.

Ne az átkot emlegessük tehát folytonosan, hanem tanuljunk a történelemből, s tanuljuk meg elsősorban azt, hogy menthetetlenül elpusztulunk, ha tovább is viszálykodunk, ha keresztény nemzeti alapon egységes és összefogó, osztályérdektől szent munkával a haza ügyén nem dolgozunk.

Vér Miklós

F) Divat volt²¹¹

egy időben Magyarországon azzal dicsekedni, hogy liberális. Elmondotta ezt magáról boldog-boldogtalan, anélkül azonban, hogy tudta volna, mi is tulajdonképpen az a liberalizmus. Talán, ha többen megértették volna, kevesebben bálványozzák azt és kevesebb rombolást visz végbe ez a divatba lépett „izmus”, mely gyors egymásutánban termelte ki magából a többi „izmusokat”.

Az úgynevezett „liberálisok” azzal különböztették meg magukat a nem liberálisoktól, hogy az erkölcs, a vallás, és a hazafiság tekintetében olyan engedményeket tettek maguknak, amelyeket egyéni céljaik elérhetése érdekében szükségük volt. Ezek az engedmények nyitottak aztán utat a szabadkőművességnek, nemzetköziségnek és kitermelték a liberalizmus törzséből a radikalizmust, majd a szociáldemokráciát és a kommunizmust. Ezt a menetet jónéhányszor megrajzolták előttünk nagynevű politikusok és szociológusok, de vagyunk még – hála – szép számmal, akik emlékezünk is erre, mert átértük ennek a folyamatnak minden fázisát. Az az irányzat, amely az erkölcs, a vallás és hazafiság terén engedményeket tesz, feltétlenül ott tör ki, ahol a vörös zászló lobog, s ahol az általános egyenlőség strandján fickándozik az ember, mint ez időszerint Oroszországban. Ott most már nincs erkölcs, nincs vallás, nincs Isten, nincs haza; de nincs ám sem szabadság, sem egyenlőség, sem testvériség; nincs ember, hanem csak két lábú állat, akinek még a saját fajtáját sem szabad szeretnie, mert hiszen nincs családja, nincs otthona, azt sem tudja, ki a szülője, ki a gyermeke.

Manapság más „izmus” kapott lábra, és hódít az emberek között: a „modernizmus”. Lényegben ugyanaz, mint a kommunizmussá sarjazott liberalizmus volt. Erkölcs? –

²¹¹ Zalamegyei Ujság 1931. május 10.

mosolyog rajta; vallás? – nekem nem kell; hazafiság? no jó, jó, nem kell mindent olyan mereven venni. Ma divat fitogatni a modernséget, de sajnos másképp nem lehet, mint azzal, hogy rúgnak egyet az erkölcsön, oldalgást adnak vallásnak és a hazafiságnak. Szóval egyengetik útját a felforgató eszméknek, amelyek megint lejtőre viszik az európai keresztény civilizációt. És vakmerőségükben ezek a „modernekek” azt hazudják, hogy ők is az emberi haladás zászlóvivői, mert hát bátorságot vesznek maguknak az ősi igazságok megpökdösésére.

Veszedelemes eszméikkel megkörnyékezik az ifjúságot; a még ki nem forrott, meg nem állapodott fiatal elmét megfertőzik, mely pokoli machinációjukat fölvilágosításnak nevezik. A fölvilágosítást sikerült már Oroszországban elérni. Ha mai műmodernekek ebből kérnek, tessék kísértelni Moszkva vidékére. Ott már nem tehetnek kárt, de nálunk még igen. A fiatalságnak nem az a földadata, hogy a feltűnési viszketegségben szenvedő „modernekek”, akik a modernséget csakis az erkölcs, a vallás és hazafiág kifigurázásában látják – bámulják, kövessék, hanem, hogy az ősök által kijelölt és ránhagyományozott utakon haladjon. Ne dobja el a keresztet, de fogja erősen a kardot is és ne restellje, ha egyes szájhősök, szárnytörés előtt álló fiatal darvak meg is vádolják „maradiság”-gal. A maradiság már sokszor megmentette a nemzetet, Trianon után is csak az állította lábra az ezer sebből vérző, megcsonkított országot, míg a liberális és modern bölcsesség elpusztította az erős, a hatalmas, a virágzó Nagymagyarországot.

A Keresztény Gazdasági Párt fölveszi a harcot a veszedelmeket magukban rejtő eszmék ellen, azért kell Zala jó magyar népének ezt a pártot támogatnia.

G) Zalaegerszegi borbélysztrájk 1936. április

Zalamegyei Ujság 1936. április 2.

Bérmozgalmat indítanak a zalaegerszegi borbélysegédek.
De miért kérik a szociáldemokraták segítségét?

A zalaegerszegi ipari munkásság kebelében újabb bérmozgalom van indulóban. Most a borbélysegédek követelnek magasabb munkabéreket, mert - mint mondják - 3-4 pengős heti fizetésből és borravalókból nem képesek magukat fenntartani. A borbélysegédeknek ugyanis mindig tisztán, rendesen, úgyszólván ünneplőbe öltözötten kell megjelenniük munkahelyükön, mert, ahol piszkos, rendetlen ruházatu alkalmazottak vannak, oda nem igen járnak vendégek.

Hát eddig rendben volna minden. A jogos, igazságos, méltányos bérmozgalmat mi is mindenkor készséggel támogatunk és támogatjuk; ez ellen azonban fel kell emelnünk szavunkat, hogy a vallásos és hazafias nevelésben részesült borbélysegédek, akik jobbára leventék és cserkészek is, mindjárt az indulásnál az istentelenség és nemzetköziség alapján álló szociáldemokráciát hívják segítségül. Mert a dolog így történt. Mintha bizony a bérmozgalom csak akkor kecsegtetne sikerrel, ha egynéhány, szocialista élharcos „veszi kezébe az ügyet”. Hát keresztény munkásszervezetnek, vagy bármely, itt működő katolikus egyesületnek segítségét nem lehetett igénybevenniük? Föltétlenül szükség volt és van a szocialistákra?

Ha azt mondják a borbélysegédek, hogy nekik a vendégek miatt úgyszólván mindig ünneplőben kell megjelenniük az üzletben, akkor ne felejtsek el azt sem, hogy Zalaegerszeg város közönségének az a rétege, amely borbélyhoz jár, megköveteli azt is, hogy ott hazafias és vallásos érzelmű munkások legyenek, akiknek imája a Himnusz, zászlójuk a

trikolór. A város társadalma nem becsüli le azt az iparosifjút, aki vallási kötelezettségének eleget tesz, jogos mozgalmát sem ítélné el, de az nem tetszhetik neki, hogy Istent, Hazát feledve a szociáldemokrácia vörös zászlajára esküdjék föl.

Mielőtt tovább mennének a borbélysegédek a bérmozgalmak terén, jóindulatúsn figyelmeztetjük őket az itt mondottakra. A szociáldemokrácia nem ad semmit ingyen. Olyan, mint az ördög: százszázalékban kívánja testét-lelkét. Szólunk azonban a borbélymesterekhez is. Ne engedjék, hogy 31 fiatalembert karmai közé kaparintson a szociáldemokrácia. És gondoljanak arra is, mi lesz akkor, ha segédeknek vörösre mázolósa után vendégeik száma apadni fog.

Tárgyaljanak egymással az érdekelt felek anélkül, hogy az istentelen és nemzetietlen irányzatnak újabb területet engednének át Zalaegerszegen.

Zalamegyei Ujság 1936. április 3.

A borbélysegédek nagy többségének nem kell a szociáldemokraták segítsége.

A valláserkölcsei és nemzeti alapról még bérmozgalmukban sem térnek le

A zalaegerszegi borbélysegédek megbízottai ma délelőtt megjelentek szerkesztőségünkben és a bérmozgalmukkal kapcsolatos cikkünkre vonatkozóan előadták a következőket:

- A borbélysegédek bérmozgalmat kívánnak indítani és a teendők megbeszélése céljából kedden este egyik helybeli vendéglőben gyűltek össze. Ott – úgy látszik – egyesek egyéni akciója folytán megjelen a szociáldemokrata párt helyi titkára is, nyilván azért, mert az őt meghívóknak az volt a szándéka, hogy tőle a borbélysegédek tanácsot kérjenek. Ez azonban a nagy többségnek nem tetszett, mert

a zalaegerszegi borbélysegédek többségétől távol áll az a szándék, hogy ők *bérmozgalmuknak támogatására, tervezésére és*

*általában érdekeiknek védelmére a szociáldemokrata párt segítségét
vegyék igénybe.*²¹²

- Ők, mint eddig, úgy ezután is valláserkölcsei és nemzeti
alapon állnak és semmiféle egyéni akciók őket a szociálde-
mokrata pártba nem terelhetik be.

Megnyugvással veszik tudomásul a borbélysegédek nagy
többségének ezt a bátor és önérzetes nyilatkozatát és örü-
lünk annak, hogy cikkünk nyomán sikerült a derék borbély-
segédeket a további kísértésektől megkímélni. Beigazolták
ezzel a nyilatkozatukkal, hogy ők egyáltalában nem hajlan-
dók a szociáldemokráciának újabb területet biztosítani, sőt
tiltakoznak is ez ellen. Megnyugtathatjuk a borbélysegéde-
ket afelől is, hogy jogos és méltányos mozgalmuk úgy a
mesterek, mint általában a város közönsége részéről megfe-
lelő támogatásban részesül.

H) A cigányok²¹³

letelepítése olyan értelemben, hogy rendes polgári élethez
és munkához szokjanak még nem sikerült. Azok az intéz-
kedések, amelyek a cigányok szabad kóborlásainak meg-
szüntetését, állandó lakások építését célozzák, változtattak
ugyan a helyzeten, de nem bizonyultak megfelelőeknek, elég-
ségeseknek. Igaz, a lakosság felhasználja őket fuvarosoknak,
tégla-, vályogvetőknek, építkezéseknél munkásoknak, egy
részük muzsikál, de legtöbben bizony még mindig csak a
nomád élet felé hajlanak. És, ha nem is vándorolhatnak
most már határról-határra szabadon, mégis nagyban veszé-
lyeztetik a közbiztonságot, amint azt a mindennapi tapaszt-
alatok igazolják. A polgáriasodásra ugyanis alig mutatnak
hajlandóságot, elüldögélnek, lefekszenek munka nélkül,
kenyerők megkeresésére ezért a tiltott utakat is használják.

²¹² Eredeti kiemelés

²¹³ Zalamegyei Ujság 1931. október 10.

A tisztálkodástól irtózkodnak. Nyelvöket, szokásaikat megtartották, és élük tovább a magok különleges életét. mondhatnók, államot alkotnak az államban. És az ő államukban minden cigány ám! A faj, a nyelv, az erkölcsök!

Hogy a cigányok körében olyan nehezen megy a polgáriasodás, annak oka talán nemcsak a faji tulajdonságokban, hanem abban is rejlik, hogy letelepítési helyeiken külön kolóniába verődnek. Vagy a községek végén, vagy azoktól jó távolságokra, de mindig egy csomóban történik letelepítésök, ahol aztán megalakul az ő külön társadalmuk. Ezek a cigánykolóniák, ha a községek folytatásaként épülnek, díszére sehogysem válnak a községeknek s azonfelül nem ritkán melegágyai is sok fertőző betegségnek. Ha pedig távolabb esnek a községtől, mint például Zalaegerszegen is, nagyon nehezen tarthatók féken, mert hiszen nincsenek a hatóságok szemei előtt. Az ilyen különálló cigánytáborokban gyakran tervelték már ki nagyobb bűnöket és gyanútlanul készülhettek elő azoknak végrehajtására is.

Addig, amíg a cigányok letelepítése körül újabb intézkedések nem történnek, amíg megmaradnak a községektől közelebb-távolabb fekvő cigánykolóniák, a cigánytársadalom megszűnéséről, cigányok polgáriasodásáról nem beszélhetünk. Az együvéterelés alkalmat ad nekik a faji szolidaritás erősítésére, márpedig ez nem más, mint erőteljesebb kifejlődése a világszerte ismert cigányfurfangnak, amellyel szemben sokszor tehetetlenül állunk. Ilyen furfang volt a csácsi utról való elhelyezés alkalmával annak hangoztatása, hogy: a gyermekek a távolság miatt nem tudnak iskolába járni!

A polgáriasodás csak akkor következhetik be, ha a cigányok szétszóródnak és megszűnik a lehetősége annak, hogy egy helyen nagyobb csoportokban lakhassanak. Erre természetesen várnunk kell most már, de meg kell követelni az egy kolónián lakó cigánycsoporttól, hogy házatáját épügy tartsa rendben, mint a község többi lakói, hogy az udvar, a

lakás tiszta legyen, gyermekek pedig föltétlenül járjanak iskolába. A különféle bűncselekmények megakadályozása céljából továbbra is szigorú hatósági ellenőrzés alatt tartandók a cigányok.

J) Náciellenes cikkek

*A német veszedelem*²¹⁴

Ausztria a világháború befejeztéig 14 tartományból álló császárság volt, a békeszerződések azonban egy kis életképtelen állammá zsugorították. A szláv vidékeket megkapta Cseh- és Lengyelország, délen Szerbia, a kis olasz nyelvterületet Olaszország és kárpótlásképpen lekanyarítottak neki Magyarország nyugati részéből egy darabot. Számítottak a békekovácsok arra, hogy így Magyarország és Ausztria nem barátkozik össze, mert tőle is követelnivalója van. Az összezsugorított Ausztria úgyszólván teljesen német nemzeti-ségű állam, s ezért Németország vezető köreiből meg-megnyilvánul az az óhaj, hogy ezt a másik német államot, mely önmagában valóban életképtelen, a nagy német birodalomhoz csatolják. A Németországban úrrá lett nemzeti szocializmusnak legfőbb törekvése ez, folytatja is tűzön-vízen keresztül ezirányú propagandáját s ezért van most az óriási harc Ausztriában a csatlakozás hívei és a függetlenség bajnokai között. A propaganda egyre erősödik és, mint tekintélyes angol lapok írják, a német-lengyel tízéves meg-nemtámadási szerződés nemcsak afelől biztosítja Németországot, hogy keletről nem fenyegeti veszedelem, de éppen ennek folyamánaképpen nagyobb erővel küzdhet Ausztria elnyeréséért. Még nem tudjuk, hogy milyen lesz a harc kimenetele Ausztriában, de azt bizonyossággal állíthatjuk, hogy Németország Ausztria bekebelezésére irányuló törekvéseivel föl nem hagy. És, ha terve valamiképpen sikerül,

²¹⁴ Zalamegyei Ujság 1934. február 1. csütörtök

akkor nagy veszedelem fenyeget minket is. Azoknak tehát, akik Ausztriát Magyarországgal együtt meg akarják menteni attól, hogy Németország hatalmába kerítse őket, nem lehet más utat választaniok, mint azt, hogy a fenyegetett két országot minél szorosabb kapcsolatba hozzák egymással. Mussolini, akinek éles szemei már régen észrevették, hova irányul a nagynémet politika, szoros gazdasági és politikai kapcsolatok létesítését javasolja a két fenyegetett országnak. A gazdasági kapcsolatok tehát Mussolini szerint sem elegetendők a nagynémet veszedelem ellen való eredményes védekezésre. Politikai kapcsolatokra is szükség van. Ezt be kell látnia mindenkinek, aki csak ismeri a helyzetet. El kell azért hallgatniok azoknak a hangoknak, amelyek azt mondják, hogy lehet ezt a két koldus országot, Magyarországot és Ausztriát, szorosabb viszonyba hozni egymással, mert hát mit csinálna, mihez kezdene a két koldús?

Szálló ige volt ez a nyáron a kormánypárti alakuló gyűléseken, amikor még nem látszott a bennünket is fenyegető német veszedelem a maga nagyságában. Különösen a legitimisták mellének szegezték ezt a nagy mondást és szinte utcahosszat hallható volt ez olyanok szájából, akik csak akkor tanultak történelmet, amikor egy-egy kormánypárti élharcos szónokolt. – Az tehát bizonyos, hogy veszély fenyeget bennünket Németország felől, és ha így áll a dolog, védekeznünk kell. Ha Ausztria most megnyeri a harcot a nemzeti szocializmus ellen - vele együtt. De hogyan képzelhető ez el? Hogyan léphetünk mi szoros politikai összeköttetésbe Ausztriával? Ez a fordulat, ami most történt a német politikában, minden bizsonnyal érinti a magyar királykérdést is - bárha ezt egyelőre cáfolják is. Úgylátszik, ebben a kérdésben most már nyíltan színt kell vallania Magyarországnak, még mielőtt a revízió megtörténhetnék. Ha a helyzet úgy parancsolja, hogy előbb kell megoldani a királykérdést, akkor ennek a kérdésnek a megoldása elől kitérni nem lehet. De Ausztria sem maradhat a mai hideg-meleg állás-

pontján. Ha most a csatlakozás ellenzői győznek, akkor erős védelmi szervezetet kell kiépíteniök, de mellettük kell látniok Magyarországot is. Gömbös Gyula miniszterelnöknek alighanem hamarosan revízió alá kell vennie a királykérdésben elfoglalt álláspontját, avagy másra kell hagynia az Ausztriával való szoros politikai együttműködés tervének kidolgozását és végrehajtását.

Érzelmi politikusok és réalpolitika ²¹⁵

Mélységes megütközéssel és fájdalmas csalódással tölténének el bennünket azok a hírek, amelyek a Harmadik Birodalom barnainges világából szállnak hozzánk az utóbbi időben, ha nem tekintettük volna kezdettől fogva irreális vágyálmoknak azokat a szerelmi ömlengéseket, amelyek egyesek innét, Magyarhonból a diktatúrák nyugati exponense felé áradoztak. A háborús generáció nem bírta feledni a lövészárkok sorsközösségét, amely elfölhősítette előtte a réalpolitikai szemlélődés egét, az ifjabb nemzedék százai pedig beleszédültek a filmhíradók fénykévéjébe, amely a gondosan szelektált, grandiózusan léniázott tömegjelentekben látszott visszaadni a mai Németország lényegét.

Mi, magyarok, általában szeretünk skatulyázni. A magánélet viszonylag kisdud játékában ez látszódnak kategorikus akaraterőnek, de a politika és diplomácia bozontos berkeiben már éretlenséget jelent. Szívesen egyszerűsítjuk le a világpolitika bonyodalmaikat egy „vagy ez, vagy az” könnyen érthető alternatívájáig. Vagy Franciaország, vagy Németország, vagy bolsevizmus, vagy hitlerizmus, vagy szemita liberalizmus, vagy nemzetiszocialista diktatúra. És talán a legszélesebb hullámgyűrűket ez utóbbi hömpölygette.

Magyarországnak kétségtelenül az egyik legfájdóbb problémája a zsidókérdés. (Egyáltalában nem tartozik ide ennek érdemi tárgyalása, most csak zárt burokbán lévő tárgyként

²¹⁵ Zalamegyei Ujság 1936. december 13.

érintjük.) Akik minden közéleti elgondolásukban kizárólag e tárgy körül forogtak, kizárólag ezt öblögették, álláspontjuk possibilitását kötötték a hitlermozgalomhoz. A maguk gyenge, kormány nélküli sajkáját behunyt szemű odaadással csatolták a hatalmas német óceánjáró után, pedig ez az óceánjáró a nagyhatalmak tengereinek hasítására épült, nem húzhatja a magyar csónakot a Duna vízállásán. De hiszen az ábrándos németbarátok csakugyan többre is gondoltak. Ők nemcsak a Dunán, hanem a Kárpátok medencéjének integer birodalmában a négy-folyó habjaira álmodták a germán gőzös felszabadító bűgását. Hajoljunk meg tisztelettel a jóakarató hazafiság előtt!

És a német gőzös csakugyan felbúgott, de visszhangjára nem magyarul feleltek a Kárpátok.

Néhány héttel ezelőtt jelent meg a Völkischer Beobachterben Rosenberg cikke, amelyet eléggé kommentáltak a lapok és amely félreérthetetlenül, durván ráz fel minden magyart, aki revíziós német segítségről álmodott.²¹⁶

Az a Rosenberg írta a cikket, aki felelős tényezője a Birodalomnak, aki a Führer teljes bizalmát élvezi és tollából hivatalos álláspont kell, hogy folyjon, hisz elképzelhetetlen, hogy egy diktatórikus államban hivatalos tényezők kizárólagos magánvéleményt az egyébként is irányított sajtóban szellőztethessenek.

Mikor kevéssel azelőtt Goga azzal a hírrel hozta lázba Erdélyt, hogy neki Hitler hajlandó volt garantálni Románia mai határait, ha nem is a német illetékes helyek, de a magyar „illetékesek” cáfoltak rendületlenül. Rosenberg cikkére néma csend a felelet. Néma csend itt - és véres utcai zaj, tüntetés Erdélyben, ahol a románok hetek óta örömmámorban ünneplik az antirevizíós Német Birodalmat és véres magyarüldözésekkel teszik emlékezetessé a „Magyarország nagy támaszának” megnyilatkozását.

²¹⁶ Eredeti kiemelések - HJ

Minden erdélyi magyar testvérünk biztonságáért, vagyonaért retteg. Jorga és történettudós kollégái a világ közvéleménye előtt Rosenberggel bizonyítják a magyar álláspont egyedülállását, tarthatatlanságát. A német hivatalos körök hallgatnak, és nálunk nem hallik, nem is hallhatik mentegető hang.

És, ha kereken visszautasítja magyarságunk a Rosenberg-féle cikket, keresztény, katolikus lelkületünk elkeseredéssel és felháborodással vesz tudomást arról a kibírhatatlan lelkiismereti kényszerről, amellyel egy barbár, pogány szellem szétrombolni igyekszik az európai kultúra, közszellem alapját, gerincét: a kereszténységet.

Mert akadhat, aki tagadja a hitleri éra tudományos felfogásának hitelességét a vérről, a vér egyedül álló egységéről, a geometriai koponyavizsgálatok nevetséges eredményeiről, a germán faj kizárólagos intellektusáról, akadhat aki vitatkozik a Balatonig nyúló német birodalom térképeinek, a hét napjait pogány istennőkről elnevezett naptáraknak a létezéséről, Baldur von Schirach legfőbb nevelési irányítónak való kinevezésekor annak Wotan-hitü istentagadásáról, új germán vallás törvénybeiktatásának tervéről és ezer ilyenről, amelyek pedig bizonyíthatók mind: de nem lehet, hogy bárki ne döbbenjen meg a német püspöki kar drámai erejű szózatán, amellyel híveit Istenre bízza, mert – mint írják – »mi már nem segíthetünk rajtatok!« Felhördült a keresztény Európa a spanyol templomrombolásokon, de szemet hunyhat e felett? Legyilkolt mártírok véréből új élet világossága árad, de a pogány mythosszal megfertőzött lelkek nyomán a pogányság sötétsége terjeng.

Külpolitikát érzelmi alapokra építeni nem lehet. Se pro, se kontra. Kis nemzet vagyunk a népek országútján, de ezeréves múltunk dicső hagyományai nem engedhetnek odáig alázkodni, ameddig mások szeretnének alázni bennünket. Tiszteletben tartjuk a nagy német nép heroikus erőfeszítéseit, de Wotan isten kedvéért nem vagyunk hajlandók elfelej-

teni egy évezredet és táltosüvöltéssel fehér lovat áldozni a Csepelszigeten!

Nemrég egy magyar politikus így határozta meg a magyar külpolitika irányát: »Semmit Olaszország nélkül, és semmit Németország ellen«. Teljes mértékben helyeselnünk kell ezt a felfogást. Aktív kapcsolatok a katolikus fasiszta birodalommal és passzív v á r a k o z á s a hitleri birodalommal szemben. Becsüljük meg a Harmadik Birodalom értékeit, a közös érdekeket, de legyünk annyira önérzetesek, nem, politikusok, hogy még ne kössük le magunkat feltétlenül irányában.

VII.

Czobor Mátyás jelentése a kormánybiztosnak a börtönbe zárt kommunistákkal kapcsolatos újságcikk ügyében

„8/el.n.1919 Zalaegerszeg r.t. város polgármesterétől

Rend.száma: 8/biz.fi.1919²¹⁷

B i z a l m a s

- - - -

Tárgy: a „Zala megyei Ujság” szeptember 23-án megjelent számában „Börtöni diktátorok” című cikk miatt elrendelt vizsgálat ügyében jelentés.

Méltóságos Kormánybiztos Úr!

Fenti számú rendeletre a mellékelve volt újság szám visszacsatolása mellett, tisztelettel jelentem a következőket:

Folyó év szeptember 20-ika körüli egyik napon megjelent hivatalomban dr.Bozzay Jenő kir. Ügyész úr és velem bi-

²¹⁷ ZML FiB

zalmasan közölte, hogy a lezárt kommunista egerszegi vezeték bemondása szerint a városban a munkások a lezártak érdekében nagy tüntetésre készülnek, amely tüntetést ők, t.i. a lezártak szeretnék leszerelni, mivel jól tudják, azzal csak nehezítve lesz helyzetük.

Nála azon kérelmet terjesztették elő, hogy ő is beszéljen velem és kérjen engem fel, hogy hozzájuk menjek el, azon célból, hogy nekem megnevezhessék azokat a munkásokat, akik az említett tüntetést szereljék le.

Az ügyész úr kérelmükhöz híven tolmácsolta izenetüket azon célból, hogy a közrend érdekében tervezett tüntetés leszerelhető legyen. Közöltem az ügyésszel, hogy mielőtt ezen ügyben valamit is tennék, kötelességem a vármegye alispánjának, mint felettes hatóságomnak ezen esetet jelenteni. Az ügyész tudomásul vette válaszomat.

A következő napon jelentést tettem alispánomnak, aki azt mondotta, hogy a közrend érdekében kötelességem bemenni és őket meghallgatni. Ezen kapott utasításnak eleget téve, megjelentem az ügyésznél és az ügyész, valamint a börtönfelügyelő jelenlétében beszéltem Holló, Kosztrabszky és Weiss lecsukott kommunistákkal. Felszólítottam őket, hogy adják elő a velem közlendőket. Holló kezdte meg a beszédet, amelynek során előadta, hogy őket, mint közönséges bűnösöket kezelik a fogházban, ott üldöztetésnek vannak kitéve, jóllehet ők se nem gyilkoltak, sem raboltak, sem sikkasztottak, hanem csak politikai foglyok és kívánják, hogy szabadon bocsátassanak és elfoglalhassák márczius 21-e előtt elfoglalt állásukat! – Egyben kéri azt, hogy ügyeik tárgyalása előtt az összes ellenük beadott feljelentéseket egy vegyes bizottság vizsgálja át, hogy azok alaposak-e vagy sem és csak azon feljelentések kerüljenek bírói tárgyalás alá, amelyek alaposaknak találtnak és kéri, hogy ügyük sürgősen intéztessék el, mert ártatlanul szenvednek, mint közönséges bűnösök. Ez volt az első kérésük.

2. Mivel a helyben megjelenő „Zalamegyei Ujságban” állandóan támadják őket és a zsidóságot, kívánják, hogy a megjelent cikkekre ők is nyilatkozthassanak az illető lapban, vagy engedtessek meg, hogy a Zalamegye megjelenhessék, és abban közölhessék nyilatkozataikat. Együttal kéri, hogy a lap szüntesse be a zsidóság elleni támadásokat.

3. Kívánják továbbá, hogy a város ügyeinek intézésében a munkásság is részt vegyen.

Előterjesztett kéréseikre előadtam, hogy én úgy lettem informálva a jelen levő ügyész úr által, hogy ők azért kértek engem a fogházba való megjelenésre, hogy nekem megmondhassák, kikkel kell tárgyalnom a célból, hogy az érdekekben tervezett munkás tüntetést leszerelhessem. Azonban minderről még egy szót sem szóltak. Amire azt válaszolták, hogy ők tévesen lettek informálva, ennél fogva az egész tárgytalan. Mivel fenti három kérdésükre is akartam egyidejűleg válaszolni, a következőket jelentettem ki: első kérdésükre:

Ügyük bíróság elé tereltetett, az fogja tárgyalni, ha az ügyész nem győzi az ügyeket előkészíteni, azt jelenteni fogom a közíg. bizottságnak, mely bizottságnak módjában áll az ügyek sürgős előkészítése végett kisegítő ügyészt kérelmezni illetékes helyen. Külön bizottság kiküldése nem lehetséges. Jogrendben élünk, ezen ügyek elbírálására a bíróság illetékes.

A második kérdésükre: A lapot illetően nem áll módomban intézkedéseket tenni, de különben is a lapban megjelent minden cikknek megvan az alapja. A „Zalamegye” kommunista ujság volt, mint ilyen természetes, hogy nem jelenhetik meg. Mint exponált vezéreknek a nyilatkozatait szintén természetes, hogy a lap nem közli, de a fogságban levőktől ilyen cikkek ki sem kerülhetnek.

A harmadik kérésre: válaszoltam a következőleg: a jogrend helyreálltával visszaállott az 1918. évi október 31-e előtti jogállapot. Fennálló törvények értelmében a városnak

meg van a maga képviselőtestülete, tanácsa, polgármestere. Ezek intézik a város ügyeit. A rendelet, amely a választói jogot szabályozza, megjelent és így, amint annak a községi választói jogra vonatkozó rendelkezéseit a magyar kormány végrehajtja, az esetben a képviselőtestület is szélesebb néprétegből fog megalakulni és módjában lesz törvényes uton és módon a józan magyar munkásságnak is a közügyek intézésében részt vehetni.

Megjegyzésem még Méltóságos Kormánybiztos Úr, hogy az említett kérelmeket Holló után másik megjelent két „elv-társ” szintén támogatta és mindannyian különösen tiltakoztak, hogy ők nem mint politikai foglyok kezeltetnek, hanem mint közönséges bűnösök.

Ezek történtek meg és ezen ügyben ennyi volt az én szereplésem. Mindezekről még aznap szóbelileg jelentést tettem alispánomnak is, valamint az aznap itt tartózkodó Pallavicini őrgóf úr Ónagyméltóságának is, mert erre szintén alispánomtól nyertem utasítást. Jelentésemet alispán úr, valamint a nevezett kormánybiztos úr is tudomásul vette, ez utóbbi azzal, hogy ő azt hitte, hogy a Tapolczáról behozott polgárokról lévén szó és ők kértek volna engem be, ezért kérte a jelentést.

Végül jelentem, hogy írásban eddig nem is tettem, mert időközben a bírósághoz új vezető ügyész rendeltetett ki. Ugyanezen jelentésemet alispán urnak is beterjesztettem.

Zalaegerszegen, 1919. évi október hó 18-án

(kézzel aláírva) Czobor Mátyás
polgármester
vármegyei t.b. főjegyző

VIII.

Utasítás a sajtónak 1920.

Másolat.

M. Kir. Ministerelnökség

1 0 5 0 1.

M. E. IV.

IV. számú utasítás

1./ A hadseregről, vagy vele kapcsolatos intézményekről készült fényképeket, vagy más katonai vonatkozású adatoknak sajtó útján való nyilvánosságra hozatala csak a katonai hatóságok előzetes hozzájárulásával engedélyezhető.

2./ A megszállt területeken megjelenő hazafias irányú magyar lapok állandó zaklatásoknak vannak kitéve, mert a magyarországi újságok az onnan átvett, többnyire irredenta ízű anyagot hírforrás megjelölésével közlik.

Amennyiben a jövőben az ilyen közlemények a hazai lapokban átvétetnének, feltétlenül kívánatos, hogy azok a hírforrások megjelölése nélkül jelenjenek meg, mert ellenkező esetben az ilyen közlemények a megszállt területen levő magyar sajtó nehéz helyzetére való tekintettel nem fognak engedélyeztetni.

Budapest, 1920. évi december 17.-én

A miniszterelnök rendeletből:

Eckhardt s.k.

ministeri o. tanácsos

a sajtóosztály vezetője

A Sajtótájékoztató Ministerközi Bizottságnak

Budapest

Jelentés a sajtóról

46/1919 biz. (érkezett 1919 december 15.)

12309/1919 Zalaegerszeg r.t. város polgármesterétől

Törvényhatósági Kormánybiztos úrnak Zalaegerszeg

A 46/ 1919 számú rendeletére jelentem:

Zalaegerszeg r.t. város területén a „Zalmegyei Ujság” című politikai és társadalmi lap jelenik meg hetenként háromszor, kedden, csütörtökön és szombaton. Iránya keresztényszocialista. Felelős szerkesztője dr. Fatér József, kiadója Tahy R.²¹⁸ iroda Kakas Ágoston. Ugyancsak itt jelenik meg „A Vidék” című politikamentes heti folyóirat minden szombaton. Felelős szerkesztő és kiadó Farkas István.

Zalaegerszeg, 1919 deczember hó 15.

Polgármester helyett

Pecsét

aláírás olvashatatlan
v. főjegyző

IX.

Panasz és per Pehm ellen

Az apátplébános ellentmondásos személyisége az alábbi iratok szerint a városban is konfliktusokat gerjesztett. Volt, aki az egyházon keresztül, volt, aki a polgári bíróságon próbált elégtételt követelni Pehm kifogásolható magatartása miatt.

A) SzEL 1911/922TA

1.) 1922. jun. 23. Schnatter Oszkárné levele a Vallás- és Közoktatási Miniszternek²¹⁹

Nagyméltóságú Vallás miniszter úr!

Alulírott alázatos kéresem jelentem, miután már egy ízben a múlt évi augusztus havában panasszal járultam a méltóság-

²¹⁸ Rozália – HJ.

²¹⁹ Kézírásos levél

gos főtisztelendő szombathelyi püspöki szentszék magas színe elé. Pehm József zalaegerszegi r.k. esperes-plébános úr velem szemben tanúsított viselkedése magatartása miatt. A r.k. hívők szokásos betartása a bűnbánat szentsége kiosztása alkalmával a templomban, olyankor megvonta tőlem a közönség előtt. És ez iránt, mint fentebb említett jelentést tettem a szombathelyi méltóságos püspöki szentszék előtt, sőt szóbelileg azt kaptam válaszul személyesen Rogács nagyságos igazgató úrtól, hogy hagyjam elsimulni az egész dolgot, hogy többé pedig semmiféle panasszal ne éljek. Azonban Pehm zalaegerszegi esperes-plébános újabb viselkedést tanúsított, ugyanis f. hó 18-án reggeli órákban külön felszólított, hogy a sekrestyén nekem keresztül mennem tilos. Megállított többek jelenlétében, kik szintén a sekrestyén keresztül mentek ki és oda nyilatkozott, hogy nekem a sekrestyén többé be- és kimenni nem szabad. Én már 26 éve, hogy a sekrestyén keresztül szokok kijárni a templomból, amit az esperes úr is igen jól tudja és eddig sem elődjeinek, sem ő neki kifogása rajtam nem volt, sem a hívők között, kik itt járnak ki és be.

Mindezekből világos, hogy a plébános úr azzal, hogy egyedül csak engem állított meg és hogy egyedül csak nekem tiltotta meg a sekrestyén való közlekedést, engem a többi hívők előtt megszegényített.

Ki vagyok még ezután maholnap annak is téve, hogy a templomból fog kitiltani s újabb sértő magatartása miatt engem a vallásom szabad gyakorlásában továbbra is gátolni fog.

Ismételten keresztényi alázattal esedezem és kérem a nagyméltóságú Vallásügyi miniszter urat, hogy engem szemben a zalaegerszegi plébános úr további sértései ellen megvédelmezni és őt ilyen dolgoktól letiltani kegyeskedjék.

Ha már múltban velem szemben tanúsított és panaszlott viselkedésének magatartásával annyira hozta is dolgot, hogy részemről a személye iránti tisztelet nem oly fokú, mint amit egy plébánost megilletne, ezt saját magának tulajdonítva lega-

lább a jövőben ne tétézze azt annyira, hogy még a hitemben is megingadoztasson. Miután így kénytelen leszek egész családoddal együtt az evangélikus hitre át(t)érni...

Kérésemet ismételve maradtam a
nagyméltóságú miniszter úrnak
alázatos kézcsókoló szolgálója
Schnatter Antalné

Tanúk:
Vathy Györgyné
Nagy Jánosné

Hátoldalon: *Nagyméltóságú Vallás és Közoktatási
Miniszter úrnak
Budapest
Alázatos kérése
Schnatter Antalné zalaegerszegi (Csányi u. 36.) lakosnak
79479.sz.*

2.) M.Kir Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium²²⁰
79479/1922. szám
I.ü.o.

Méltóságos és Főtisztelendő
Gróf Mikes János szombathelyi püspök úrnak, saját hatáskörében leendő nagybecsű szíves intézkedés végett van szerencsém megküldeni.

Fogadja méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Budapest, 1922. évi június 27-én

A miniszter rendeletéből:

Dr. Kisfaludy(?) Kálmán²²¹
miniszteri tanácsos

²²⁰ Gépelt irat

²²¹ Kézzel aláírva

Hátoldalon:²²²

Szíves tudomásul visszakerőleg

1922.VII/8

Rogács

Nagyságos Kanonok Úr!

Az irat tartalmát tudomásul vettem.

922.VII. 11. Pehm József

1922.VII.12.

Rogács

Zalaegerszegi pl. ellen

Schnatterné panasza

B) ZML. Fib. 2700/1923 (érk. IX/10)

Pehm József zalaegerszegi esp. ellen becsületsértési per

1.) A zalaegerszegi kir. járásbíróság²²³ B.5712/922 szám

A magyar állam nevében!

A zalaegerszegi kir.járásbíróság, mint büntetőbíróság becsületsértés vétsége miatt

Pehm József ellen

indított bűnügyben a fő magánvádló vádja felett

Gáspár Lajos járásbíró

és Kilar Sándor

jegyzőkönyvvezető részvételével, Dr. Korbai Károly magánvádló a szabadlábbon levő vádlott és Vass Lajos főmagánvádló jelenlétében

Zalaegerszegen 1922. évi november hó 7. napján megtartott nyilvános tárgyalás alapján a vád és a védelem meghallgatása után meghozta a következő

ítéletet:

²²² Kézzel írt jegyzetek

²²³ Formanyomtatvány, a tartalmi részeket kézírással kitöltve

Pehm József vádlott, 30 éves róm.kath. vallású, csehimindszenti születésű, zalaegerszegi lakos, magyar állampolgár, esperes plébános, bűnös az 1914: 41 t.c. 2.§-ába ütköző és első tétele szerint minősülő becsületsértés vétségében, amelyet úgy követet el, hogy Zalaegerszegen 1922. évi szeptember hó 8-án délelőtt, amikor vallásos körmenetben papi ornátusban keresztel a kezében haladt a Rákóczi utcán, 100 lépés távolságról főmagánvádlót meglátta, hogy az az üzlete ajtajában feltett kalappal cigarettázik, fővádoló üzlete elé érve, az utca közepéről balra egy lépést tett s a főmagánvádlónak azt mondotta: „arcátlanság ez a viselkedés, hitvány, rongy ember, takarodjék be azzal a kalappal, meg a cigarettával.”

A kir.járásbíróság ezért:

Pehm József vádlottat bűnössége megállapítása mellett a büntetés alól a 1914:41 t.c. 18.§-a értelmében felmenti.

A vádlott a Bp 480.§-a értelmében köteles 15 nap alatt végrehajtás terhével főmagánvádlónak ügyvédi díj fejében 655 koronát megfizetni.

Köteles a vádlott a jogerős ítéletet 30 napon belül a Zalaegerszegen megjelenő „Zalamegyei Ujságban” az 1914: 41. t.c. 28.§-a értelmében saját költségén közzé tenni

Indoklás:

Vádlott beismerésével a kir.járásbíróság tényállásként megállapítja, hogy vádlott a jelzett helyen és időben főmagánvádlónak azt mondotta: „Arcátlanság ez a viselkedés, hitvány, rongy ember, takarodjék be azzal a kalappal, meg a cigarettával.”

A vádlott védelmében azt hozta fel, hogy több alkalommal módjában volt meggyőződni főmagánvádló vallástalanságáról s méltán tehette fel, hogy fmvádoló jelen alkalommal is a vallás ellen tüntetni akar.

Védelmére felhozta továbbá azt, hogy a fmvádlónek egyházi előjárója lévén, neki mint ilyennek joga van azokat

akik a vallást durva viselkedésükkel megsértik, rendre utasítani.

A kir.jbíróság vita tárgyává nem teszi, hogy vádlottnak, mint egyházi előjárónak mily természetű joga van az egyházi szertartás alatt rendetlenkedő hívei felett; azt a védekezését azonban magáévá nem teszi, hogy vádlottnak joga lett volna főmagánvádlót mint hívét az utcán, tehát nyilvános helyen, körmenet alkalmával, nagy sokaság előtt becsületében megsérteni.

A vádlottnak ez a cselekménye az 1914: 41. t.c. 2§-ába ütköző első tétele szerint minősülő becsületsértés vétségének alkotó elemeit foglalja magában, a beszámítást kizáró ok pedig nincs; ezért vádlott bűnösségét meg kellett állapítani.

A kir. járásbíróság vádlottat a büntetés alól azért mentette fel, mert főmagánvádló kihívó durva, illetlen s a vallási érzést mélyen sértő cselekménye adott okot, hogy vádlott cselekményét elkövette.

Az ítélet egyéb rendelkezései az idézett törvény szakaszokon alapulnak.

Zalaegerszeg, 1922. évi november 7-én.

Gáspár sk. Kir. jbíró

A kiadvány hitelül: Laksi(?) irodatiszt Járásbíróság Zalaegerszeg pecsét

2) A zalaegerszegi kir.törvényszéktől.²²⁴

Bf.I.437./6 szám 1923.

A M a g y a r Á l l a m n e v é b e n !

A zalaegerszegi kir. törvényszék, mint fellebbviteli büntető bíróság becsületsértés vétsége miatt Pehm József ellen indított bűnügyét, melyben a zalaegerszegi kir. járásbíróság az 1922. évi november hó 7. napján B.5712/1922/2. szám

²²⁴ Gépelt irat.

alatt ítéletet hozott, a vádlott részéről a bűnösség megállapítása miatt használt és írásban is indokolt fellebbezés következtében, Skoday Aurél kir. ítélőtáblai bíró, mint elnök, Szalay László kir. ítélőtáblai bíró és Dr. Lengyel Károly kir. törvényszéki bíró, valamint Dr. Varga Emil kir. törvényszéki titkár, mint jegyzőkönyvvezető részvételével, Dr. Korbai Károly ügyvédnek, mint magánvádló képviselőjének és Dr. Gerencsér Lajos ügyvédnek, mint védőnek jelenlétében Zalaegerszegen, 1923. évi márczius hó 22. napján megtartott nyilván tárgyaláson vizsgálat alá vette és meghozta a következő

i t é l e t e t:

A kir. törvényszék, mint büntető fellebbviteli bíróság a kir. járásbíróság ítéletét a Bp. 554.§-ának 2. bekezdése alapján helybenhagyja.

Pehm József vádlott köteles a Bp. 484.§-a értelmében 200 korona fellebbviteli költséget Vass Lajos magánvádlónak, az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 15 nap alatt, végrehajtás terhével megfizetni.

I n d o k o k:

A kir. járásbíróság ítélete ellen a vádlott a bűnösség megállapítása miatt jelentett be fellebbezést.

A kir. törvényszék, mint büntető fellebbviteli bíróság a kir. járásbíróság által ítéletében megállapított tényállást, mit a tárgyalás folyamán felmerült bizonyítékoknak megfelelő, helyesnek találván, azt ítélkezése alapjául elfogadta.

Minthogy pedig ezen tényállás és az ebből levont jogi következtetés alapján a kir. járásbíróság helyesen állapította meg a vádlott bűnösségét, cselekményét pedig a törvény rendelkezéseinek megfelelően minősítette és a büntetés alól a Bn. 18.§-nak helyes alkalmazásával mentette fel, a költségek tekintetében szintén helyesen ítélkezett, ezért a kir. járásbíróság ítélete helybenhagyandó volt annak megemlítésével, hogy a kir. törvényszék hivatalból figyelembe vendő semmisségi okot nem észlelt.

Az ítélet egyéb rendelkezése az idézett törvényszakaszon alapszik.

Zalegerszeg, 1923. évi márczius hó 22-én. Skoday Aurél s.k. t. elnök. Szalay László s.k. előadó.

A kiadmány hitelül

(?) irodafőtiszt

X.

Pénzek, panaszok, hitelek, kérvények (Egyházi pénzügyek)

A zalaegerszegi építkezések óriási összegekbe kerültek. Ezeknek a tervezési-előkészítő időszakban alig volt fedezete. A finanszírozás döntően az építkezésekkel egyidőben, többnyire utólag történt. Részben a hitközség tagjainak megadóztatásával, részben a város és a püspökség támogatásával, méginkább azonban hitelek-ből, vagy állami támogatás igénybevételével.

Nemcsak a plébánia, a püspökség is sok anyagi problémával küzdött.

A) Problémák a templomépítés pénzügyei körül

1. A Templom Építő Bizottság Válaszmányi ülésének jegyzőkönyve 1925.

Jegyzőkönyv²²⁵

készült Zalaegerszegen, 1925. február hó 1-én, d.u. 4 órakor, a zalaegerszegi róm. kath. II dik Templom Építő Bizottságának Választmányi üléséről.

²²⁵ Kézzel írt, 4 oldalas jegyzőkönyv.

Jelen vannak:

Pehm József apátplébános ügyvezető, Bódy Zoltán, Czobor Mátyás társelnökök, Fángler Béla főtitkár, Vörös György, Gerencsér István, Luif József jzók, dr Fatér Endre és Pásztor Imre ellenőrök, Mérő Géza, Romschenberger János, Jádi Károly, Fangler Gyula és Stefán József válaszmányi tagok.

Pehm József ügyvezető elnök a szokásos üdvözlés után, megállapítja, hogy az ülés szabályszerűen hivatott össze és hogy az határozatképes, azt megnyitja. A jegyzőkönyvvezetésre Vörös György jzót, annak hitelesítésére Jádi Károly és Grencsér István válaszmányi tagokat kéri fel.

Ezek után az ügyvezető elnök a következőket jelenti:

A vagyon készpénzben:

Eddig 170 milliót tesz ki; abból 50 millió Kor. a fél lovarda épületért kifizetve lett; 120 millió a Nemzeti Hitelintézetnél van heti $\frac{3}{4}$ %-os kamatra elhelyezve.

Az amerikai gyűjtés:

Amerikába 55 zalai magyarnak lett gyűjtőív elküldve. Eddig két adomány érkezett, egy 20 és egy 30 dolláros. Küldés több van jelezve.

Három amerikai keresztény lapnak, a „Kereszt”, „Magyarok Vasárnapja” és „Szabadság” felhívás lett küldve dr Tarányi Ferenc, Czobor Mátyás, Pehm József, Kincs István és Turi Béla aláírásával kiküldve a zalai és a vasi magyarokhoz; felkérve őket, hogy templomépítő bizottságot alapítsanak és segítsék az anyagi eszközöket összehozni. – Jelenti, hogy Franciaországból, Ausztriából, Jugoszláviából és Erdélyből is jönnek adományok.

Egyéb mód a gyűjtésre:

Mindazok, akik a plébániától valamit kérnek, felszólíttatnak az adakozásra, a felhíváshoz csekklap is csatolva lesz.

Műkedvelő előadásokból:

A Szociális Missió a 2dik templom céljaira 3 este előadta a „Nagymama” című darabot, annak jövedelmét, 9 millió Kt.

átadta. A Vasutasok Temetkezési Egyesülete szintén a Kat.házban tartott előadásból 114.000 Kt adott a fenti célra. A leány congregatio pedig az általa előadott „Iarius leánya” című színdarab előadásából 3,000.000 Koronát adott.

Javasolja, hogy adakozóknak jegyzőkönyvi köszönet mondassék.

Tábori kőkitermelés:

A fogolytáborban Diószegi min. tan. engedélyével kő lesz kihasználva. A kitermeléshez az internáló tábor munkanélküli embereit alkalmazták. Fizetés volt: aki felügyelt 6000; 20 éven felüli munkásnak napi 5000, a 20 éven alólinak napi 4000 korona bér. Eddig 40 vagon kő van kitermelve.

Mivel a tábor feloszlott, a munkához a zalaegerszegi ügyészségtől kért rabokat, kapunk is 10-12 rabot, a napibér 1 kg búza ára.

(Hogy az az ajánlat mit jelent, kitűnik abból, hogyha a kitermelés rendes napszámban végezhetnénk, egy napszám 116.000 koronába kerülne, rabbal 1 kiló búzárra.)

A választmány ügyvezető–elnök jelentéseit örömmel veszi tudomásul, köszönetet mond az egyesületnek, a köszönő irat elküldésére elnökséget utasítja.

Czobor Mátyás indítványa: „Mondja ki a választmány, a «Jézus Szentséges Szíve» Tiszteletéről elnevezendő, II. katolikus templom IV. Károly, Nagy Magyarország utolsó Apostoli király emlékére építtessék”. Indítványát megindokolta.

Az indítványt, melyet a választmány minden oldalról, pro és contra megvitatott, a választmány elfogadta, kimondván, hogy a II. kath. templom neve: «Jézus Szentséges Szíve» temploma lesz; az IV. Károly, nagy Magyarország utolsó apostoli mártír király emlékére épül.

A templom pályázatra vonatkozólag: előadja ügyvezető elnök, hogy azt azért nem küldötte el, mivel a zárda személyzet létszámát és élelmezését illetőleg a Szent Ferenc Rend és közötté nehézség merült fel. A Rend ugyanis Zala-

egerszegen egy teljes Conventet akar. A 12 felszentelt szerzetest ő szükségesnek nem tartja, azért most ez ügyben a Szent Ferenc Rend Kormányzó Tanácsa e hó 5-én, csütörtökön dönt; amikor döntés történik az ő általa felajánlott 10 mázsa búza és u.annyi rozs évi és hat öl tűzifa hozzájárulás el vagy el nem fogadása ügyében is.

Kéri a választmányt, hogy a pályázatot csak a döntés után küldhesse el és a határidő lejárta 15 nappal megrövidítessek.

A választmány elnöki kérelemhez hozzájárult.

Elnök bemutatja Árkay műépítész tervrajzait, amelyet nevezett minden díjazás nélkül csak tapogatózás végett küldött. A tanács nem foglalt állást egyik templomi rajz mellett sem, mivel az a kebeléből kiküldött zsűrinek a feladata.

Jelenti elnök, hogy megyéspüspökünk Óméltósága a zsűribe a maga részéről főt. dr. Rogács Kanonok urat küldötte ki.

Egyéb tárgy nem lévén elnök az ülést bezárta.

Kmf.

Felvette:

Vörös György	Pehm József
biz.jz	ügyvezető elnök

Hitelesítjük:

Gerencsér István

Jádi Károly

2. A zalaegerszegi római katolikus hitközség egyes tagjainak tiltakozása a kivetett pótdókák miatt

a) SzEL 2499

1925

A zalaegerszegi Róm. Kath. Hitközségi Képviselő Testületének 1925. VII. 19-én tartott gyűlésében felvett jegyzőkönyv

Püspöki irattár számára²²⁶

Jegyzőkönyv²²⁷

Készült Zalaegerszegen 1925. július 19-én ½ 12 órakor megtartott Képviselőtestületi gyűlésről.

Jelen vannak

Pehm József, dr. Hollós Ferenc, Siposs Dezső, Sanits Sándor, Riedelmayer János, Jandrik József, Bedő Károly, Jangler Béla, Lukács Sándor, Rikk(?) László, Bácsay János, ifjú Horváth Ferenc, Luif József, Soronc Lajos, id. Heigli János, Koczás Dezső, Lendvay Pál, Borsos János, Havassy István, Pápay János és Vörös György.

Pehm József elnök üdvözlí a megjelenteket, az ülést megnyitja. Jegyzőkönyvet vezetí a jegyző, hitelesítést Siposs Dezső és Bácsay János.

A múlt ülés jegyzőkönyvét hitelesnek mondja ki a képviselő testület.

Elfogadja a tanács azon javaslatát, hogy az idénre fát nem vesz, hanem az építésnél fennmaradó eredeti fát használja fel téli fűtésre. Tudomásul veszi, hogy Pintér Sándor részére az elnökség elmaradt szolgálí fajárandóságában egy öl fát vásárolt.

Hozzájárul a tanács azon javaslatához, hogy 1925 és 1926 évekre egyenként 100%-os, két évre tehát összesen 200%-os hitközségi adót vet ki építési segély címen és az négy fél évben lesz fizetendő. Első részlet 1925. IX. 2., a második részlet 1925. decz. 2-án lesz esedékes.

A 4 milliós adósságát a hitközségnek az Egyházmegyei Repurthoz(?) convertálni rendeli.

Kiállítani rendeli a Pénzügyminisztériumhoz beadandó kérvényhez a „Garantia” levelet, annak elkészítésére (az)

²²⁶ A burkoló papír felirata (ebbe tették a jegyzőkönyvet). Kézírás.

²²⁷ Kézírásos jegyzőkönyv

elnökséget felhatalmazza. – Megbízza elnökét (hogy) a Valáláslapítványtól és a Népjóléti Minisztériumtól segílyt kérhessen.

Felhatalmazza (az) elnököt, hogy a Templom Építő Bizottságban a legelőnyösebb ajánlatot fogadhassa el és garanciát kérhessen.

Több tárgy nem volt, a gyűlést elnök bezárta.

Vörös György Kmf. Pehm József
jzö (hitközségi körpecsét) egyh. Elnök

Hitelesítők:

Siposs György
Bácsay János²²⁸

Igazolom, hogy a jegyzőkönyvet közszemlére kitettem. Egyetlen fellebbezés érkezett be ellene többektől aláírva, amelyet az adólapjstromhoz csatoltam.

Zeg, 925. aug. 10. Pehm József plebános²²⁹

A szombathelyi püspöktől. JÓVÁHAGYOM

Szombathely, 1925. október 1-én Mikes²³⁰ püspök

b) MÉLTÓ S Á G O S U R U N K!²³¹

A zalaegerszegi hitközség képviselőtestülete f. évi július hó 19-én hozott határozatával az új templom felépítésére az egyenes adók 100%-át vetette ki 1925 és 1926-ra a hívőkre. Ezt inkább sajnálattal kell tudomásul vennünk, mert Pehm József helybeli apát több helyen és több alkalommal kijelentette azt, hogy a templomépítés céljaira nem fog hitközségi adót kivetni, hanem azt társadalmi úton fogja előteremteni.

²²⁸ Mindenütt kézzel aláírva

²²⁹ Pehm sajátkezű jegyzete a jegyzőkönyv alá írva

²³⁰ Gépelt jegyzet, Mikes sajátkezű aláírásával, személyes pecsétjével ellátva

²³¹ Négy oldalas levél (3 gépelt oldal, egy oldalon aláírások)

Nagyon rosszul esett annak tudatára ébrednünk, hogy Apát urunk nem maradt a szava mellett akkor, amikor Méltóságod is kegyes volt az itteni iparosság előtt hangoztatni, hogy az adóalanyt nem szabad megfojtani. Hogy mennyire nem képviselte a hitközségi képviselőtestület az itteni hívőket és az itteni hívők túlnyomó részének akarátát, megmutatta az az általános felhördülés, amellyel ezt a határozatot fogadták. E határozat felől mi is csak nagy későn értesültünk, miután az csak véletlenül jutott tudomására annak, aki az itteni klerikális újságot olvasta, mert a másik semleges újságot arról nem értesítették, különbséget téve a régi normális katolikusok és az új, majdnem mondhatnók, megreformált katolikusok között. Az elsők szívesebben olvassák a semlegest, az utóbbiak pedig a kifejezetten klerikálisat. Végre tudomásunkra jutván a határozat, kénytelenek vagyunk ellene Méltóságoddal tiltakozásunkat tudatni.

Méltóságos Urunk! A tavalyi év a lehető legrosszabb volt mindnyájunk tudomása szerint a mező- és szőlősgazdákra. Deficittel végződött. Az utolsó évben újra meglátogatott bennünket az Úr. Háromszor gázolt eddig rajtunk a jég. Az ipar és a kereskedelem pang. Alkalomszerű-e éppen ilyen áldástalan időkben templomot építeni az Urnak, nem az Úr nevében önként adott milliókból, de kényszer alkalmazásával, vagyis kivetett és végrehajtó útján is behajtandó adókból? A kivetett összegeknek legnagyobb részét csak végrehajtással lehet majd behajtani, mert a legtöbb hívő nem akarja, vagy nem bírja megfizetni azt. Szabad-e ilyesmit megkísérelni is ily ínséges időben csupán azért, mert ennek az új templomnak felépítése egyeseknek fix ideájukká váltott? Addig-addig tárgyalták, míg maguk is elhitték azt, hogy egy új templomra itt feltétlenül szükség van, s ha már az A-t kimondták, restelék a B-t elhallgatni utána. Pedig a többség eddig is nagyon elegendőnek találta a templomot, azt a jó öreg templomot, amelyhez kit-kit oly emlékek fűznek, hogy bizony ha egyes sátoros ünnepek alkalmával nem

is fér meg mindenki benne, de inkább fog ennek kopott fala mellett az Isten ege alatt várakozni az istentiszteletre, mint-hogy elmenjen abba az újba, amelyhez bizony ilyenformán nagyon keserű emlékek fogják fűzni. Vagy fizetés az isten házára, vagy dobra ütjük, amid van, míg ki nem kerül az építési költség!

Méltóságos Urunk! Emberek vagyunk! Fogja-e az Úr nevét „dicsértessék” kíséretében emlegetni, kinek azt a kis maradék szájához emelt falatját is kiüti majd a végrehajtó a kezéből? Fog-e az hitbeli lelkendezéssel gondolni arra az új templomra, amely miatt esetleg existenciájában ingott meg? Lesz-e áldás azon az épületen? Hiszen még arra – legfeljebb a rabszolgatartás idejében lehetet csak példa, hogy valakit korbáccsal kényszerítsenek arra, hogy egy templomépítéshez akkora köveket hordjon, ami az erejét meghaladja.

Zalaegerszeg városának 13000 lakosára esik egy nagy katolikus templom, amely nagyság tekintetében Dunántúlon az elsők közé tartozik; egy Mária kápolna, amelyhez ismét igen sok emlék köt bennünket; ez le lesz rombolva; egy kis kápolna a Kálvárián, egy kápolna künn a hegyen, egy kápolna a kórházban. Az evangélikusoknak is van egy szép templomuk; a zsidóságnak, amely felekezet lélekszáma nálunk igen tekintélyes, szintén van egy szép zsinagógája, szóval az egerszegi plébánia területén lakóknak rendelkezésére áll három nagy templom s ez a három nagy templom csak nagyon elvétve telik meg hívőkkel. Nem értjük, hogy miért oly sürgős az új templomnak az építése, hogy egész a megbotrántkoztatásig mennek annak kierőszakolásával a legsiralmasabb időkben – egyesek.

Hiszen ez az erőszakosan behajtott hitközségi adó akadályozni fogja a közadóknak befolyását, mert vagy egyiknek, vagy másiknak el kell maradni, mert mai megterhelések mellett még az egyik is sok. Ha kénytelenek leszünk a pénzügyminiszter úr figyelmét felhívni erre, valószínűleg előbbre valónak fogja találni az ország háztartását, az államháztartás

egyensúlyát, mint azt, hogy Zalaegerszegen felépül-e a második templom. Bizonynyal be fogja szerezni a legelfogulatlanabb információkat is és közbe fog lépni.

Méltóságos Urunk! Az itt 1919 óta lefolyt eseményekről nagyon hosszú memorandumot lehetne írni. Most célunk nem ez. Mostani célunk az, hogy Méltóságod elfogulatlan bírálatát kérjük az említett határozatról, azzal a kéréssel, hogy méltóztassék e bírálatot ne a püspöki székből, de közénk, agyonsanyargatott adófizető polgárok közé leszállva kimondani s e határozatot megsemmisíteni, hogy ez az építkezés pénzhiány miatt tolassék el arra az időre, amikor majd kivergődve nagy nyomorúságunkból, önként adhatunk, amit tudunk. A dobnak és a végrehajtónak a hangja nagyon gyűlöletes, azt nem szabad a szeretet vallásának akkordjai közé keverni. Ne vessen arra az új Istenházára gyűlöletes pillantást egyetlen elkeseredett hívő se, mert a harag rossz tanácsadó, könnyen más küszöb felé terelheti a már türelmet vesztett hívők ingadozó lépteit.

Zalaegerszeg, 1925. július hó 29-én.

Méltóságod kész hívei

Párlett Lajos Kossuth u. 57

De Sorgo(?) Antal

borkereskedő(?) és városi képviselő

Dr. Jakabffy János

ügyvéd és ftlb.

Szűcs Zoltán

Baumgartner Imre

malom tulajdonos

özv. Erdős Gézáné

Szigethy-Erdős Levente

Esső József

Péter István

ifj. Nyilassy József

Lang Adolf

Kondor János

földműves

Manner(?) János

Stiobol Jenő

Borza Elek

Ringbauer János

Fatér János

Szulkér(?) János

Vass Lajos órás

Karafiát János

özv. Fodor Antalné

Zsömbölyi István

Leiánth(?) Imréné

Fant Lajos

Anczka(?) János

Gál József

Portisch Antal

Sharber (?) Ágoston

Horváth János

Janzsó Sándor

Németh Gyula bőr kereskedő

Puer István borbély

Kaszter Sándor

Dr. Kaszter Ödön gyógyszerész

Rákli(?) József

ifj. Purer István²³²

Kováts Lajos

czipőfelsőkészítő

Tischlér István

Nagy Gyula borbély

(olvashatatlan)

Kaposy János

özv. Horváth Károlyné

vendéglős

Bozsók Károly

Varga Gyula kőműves

és ács mester

Szűcs Jácint bádogos

Bedő Gyula

Bagánt (?) Sándor

özv. Némethy Ignácné

Nagy János asztalos

Bógyai Elemér

Dr. Thasy Gábor

vármegyei t. főorvos

Horváth Sándor

ny. kuriai bíró

Pers Géza

gr. Batthyány Béla

Szedenik Benő

id. Nyilasy József

Jákhy Károly földműves

Fatér József cipész(?)

Bakos Kálmán

földműves

²³² Sajátkezű aláírások

A zalaegerszegi hitközség képviselőtestülete f. évi július hó 19-én hozott határozatával az új templom felépítésére az egyenes adók 100 %-át vetette ki 1925 és 1926-ra a hívőkre. Ezt annál inkább sajnálattal kell tudomással vennünk, mert Pehm József helybeli apát több helyen és több alkalommal kijelentette azt, hogy a templomépítés céljaira nem fog hitközségi adót kivetni, hanem azt társadalmi úton fogja előteremteni. Nagyon rosszul esett annak tudatára ébrednünk, hogy Apátunk nem maradt a szava mellett akkor, amikor Méltóságod is kegyes volt az itteni iparosság előtt hangoztatni, hogy az adóalanyt nem szabad megfojtani. Hogy mennyire nem képviselte a hitközségi képviselőtestület az itteni hívőket és az itteni hívők tulnyomó részének akaratát, megmutatta az az általános felhördülés, amellyel ezt a határozatot fogadták. E határozat felől mi is csak nagy későn értesültünk, miután az csak véletlenül jutott tudomására annak, aki az itteni klerikális ujságot olvasta, mert a másik semleges ujságot arról nem értesítették, különbséget téve a régi normális katolikusok és az új, majdnem mondhatnók, megreformált katolikusok között. Az elsőket szívesebben olvassák a semlegest, az utóbbiak pedig a kifejezetten klerikálisat. Végre tudomásunkra jutván a határozat, kénytelenek vagyunk ellene Méltóságoddal tiltakozásunkat tudatni.

M Méltóságos Urunk ! A tavalyi év a lehető legrosszabb volt mindnyájunk tudomása szerint a mező- és szőlőgazdákra. Deficittel végződött. Az utolsó évben újból meglátogatott bennünket az Ur. Háromszor gázolt eddig végig rajtunk a jég. Az ipar és a kereskedelem pang. Alkalomszerű-e éppen ilyen údástalan időkbentemplomot építeni az Urnak, nem az Ur nevében önként adott milliókból, de kényszer alkalmazásával, vagyis kivetett és végrehajtó útján is behajtandó adókból? A kivetett összegeknek legnagyobb részét csak végrehajtással lehet majd behajtani, mert a legtöbb hívő nem akar-

ja vagy nem bírja megfizetni azt. Szabad-e ilyenkit megkísérelni is ily inséges időben csupán azért, mert ennek az új templomnak a felépítése egyeseknek fix ideájukká váltott? Addig-addig tárgyalták, míg utóbb maguk is elhitték azt, hogy egy új templomra itt feltétlenül szükség van s ha már az A-t kimondták, restelték a B-t elhallgatni utána. Pedig a többség eddig is nagyon elegendőnek találta a templomot, azt a jó öreg templomot, amelyhez kit-kit oly emlékek fűznek, hogy bizony ha egyes sátoros ünnepek alkalmával nem is fér meg mindenki benne, de inkább fog ennek kopott fala mellett az Isten ege alatt várakozni az istentiszteletre, minthogy elmenjen abba az újba, amelyhez bizony ilyenformán nagyon keserű emlékek fűzők. Vagy fizetés az Isten házára, vagy dobra ütjük, amid van, míg ki nem kerül az építési költség!

Méltóságos Urunk! Emberek vagyunk! Fogja-e az Ur nevét "dicsértessék" kíséretében emlegetni, kinek azt a kis maradék száájához emelt falatját is kiüti majd a végrehajtó a kezéből? Fog-e az hitbéli lelkenekésszel gondolni arra az új templomra, amely miatt esetleg existenciájában ingott meg? Lesz-e áldás azon az épületen? Hiszen még arra - legfeljebb a rabszolga tartás idejében lehetett csak példa, hogy valakit korbáccsal kényszerítsenek arra, hogy egy templomépítéshez akkora köveket hordjon, ami az erejét meghaladja.

Zalaegerszeg városának 13000 lakosára esik egy nagy katolikus templom, mely nagyság tekintetében Dunántulon az első közé tartozik; egy Mária kápolna, amelyhez ismét igen sok emlék kötbenünket; ez le lesz rombolva; egy kis kápolna a Kálvárián, egy kápolna kívül a hegyen, egy kápolna a kórházban. Az evangélikusoknak is van egy szép templomuk; a zsidóságnak, amely felekezet lélekszáma nálunk igen tekintélyes, szintén van egy szép zsinagógája, szóval az egerszegi plébánia területén lakóknak rendelkezésére áll három nagy templom s ez a három nagy templom csak nagyon elvétve telik meg hívőkkel. Nem értjük, hogy miért oly sürgős az új templomnak az építése, hogy egész a megbotránkoztatásig mennek annak kierőszakolásával a legsiralmasabb időben - egyesek.

Hiszen ez az erőszakkal behajtandó hitközségi adó akadályozni fogja a közadónak befolyását, mert vagy egyiknek vagy másiknak el kell maradni, mert a mai megterhelhetések mellett még az egyik is sok. Ha kénytelenek leszünk a pénzügyminiszter ur figyelmét felhívni erre, valószínűleg előbbrevalónak fogja találni az ország háztartását, az államháztartás egyensúlyát, mint azt, hogy Zalaegerszezen felépül-e a második templom. Bizonytal be fogja szerezni a legelfogulatlanabb információkat is és közbe fog lépni.

Méltóságos Urunk! Az itt 1919 óta lefolyt eseményekről

nagyon hosszú memorandumot lehetne írni. Most célunk nem ez. Mostani célunk az, hogy Méltóságod elfogulatlan bírálatát kérjük az említett határozatról, azzal a kéréssel, hogy méltóztassék e bírálatot ne a püspöki székből, de közénk, agyonsanyargatott adófizető polgárok közé leszállva kimondani s e határozatot megsemmisíteni, hogy ez az építkezés pénzhiány miatt tolassék el arra az időre, amikor majd kivergődve nagy nyomorúságunkból, önként adhatunk, amit tudunk. A dobnak és végrehajtónak a hangja nagyon gyűlöletes, azt nem szabad a szeretet vallásának akkordjai közé keverni. Ne vessen arra az új Istenháza gyűlöletes pillantást egyetlen elkeseredett hívő se, mert a harag rossz tanácsadó, könnyen más küszöb felé terelheti a már türelmet vesztett hívők ingadozó lépteit.

Zalaegerszeg, 1925. július hó 29-én.

Méltóságod kész hívei

László Gy. Károlyi L. 2 57.
József Kádár
Horváth és társaság vezető
Stancsik János
ügyvéd és író
János Lotti
Baumgartner Márk
őrnagy és társaság vezető
őrnagy Erdős János
Szigethy - Erdős Levente
Kossárpőcske

Peter Istvan
ifj. Miklós János
Wannagasse

Strobel Gern.

Dona Elek
Ringbauer János

Fels János

Stubbies János

Fass János

Vannfisch János

Ör. Fodor István

Hombly István

Leisner János

Faul János

János János

at Fodor

Rothschneier

Habenbüchel

Flora János

János János

Vannfisch János

Ör. Fodor István

Ör. Fodor István

Ör. Fodor István

Ör. Fodor István

Ör. Fodor István

Ör. Fodor István

Lange János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

Honor János

c) A ZALAEGERSZEGI PLEBÁNOSTÓL²³³

692

1925. szám

Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Püspök Úr!

A jul. 29-én közvetlen Méltóságodhoz beadott tömeges fellebbezésre a következőkben vagyok bátor válaszolni.

A Hitközség képviselte elbírálni. Méltóztassék elutasítani egyszerűen. Nem is érdemleges fellebbezés, hiszen általában protestálnak.

A hang Méltóságodra annyira sértő, mint rám. Kellemetlen ugyan, de elvégre kb. 7000 adóalanyból csak ennyire tudtak 2 hetes kilincselés után összeszedni. Igazán nem túl sok. Ebből is 13-an írásban és előszóban bocsánatot kértek azzal, hogy vegyük meg nem történtnek. Általános felhördülésről hiába beszélnek. Sokan vannak, akik megdupláztatták adójukat, már a jóváhagyás előtt előlegeket fizettek. A fellebbezésgyűjtőket kemény szavakkal elküldték számos helyen.

Nem áll az, hogy 3 jégverés volt a határban, hanem csak kettő. Ez is részleges. Komikus és borzasztó, hogy a szép lutheránus templomot és zsinagógát a magukénak tekintik. Haszontalanság az, hogy kath. létükre a megakadályozással fenyegetőznek. Hogy kilépnek, elkopott frázis. Egy se ment el, aug. 31-én sem. Különben, ha elmegy, a protestánsoknál pont annyit fizet minden évben a 2 lelkész és családja megélhetésére, mint nálunk egyszer egy emberi életben Isten dicsőségére és a templom javára. (...)

A „jó öreg templom” annyira kell nekik, mint az új. Az aláírók túlnyomó többsége templomkerülő.

Ez a réteg neheztel ránk. Az I. hitközségi képviseletben helyet foglalt 6 – egyébként tekintélyes – vadházas, polgári házias és templomkerülő. A II. hitközségből, amely az én

²³³ Pehm sajátkezű 3 oldalas írása, a végén pecséttel ellátva

időmbe esett, kimaradtak(?). Többé Zalaegerszegen nem tényezők.

Ők nem szeretnek engem, különösen azóta, hogy egyet közülük nem voltam hajlandó parádésan elengedni.

Az egész ezért bolsevizmus és komolytalan.

Dr. Thassy Gábor – elvált

Parlett Lajos patikus – vadházas

Dr. Jakabffy János ügyvéd – vadházas

De Sorgo – polgári házas

Vass Lajos – szervezett szoc. dem.

Dr. Kaszler Ödön – szervezett szoc. dem.

Szűcs Jácint – kommunizmusért ült

Kuliffay Kálmán – régi ág. ev.

Gr. Batthyány Béla haragszik a templomtámogatás miatt Pál grófnéra.

Ők szedték össze a többit, akik különben bánják már.

Hogy én gyűjtés ígértem, igaz. De épp miattuk kellett a tényleg megkísérelt gyűjtés után kivetést csinálni. Én kijelentettem, hogy szebb a gyűjtés, mint a kivetés és ehhez kielégítő gyűjtés esetén nem fordulok. De a gyűjtés eredménye bármily szép, mégis különös. A kisebb összegektől eltekintve: 127 család adott 1-1 milliót. Ebből 77 tisztviselő, 50 az iparos, földműves, kereskedő, munkás együtt.

Ép a fellebbezőkből 47 egyetlen fillért sem adott. Ezért csináltunk kivetést, hogy a jószívűek a jobblehetőségükkel szembe sújtva ne legyenek.

Az építés folyik. A templom és zárda meglesz.

Zeg, '925.VIII. 31.

Méltóságos és Főtisztelendő

Püspök Úrnak

kezeit csókolja (P.h)

Pehm József
plebános

d) A ZALAEGERSZEGI PLEBÁNOSTÓL²³⁴

870

1925 szám

Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Püspök Úr!

A zalaegerszegi rk. Hitközség 1925 évi okt. 29-én tartott rendkívüli képviselőtestületi közgyűlési jegyzőkönyve alapján kegyeskedjék engedélyezni, hogy

a zalaegerszegi Kath. Hitközség a pénzügyminisztérium által a Pénzintézeti Központnál engedélyezett 500 /ötszáz/ millió Kor. kölcsön a Nemzeti Hitelintézet közbejöttével felvehessen $\frac{1}{4}$ évre és egyszeri prolongálással úgy, hogy a PK-nak és Nemzeti Hitelintézetnek egyaránt 2%-ot térít kamat fejében a Nemzeti Bank kamatlába felett.

A bekebelezési engedélyt kiadhassa.

A Pénzintézeti Központhoz és Nemzeti Hitelintézethez a kívánt kérelmet intézhesse

Bódy Zoltán, Czobor Mátyás, Dr. Hollós Ferenc, Klosovszky Ernő, Pehm József és Sarlay Géza hitközségi képviselők jogosulnak az összes vonatkozó okmányok aláírására.

Alázatos kérelmem ismétlésével

Méltóságos Püspök Úrnak

legkisebb papja

Zeg, 1925. X. 29. (P.h)

Pehm József
apátpleb.

²³⁴ Pehm kézírásos levele

5. Főtisztelendő c. Apát, Esp. Pleb Úr!²³⁵

A zalaegerszegi róm. kath. hitközség 1925. évi október hó 29-én megtartott rendkívüli képviselőtestületi közgyűlésének jegyzőkönyve alapján engedem, hogy

a zalaegerszegi Kath. Hitközség a pénzügyminisztérium által a Pénzintézeti Központnál engedélyezett 500 /ötszáz/ millió korona kölcsönt felvehesse $\frac{1}{4}$ évre és egyszeri prolongálással úgy, hogy a Pénzintézeti Központnak és Nemzeti Hitelintézetnek egyaránt 2%-ot térít kamat fejében a Nemzeti Bank kamatlába felett.

a bekebelezési engedélyt kiadhassa.

a Pénzintézeti Központhoz és a Nemzeti Hitelintézethez a kívánt leveleket intézhesse

Bódy Zoltán, Czobor Mátyás, Dr. Hollós Ferenc, Klosovszky Ernő, Pehm József és Sarlay Géza hitközségi képviselők jogosultak az összes vonatkozó okmányok aláírására.

Főt. Pehm József c.apát
esperes plébános urnak
Zalaegerszeg

K. 1925.X.30.
írása)

(Mikes kéz-
pp.

Zalaegerszegi róm.kath hitközség
500. millió K. kölcsönt vehet fel

2790. ²³⁶
1925

X/30. p

²³⁵ Az előző levél hátoldalára gépelt válasz, Mikes aláírásával

²³⁶ SzEL A.C. jelzet

B) Kérvények, bitelek

Kérvény a Vallásalap támogatására
SzEL AC 911/1929

Nagyméltóságu Vallás- és Közoktatásügyi M.Kir. Miniszter Úr!

Mély tisztelettel vagyunk bátrak arra kérni Nagyméltóságodat, hogy a Zalaegerszegen épülő Notre Dame női zárdaival, továbbá az elemi, polgári és tanítónőképző intézetekkel kapcsolatos kápolna javára a Vallásalapból kegyesen kilátásba helyezett 25,000 P. segélyt a folyó évben kiutalni szíveskedjék

A Rend fizetési forrásai eléggé kimerültek: a kápolna elkészítéséhez nagyon szükséges a 25,000 P. segély.

Kérésünk ismétlésével a

Nagyméltóságu M.Kir. Miniszter Urnak
alázatos szolgálói:

Zalaegerszeg, 1929. május 4.

Pehm József (kézírás)	Czobor Mátyás (kézírás)
pecsét) apátplébános	(pecsét) polgármester
/másik oldalon/	

Nm.Gróf VKM Úr!

A csatoltan megküldött kérvényt, melyben a Notre Dame Zalaegerszegen épülő zárda, elemi, polgári s tanítónőképző intézkedésekkel kapcsolatos kápolna javára Vallásalapból segélyt kérnek, legmelegebb pártolással van szerencsém Nm-god szíves jóindulatába ajánlani.

Fogadja...

Nm Gróf Klebelsberg Kuno VKM

Budapest

K.1929.V/18

Mikes (kézírás) püspök

(kézírással: Denhoff címére küldeni)

Zalaegerszegi Notre Dame kápolnához vallásalapí segély kéretik

Pehm József felterjesztése templom és a kolostor számára felveendő kölcsön ügyében.

A zalaegerszegi plébánostól²³⁷

1968/1929

Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Püspök Úr!

A zalaegerszegi róm. kath. hitközség által felveendő kölcsönnek (külföldi törlesztéses) a következő jelentősebb adatai vannak:

1) Pengőben külföldi intézetek nem folyósítanak.

2) Fedezetünk nem kielégítő Ugyanis nekik csak a Kath. Ház fedezet. A templom és a kolostor teljesen kielégítené őket, de ettől meg a ferences rendfőnök fázik, sőt bizonyos excommunicatiókra hivatkozik, amik a megterheléssel ipso facto érnék a megterhelőket. Szerintem nem áll ez a helyzet, mivel az épületek ma nem rendiek, hanem hitközségiek. A pénzügyminiszter által engedélyezett hitközségi adó belföldi banknak egyenlő értékű az ingatlan fedezettel, főleg a Közigazgatási Bíróság elvi döntése óta. De a külföld ehhez nem ért.

Így csak a 80.000 P. értékű Kath. Ház bizonyos hányad megterheléséről lehet szó.

Elgondolásom szerint megoldható volna a pénzfelvétel mégis.

Az árfolyamveszély ellen biztosítanók magunkat valamely fővárosi intézetnél.

Wilhelm Stippler a National Spaar- u. Emissiebank képviselője, akivel tárgyaltam, akiről Dr. Hirschler prelátustól és a gödöllői premontreiektől jó információt kaptam, egyház-

²³⁷ SzEL 1244/1929.

megyének, illetőleg püspökségnek szívesebben adna kölcsönt, mint a hitközségeknek; sőt bekebelezés nélkül évi 7% mellett, ezeknek csak bekebelezéssel 8% mellett.

Arra kérném Méltóságodat, méltóztatnék a püspökségnek felvenni 150,000 P.-t; mi a Házra felveszünk 60,000 P.-t A hitközség okiratilag vállalja az árfolyamváltozás veszélyét és törlesztésre leköt az évi hitközségi adóból okiratilag 20,000 P.-t. Adóslevelet ad az összegről. A kölcsön

Stipplernél 20 évre 8 (7) % mellett 88 kifizetéssel 1/2 évi utólagos fizetéssel.

Füüsték ma érkezett ajánlata szerint 25 évre 8% mellett 95 kifizetéssel és 5 éves kötöttséggel.

Tudom, hogy nem Amerikában és Hollandiában vagyunk; de tán lehet az ügy. Sajnálom a kamatba menő sok pénzt.

Kérésem ismétlésével

Méltóságos és Főisztelendő Gróf püspök Úrnak
legkisebb papja:

Zalaegerszeg, 1929. jún. 15.

Pehm József (kézzel írva)

apátplébános²³⁸

(Az irat hátoldalán)

Ft.c. Apát, Esp. Pléb. Úr!

F.é.11968.sz felterjesztésére válaszolva szükségesnek látom, hogy a zalaegerszegi Károly-király emléktemplom és ferences zárdán levő adósságok konvertáltassanak. Erre a célra a Szent Ferenc zárdán levő adósságok konvertáltassanak. Erre a célra a Szent Ferenc rendi atyáknak átadott, de telekkönyvileg még a hitközség tulajdonát képező épületek fedezetül szolgáljanak. A telekkönyvi megterhelésre az engedélyt megadom és meghagyom, hogy a kölcsön letörlesz-

²³⁸ Kétoldalas levél. A válasz rágépelve.

tése után az épületek telekkönyvileg is a Szent Ferenc rendjének tulajdonába menjenek át.

L.

Ft. Pehm József

Zalaegerszeg.

K: 1929.VI/28

Mikes (kézzel írva) püspök

C) Gr. Mikes János szombathelyi püspök levelezései a székesegyház felújításával kapcsolatos kölcsön érdekében 1924-ben

1) Szombathelyi püspöktől

Szám: 3214/1924

Nagyméltóságu Minister Úr!

A két utolsó esztendőben a szombathelyi székesegyházat teljesen restauráltattam, azonkívül a szombathelyi ugynevezett dificienciát tíz szobával bővittem, amely építkezések összesen kerek összegben két és fél milliárdomba kerültek

Mivel az idei nyár rossz termése az én számításaimat megzavarta, kénytelen vagyok a most befejezett építkezések költségeinek végleges fedezésére kölcsönért folyamodni, mely egy egymilliárdos kölcsönt a Pénzügyi Központ szívesen bocsátja rendelkezésemre, ha Nagyméltóságod a pénzügyminiszter urnak kijelenti, hogy ezen kölcsön közcélú szolgál. Kérem tehát Nagyméltóságodat, szívekedjék ennek értelmében a pénzügyminiszter urnak átírni, hogy ő, Nagyméltóságod ezen átirata alapján, a Pénzügyi Központnak ezen kölcsön folyósítása iránt utasítást adjon.

Szombathely, 1924. november 7-én

Kiváló tisztelettel Nagyméltóságodnak

Nagyméltóságu gróf Klebesberg Kuno
m.kir. vallás és közoktatásügyi minister urnak²³⁹
Budapest

1924/3561²⁴⁰

2) Másolat.²⁴¹

Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Püspök Ur!

Azt reméltem, hogy Méltóságodnak a kölcsönügyben beadott nagybecsű iratát azonnal elintézhetem egy, a pénzügyminisztériumhoz intézett megfelelő tartalmu átíratral. De nagy sajnálatomra azt kell mély tisztelettel Méltóságoddal közölnöm, hogy a magam hatáskörében még nem volt módomban intézkednem. Ugyanis éppen akkor, amikor Méltóságod nagybecsű iratát kézhez vettem, hivatott engem a miniszter úr és ezt a kedvező alkalmat felhasználtam arra, hogy neki Méltóságod beadványát bemutassam, hogy így – mégis csak jelentékenyebb összegről és olyan ügyről lévén szó, amely ügyeket az eddigi gyakorlat szerint a miniszter magának tarja fenn. Méltóságod beadványa tehát a miniszter asztalán fekszik. Igazán nagyon sajnálom, hogy ilyképen nincs módom a szükséges átíratot a pénzügyminisztériumhoz a magam aláírásával átküldeni.

Fogadja kérem Méltóságos Püspök úr mély tiszteletem nyilvánítását, mellyel vagyok

Budapest, 1924. november 10-én

alázatos szolgája

Gévai-Wolff. s.k.

²³⁹ Az eredeti iratban a gépelt címzés áthúzva, kézzel ráírva: Vass József népjóléti miniszternek. Valószínű, hogy ő kapta a levelet.

²⁴⁰ Kézzel a címzés mellé írva.

²⁴¹ Másolat, a fejlécen: A SZOMBATHELYI PÜSPÖKTŐL. /192. szám

3) Másolat.²⁴²

Gróf Mikes püspöknek 1924. november hó 12-én Gévay-Wolff Nándor államtitkárhoz intézett sürgönye:

Levelét köszönöm, sürgönyválaszt kérek kölcsönügy kedvező elintézéséről, ellen esetben beadványt visszavonom.

Mikes

A hivatalos másolat hitelül

P.H.

4) Másolat²⁴³

Gróf Mikes János püspöknek folyó évi november 21-én Gévay-Wolff Nándor államtitkárhoz intézett levele:

Méltóságos Uram!

Amint sürgönyömben tudattam, november 10-i nagybecsü levelét köszönettel vettem. Mivel nem a Minisztérium szivességéről van szó, amelyre én egyáltalán nem reflektálok, hanem csak egy sablonos elintézéséről, amelyre jogom van, nagyon kérem Méltóságodat, hogy a mai sürgöny értelmében azonnal választ küldeni méltóztassék, hogy egyrészt a kölcsönügyet az irányban bonyolíthassam le, másrészt a miniszter urral szemben elfoglalandó magavi-seletemet ehhez módosíthassam.

Méltóságod fáradozását mégegyszer megköszönve és sürgős választ kérve vagyok igaz tisztelettel

Mikes János gróf

szombathelyi püspök.

P.H.

A hivatalos másolat hitelül:

aláírás

P.H.

²⁴² U.a.

²⁴³ U.a.

5) Másolat²⁴⁴

A magyar kir.vallás és közokt.minisztertől.

Főmagaságu dr. Csernoch János v.b.t.t.

bibornok, hercegprimás, érsek Urnak

Esztergom²⁴⁵

Mikes János gróf szombathelyi püspök ur folyó év november 7-én kelt és hivatalos másolatban tiszteletteljesen idezárt beadványában azzal a kérrrel fordult hozzám, hogy egy, a Pénzügyi Központ útján nyerendő egy milliárdos kölcsöne érdekében irjak át a pénzügyminiszter urhoz.

Gávay-Wolff államtitkár, mint akinél a püspök ur a kérelmet beadta, az az ügy természeténél fogva – mnthogy az egyházi javadalmasok kölcsönügyeiben való intézkedés a régi gyakorlatnak is megfelelően, de a reám vagyongfelügyeleti jogkörömben háruló felelősségemnél fogva is magamnál tartottam fenn – kötelességszerűen bemutatott nekem.

Azt látva, hogy nem csupán formalitásról van szó, hanem arról, hogy a pénzügyi központ által nyújtott kölcsönökben rejlő állami kedvezmény megadásánál megállapítandó közérdek jelen esetben fenn forog-e – ami részemről az összkormányal való előzetes érintkezést is tesz szükségessé – természetsszerűen tájékozódni kívántam afelől, hogy a szó alatti jelentékeny összegű kedvezményes kölcsön engedélyezésénél az annak feltételét képező közérdek megállapítható-e.

Az ügynek ilyen, érdem szerinti teljesen tárgyilagos mérlegelésére annál is inkább szükség volt, mert a püspök urnak eléggé rövidre fogott beadványához semmiféle, az ügy elbírálására alkalmas melléklet csatolva nem volt.

²⁴⁴ U.a.

²⁴⁵ Címzés az oldal alján

Gávay-Wolff magánlevélben értesítette püspök urat., hogy beadványát átvettem, tehát ennek folytán az ügy az én döntésem alatt van.

Erre már november 12-én a másolatban tisztelettel csatolt sürgönyt vette az államtitkár kezéhez, melyben a püspök úr sürgönyi választ kér a kölcsönügy kedvező elintézéséről, mert ellenesetben a beadványt visszavonja. Másnap pedig a másolatban szintén csatolt, egészen szokatlan hangu levélben sürgeti a püspök az ügy elintézését, annak a véleményének adva kifejezést, hogy ügyének elintézésében „nem a minisztérium szivességeről van szó, amelyre ő egyáltalában nem reflektál, hanem csak egy sablonos elintézésről, melyre joga van” és az azonnali választ azért is kéri, hogy a velem szemben elgondolandó magaviseletét ahhoz módosíthassa. Az ebben a levélben burkolt fenyegetéssel a püspök ur egészen nyilvánvalóan engem akart kötelességem teljesítésében befolyásolni

Ezek után szükségét érzem annak, hogy Eminenciád nagybecsü elbírálása alá bocsátom az ügyet, mély tisztelettel kérve nagybecsü nyilatkozatát egyrészt magára az ügy érdemére, tehát hogy a püspök úr által felvenni szándékolt kölcsön engedélyezése érdekében a pénzügyminiszter urhoz átírjak – másrészt arra nézve is, hogy én, akit a fentebb előadottak szerint, úgy vélem, mégiscsak teljesen véletlenül ért a szombathelyi püspök úr részéről a sértés, miként nyerhetek azért elégtételt.

Fogadja Főmagasságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1924. november hó 15-én

Klebensberg sk.

6.) Másolat²⁴⁶

Méltóságos és Főtisztelendő

Mikes János Gróf Megyéspüspök Urnak

Szombathely

Budapest, 1924. november hó 27-én

Méltóságos Uram!

A Pénzüntézet központtal letárgyaltam az egy milliárdos kölcsön ügyet. A Pénzüntézet Központ nehézség nélkül ki fogja utalni a Méltóságod által megjelölt bankon keresztül a kölcsön összegét, melynek évi kamatozása 17½%-ban állapított meg

Tekintettel arra, hogy a kölcsönnek javadalmon kívül eső fedezetét méltóztatott megjelölni – nézetem szerint – semmi féle vagyon-felügyeleti jóváhagyásra szükség nincsen.

Igaz tisztelettel vagyok Méltóságodnak
készséges hive

Vass sk

7.) 3561 szám

1924.

Főmagasságú és Főtisztelendő Bíboros, Hercegprímás,
Érsek Úr!

Gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter ur Eminenciádhoz intézett november 16-i keltezésű 6039/1924. elnöki számú panaszára a következőkben van szerencsém Eminenciádnak jelentést tenni:

²⁴⁶ Másolat, a fejlécen: A SZOMBATHELYI PÜSPÖKTŐL. /192. szám

A kultuszminiszter ur téved. Téved a tényállás ismertetésében, téved abban, hogy én tőle javadalmi kölcsön felvételére való bármely formájú felhatalmazást kértem. Téved abban, hogy ezzel az üggyel, /de nem javadalmi kölcsönnel/ kapcsolatos beadványom sürgetésekor őt burkoltan megfenyegettem, vagy kötelessége teljesítésében befolyásolni igyekeztem volna. Téved, hogy őt beadványom sürgetése és visszavonása közben részemről sértés érte volna. Téved tehát abban is, hogy részemről bármilyen elégtételre volna igénye.

A tévedésektől mentes tényállás a következő: Székesegyházamat és a nyugdíjas papok házát igen nagy költséggel restauráltattam, illetve bővitettem. Mivel jövedelmeimből nem futotta a költség, a vállalkozóknak pedig nem maradhattam adósuk, kölcsönhöz kellett folyamodnom; még pedig nem javadalmi, hanem magánkölcsön formájában igénybe veendő hitelhez.

A pénzügyi előfeltételek után tájékozódván megtudtam, hogy kikerülhetem a mai mamut-kamatlábakat, ha a Pénzügyi Központ folyósítja az igényelt egy milliárd koronát. A Pénzügyi Központ erre készségesnek mutatkozott, mégis azt óhajtotta, hogy egy kormányhatósági fórum jelentse ki, miszerint ez a kölcsön közcélú szolgáló munkához kell. Ez a Pénzügyi Központ számára elegendő lesz ahhoz, hogy az általam felajánlott tisztán magántermészetű fedezet ellenében a kölcsönt az általam megjelölt bank útján rendelkezésemre bocsássa. A Pénzügyi Központ kijelentése szerint ez az egész kormányhatósági nyilatkozat csak formalitás lett volna.

Eminenciád előtt ismeretes, hogy én a vallásalap ellenőrző bizottságában ismételten idegenkedésemet fejeztem ki a kultuszminiszter úr minduntalan ismétlődő és szokatlan tempóban keresztülvitt akcióival szemben, melyek által a vallásalap pénzeit banküzletekbe kapcsolta bele, miáltal a vallásalap nagy érdekeltségeket vállalt egy bankban és annak

vezetőségében. Miután a legutóbbi évek tapasztalatai bankokkal szemben csak óvatosságra intenek minket, ellenőrző bizottságban viselt tagsági kötelességeimnek azzal vélek legjobban megfelelni, hogy a vállásalap pénzeinek ily irányu felhasználását a legszigorubban ellenőrzöm és bírálom. Ezen a ponton nézetem ellentétes a kultuszminiszterével és a jövőben ezen ellentét talán még nagyobb lesz miért is teljes akciószabadságom és függetlenségem megóvása végett érthető, hogy mindent el akarok kerülni, ami a legtávolabbról is csak oly látszatot kelthetne, hogy az a miniszter urtól való szivességekérés. Tettem ezt osztentáció nélkül, tisztán csak azon szándék által vezetettve, hogy mivel ezen vállásalapi pénzek hovaforításának kérdésében a miniszter urral előreláthatólag még ezután is nézeteltéréseim lesznek, eljárásomban semmiféle lekötelezettség érzése ne akadályozzon, vagy korlátozzon.

Ez volt az oka, hogy a Pénzügyi Központ kívánságát megismerve, az óhajtott pro forma átirat megszerzése végett nem a miniszter urhoz, hanem Gévy-Wolff államtitkár urhoz fordultam. Személyesen elmondottam az államtitkár urnak, hogy nem javadalmi, hanem magán kölcsönről van szó, amelyet egyházi célokra fordítok, anélkül azonban, hogy annak támogatásával mást terhelnék meg, mint szabad rendelkezésre álló magán vagyonomat. Kifejtettem ugyanis államtitkár ur előtt, hogy a kölcsön fedezetül magánvagyonomat képező bérházam fog szerepelni és egy 40.000 holddal rendelkező barátom kezességet vállal. Az államtitkár ur mindezt megértvén, azt mondotta, hogy a kultuszminiszter intézkedésének mégis valami anteactája legyen, irjak pár soros beadványt, melyre egy-két napon belül megkapom a kedvező elintézt, illetőleg a kultuszminiszter átiratát a pénzügyminiszterhez. Így keletkezett november 7-i dátummal a miniszterhez intézett alapbeadvány. /1. sz. melléklet./

Három nap múlva egy meglepő levelet kaptam az államtitkár urtól elintézés helyett. /2. sz. melléklet./ Ebből azt láttam, hogy az elintézés nem úgy történt, ahogy megbeszél-
tük, hanem hogy az államtitkát ur az ő tanácsára irt beadvá-
nyomat ép azon fórum elé vitte, amelyet én teljes független-
ségem megőrzése végett elkerülni akartam, a miniszter elé.
A levélből megtudtam, hogy a miniszter úr elintézését magá-
nak tartotta fenn. Eminenciád az államtitkári levélből is
világosan láthatja, hogy a megállapodásunk úgy szólt, hogy
az átiratot az államtitkár fogja megcsinálni. Erre táviratoz-
tam én érthető okokból az államtitkár urnak, hogy ameny-
nyiben a beadványom még nem került elintézésre, én azt
visszavonom.

Ezen sürgönyöm megírására az indított, hogy először,
nem akartam, hogy kölcsönöm javadalmi kölcsönként ke-
zeltessék; másodszor, nem akartam, hogy a kölcsönügy
hetekig vagy akár csak napokig huzódjék; végre nem akar-
tam, hogy a vallásalapi kérdésekben való állásfoglalásom
bármilyen módon befolyásolható legyen.

Géway-Wolff államtitkár ur abszolút szavahihetőségét is-
merve, ki van zárva, hogy ő nem referált volna a kultuszmi-
niszter urnak arról, hogy a kölcsönhöz semmi köze a java-
dalomnak, hanem privát kölcsön, mely privát ingatlanomra,
privát kezesség mellett nyújtatik, de általam közcélra
fordítottatott. Ha tehát ő azt mégis visszautasította és Emi-
nenciádhoz intézett panasza szerint ebből sem látta, hogy
itt nem javadalmi kölcsönről van szó, akkor én nem követ-
keztethettem és ma sem következtethetek másképp, mint-
hogy a kultuszminiszter úr készakarva igyekezett akként
látni a dolgot, hogy annak kedvező elintézése az ő
grátiájától függjön.

Még ezeket látva sem szóltam volna semmit, ha nem
éreztem volna ki az ügy háttéréből, hogy nekem mostanság
a legpedánsabb gonddal ki kell kerülnöm mindent, amely
meggyöngíthetné azt az abszolút akciószabadságomat,

amelyre nekem a közel jövőben esetleg igen nagy szükségem lehet.

Hogy a kultuszminiszter ur felfogása mennyire volt alpos és őszinte, arra nézve csak egy bizonyítékot hozok fel. Miután a kultuszminiszteri beadványomat visszavontam, szószerint ugyanazt a beadványt adtam be a népjóléti miniszter urhoz, akinek 3./számu mellékletképen megküldött leveléből Eminenciád láthatja, hogy a népjóléti miniszter, aki szintén ismerheti a kormány felfogását, tüstént megértette, hogy miről van szó. Így a kölcsönt megkaptam, s már fel is vettem, anélkül, hogy megvártam volna, míg gróf Klebelsberg Kunó Őxcelenciája szives lesz megérteni, hogy itt nem javadalmi dolgokról lévén szó, az ügynek vagyongfelügyeleti szempontból való hátráltatása, vagy pláne „engedélyezésére” semmi szükség nincs.

Az eredmény mindennél világosabban igazolja, hogy eljárásom teljesen helyes volt, mikor nem voltam hajlandó privát ügyemet a hivatalos elodázás hullámaira rábízni, hanem azt elvontam a miniszter úr fontolgatásai elől. Ha én magánvagyonom terhére ekkora egyházi érdekű kiadásokat vállallok, akkor nem gyámkodást, hanem legmesszebbmenő előzékenységet várok.

Miután a miniszter ur által visszatartott beadványom visszavonása ezek szerint nemcsak jogos, hanem indokolt is volt, mindenki előtt világos, hogy a visszavonás bejelentése nem birhatott fenyegetés jellegével, mert hiszen egy visszavont beadvány teljesítését tőle már nem kívánhattam. A miniszter úr ebből az ügyből csak azt következtethette, hogy én tőle semmiféle okból szivesség jellegű elintéztést nem óhajtok elfogadni.

Állásom komolysága kizárja, hogy ebben a lépésben engem kötekedő vagy inzultáló szándék vezethetett volna. Ellenben úgy éreztem és ma is úgy érzem, hogy függetlenségem érdekében helyesen cselekedtem, mikor ezt az ügyet nem engedtem még látszat szerint sem a szivesség vágánya-

in elintézni. Ami pedig az elégtételt illeti, úgy gondolom, hogy arra kettőnk közül nekem van igényem. A kultuszminiszter úr hivatalos átiratban a tények helytelen előadásával vádat konstruált ellenem felettes hatóságomnál. A kultuszminiszter panaszra sietett a pápai nuntiushoz és árulkodott ellenem a miniszterelnök úrnál is. Hogy ezek után kettőnk közül melyik vétett a másik ellen, annak elbírálását Eminenciád bölcsességére bízom, azzal a kijelentéssel, hogy a kultuszminiszter úr részéről nekem kijáró elégtétel megadásáról eleve lemondok.

Eminenciád felszentelt bíborát csókolva vagyok

Szombathely, 1924. december 15-én.

Eminenciád legkisebb szolgája

gróf Mikes János s.k.

szombathelyi püspök

8.) 4080/1924

Méltóságos és Főtisztelendő

Gróf M i k e s J á n o s püspök úrnak

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök úr!

A folyó hó 15-én 3561. sz.a. kelt nagybecsű átirat elolvasása után a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak megírtam, hogy Méltóságodnak egymilliárdos kölcsöne privát vagyonnal elegendően garantált pénzügyi művelet, amely nem tartozik az egyházi vagyonfelügyeleti hatóságok hatásköre alá. Félreértések okozták az ügy elmergesedését. Méltóságod magyarázata után személyes sérelemről szó sem lehet. A miniszter úrnak hivatalos relációkban nem lehet kifogása Méltóságod különvéleménye és akciószabadsága ellen. S bizonyára nem is akarta volna Méltóságod függetlenségét gyöngíteni, ha a kölcsönügyben valamit tett volna.

A miniszterrel folyt tárgyalásaimból azt a benyomást nyertem, hogy ő a privát fedezetről teljesen meggyőződve nem volt s jogosan fennállhatott az az aggodalma, hogy bírói ítélettel a kölcsönt esetleg a javadalom terhére háritják, ha a fedezet elégtelen. Ilyen precedenseket magam is tudok. Az elégséges fedezetről magam is csak Méltóságod jelentéséből nyertem tiszta képet.

Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Esztergom, 1924. december 20-án.

Csernoch János²⁴⁷
bibornok, hercegprimás
esztergomi érsek

XI.

Hóbor József - Hóborné Kiss Gabriella:

A Notre Dame női tanítórend iskolái Zalaegerszegen 1929-1944 között²⁴⁸

„Notre Dame” szent Ágoston szabályait követő női kano-
nok- és tanítórend rövid története²⁴⁹

²⁴⁷ Kézzel aláírva

²⁴⁸ Az eredeti dolgozat az „1000 éves a magyar iskola” című nemzetközi művelődés- és neveléstörténeti szimpózium tanulmánykötetében (Győr, 1996. 24-47. o.) jelent meg. Itt: szerkesztett változat.

²⁴⁹ A rend történetét és az alapítás történetét lásd részletesen: „A Notre Dame női kanonok- és tanítórend zalaegerszegi kolostora és iskolái keletkezésének története és I. értesítője az 1929-30. iskolai évről” Zalaegerszeg, 1930. (Dr. Fára József, a Zala megyei Levéltár akkori igazgatója tollából.)

A rend története a Vogézek egy kis településén kezdődött. Az alapító Fourier Szent Péter, Ágoston-rendi szerzetes. A mély elhivatottságú atya fiatalon került Lotharingiába,²⁵⁰ Mattaincourt községbe. Egy olyan településre, amelyet a környékeliek az erkölcsi romlottság miatt gúnyból csak „kis GenP”-nek neveztek, ahol katolikus alig élt. Fourier Péter a plébánia átvételével egyidejűleg alapította meg a „Notre Dame” női kanonok- és tanítórendet.

A feljegyzések szerint erre 1597 karácsonyán került sor. De a rend születésnapja mégis: 1598. január 20., Szent Sebestyén napja, amikor a rend szabályait kihirdették, és a Mattaincourttól félórányira levő Poussayben levő ideiglenes házban öt jelölt megkezdte tevékenységét Alix le Clec Teréz vezetésével. 1599-ben a rendalapító Fourier Péter Mattaincourtban ad otthont a rendnek.

A katolikus egyház a tridenti zsinat után a megújult, s a protestáns kihívásnak megfelelni képes programmal vetette magát a lelkekért folyó küzdelembe. A lotharingiai katolikus hercegek engedélyét bíró rend az addig teljesen elhanyagolt leánynevelést és oktatást kívánta felkarolni a katolikus tanítás és erkölcsi rend eszközeivel. Az alapítók rendkívül aktív és eredményes munkája nyomán sorra jöttek létre újabb és újabb rendházak, Nanzig, Verdun, Chalos városában és más helyeken, úgy, hogy még az alapító életében 80 házat számolt a rend.

Magyarországon először a fellendülő ellenreformáció korában, 1747-ben Pozsonyban fogadták be a Notre Dame apácákat. A Regensburg melletti Stadthofból történt az alapítás, Oneil Judita, született Maholányi bárónő Mária Terézia királynőnél való közbenjárása nyomán. A királynő

²⁵⁰ Lotharingia ekkor még nem része Franciaországnak.

személyesen jelen volt a zárda megnyitásán, az első főnöknő Werschowetz Anna Viktória volt.

A második rendház 1851-ben Pécsen jött létre. Sciovszky János pécsi püspök (a későbbi hercegprímás) személyesen választotta ki Pozsonyban azt a 12 nővért, akik a rend második házát alapították. A pécsi zárda filiája az 1922-ben létesített bölcskei ház.

A harmadik magyarországi alapítás közvetlenül Lotharingiából, az ősz-zárda részbeni hazánkba településével jött létre. Franciaországban ugyanis 1905-ben törvényben mondták ki az állam és az egyház szétválását, s a törvény erejével lefoglalta a kolostorok birtokait, épületeit. Az ily módon földönfutóvá lett a Notre Dame rend mattaincourt-i kolostor főnöknője, Leré Mária Margit, nyolc társnőjével Magyarországra jött.

Előbb Zsámbékon próbáltak működni, miután azonban ott a körülmények nem feleltek meg, 1907-ben Törökbálinton telepedtek meg. Az alapító főnöknő hatalmas szervezőmunkával, a nyelvi nehézségeket is áttörve 1909-ben már a nyilvános működés lehetőségét is kiharcolta. Ebben a munkában, a feljegyzések szerint, különlegesen jelentős érdemeket szerzett Weicher Miklós esperes plébános, aki egyébként tíz éven keresztül a rend elemi iskoláját is igazgatta. 1912-ben a zárdát kibővítve, 90 bentlakó számára teszik alkalmassá, s jut hely az egyre gyarapodó számú növendékeknek is. Törökbálinton elemi és polgári leányiskolát működtettek.

Amikor Leré Mária Margit, a kiváló főnöknő 1915-ben elhunyt, a rend nem tudta kiheverni a csapást. Talán a méltó utódok hiánya, talán a világháború és azt követő zűrzavar okozta súlyos gazdasági helyzet eredményezte azt, hogy olyan nagy volt a visszaesés a támogatók és a diáklétszám tekintetében. A rendház jövője került veszélybe.

A baj olyan komoly volt, hogy Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök közbenjárására a pécsi zárdához fordultak

segítségért. Innen előbb két polgári iskolai és egy elemi iskolai tanítónőt helyeztek át Törökbálintra, majd pedig ugyanez a zárda küldte a rendkívül agilis, határozott és kiváló szervező hírében álló Mahl Mária Augustza számtanszakos tanárnő személyében az új főnöknőt is. Csodát azonban ő sem tudott itt már tenni. A Budapesthez alig órányira levő rendház rohamosan elnéptelenedett.

Szinte az utolsó pillanatban jött az az ajánlat, amelyet Zalaegerszeg képviselőtestülete Pehm József apátplébános javaslatára tett, nevezetesen hogy a Notre Dame rendet befogadná a város.

Az iskolahelyzet Zalaegerszegen a húszas évek elején méltatlan volt egy megyeszékhelyhez... Érthető tehát az igény a változtatásra.

A terv, hogy a leányok iskoláztatásán javítsanak, már a húszas évek elején megszületett.

A városi képviselőtestület 1921. március 31-én kérvényt juttatott el a vallás-és közoktatásügyi miniszterhez egy állami leánygimnázium létrehozására. A város azonban a miniszter által támasztott pénzügyi feltételeket nem tudta vállalni. A gazdasági stabilitásnak és az oktatást támogató Klebelsberg Kunó nevéhez fűződő irányvonalnak köszönhetően azonban később mód nyílt az iskolaépítésre.

Pehm kapcsolatai és segítői révén a Notre Dame francia tanítórenddel kötöttek együttműködést, s állami és városi segítséggel elindulhatott a nagy munka. A zalai érdekek és a rend érdekei szerencsésen egymásra találtak.

A rend letelepüléséhez Zalaegerszeg városa kiváló feltételeket teremtett. A város tíz holdat adott a valamikori állatvásártér helyén, a Jánkahegy várost uraló kies pontján és vállalta nyári időszakra az ellátást. A beruházási költséghez az állam is hozzájárult, ezért gróf Klebelsberg Kunót a város díszpolgárává is választotta. Az összes költség 1 millió 178 ezer 702 pengő volt, ebből a város az Országos Népis-

kolai Építési Alapból 75 ezer pengő támogatást kapott.²⁵¹ Ugyancsak támogatta az építkezést a Vallásalap is.²⁵² A költségek túlnyomórészt azonban a rendet terheltek. A Notre Dame nővérek eladták a törökbálinti ingatlanjaikat, ezen kívül holland hitelt vettek fel.²⁵³

A rendház terveit Csáky István gróf építészmérnök készítette.²⁵⁴ Az alapkőletételre 1928. június 17-én gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter jelenlétében került sor. A kultuszminiszter kíséretében ott volt Korniss Gyula dr. államtitkár, a megye részéről Gyömörei György főispán és Bódy Zoltán alispán, a város és a megye országgyűlési képviselői, Kray István báró, Csák Károly és Héjj Imre, Czobor Mátyás polgármester. Jelen volt az ünnepségen Pehm József apátplébános, a Notre Dame rendet képviselő Ratkovszky Pál és Mahl Augusztina főnöknő, az épület tervező Csák István gróf és még sokan mások.

Az alapkőletételnél Pehm József szentelte meg helyet. Szentbeszédében többek között ezeket mondta:

„Ezen a helyen századok fognak örülni majd az intézetnek, melynek mi ma az alapkővét tesszük le. Méltó, hogy örüljön e napon az a nemzedék, amely kitermelte magából azt a nagy gondolatot, amelyet, mint magot elültetünk ezen a helyen. Öröme van a magyar hazának is. Valahányszor hibák voltak az ország jelenében, mindannyiszor visszafordultak a múlthoz.

²⁵¹ ZML VI.401.5.274.a./1928

²⁵² SzEL A.C. 911/1929 Lásd Melléklet:

²⁵³ A hitel olymértékben megterhelte a rendet, hogy a bencés rend segítségét, kezességét kellett kérni. (A tartozásokat csak 1948-ra sikerült rendezni, rá néhány hétre a rend iskoláit és tulajdonát államosították...) Kurucz M. Katalin és Kertész M. Ilona Notre Dame nővérek szíves közlése.

²⁵⁴ Az építkezés és az épület adatait lásd még Halász Imrénél: A zalaegerszegi felsőoktatás előtörténetéhez in: Pénzügyi és Számviteli Főiskola Zalaegerszegi Intézetének II. évkönyve, Zalaegerszeg, 1986. 329-340.

Mi is a magyar múlthoz fordulunk ezen a helyen és várjuk belőle a szebb jövőt, várjuk a régi magyar lányokat és várjuk a régi magyar hagyományok kiépítését e szent helyen...

Valamikor vásártér volt itt, ősztönös csordák és csordás ősztönök helye. Most pedig egy szent hely alapkövénel három szegény borul le itt: az állam, a Notre Dame-rend és a város, ezek akarják felemelni közös erővel a magyar leánynemzedéket...”²⁵⁵

Ezután Gyömörey György főispán, majd Klebelsberg Kunó mondott rövid beszédet. Végül Tamássy István helyettes polgármester felolvasta az alapító okiratot, melyet Klebelsberg kultuszminiszter, Korniss államtitkár, Gyömörey főispán, Bódy Zoltán alispán, Pehm József apátplébános, a Notre Dame rend főnöknője, Ratkovszky főigazgató, Czobor polgármester és Barnabás tanfelügyelő írt alá, majd egy réztokba helyezve a kultuszminiszter az alapkőbe helyezte azt.

Az alapkőbe helyezett okmány szövege:

„A mindenható és mindentudó Atya, Fiú és Szentlélek egy Isten segedelmével emeljük e kisded kápolnát, zárdát és iskolákat az Úr ezerkilencszázhuszonnyolcadik esztendejében, IX. Pius római pápa Őszentsége pápaságának hetedik esztendejében, IV. Károly, Nagymagyarország utolsó elhált királya fiának, II. Ottónak, idegen hatalmak által rákényszerített számkivetése hetedik esztendejében, mikor is nagybányai Horthy Miklós, Magyarország Kormányzója immár kilencedik esztendeje vezeti ezt a megcsonkított, szerencsétlen országot. Lévének ugyanekkor az ország bíboros hercegprímása Dr. Serédi Jusztinián, a szombathelyi egyházmegye püspöke zabolai gróf Mikes János, az ország miniszterelnöke bethleni gróf Bethlen István, vallás- és közoktatásiügyi minisztere thunburgi gróf Klebelsberg Kunó, Zala vármegyének főispánja gyömörei és teőhvári Gyömörei György, alispánja Bódi Zoltán, a bűnbánó Szent Magdolna védelmébe és pártfogásába ajánlott Zalaegerszeg rendezett tanácsú városnak,

²⁵⁵ A Notre Dame I. évkönyv 1929-30: 8. o.

Zalavármegye székhelyének plébánosa Pehm József pornói apát és zalaegerszegi kerületi esperes, polgármestere Czobor Mátyás, helyettes polgármestere vitéz Tamássy István, a zalaegerszegi kerület országgyűlési képviselője krayovai és topolyai báró Kray István.

Volt pedig ebben az időben a város lakóinak száma 13600, akik közül római katolikus mintegy 11000; a plébánia híveinek száma 15.000.

Emeljük pedig eme, a vallásosságnak és nőnevelésnek szentelt hajlékot a Fourier Szent Péter alapította „Notre-Dame Chanoisses de St. Augustin”, magyarul: a Notre-Dame Kanonok-rend apácáinak, akik az istentagadás szellemétől üldözötve Franciaországból az Úr ezerkilencszázötödik esztendejében hazánkba jövének és előbb Törökbálinton találtak menedéket, most pedig, hogy szent, eredményes és a közjóra hasznos életük folytatásához minél nagyobb nagyobb lehetőség nyílják, Mabl M. Augusztá nővér főnöknő, Auffenberg M. Stanislas nővér helyettes, Mabl M. Hildegardé nővér novitia-mesternő Mardary P. Fourier tanácsos, stb. Ratkovszky Pál tb. kanonok, tankerületi főigazgató, lelkiekben és anyagiakban atyai tanácsadó vezetése alatt városunkban települnek meg, hogy áldásos működésüket különösképpen a leánynevelés terén itt folytathassák.

Szükséges volt eme, a thurburgi gróf Klebesberg Kunó magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter nevét viselő intézet megteremtése azért, mert bár volt e városnak m. kir. reálgymnáziuma 294 tanuló részére 18 tanárral és hitoktatóval, m. kir. polg. fiúiskolája 171 tanuló részére 10 tanárral és hitoktatóval, m. kir. leányiskolája 248 tanuló részére 14 tanárral és hitoktatóval, m. kir. elemi fiúiskolája 541 tanulóval és 21 tanítóval és hitoktatóval, m. kir. elemi leányiskolája 505 tanuló részére 11 tanítónővel: mégis a leánynevelés - különösen pedig a felsőbb leánynevelés minthogy sem városunkban, sem vármegyénk egész területén felsőbb leányiskola nincs - hiányos, ezért gyermekeink közül számosan kénytelenek távoli városokban tanulmányaikat végezni.

Ez okból a magyar királyi kormány bathatós támogatásával, Zalaegerszeg városának telkén és annak nem csekély hozzájárulásával a Notre Dame Kanonokrend nővérei rendjük magyarországi egész

vagyonának feláldozásával emeljük ezen hajlékokat, amik a kápolnán és rendi házban kívül magukban foglalják a leány elemi- és polgári iskolák, tanító-képzőintézet, továbbképző női tanfolyamok részére szükséges épületeket, hozzájárulván ezekhez az intézettel szemben napkeletre fekvő Péterdombon levő Farkas Dávid és neje, városunk polgárai által nevelési célokra adományozott alapítványi birtok örökös használata.

Emeltetik pedig ez az intézet a Jánkahegy keleti oldalán, a város szántóföldjén és a most megszüntetett lóvásártér helyén, szemközt a völgyben fekvő új, vasúti állomási épülettel, a vasúti állomástól a zárdához vezető és IV. Károly király emlékére most készített út torkolatában, a városi plébániatemplomtól több mint 1000 méter a szombathegyi püspök kertjei helyén most épülő új városrész szélén. Tervezé az épületeket körösszeghi és adorjáni gróf Csáky István építómérnök, az alapköő pedig letétetik az Úr eszkerilencsázhuszonnyolcadik esztendejének Június hava tizenhetedik napján nagy ünnepekkel mellett thunburgi gróf Klebesberg Kunó vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszter, a Notre- Dame Kaninokrend, az egyház, a vármegye, a város képviselői és nagy számú hívő jelenlétében és megromlott országunk vallásos és hazafias nőnevelésének megjobbítására és elhelyezzük ezt a sajátkezű aláírásunkkal és a város pecsétjével ellátott pecsétjével ellátott okiratot több egyéb irattal és képekkel egyetemben."²⁵⁶

Bár a zárda építésekor a szocialista építőmunkások és Pehm között kemény konfliktus volt,²⁵⁷ a munkával fantasztikusan rövid idő alatt végeztek. Annak ellenére, hogy 1928-29 tele olyan kemény volt, hogy csaknem négy hónapig akadályozta az építést.

²⁵⁶ A Notre Dame I. i.m.: 1929-30. 13. o.

²⁵⁷ A szociáldemokrata szakszervezet tagjaival folytatott vitáról lásd „A liberalizmus és a baloldal ellen” c. fejezetben (25. o.)

(Lásd még: Zalamegyei Ujság 1930. október 30., valamint Olvasókönyv Zala megye történetéhez. Szerk. Degré Alajos, Zalaegerszeg 1960, 122-124.)

Naponként átlagosan 300, de adott esetben 600 munkás is dolgozott. A feljegyzések szerint az építkezéshez megmozgattak 17 ezer m³ földet, felhasználtak 2 és fél millió téglát, 85 vagon cementet, 25 vagon meszet, 4 ezer fuvar kavicsot, 3 vagon szigetelőlemezt, 2 vagon facementet és több, mint 300 m³ épületfát.

A zárda főhomlokzati hossza 155,3 m, a déli hossza 34 méter. Hasznos alapterülete több mint 9 ezer négyzetméter. Az iskolaépület három, az internátus és a zárdarész kétemeletes.

Az épület egységes egész, de rendeltetése szerint öt részre oszlik.

Az első rész, az épület déli oldala, 70 személyt befogadó zárda, mely 34 cellából, betegszobákból, közös konyhából, étteremből, munkaszobákból, mosókonyhából, pékműhelyből, fogadó, látogató, társalgó szobákból, káptalani tereméből és raktárhelyiségekből áll.

A második rész, az épület-együttes szimmetrikus középső tengelyében egy kápolna, mely harminc méter hosszú, tíz méter széles és tizenegy méter magas.

A harmadik rész, szimmetrikusan a zárdáépülettel, az azal egyező nagyságú internátus. Itt 90 személynek volt helye a hét hálóteremben. Társalgók, éttermek, zongoraszobák, látogatószobák, fürdők és betegszobák tették komfortossá.

A negyedik rész az eddigiekhez aszimmetrikusan csatlakozik, ez az iskolaépület. Ebben van az elemi iskola, mely az I. emeletet, a 4 osztályos polgári leányiskola, mely a II. emeletet, és az ötosztályos tanítóképző, mely a III. emeletet foglalja el. Az iskolát ellátták előadótermekkel, szertár- és rajztermekkel, slöjd(kézimunka)teremmel, gyakorló konyhával, vannak tanári szobák, igazgatói szoba és itt van az igazgató lakása is.

Az iskolaépület ötödik része a hozzácsatlakozó 30 méter hosszú 14 méter széles és 7,6 méter magas torna- és díszte-

rem,²⁵⁸ modern színpaddal, mozi-vetítővel ruhatárral és színházi és testnevelés öltözőkkel, tornaszertárral. A torna-terem lapos tetejéről szép kilátás nyílt a városra.

Az impozáns épület beton alapokon nyugszik, tetejét eternitpalával fedték. Folyosói két és fél méter szélesek, világosak. A folyosókat és a mellékhelyiségeket márvány-mozaikkal, a szobákat parkettával illetve puhafa padlóval burkolták. A szobák belmagassága 3.40 méter, a mennyezetek 40 centiméter hangszigetelést kaptak. Négy főbejárat van, ezek mindegyike különálló 2.60 méter széles lépcsőházakba vezetnek. A lépcsőházak korlátja nehéz, faragott műkő, mely az épületnek palotaszerű külsőt ad. Az épületet a homlokzati oldalon beton-, a többi részen fakerítés veszi körül.

A lakóhelyiségeket spaletta, a többbit önműködő vászonrendőny védte a naptól. Öt nagy kazánnal fűtöttek, ezeket a szuterénben helyezték el. Minden helyiségbe részben gőz, részben meleg vizes radiátorok voltak elhelyezve. Az épület vízellátás tekintetében önellátó: a kolostor zárt udvarán 109 m mély kút van, ennek vizét a kápolna tornyába helyezett tartályba szivattyúzzák, s így látják el az épületet. A szuterénszinten levő központi konyhából villanyfelvonó haladt fel az összes emeletre.

A hatalmas épületkomplexum, az alapkőletételtől számított alig több mint 16 hónap múlva átadásra került, ha lehet még az alapkőletételnél is fényesebb körülmények között. Nemcsak gróf Mikes János püspök jelent meg, hanem a hercegprímás, Serédi Jusztinián bíboros érsek is.²⁵⁹

²⁵⁸ Az 1970-s évek elejéig a város legnagyobb sportcsarnoka volt. Később (1972-99 között) a Pénzügyi és Számviteli Főiskola Zalaegerszegi Intézete nagyelődje volt. Ma ismét sportcsarnok.

²⁵⁹ Balogh Margit - Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992. Bp. 1993. 201. o.
valamint Notre Dame I. 1929-30. i.m.:13-30, illetve Zalamegyei Ujság 1929. október 7.

Pehm József érdemeit az avatóbeszédnek külön is kiemelték, elismerték. Serédi biboros pedig azt méltatta, hogy az apátplébános milyen jól válogatta meg az új intézmény kiszolgáló személyzetét.

„A tanítórend idetelepedésének nemcsak messze ható erkölcsi és szellemi, de számottevő gazdasági jelentősége is van, mivel a fogyasztás és a forgalom megnövekedése által újabb érdekerőket kapcsolt Zalaegerszeg városi körébe.”²⁶⁰

Élet a zárdaiskolában

A Notre Dame nővérek zalaegerszegi működéséről, életéről rendkívül kevés adat maradt fenn, inkább csak visszaemlékezések. A világháborúig mindegy hetvenen tevékenykedtek a zárdában, s jelentős részük aktívan részt vett a különböző iskolatípusokban az oktató munkában is. Az 1948-as államosításkor a rendtagok működési tevékenysége beszűkült, magát a rendet azonban nem oszlatták fel. Így 1990 után, a rendszerváltáskor a reaktiválás jogi oldalról viszonylag könnyebben ment.

A zárdiskolákban már rögtön az alapítás évében teljes struktúrájú oktatás folyt. Minden szint önálló igazgatás alatt működött, de a felügyelet közös volt. A rendszabályok az egész épületben egységesek és szigorúak voltak.

A) Az elemi iskola négy évfolyamos volt, lehetőség nyílt a végzeteknek a polgári iskolába való továbbtanulásra. Az elemi iskola tanulói létszáma osztályonként a 25 és a 49 (volt év, hogy 70) között ingadozott, két párhuzamos osztályban egyenlően elosztva. Az első igazgató maga Pehm József volt, két évig, de utána is szoros kapcsolatban állt

²⁶⁰ in. Pesthy Pál: Zalaegerszeg múltja és jelene, Zalaegerszeg, 1931. 25. o.

nemcsak az elemi iskolával, hanem a renddel és intézményeivel is, veszprémi püspökké való kinevezéséig.²⁶¹

Az elemi iskolában kezdetben a városból felkért tanítónők oktattak, de az első idők nehézségei után a rend tagjai tanítottak. A feladatokat öten látták el, egy hitoktató és az osztályok tanítónői.

Elkülönült szervezeti rend szerint, a képzőhöz kapcsolódva, működött a hat osztályos elemi gyakorlóiskola. A vezetésével megbízott igazgató koordinálta a tanítónőjelöltek órai gyakorlatát, gondoskodott a tanmenet betartásáról. Ezen osztályok kis, 6-20 közti létszámúak voltak. Két tagozatba összevontan, egy-egy gyakorlóiskolai tanítónő vezetésével működött. Az alsó tagozat a I-II, a felső tagozat a III-VI. osztály tanulóiból állt. A tagozatvezető tanítónők a képző tantestületébe tartoztak.

B) A polgári leányiskola, csakúgy, mint országszerte, azok számára adott lehetőséget a továbbtanulásra, akik az elemi iskola négy osztálya után akartak tanulni. A gimnáziumoktól és a reálgimnáziumoktól eltérően, létrehozásától kezdve a gyakorlati műveltséget volt hivatva oktatni, hangsúlyozva a középfokúságot és a gyakorlatiasságra törekvést.²⁶² Oktatási rendszerét, tananyagát több tervezet alakította, mígnem az 1927. évi XII tv. véglegesítette a tantervét, meghatározta azt, hogy mind a fiú mind a leány polgárik képzési ideje 4 év.

A polgári iskola, nevéhez híven, főleg a polgárosodó lakosság gyermekeinek volt a középfokú iskolája. Mindenekezlőtt azok iratkoztak ide, akiknek nemigen tellett a felsőbb iskolák tandíjára. Másrészt a polgáriban kapott gyakorlati képzés és záróvizsga után viszonylag jól el lehetett helyez-

²⁶¹ 1944. március 7-én lett Veszprém megyéspüspöke. Lásd Notre Dame. X. 1943-44. 4. o.

²⁶² Az 1868 XXXVIII. tv. hozta létre. Lásd részletesebben Pedagógiai Lexikon 483-485.

kedni. A leányiskolák pedig a fiatal lányok számára a szellemi stafírungot jelentették. Nem véletlen, hogy viszonylag nagy számú polgári iskola létesült a két háború között. 1920-ban 253, 1932-ben 395, 1938-ban 357 működött, s ez utóbbi évben 4088 tanár 83577 diákot tanított. Az 1938-ban működő iskolák közül 96 volt felekezeti, ezeken belül 77 a római katolikusoké.

Zalaegerszegen csakúgy, mint a legtöbb városban volt fiú- és leánypolgári iskola, s ezekbe az alapítás évében összesen mintegy 420 tanuló járt. A város vonzáskörzetét azonban nem tudták már ellátni. A Notre Dame zárdaiskola leánypolgárijára a város és a megye számára egyaránt tanulási lehetőséget jelentett. Általában a beiskolázottak egyharmada volt zalaegerszegi, 3-5%-a megyén kívüli, a többi zalai, elsősorban Zalaegerszeg vonzáskörzetéhez tartozó településről került ki. A polgáris lányok 10-15%-a az intézmény internátusában lakhatott. Az internátus lakóinak rendszerint közel fele, 40-50 tanuló a polgári iskolában tanult:

A tanulói létszámok alakulása a polgári leányiskolában

Év	A tanulók létszáma az				Össze- sen
	I.	II.	III.	IV.	
	évfolyamon				
1929-30	40+7	9+2	17+1	21	97
1930-31	52+3	40+2	17+3	21	138
1931-32	62+3	48+5	45	26+2	191
1932-33	54+4	62+6	51+5	46+1	229
1933-34	53+4	51+3	58+6	54	229
1934-35	69+6	58+5	52+3	58+4	255
1935-36	59+1	67+5	62+2	53+1	250
1936-37	53+3	64+1	72+4	62+1	260
1937-38	57+3	53+3	66+2	69+3	256
1938-39	47+3	59+3	61+2	61+2	238

1939-40	62+1	52+3	64	63+1	246
1940-41	82+12	64+6	58+1	56+1	280
1941-42	99+21	90+23	68+8	60+4	323
1942-43	113+22	112+18	113+22	69+19	488
1943-44	108+21	110+24	110+17	102+11	503

*A magántanulókkal (+) együtt.

Polgári leányiskola tantárgyi rendszere

Tantárgy	Heti óraszámok az			
	I.	II.	III.	IV.
	évfolyamon			
Alapozó tárgyak				
Magyar	4	4	4	4
Szépírás	1	1		
Számтан	4	3	3	3
Hittan	2	2	2	2
Német	2	3	3	3
Történet			2	3
Földrajz	2	2	2	
Természetráajz,-tan	3	2	3	
Vegytan				3
Ének	1	1	1	1
Karének		1	1	1
Gyakorlati tárgyak				
Egészségtan				2
Rajz	2	2	2	2
Kézimunka	2	2	3	3
Háztartástan				3
Játék	1	1	1	1
Osztályfőnöki	1	1	1	1

Az óraterv összetételéből kitűnik, hogy polgári iskolából valóban csak igen nagy erőfeszítéssel lehetett megszerezni a

felsőbbfokú továbbtanuláshoz szükséges ismereteket. Az akkori kor szintjén azonban az általános műveltséget és a gyakorlati élethez szükséges ismereteket, valamint a német nyelvet megtanulhatták a polgárba járók. Tekintve azonban, hogy gimnáziumi és felsőkereskedelmi tanulásra Zalaegerszegen a leányoknak nem volt módja, a jobb képességűek mégiscsak ezt az utat járták. A képző tanulói jórészt a saját polgáriból kerültek ki.

Miből tanultak - milyen tankönyvek voltak?

A mai középiskolai tankönyvjegyzékhez szokott olvasó, ha végignézi a korabeli tankönyvjegyzéket, azt találja, hogy az bizony nem éppen bőséges. A tankönyvek a tárgyalt korszakban nem változtak, lényegében standard könyvtálmányból tanulhattak a polgárista leányok, egyedül a német tankönyvekben volt változás 1940 után.

Melyek ezek a tankönyvek? Tantárgycsoportonként:

A hittanhoz:

Római nagyobb katekizmus.(1. év)

Pokorny: Bibliai történetek (2.)

Pokorny: Szeretástan (3.)

Pongrácz:Katolikus egyháztörténelem(4.)

A magyar nyelv és irodalomhoz:

Alszeghy-Sík: Magyar nyelvtan I-II (1.,2.)

Prónay: Magyar olvasókönyv I-II. (1.,2.)

Prónay: Stilisztika (3.)

Prónay: Költészettan (4.)

A történelemhez:

Meszlényi: Történelem III. IV.

Történelmi atlasz

A német nyelvhez:

1940-ig:

Lux: Német nyelvkönyv I.II.III.IV.

1940 után

Haugsethné Lamács Lujza:

Első németkönyvem

Második német könyvem

Harmadik német könyvem

Kis német nyelvtan

A természettudományos tárgyakhoz:

Kalmár-Varga.: Földrajz I.II.III.

Rendszeres földrajzi atlasz

Dékány: Természetráz I.II. (1. 2.)

Lévay-Horváth: Fizika (3.)

Dékány-Somogyi: Vegytan és ásványtan (4.)

Párdány: Egészségtan (4.)

A matematikához:

Szenes: Számtan-mértan I. II. III. IV.

A háztartáshoz:

Haugsethné Lamács Lujza: Háztartási és nevelési ismeretek

Az énekhez:

Harmath-Karvaly: Magyar lányok nótáskönyve

C) A tanítóképző

A tanítóképzést 1958-ig nem a felsőoktatás végezte, hanem a különböző, erre jogosítványt szerzett, lényegében a mai közép foknak megfelelő intézményrendszer. Az Eötvös-féle 1868. évi XXXVIII. törvény VII. fejezete részletezi létrehozásának feltételeit. E szerint a „tanítóképezdek” élén igazgató áll, mellette legalább két rendes és egy segéd tanár oktat. Kötelezően bírnia kell gyakorlóiskolával és gyakorló-

kerttel. A tanítóképzőkbe olyan 15. évüket betöltött ifjakat lehet felvenni, akik a gimnázium, a reáliskola, vagy a polgári iskola négy osztályát elvégezték. A tanítónőképzőben 14 év a korhatár.

Ez a rendszer éppen a húszas években módosult, s a VKM utasítása alapján a tervezett hat éves helyett öt éves képzési időt határozta meg, s ez kisebb módosulással 1948-ig létezett. A Zalaegerszегre került Notre Dame rend Törökbálintról nem hozott magával tanítóképzési jogosítványt. Ennek megszerzését részben a rend, részben pedig Pehm József, illetve a város közbenjárása érte el.

A személyi feltételekkel a nők rendelkeztek, külső feltételeket pedig az épület biztosította. Az iskola felszerelése, gyakorló osztályok megszervezése, az épület körüli és a Páterdombon levő 12 holdas gyakorlókert ragyogó feltételekkel biztosította az oktatást, a zalaegerszegi tanítónőképzés indítását.

Az 1938. évi XIII-XIV tv. szerint Zalaegerszegen is beindították a líceumi rendszert. Ez az oktatási forma hamar népszerű lett, a beiskolázási adatok azt mutatják, hogy az 1935 utáni megtorpanás után éppen a líceum népszerűsége eredményezett egy gyors felfutást.

Egy olyan megyében, mint Zala, ahol a harmincas években meglehetősen nagy iskolaalapítási időszak volt, éppen a Klebelsberg által kezdeményezett reformok után, igen nagy szüksége volt az iskoláknak a jól felkészített tanítónőkre. Az adatok szerint az itt végzettek túlnyomó többsége állásba került, akik nem, azok elsősorban családi okok miatt nem tanítottak. Az 1943-ban végzett 18 közül például 15 tanított, míg 3 polgári iskolai tanárképző főiskolára iratkozott be.²⁶³

²⁶³ Notre Dame XV. 23. o.

A tanítónőképző benépesülése 1929-44 között

<i>Tanév</i>	I.	II.	III.	IV.	V.	Összesen	Vég- zett
	Évfolyam						
1929-30	38					38	
1930-31	40	39				79	
1931-32	33	36	37			106	
1932-33	20	30	34	40		124	
1933-34	30	20	30	35	39	154	39
1934-35	32	26	21	28	33	140	33
1935-36	19	30	27	20	27	123	27
1936-37	18	14	29	20	19	105	19
1937-38	22	15	14	14	29	94	29
1938-39	L28	21	15	15	27	78+28	27
1939-40	L17	L23	19	17	15	51+40	15
1940-41	L34	L13	L23	19	17	36+70	17
1941-42	L43	L34	L13	19	18	37+90	18
1942-43	L47	L44	L29	11	19	30+120	19
1943-44	L43	L44	L43	25	14	39+135	14
Tanítónői oklevelet szerzett összesen:							257

A tanítóképző hallgatói jobbára a középosztályból kerültek ki.

A szülők foglalkozása	%
középbirtokos	1,4
kisbirtokos, gazdasági segédszemély	8,7
kisiparos kiskereskedő	17,4
tisztviselő köztisztviselő	36,2
pap, tanár, értelmiségi	26
hivatásos katona	10

A hallgatók 47,8 %-a zalaegerszegi, 46,3%-a zalai lakos volt, míg 5,8% -a más megyéből származott 1940-ben.

A képző alapozó tárgyai a liceumi évekre helyeződött át, míg a IV. és V évfolyamon a szakmai és a pedagógiai tárgyak kerültek előtérbe. A nagy reményekkel megszervezett oktatási forma azonban csak az első három évfolyamon kapott kiérlelt tantervet. Ezért ez a hibrid megoldás csak 1945-ig maradt meg. A felszabadulás után államosításig az eredeti metodika szerint folyt az oktatás.

A liceum és a képző óraterhelése 1940-44 között

Tantárgyak	Óraszámok az				
	I.	II.	III.	IV	V.
	évfolyamon				
Alaptárgyak					
Magyar	3	3	3	3	2
Történelem	2	2	2	2	
Mennyiségtan	3	3	2	2	2
Német	3	3	3	3	3
Francia*	2	2	2		
Hittan	2	2	2	2	2
Földrajz	3	2	2	1	
Fizika				4	
Kémia			3		
Növénytan	3				
Állattan		3			
Egészségtan					1
Testtan		2			
Lélektan			3		
Rajz	2	2	2	2	2
Ének	2	2	2	1	1
Zene	1	1	1	1	1
Testnevelés	2	2	2	2	2

Gyakorlati tárgyak					
Kézimunka	2	2	2	1	1
Közgazdaságtan					2
Háztartástan			2		
Gazdaságtan				4	
Mind.napi kérd.	1	1	1		
Tanítói hivatás				1	1
Nev. és tan.tan				4	
Neveléstörténet					3
Ped.gyak					1
Tanítási gyak.				4	4
Isk.szervezéstan					1
Hegedű	1	1	1	1	1
Karének	1	1	1	1	1

*1941-től felmenő rendszerben

Milyen tankönyveket használtak?

1943-ban az alábbi tankönyvek álltak a liceum (akkorra már 3 évfolyama működött) és képző számára:

Hittan, erkölcsan:

Dr. Schütz Antal: Katolikus hittan (1. évf.)

Dr. Schütz Antal: Katolikus erkölcsan (2.)

Dr. Schütz Antal: Katolikus egyháztörténelem (3.)

Uhlyárik Jenő: Apologétika (4.)

Magdics I.: Hit-elemzéstan (5.)

Magyar nyelv és irodalom

Kelemen – Németh - Somos: Magyar olvasókönyv (1., 2.)

Kelemen - Németh: Magyar irodalomtörténet és olvasókönyv (3.)

Kelemen - Németh: Magyar irodalmi olvasókönyv (4.)

Prónay - Németh - Novy: Irodalomtörténet és olvasókönyv (5.)

Kelemen- Németh - Somos: Magyar nyelvtan (1., 2.)
Kelemen -Németh: Nyelvtudományi alapismeretek (3.)
Kelemen -Németh: Magyar nyelvkönyv (4.)

Történelem:

Miskolczy-Mezősi: Egyetemes történelem (1., 2.)
Mezősi: A magyar nemzet története (3., 4.)
Bartos- Kurucz : Történelmi atlasz
Mezősi: Alkotmánytan (5.)

Német:

Gyepes - Horváth: Német nyelvkönyv (1.,2.,3.)
Lux Gyula: Német nyelvkönyv (4.,5.)
Gyepes: Német nyelvtan (1.,2.,3.)
Lux Gyula: Német nyelvtan (4.,5.)

Matematika:

Kövessy Jenő: Mennyiségtan I,II,III,IV
Kiss József: Mennyiségtan V
Horváth-Simon: Négyjegyű logaritmustábla

Természettudományok:

Bálint Sándor: Földrajz (1.,2.)
Fodor Ferenc: Földrajz (4.)
Hortobágyi Tibor: Növénytan (1.)
Karácsonyi Jenő: Állattan (2.)
Szegeczky - Kerékgyártó: Egészségtan (2.)
Somos - Zentai: Az ember lelkivilága (3.)
Jalovecky - Quint: Egészségtan (5.)
Mohay - Staub: Vegyi ismeretek(3.)
Jaloveczky - Koch: Szerves kémia (4.)
Budai - Öveges: Fizika (4.)

Pedagógia:

Drózdý - Frank: Neveléstan, tanítástan, módszertan (4.)

Frank - Németh: Neveléstörténelem (5.)

Váradi J.: Iskolaszervezetan (5.)

Ének- zene:

Kerényi György: Énektan I., II., III., IV.

Sarudy - Hódossy: Összhangzattan.(4., 5.)

Sztankó B.: Énekiskola

Háztartási ismeretek:

Csernovics E.: Háztartási ismeretek III., IV.

Horn J: Közgazdaságtan

A képző záróvizsgával zárult, a jelöltek állami és egyházi tanügyi felügyelők előtt adtak számot tudásukról. Rendre három egymást követő napon, általában májusban, nevelés-tudományból, magyar nyelv és irodalomból, mennyiségtanból, mértanból írásbeli vizsgát tettek.

A szóbeli vizsgák összevontan, bizottság előtt, általában júniusban zajlottak le.²⁶⁴ Az írásbeli vizsgák tételei a következők voltak:

1) *Neveléstudomány: A kötelességteljesítésre való nevelés jelentősége az egyén, a család és a társadalom életében*

2) *Magyar nyelv és irodalom: A magyar nép lelke Petőfi Sándor költészetében*

3) *Mennyiségtan:*

A) *Számtan:1. Egy ketrecben fácánokat és nyulakat szállítanak. Fejük száma 67, lábuk száma 218. Hány pengőt képvisel a fácánok ára, ha egy fácán árát a következő egyenlet pozitív gyöke adja: $6x+3x-5=4$.*

²⁶⁴ Norte Dame V. 28. o. és XV. 22-23. o.

2. Egy tanuló öt évi tanulmányi ideje alatt minden év elején 1200 pengő kölcsönt kap arval a kikötéssel, hogy diplomája megszerzése után 7 év alatt tartozik letörlesztési utólagos részletekben (5%). Készítsük el a törlesztési tervet!

B) Mértan: 1. Hány liter fér abba a korsóba, amelynek alsó része 25 cm magas csonkakúp, amelynél az alapkörök sugara: $R=14$ cm, $r=6$ cm.

2. Templomtornyunk szabályos hatszög alakú gúla. Mennyibe kerülne bádoggal való bevonatása, ha az alapél hosszúsága 1,8 m, a torony magassága pedig 9 m. A bádognak az ára m^2 -ként 3,20P, ezen kívül a házhoz szállításért 2,5% felárat számolnak.

4) Német nyelv: „Die Kuh” beszéd és értelemgyakorlati oktatás a az elemi iskola II. osztályában.

A szóbeli vizsgák 1934.június 21-27 között fejeződtek be. Mind a 39 jelölt eredményes vizsgát tett (jeles: 9, jó: 21, elégséges: 9).

A világháború alatt nagy nehézségek között is igyekeztek a normális feltételeket biztosítani a tanítónők képzéséhez. Az épület jó részét hadikórházzá alakították. A háborús viszonyokat a képesítővizsga szöveges rész tükrözte. Az 1944-es vizsga jegyzőkönyve szerint 14 jelölt sikerrel vizsgázott a Katolikus Tanügyi Főigazgatóság által kiküldött Richter M. Sarolta, a budapesti Angolkisasszonyok tanítóképző igazgatója, valamint a VKM által delegált dr. Medve István királyi tanfelügyelő vezette bizottság előtt. A háború miatt az írásbeli vizsga időpontja 1944. április 13-15 között volt. A tételek pedig:

„1) Neveléstudomány: Hogyan fejlesszem a magyar öntudatot tanítás közben?

2) Magyar nyelv- és irodalom: A hit vígasztaló erejének keresése költőinknél.

3) Mennyiségtan:

A) Számtan:

1. Felderítőink a következő hírrel érkeznek: keletről 8 sorból álló, délről 4 sorból álló partizán banda közeledik. Minden csoport első sorában egy ember van, s utolsó soruk is azonos számú emberfő. A nyolc sorosak számtani, a négy sorosak mértani sor szerint vannak felállítva. A mértani sor szerint felállított csoportban levő emberek száma 21-gyel több, mint a számtani sor szerint csoportosítottak utolsó sorában menetelőké. Hány partizán van a keletről és hány a délről közeledő bandában?

2. Valaki 1896. január 2-től fogva 21 éven át minden év január 2-án takarékbba tett 500 K-t. Halála előtt úgy rendelkezett, hogy takarékbban levő pénzét külföldön élő fia kapja meg visszatérésekor. Mennyi pénzt kapott kézhez az örökös, ha betétek idején a bank 2,5%-os félévi kamatot számított, majd 1920-ig 4%-al tőkésített. 1924-ben a pénz vásárlóértékét úgy határozzák meg, hogy 12.500 K 1 pengő lett. Ettől fogva 1935-ig 6, ezután ismét 4%-a dolgozott a bank. Az örökség átvételére 1943 decemberében került sor.

B.) Mértan:

1. A csácsi réten leesett bombák tölsérei egyenes körkúpnak tekinthetők, oly csekélyek a mértékhez képest az eltolódások. Az egyik nyílás átmérője 9,8 m. Az üregbe zsinegre kötött szikladarabot gurítottunk. 5,96 m hosszú zsinegre volt szükség, mire a szikla a fenekére ért. A tölsér aljában levő meggyült talajvízből a zsineg 1,43m hosszán lett nedves. Hány m^3 földet vágott ki a bomba? Mennyi víz van az üreg alján?

2. A tavaszi áradásokkor egy háromszög alakú rét víz alá kerül. Mekkora az elöntött terület, ha rét víz alá nem került oldala 375 m, ennek a távolságnak a kezdeti, illetőleg végpontjából a folyókanyarban álló fa $47^0 53'$ illetőleg $27^0 39'$ alatt látszik. Áradásmentes években kat. holdanként 24 q széna terem itt. Mennyi lesz az idei szénáhozam, ha az előrelátható veszteség kb. 18%?

A sikeres vizsgázók oklevele az elemi iskolai oktatásra képesített.

D) Internátus:

A város legnagyobb oktatási intézménye komplex intézmény volt. Magában foglalt egy 90 főt befogadni képes internátust. Míg az intézmény iskoláit minden bejegyzett vallású használhatta, az internátus kizárólag a római katolikus diákok előtt volt elérhető. 1942-ben az emelkedő létszámgény miatt három új szobát alakítottak ki, így 120 főt tudtak elhelyezni.

Az internátus nem volt olcsó: kezdetben 700, majd rövid ideig 650, 1940-től ismét 700, végül az utolsó évben 1200 pengő volt a tartásdíj. Az egyéb költségek további 250 pengőt tettek ki, ezen kívül a szigorú ruházkodási és felszerelési szabályok miatt csak a módosabbak kerülhettek be.

Igaz, létezett bizonyos kedvezmény a tehetséges rászorulóknak, de a rend rendkívül feszített gazdasági helyzetében túl nagy engedményeket nem tehetett.

A bentlakók teljes ellátást kaptak, szigorú felügyelet alatt tanultak és éltek.

E) Továbbképző háztartási iskola

Egy rövid ideig, az 1937/38-as tanévben működött az intézményben a nem nyilvános továbbképző jelleggel háztartási-gazdasági iskola. Az intézmény akkori főnöknője, Auffenberg M. Stanislas kezdeményezte a képzés ezen formáját, a gazda-asszonyképzés ezen első zalaegerszegi csiráját. Tudomásom szerint nem indult több évfolyam.

A képzés, jellegénél fogva, munkaközpontú volt: a gyakorlati életre készítette fel a fiatal lányokat. Foltozást, fehérneművarrást, kézimunkázást, és takarítást tanítottak a nővérek. Némi elméleti foglalkozás is volt, ezeken német társalgás, magyar irodalma és történelem, valamint művelődéstörténet és illetan szerepelt.

Zalaegerszeg a két háború közötti időben e zárdának és iskoláinak köszönhetően kiemelkedett a szürkeségből. Valódi iskolaváros lett, vonzáskörzete iskolaügyi szempontból megsokszorozódott. A három szegény, a város, az állam és a Rend összeborulásából a régió leányoktatásának fontos eleme született. A kis zalai falvakban és városokban elemit, polgárit végzett lányok százai, s az itt oklevelet szerzett több mint kétszázötven tanítónő révén sokezren kapcsolódtak a tudás szálaival Zalaegerszeghez és a Notre Dame nővérekhez.

XII.

Meghívó Mikes püspöknek a Notre Dame zárda átadási ünnepségére

A zalaegerszegi plébánostól

2397/1929

Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Megyéspüspök Úr!

A bíboros hercegprímás úr Ő Eminenciája 3240/1929.sz. a. k. legkegyelmesebb leiratában értesít, hogy a Notre Dame nővérek új épületének megáldását és megnyitását készséggel vállalta. Idő tekintetében a hó utolsó, vagy a jövő hó első vasárnapját tartja alkalmasnak. A kitűzendő napon reggel fog érkezni és a délután folyamán visszatérni.

Ma megköszöntem a kegyes elvállalást, de a nap fixírozásával várunk. Ugyanis Méltóságod és a Kultuszminiszter Úr megtisztelő megjelenését is kérjük. Gr. Klebelsberg Ő Excellenciája szept. 15-én érkezik a fővárosba. Egyben jelentem Ő Eminenciájának, hogy a programot Ő Eminenciájának kegyes jóváhagyására felterjesztjük.

Legyen szabad Méltóságodat a szóbeli meghívás után írásban a nővérek és a hívek nevében is mély tisztelettel

meghívnom és arra kérem, hogy a fogadtatás és a program ügyében kegyes instrukciók céljára nekem napot kitűzni méltóztassék.

Kérésem ismételtesével vagyok Méltóságos és Főtisztelendő Gróf Megyéspüspök Úrnak

legkisebb papja:

Zalaegerszege, 1929.szept.9.

Pehm József (kézzel írva)

apátplébános.

XIII.

Antal István miniszterelnökségi államtitkár levele a főispánhoz (1935)

*Másolat.*²⁶⁵

(Címeres körpecsétben: M. Kir. Miniszterelnökség Sajtófőnöke)

Bizalmas!

Budapest, 1935. szeptember hó 23.

Igen tisztelt Barátom!

A kormányhoz közelálló sajtó és az általános hírszolgálat irányítása, valamint pártunk propagandájának céltudatos vitele szempontjából igen fontos, hogy lapjaink kellő időben értesüljenek képviselőinknek a különböző politikai gyűléseken /különösen a beszámolókon:/ s társadalmi akciókban való részvételéről és felszólalásairól. Fokozott jelentősége van ennek a most meginduló őszi politikai kampány során, amikor is arról kell gondoskodnunk, hogy pártunknak az egész országban kifejtett felvilágosító tevékenysége helyes megvilágosításában kerüljön a közvélemény elé. Az ország és a párt érdekében áll, hogy az ellenzéki

²⁶⁵ ZML FiB 1935 eln. iratok között találtam, jelzet nélküli irat

agitációval szemben a Nemzeti Egység Pártja képviselőtagjainak megnyilatkozásai is minél nagyobb nyilvánossághoz jussanak.²⁶⁶

Minthogy azonban pártunk 170 képviselő tagja mindegyikének beszámolójára lapjaink nem tudnak tudósítót küldeni, hogy a fenti célt mégis elérhessük, ahhoz a gyakorlati megoldáshoz kell folyamodnunk, amely a legkézenfekvőbb, vagyis, hogy a miniszterelnökségi sajtóosztály, akár előre, akár pedig az esemény után azonnal megkapja az illető gyűlésen vagy összezejövetelen elhangzott beszéded rövid kivonatát.

Épen ezért arra kérlek, méltóztassál minden ilytermészetű felszólalásodról, különösen pedig beszámolódról címemre /:Dr. Antal István államtitkár, Budapest, Miniszterelnökség sajtóosztály:/ írásban, vagy telefonon /:602-15:/ – de lehetőleg azonnal – egy megfelelő terjedelemben megfogalmazott kivonatot küldeni, hogy azt a sajtóosztály a félhivatalos könyomatosnak s az említett két napilapnak közlés céljából rendelkezésre bocsáthassa.

Arra is kérlek továbbá, hogy a beszédedet egész terjedelmében, vagy pedig bő kivonatban add át, vagy juttasd el az illetékes főispánhoz, aki felkérésemre gondoskodni fog arról, hogy a helyi sajtó is megfelelő terjedelemben foglalkozzék beszédeiddel, vagy bármely más természetű közéleti megnyilatkozásaidal.

Szívélyes üdvözléttel

tisztelő hived

Antal István s.k.

államtitkár

²⁶⁶ Eredeti kiemelés

Másolat.

Bizalmas !

Budapest, 1935. szeptember hó 23.

Igen tisztelt Barátom !

A kormányhoz közelálló sajtó és az általános hírszolgálat irányítása, valamint pártunk propagandájának céltudatos vitale szempontjából igen fontos, hogy lapjaink kellő időben értesüljenek képviselőinknek a különböző politikai gyűléseken /:különösen a beszámolókon :/ s társadalmi akciókban való részvételéről és felszólalásairól. Fokozott jelentősége van ennek a most meginduló őszi politikai kampány során, amikor is arról kell gondoskodnunk, hogy pártunknak az egész országban kifejtett felvilágosító tevékenysége helyes megvilágításban kerüljön a közvélemény elé. Az ország és a párt érdekében áll, hogy az ellenzéki agitációval szemben a Nemzeti Egység Pártja képviselőtagjainak megnyilatkozásai is minél nagyobb nyilvánossághoz jussanak.

Mint hogy azonban pártunk 170 képviselő tagja mindegyikének beszámolójára lapjaink nem tudnak tudósítót küldeni, hogy a fenti célt mégis elérhessük, ahhoz a gyakorlati megoldáshoz kell folyamodnunk, amely a legkézenfekvőbb, vagyis, hogy a miniszterelnökségi sajtóosztály, akár előre, akár pedig az esemény után azonnal megkapja az illető gyűlésen vagy összejövetelen elhangzott beszéded rövid ki vonatát.

Ezen ezért arra kérlek, méltóztatással minden ily természetű felszólalásodról, különösen pedig beszámolódról címre /:Dr. Antal István Államtitkár, Budapest, Miniszterelnökség sajtóosztály :/ írásban, vagy telefonon /:602-15:/ - de lehetőleg azonnal - egy megfelelő terjedelemben megfogalmazott kivonatot küldeni, hogy azt a sajtóosztály a felhivatalos könyvmatosnak s az említett két napilapnak közlés céljából rendelkezésre bocsáthassa.

Arra is kérlek továbbá, hogy beszédedet egész terjedelmében, vagy pedig bő kivonatban add át, vagy juttasd el az illetékes főispánhoz, aki felkérésre gondoskodni fog arról, hogy a helyi sajtó is megfelelő terjedelemben foglalkozzék beszédeiddel, vagy bármely más természetű közéleti megnyilatkozásoddal.

Szívólyes üdvözléssel

tisztelő hived:

Antal István s.k.

Államtitkár.

1935. szeptember 23.

XIV.

Trianoni megemlékezésről – 1936.

A főispáni bizalmas iratok egy igen érdekes feljegyzése bizonyítja, hogy mennyire a politika eszköze volt Trianon ügye. 1936-ban, ezen irat szerint a kormány a francia és a szomszédsági politikában új vonalat kezdeményezett.

37. szám/biz.1936. Zalavármegye főispánjától.²⁶⁷

Bizalmas!

Kizárólag saját kezébe!

S ü r g ő s!

M. kir. Államrendőrkapitányság Vezetőjének

1) Nagykanizsa

2) Zalaegerszeg

A trianoni békeszerződés évfordulója alkalmából, június elején a Társadalmi Egyesületek Szövetsége s egyéb egyesületek és szervezetek is ugynevezett tiltakozó gyűléseket készülnek tartani. Bizalmasan közlöm, hogy a jelenlegi külpolitikai helyzetre való tekintettel ezidőszertől tiltakozó gyűlések tartása nem kívánatos, mert ezeken majdnem elkerülhetetlen a szomszédos és egyéb idegen állam, illetőleg nemzetek s azok államférfiainak kritizálása, sőt támadása /:pl. Franciaország, Flandrin féle terv stb.:/ Bizalmasan arról is értesitem Rendőrkapitány Urat, hogy a TESZ vezetésénél ugyancsak bizalmasan interveniált a m. kir. Belügyminiszter Úr oly irányban, hogy vidéki szervezeteinél is hasson oda, hogy trianoni gyűléseket és ünnepeket ne jelentsenek be, illetőleg bizonytalan időre halasszák el. Ígéret történt arra nézve, hogy ez meg is fog történni. Felkérem Főkapitány Urat, szíveskedjék társadalmi és hivatali tekintélyének latbavetésével odahatni, hogy gyűlések és

²⁶⁷ Kétoldalas, gépelt feljegyzés.

ünnepségek az idén ne tartassanak. Oda kell hatni, hogy a gyűlés(t) és ünnepélyt rendezni kívánók az elsőfoku rendőrhatalóságnál be se nyujtsák ily irányu kérvényeiket, ha pedig benyújtották volna, azt önként vonják vissza. Tapintatosabbnak tarom ezt az eljárást, mint a betiltást. Miután ezeket a gyűléseket és ünnepélyeket rendszerint hazafias érzésű, konstruktív elemek szokták rendezni, éppen hazafiságukra és belátásukra apellálva kell megértetni velük, hogy ezidőszerint a helyesen felfogott hazafiúi érzés kívánja, hogy minden hangos demonstrációtól tartózkodjunk.

Ha Rendőrkapitány Úr egyes, egészen kivételes esetekben, speciális helyi indokokra tekintettel indokoltnak tartaná trianoni gyászünnepély, vagy gyűlés tartását, úgy szíveskedjék kérdést intézni hozzám. Megjegyzem azonban, hogy ehhez csak a legindokoltabb és legkivételesebb esetekben és oly formában járul hozzá a m. kir. Belügyminiszter Úr, hogy az néma ünnepély legyen, pl. koszoru, vagy gyászfátyolos zászló elhelyezése. Az ezt kísérő beszéd pedig egésze rövid legyen, amelyben idegen államot, nemzetet, vagy államférfit aposztrofálni nem szabad.

Felkérem Rendőrkapitány urat, hogy a fenti rendelkezés tapintatos végrehajtásáról gondoskodni szíveskedjék.

Zalaegerszeg, 1936. május hó 30-án
főispán²⁶⁸

XV.

Rákosit életfogytigra ítélték

Zalamegyei Ujság 1935. február 9. szombat

Életfogytiglani fegyházra ítélték Rákosi Népbiztost
44 gyilkosságban is bűnösnek mondták ki

²⁶⁸ Kézzel aláírva (olvashatatlan)

Budapest, február 8. A büntetőtörvényszék ma hirdette ki ítéletét Rákosi Mátyás kommunista népbiztos bűnperében. A bíróság bűnösnek mondotta ki Rákosi Mátyást, mint a forradalmi kormányzótanács tagjainak tettes társát felség-sértés büntetében, folytatólagosan elkövetett lázadás büntetében, 28 rendbeli gyilkosság büntetében, mint tettest, 17 rendbeli gyilkosság büntetében, mint felbujtót és folytatólagosan elkövetett pénzhamisítás büntetében. Ezért összbüntetésül életfogytiglani fegyházra, valamint 10 évi hivatal- és jogvesztésre ítélte.

Az ítélet ellen az ügyész, a vádlott és védője fellebbeztek. A törvényszék fenntartotta Rákosi előzetes letartóztatását.

IRODALOMJEGYZÉK

Balogh Margit: Mindszenty József (1892-1975) Budapest, Elektra 2002.

Balogh Margit: A KALOT és a katolikus társadalompolitika: 1935-1946. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1998.

Balogh Margit, Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon: 1790-1992. Budapest, História: MTA Történettudományi Intézete, 1996.

Balogh Margit, Gergely Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon: 1790-1992. kronológia Budapest, História: MTA Történettudományi Intézete, 1993.

Mészáros István: Mindszenty a Sándor – palotában Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2005.

Mészáros István: Pannonia Sacra Mindszenty-tanulmányok Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.

Egyházam és Hazám Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei I. 1945-46. Esztergom, Esztergomi Főegyházmegye kiadása, 1991.

Zsiga Tibor: Horthy ellen, a királyért Budapest, Gondolat, 1989.

Dr. Horváth Csaba: Magyarország képes története 1938-1992 Pécs, ÉK-sorozat, 1993.

Bencsik Gábor: Horthy Miklós: a kormányzó és kora Budapest, Magyar Mercurius, 2001.

Gosztonyi Péter: A kormányzó, Horthy Miklós Budapest, Téka, 1990.

Nagy József: IV. Károly: Az utolsó magyar király Budapest, Göncöl Kiadó, 1995.

Szürke eminenciások a magyar történelemben szerkesztette: Szentpéteri József Budapest, Kossuth Kiadó, 2003.

Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában: Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972-75.) Abaliget, Lámpás Kiadó, 2000.

Mészáros István: „Állok Istenért, egyházért, hazáért” Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2000.

Mészáros István: Egy kultusz a XXI. században. A Mindszenty – tisztelet története 1975-2005. Budapest, Kairosz Kiadó, 2005.

Mészáros István: A Mindszenty jelenség 1975 – 2005. web.axelaro.hu/vasiszem/2005/04/gyuraczhtm.4k

Botos Máté: Az állam szerepei és értelmezése a keresztény-szociális ideológiában, avagy: egy konzervatív politikai gazdaságtan kezdetei. in.: Ezredforduló, századforduló, hetvenedik évforduló: tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére szerk. Újvári Zsuzsanna Piliscsaba; Budapest: PPKE: Osiris, 2001

Botos Máté: Adalékok az első szociális enciklika keletkezéséértörténetéhez. Közel a múlt (1993) 2/4

Földesi Margit és Szerencsés Károly: A rebellis tartomány: Magyarország története, 1945-1998. Budapest, Helikon; Magyar Könyvklub, 1998.

Földesi Margit: A megszállók szabadsága – a hadizsákmányról, a jóvátételről, a Szövetséges Ellenőrző Bizottságról Magyarországon Budapest, Kairosz Kiadó, 2002.

A felszabadulás utáni történetünkről 1-2. összeállította: Földesi Margit, Rainer M. János szerkesztette: Balogh Sándor Budapest, Kossuth Kiadó, 1987.

Ezredforduló, századforduló, hetvenedik évforduló: tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére/ szerk. Újvári Zsuzsanna Földesi Margit: Horthy Miklós a válságos évekről Piliscsaba, PPKE; Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

M.Kiss Sándor, Kahler Frigyes: Forradalom és szabadságharc Magyarországon, 1956. Győr, Korona Kiadó, 2002.

M. Kiss Sándor, Kahler Frigyes: „Mától kezdve lövünk”: Tíz év után újra a sortűzekekről Budapest, Kairosz Kiadó, 2003.

Magyarország 1944. 3., Fejezetek az ellenállás történetéből szerkesztette: M. Kiss Sándor sorozatszerkesztő: Kiss Géza Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó; Pro Homine-1944 Emlékbizottság, 1994.

M. Kiss Sándor: Rákosi Mátyás, Péter Gábor és az ÁVH (1950-1953) in.: Ezredforduló, századforduló, hetvenedik évforduló: tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére/ szerk.

Újvári Zsuzsanna Piliscsaba, PPKE; Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945-1947. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1975.

A Mindszenty-per. összeállította: Gergely Jenő és Izsák Lajos Reform, 1989.

Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom 1890-1986. Budapest, Tankönyvkiadó, 1989.

Mészáros István: A hazai történettudomány 1948-1992 közötti Mindszenty képe. Esztergom, 1992.

Mindszenty és a hatalom. Tizenöt év az USA-követségen. válogatta: Ólmosi Zoltán Lex Kft., 1991.

Romsics Ignác: bevezetés. A történetírás objektivitásának mítoszáról, és a múlt mitizálásának elfogadhatatlanságáról. in.: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről szerkesztette: Romsics Ignác Budapest, Osiris, 2002.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. A politikai rendszer jellege. Budapest, Osiris, 1999.

Gergely Jenő: Mártír vagy áldozat? Mindszenty József: Plébános, püspök, fogoly Rubicon, 1995. 6. évfolyam 6-7. szám

Hóbor József fontosabb publikációi:

Adalékok egy pályaképhez – Pehm (Mindszenty) József zalaegerszegi évei. Zala Megyei Levéltár 1995 (kézirat) és Pannon Tükör 2010/6 (részlet)

Pehm (Mindszenty) József antifasizmusa. Polvax 1998. és Zalai Hírlap 1998.

Pehm (Mindszenty) József – a legitimizmus zalai apostola. Pécsi politológus vándorgyűlés kiadványa 1996 és Polvax 1997.

Hóborné Kiss Gabriella – Hóbor József: A Notre Dame női tanítórend iskolái Zalaegerszegen. Az „1000 éves a magyar iskola” tudományos konferencia kiadványa Győr, 1996.

Hóborné Kiss Gabriella-Hóbor József: Az 1843-44-es országgyűlés és Zala megye. Polvax 1997

Deák Ferenc három írása 1865-ben. Polvax 1996, Zalai Hírlap 1996

Zala megye kézikönyve. főszerkesztő, társszerző. CEBA Kiadó Budapest 1998

Három nap – két év – egy élet Szerencs Rudolf életrajza. EuropeVision 2006

Ostoros Károly életrajza. EuropeVision 2011.

„Nem akarok hős lenni...” Farkas Béla ’56-ja. Czupi Kiadó 2012.

Takács János: Kóccpuszta. Szerkesztés. Czupi Kiadó 2013.

Ez a kis könyvecske azoknak az írásoknak az összegzésével jött létre, amelyet a szerző a kilencvenes évek elején, Gyarmati György biztatására kezdett el. Mintegy két évtized gyűjtőmunkájával több kisebb-nagyobb dolgozat született, mivel azonban a publikációk nehezen hozzáférhetőek, ezért azok egy kötetbe szerkesztése indokolttá vált. Az összegyűjtött tanulmányokat annak ellenére fontosnak tartottam kiadni, hogy az első publikációk óta több jelentős tanulmány is napvilágot látott e témában, kivált Balogh Margit, Béres Katalin, Megyeri Anna, Tyekvicska Árpád, Göncz László tollából.

A kötet az „Adalékok” alcímet viseli. Nem véletlenül: nem volt módom a tárgyalt korszak minden fellelhető anyagát feltárni és elemezni. Következtetéseimet csak az általam annak idején elért anyagokra támaszkodva vontam le – könnyen lehet, hogy egy alaposabb, részletesebb kutatás pontosítja az itt közölteket.

A könyv anyagainak időszaka 1919 őszétől 1937-ig terjed. Nem tartozik tehát a vizsgált időszakhoz az a kor, amitől az ország már a német éra része lett, illetve amely időtől Pehm József – egyre növekvő mértékben – az országos, a nagypolitika szereplője lesz.

A Mellékletben a kutatások háttéranyagaiból válogatott dokumentumokat teszünk hozzáférhetővé.

